T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
İslam Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

RUS KAYNAKLARINA GÖRE 1877-1878 OSMANLI RUS HARBİ

Nurgül KUTLU
15916009

Diyarbakır 2019

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

İslam Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

RUS KAYNAKLARINA GÖRE 1877-1878 OSMANLI RUS HARBİ

Nurgül KUTLU

15916009

Danışman

Doç.Dr. Oktay BOZAN

Diyarbakır 2019

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Rus Kaynaklarına Göre 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

..../..../.....

Nurgül KUTLU

KABUL ve ONAY

Nurgül KUTLU tarafından yapılan "**RUS KAYNAKLARINA GÖRE 1877-1878 OSMANLI RUS HARBİ**" konulu bu çalışma, jürimiz tarafından "İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim" Anabilim dalında **YÜKSEL LİSANS** tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesinin

Ünvanı Adı Soyadı

Başkan :……

Üye :……

Üye :……

Tez Savunma Sınavı Tarihi :……/…../….

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylıyorum.

…../…./20…

Prof. Dr. Nazım HASIRCI

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

(MÜHÜR

ÖZET

Çalışmamızın amacı, Osmanlı İmparatorluğu ile Rus Çarlığı arasında gerçekleşen savaşlardan biri olan 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nin Rus kaynaklarındaki durumunu ortaya koymaktır. Genel hatlarıyla Osmanlı ile Rus Çarlığı arasındaki savaşlara kısaca değinilmiş, esas konu olabildiğince ayrıntılı bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Öncelikle kaynak taraması yapılmış, uygun görülen kaynaklar üzerinde tercümeler yapılmış ve bunların üzerine çalışılmıştır.

1877-1878 Osmanlı Rus Harbi, Osmanlı İmparatorluğu ile Rus Çarlığı arasında yaklaşık bir yıl süren ve Balkanlarda birçok siyasi gelişmelere ve değişmelere yol açmış bir savaştır. Rumi Takvime göre 93 Harbi olarak da adlandırılmıştır. Osmanlının zayıflamasıyla Balkanlarda baş gösteren isyanlar neticesinde bu bölgedeki Slav Halklarının hamiliğine soyunan Çarlık Rusya'sı Osmanlının bu coğrafyadaki varlığına son vermek, Slav kardeşleri ile bağlarını pekiştirmek, bu halkların Osmanlı boyunduruğundan kurtarmak bahanesiyle 19 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Devleti'ne savaş açmaya karar verdiklerini Avrupa devletlerine bildirdikten sonra 24 Nisan 1877'de savaş ilân etti.

1977-1878 Osmanlı Rus Harbi, Tuna ve Kafkas cephelerinde cereyan etmiş ve yaklaşık bir yıl sürmüş ve Rusların lehine sonuçlanmış, Osmanlı İmparatorluğu için ise ağır bir kayıp olmuştur. 3 Mart 1878'de Ayastefanos Antlaşması ile Balkanlardaki Osmanlı hâkimiyeti son bulmuş, yeni ülkeler ve yeni sınırlar çizilmiştir.

Sonuç olarak, bu savaşın Rus Çarlığı ve Osmanlı İmparatorluğundaki yansımaları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler:

Doğu Meselesi, 93 Harbi, 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi, Tuna ve Kafkas Cephesi, Rus Kaynakları.

ABSTRACT

The aim of this study is to reveal the situation of Russo-Turkish War of 1877-1878, fought between the Tsardom of Russia and the Ottoman Empire, in Russian resources. In general terms, the wars between the Ottoman Empire and the Tsardom of Russia were briefly mentioned and the main issue was tried to be discussed in detail. Firstly, the resources were searched, translations were made on the appropriate sources and the acquisitions were studied.

The 1877-1878 Russo-Turkish War was a war between the Ottoman Empire and the Tsardom of Russia, which lasted about a year and led to many political developments and changes in the Balkans. It was also named "The ‘93 War", referring to the interpretaton of the date in Rumi Calendar. As a result of the rebellions that started in the Balkans with the weakening of the Ottomans, the Tsarist Russia, which had robbed the patronage of the Slavic peoples in this region, announced to the European countries that they had decided to fight against the Ottoman Empire on April 19, 1877; under the pretext of ending the Ottoman existence in this geography, reinforcing its ties with the Slavic brothers and saving these peoples from the Ottoman yoke. They then declared war on the Ottoman Empire on April 24, 1877.

The 1977-1878 Ottoman Russian War took place on the Danube and Caucasian fronts and lasted about a year. The war ended in favor of the Russians, and was a serious loss for the Ottoman Empire. On March 3, 1878, with the Treaty of Ayastefanos, the Ottoman rule in the Balkans came to an end and new countries along with new borders were drawn.

As a result, the reflections of this war in the Tsardom of Russia and the Ottoman Empire were tried to be evaluated.

Keywords:

Eastern Question, 93 War, 1877-1878 Ottoman Russian War, Danube and Caucasian Front, Russian Resources

ÖNSÖZ

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, bilinen adıyla 93 Harbi, Ruslar ile Osmanlı arasında yaklaşık bir yıl süren önemli bir savaştır. Rusların Balkanlardaki Slav halklarının sözde hamiliğine soyunduğu, önceki savaşlardaki yenilgilerinin öcünü alma, kaybettikleri itibarlarını kurtarma savaşıdır. Rusların "Sıcak denizler, İstanbul ve Boğazlar" hayalini gerçekleştirme amacını taşıyan ama görünürde ve söylemlerinde " Balkanlardaki Slav halklarını Osmanlının mezaliminden kurtarmak" idealine malik bu savaşın, görünmeyen, bahsi geçmeyen "Rus zenginlerin ve tüccarların kendilerine yeni piyasa ve pazar bulma çabaları sonucu yapılmış, haksız bir savaş" olmak gibi bir yönü vardır.

Bu çalışmanın amacı, Rus kaynaklarında Osmanlı-Rus Harbi'nin nasıl işlendiğini ortaya koymaya çalışmaktır. Bu itibarla çalışmanın içeriğini oluşturan incelenen ve yararlanılan bütün kaynaklar Rusça aslından alınmıştır. Kaynakların özüne sadık kalınmış, herhangi bir şekilde değiştirme, yumuşatma gibi taraflı yorumlamalardan kesinlikle kaçınılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Doğu Meselesi ve yansımaları, Osmanlı ve Rusya'nın iç durumu, tarafların savaşla ilgili planları, Tuna, Kafkas ve Balkanlardaki askeri durumları, İkinci bölümde savaşın başlaması ve seyri, Rus ordularının Tuna'ya geçişi, Birinci, İkinci ve Üçüncü Plevne Savaşı, Plevne'nin Ruslar tarafından abluka altına alınışı konuları ele alınmıştır. Üçüncü ve son bölümde, Rus birliklerinin İstanbul'a kadar gelişi ve sonrasındaki gelişmeler üzerinde durulmuştur. Sonuç kısmında genel hatlarıyla 93 Harbinin değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bazı haritalar ek olarak verilmiştir.

Çalışmada bu konu ile ilgili olarak Kırgızistan'daki kütüphanelerden kitaplar (orijinal baskılarının çok az sayıda olmasından dolayı) ya fotokopi şeklinde ya da fotoğrafını çekmek suretiyle elde edilmiş, piyasada bulunup elde edilebilen kitaplar Rusya Federasyonu'ndan getirtilmiştir. Çalışma konusunun seçimi, araştırma safhası, projeye

dönüştürülmesi konularında katkılarını ve desteğini esirgemeyen, bilgi, birikim ve tecrübesinden feyiz aldığım danışman hocam Doç. Dr. Oktay BOZAN'a, bu yola çıktığımdan beri hep bana destek olan İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Bölümü hocalarım, Prof. Dr. Abdurrahman ACAR'a, Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ'a, Doç.Dr. Hatip YILDIZ'a, eserlerin tercümesi esnasında çok büyük katkılar sağlayan değerli Doç. Dr. Caşteğin TURGUNBAYER hocama, Kamçıbek TURDUGULOV'a, hep yanımda olup manevi desteklerini esirgemeyen sevgili AİLEME, böyle bir çalışma olanağı sağladıkları ve katkıları için sonsuz teşekkür ediyorum.

Nurgül KUTLU

Diyarbakır 2019

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TAAHHÜTNAME ____ 3

KABUL ve ONAY ____ 4

ÖZET ____ 4

ABSTRACT ____ 6

ÖNSÖZ ____ 1

GİRİŞ ____ 3

BİRİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ ÖNCESİ GENEL DURUM VE PLANLAR

1.1. DOĞU MESELESİ VE AVRUPA DEVLETLERİNİN ROLÜ ____ 21

1.2. SAVAŞI ÖNCESİ RUSYA'NIN İÇ DURUMU ____ 30

1.2.1. Savaşı Öncesi Rus Ordusu ____ 33

1.2.2. Rus Karadeniz Donanması ____ 42

1.3. OSMANLI DEVLETİNİN SAVAŞ ÖNCESİ BALKANLARDAKİ DURUMU ____ 43

1.3.1. Savaşı Öncesi Osmanlı Ordusunun Durumu ____ 48

1.3.2. Osmanlı Karadeniz Donanması ____ 52

1.4. RUSYA'NIN SAVAŞ PLANI ____ 52

1.4.1.Tuna Cephesi Askeri Harekâtı ____ 52

1.2.Kafkas Cephesi Askeri Harekâtı ____ 57

1.4.3.Karadeniz Harekât Planı ____ 58

1.5. OSMANLI DEVLETİNİN SAVAŞ PLANI ____ 59

1.5.1.Balkanlar ____ 59

1.5.2. Kafkas Cephesi Askeri Harekâtı ____ 60

1.5.3. Karadeniz Cephesi Askeri Harekâtı _____61
1.6 RUS ORDUSUNDA SEFERBERLİK _____ 62
1.7. OSMANLI ORDUSUNUN BALKANLAR VE ANADOLU'DA KONUŞLANDIRILMASI _____ 70
1.8. CEPHELER HAKKINDA KISACA BİLGİ _____ 71
1.8.1 Romanya_____72
1.8.2. Bulgaristan Tuna Bölgesi_____75
1.8.3. Dış Balkanlar (Zabalkan)_____76
1.8.4. Kafkas Cephesi _____78
İKİNCİ BÖLÜM
SAVAŞIN BAŞLAMASI VE SEYRİ
2.1. RUS SALDIRILARININ BAŞLAMASI _____ 80
2.1.1 General Zimmerman'ın Galati ve Brailiv'den Tuna'yı Geçişi _____82
2.1.2. Zimnitsa-Sistova'daki Tuna Ordusunun Tuna'yı Geçişi 82
2.2. TUNA'YI GEÇİŞTEN SONRA RUS ORDUSUNUN GÜÇ DAĞILIMI _____ 87
2.2.1. General Gurko'nun Öncü Birliklerinin İlerleyişi _____89
2.2.2. Nikopol'ün Alınışı_____94
2.3. BİRİNCİ PLEVNE _____ 96
2.3.1. Öncü Birliklerin Dış Balkan Denilen Bölgedeki Eylemleri _____99
2.4. İKİNCİ PLEVNE _____ 105
2.5. RUSLARIN TÜRK KALELERİNE YAPTIĞI SALDIRILAR _____ 108
2.6. KAFKAS CEPHESİNDEKİ RUS SALDIRILARI _____ 109
2.7. RUS VE TÜRK FİLOLARININ KARADENİZ VE TUNA'DAKİ EYLEMLERİ _____ 121
2.8. OSMANLI ORDUSUNUN ŞİPKADAKİ RUS MEVZİLERİNE SALDIRILARI _____ 123
2.9. LOFÇA VE ÜÇÜNCÜ PLEVNE _____ 136

2.10.PLEVNE'NİN RUSLAR TARAFINDAN KUŞATILMASI 139

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAVAŞIN SONU

3.1. PLANLAR VE GÜÇ DENGELERİ 142

3.2. SOFYA'NIN İŞGALİ VE BALKANLARA GEÇİŞ 147

3.3. KARTSOV BİRLİKLERİNİN BALKANLARA GEÇİŞİ 155

3.4. ŞİPKA SAVAŞI (ŞİPKA-ŞEYNOVO SAVAŞI) 158

3.5. OCAK 1878'DEKİ GÜÇLER DENGESİ VE BALKANLARIN GEÇİLMESİ SONRASI TARAFLARIN PLANLARI 167

3.6. FİLİBE SAVAŞI 168

3.7. TUNA ORDUSUNUN EDIRNE VE İSTANBUL'A ILERLEYIŞI 174

3.8. RUSLARIN İKİNCİ KEZ TÜRK KALELERİNE SALDIRILAR 176

3.9. RUSLARIN KAFKAS CEHPESİNE İKİNCİ TAARRUZLARI 176

AVLİAR-ALACA ve DEVE-BOYNU MUHAREBELERİ 176

3.10. KARS KUŞATMASI ARDAHAN BİRLİĞİNİN HAREKETLERİ 182

3.11. RUS VE OSMANLI FİLOLARININ EYLEMLERİ 186

3.12. AYASTEFANOS ANTLAŞMASI 187

3.13. BERLİN KONFERANSI (BERLİN KONGRESİ) 190

SONUÇ 193

KAYNAKÇA 197

HARİTALAR ŞEMALAR VE FOTOĞRAFLAR 201

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu ile Rus Çarlığı ve daha sonra Rus İmparatorluğu arasında XVI. ile XX. yüzyılları arasında bir dizi savaş gerçekleşmiştir. Sonuçları itibariyle 93 Harbi olarak da adlandırılan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı bunlar içinde önemli bir yer tutar.

93 Harbi için, Fransız tarihçisi E. Drialut'a göre "İslam-Hıristiyan Mücadelesi", Albert Sorel'e göre, "Türklerin Avrupa'ya adım attığı günden bu yana süregelen aslında İslam kimliğiyle bütünleşmiş Osmanlıya karşı 'Şark Meselesi'[1] temelli "hasta adamı" parçalama planlarının önemli bir etabıdır denilebilir. Osmanlıyı Avrupa topraklarından atmak, İstanbul'u işgal etmek ve nihayetinde Çar I. Petro'nun sıcak denizlere inme hayalini gerçekleştirmek isteyen Rusya'nın Balkanlardaki Slav kardeşlerini, Osmanlının elinden kurtarmak bahanesiyle açmış oldukları yaklaşık bir yıl süren bir savaştır.

Konunun anlaşılabilir olması bakımından Rusya'nın bu savaşa kadarki durumunu kısaca değerlendirmek yerinde olacaktır.

Rusların Tarih Sahnesine Çıkışı

Tarihi kaynaklar bir Rus Devleti kurulmadan önce, M.Ö. VIII yy- M.S. IX yy. arasında Sarmatlar-İskitler-Kimmerler ve Etrüsklerle bağlantı kurduklarını belirtmektedir. Rus tarihinin başlangıcında Avar, Hazar, Peçenek ve Kumanların etkileri ise Rus tarihçileri tarafından bir nevi göz ardı edilmiştir.[2] Yine aynı şekilde Slavların tarih sahnesine çıkmalarında ve yükselmelerindeki Türk ve German etkisi Slav tarihçileri tarafından reddedilen bir durumdur.[3]

[1] A. Haluk Çay, **Her Yönüyle Kürt Dosyası**,Turan Kültür Vakfı, Ankara, 1993, s.1
[2] Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye kadar**, TTK Ankara, 2014, önsöz
[3] Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan**,… s,6

Geçmiş tarihleri hakkında pek bilgi bulunmayan Slavlar, miladın başlarında bugünkü adıyla Karpat Dağları ve Polonya'nın kuzey ve doğu bölgelerinde yaşamıştır. Etnik kökeni hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte, German ve Turan kavimleriyle karışmış, Hint-Avrupalı bir kavim olabileceği belirtilmektedir.[4]

Günümüz Rus toplumunu oluşturan Slavlar, bir devlet kurmadan önce Knezlikler ve aşiretler halinde yaşam sürmüştür. Karadeniz'in kuzeyinde ve Doğu Avrupa'nın bir bölümünde devlet Avarların yönetiminde yaşamıştır. Türk Devletlerinin idaresinde yaşayan Slavlar vergi ödemiş, yedinci asırdan başlayarak Macarlar, İdil ve Tuna Bulgarları, Peçenekler, Kumanlar ve Uzlarla komşu olarak ya da birlikte yaşam sürmüşlerdir. Türkler gibi ordu oluşturarak güçlenmiş ve topraklarını genişletmiştir. Ruslar, İlmen gölü kıyısında bir şehir kurarak Belozero, Yukarı Volga ve Dinyeper Nehri istikametinde yayılarak yerleşim yerleri kurmuşlardır. Karadeniz'e inip buradaki Slavlarla temasta bulunmuşlardır. Buraya gelen Ruslar, istilacı bir yapıya sahipti ve eşkıyalık da yapıyorlardı. Kendilerine tabi olan Fin ve Slavlardan aldıkları değerli ürünleri, Hazar Hanlığı pazarlarında ve İslam ülkelerine satarak ticaret yapıyorlardı. Bunun dışında ücrete mükabil Bizans imparatorluğunda askerlik yapmışlardır. Bizanslılar ve Araplar Normanlara "Vareg" adını vermişlerdir. "Rus" adının Fince "Routsi" sözcüğünden türediği en makbul görüştür.[5]

Rus Devletinin Kuruluşu ve Kiev Rusyası

IX. yüzyılın ortalarında Doğu Avrupa'nın güneyinde Hazarlar, kuzeyde ise Ruslar hâkim güçtü. Hazarlar Peçeneklerin saldırı ile zayıf düşünce, bunlara tabi olan Slavlar Rusların etkisi altına girmeye başladı. Böylece bir Rus-Slav Devletinin kurulabilmesi için şartlar oluşmuş oldu. Bu yüzyılın ortalarında başlarında Rurik olduğu halde bazı bölgelerde hâkimiyet sağlamışlar ve Novogorod'u (Yenişehir) kendilerine merkez yaptılar. Böylece ilk Rus Devleti kurulmuş oldu. İlk Rus knezi olan Rurik rakiplerini saf dışı bırakarak geniş bir bölgenin tek hâkimi oldu. Bu yüzden Rurik, Rus devletinin kurucusu olarak kabul edilmektedir. 862 yılı Rus devletinin kuruluş ve başlangıç tarihi olarak kabul edilmektedir. Rurik öldükten

[4] Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan**…, 2014, s.4-6
[5] Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan**…, 2014, s. 17

sonra yerine geçen Oleg, güvenlik amaçlı merkezi kuzeyden güneye taşımakla beraber ticaret yolunu ele geçirmek için Balkanlara indi. Dinyeper, Smolensk gibi şehirleri ele geçirdikten sonra Kiev'i işgal etti. İskandinav-Bizans ticaret yolunun bulunması ve önemli bir ticaret merkezi olması Kiev'i son derece önemli bir şehir haline getirmişti. Oleg'in bu şehri çok beğenmesi ve burada kalmasıyla birlikte resmen bir Rus devleti kurulmuş ve Kiev Devri başlamış oldu.[6] Oleg, Bizans'a sefer düzenlemiş, İstanbul kıyılarına çıkarak şehre saldırmış, Bizans yüklü paralar ödeyerek İstanbul'u Rusların elinden kurtarmıştır. Ruslara yeniden saldırmamaları ve şehri yağmalamamaları için Bizans vergi vermek durumunda kalmıştır.[7] Oleg'in ölümünden sonra yerine geçen Rurik'in oğlu İgor, 941 yılında Bizans'a sefer düzenleyerek İstanbul'un çevresini yağmalar fakat gemileri Grejuva olarak da bilinen "Rum ateşi" ile yakılır. Anadolu sahillerine ilk büyük saldırısı bu dönemde yaşanır ve savuşturulur. İgor Bizans'a düzenlediği seferde başarısız olmuştur. İgor, babası ve Oleg gibi başarılı bir idare gösterememiş, halkına baskı uygulamış, vergileri arttırmış, bir isyan sonucu öldürülmüştür. Devletin yönetimi eşi Olga'nın eline geçmiştir. Olga'nın İstanbul'a gelmesi ve burada Hıristiyanlığı kabul ederek Yelena adını almış olması daha sonrasında Rusların Ortodoks olmasında önemli bir rol oynamış, kendisi aziz olarak kabul edilmiştir. Fakat annesinin yerine geçen Svyatoslav, askerlerinin kendisiyle alay edeceğinden endişe ederek din değiştirmemiştir. Svyatoslav, Slav boylarının tümüne hâkimiyet sağlamak amacıyla çıktığı seferde Sarkel kalesini ardından da önemli Hazar kalelerinden olan Tamatarhan'ı almış ve burada Tmutarakan beyliğini kurmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Fakat Bulgar şehri ile Hazarların başkenti İtil'i aldığına dair savlar gerçeğe pek uygun değildir.[8]

Svyatoslav, 967 yılında Bulgarlara karşı sefere çıktı, ilkinde Bulgarları yenerek Tuna boyundaki şehirleri aldı. Kendine karşı yeni bir tehdit oluştuğunu anlayan İmparator İoannes Tzimisces büyük bir ordu ile Svyatoslav'a karşı yürüdü ve onları yenilgiye uğrattı ve Svyatoslav'ın barış isteğini kabul ederek Kiev'e dönmelerine izin verdi. Bizanslılar gizlice Peçeneklere haber ulaştırır ve Rus

[6] Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan**,… s.22-23
[7] Kurat, **Türkiye ve Rusya** …, s.1
[8] Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan**,… s.23-25

prensinin dönmekte olduğunu bildirir. Dinyeper nehrine yaklaştıklarında Peçeneklerin saldırısına uğrar ve kendisi ve askerlerinin çoğu ölür, küçük bir kısım asker Kiev'e ulaşır. Svyatoslav, Rusların, Hazar Denizi, Kafkaslar ve Balkan coğrafyasına yayılmasının öncüsü olarak kabul edildiğinden, Rus tarihçileri "Rus'un Kudret ve Şanı"nın bir simgesi olarak göstermektedir.[9]

Kiev Rusyasının Hıristiyanlaşması

Svyatoslav'ın yerine üç oğlundan Vladimir geçer ve 980 yılı Kiev'den İlmen gölüne kadar olan bölgeyi ele geçirerek Kiev Knezi olur.987 yılında Bizans İmparatorluğu içinde Bardas İsyanı, Balkanlarda çıkan Fokas isyanı imparatorluğu zor durumda bırakır. Bu sebeple Vladimir'den yardım talep edilir. Maddi çıkarlar karşılığında ve Bizans Prensesi Anna'yı kendisine verilmesi karşılığında yardıma gelir. 6000 kişiden oluşan kuvvetle Bardas ve Fokas'ın askerlerini bozguna uğratır ve isyan bastırılır.[10] Bizans imparatorunun sözünü tutmak istememesi ve Hıristiyanlığı kabul etmesi halinde prensesi göndereceğin söylemesi bir hayli ilginçtir. İstanbul'da vaftiz edilen Vladimir, sonrasında da tüm tebası Hıristiyanlığı kabul eder ve böylece X. yüzyılda Kiev bir Hıristiyan devleti olur. Bu da Rus milletinin oluşumunda önemli bir etkendir.[11]

Bu dönemde Bizans ile Kiev Rusya'sı arasındaki ilişkiler dini boyuttadır. Rusça dini kitaplar, kanunlar ve tarihi eserler Bizans'tan alındı. Moğol hâkimiyetinde bile bu dini ilişkiler devam etmiştir. Knez III. İvan'ın Bizans prensesi ile evlenmesi sonrası Moskova'nın Bizans'a halef olacağı görüşünü ortaya çıkardı. Daha sonra bu görüş "Moskova-Üçüncü Roma" şeklinde bir siyasi inanca dönüştü. İvan'ın Bizans prensesi ile evlenmesinin altında çok farklı bir amaç yatmaktadır. Otuz yaşındayken karısı ölen İvan'ın evlenmek istediğini haber alan Roma Papası, Son Bizans İmparatoru XIII. Konstantin'in kardeşi Thomas'ın kızı Sofya ile evlendirmek istedi. Böyle bir evliliğin gerçekleşmesi, Rusların papalığın hâkimiyetini tanıması anlamına gelecekti. İvan, kendisine yapılan Sofya ile evlenme teklifi kabul etti. Prenses Sofya ile evlenen İvan'a "Bizans İmparatorluğunun meşru halefi ve Ortodoksluğun tek hamisi olduğu" fikri aşılandı. İvan tarafından da benimsenen bu fikir, yeni bir

[9] Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan…,** s.23-28
[10] Kurat, **Türkiye Rusya**…, s.1-2
[11] Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan**,… s.33-35

ideolojinin doğmasına ve "Moskova-Üçüncü Roma" teorisini ortaya çıkardı ki bu Rus tarihi açısından son derece önemlidir.[12] Buradan da anlaşıldığı üzere bu evlilik tamamen siyasi bir amaca yönelik Papalığın bir girişimidir. Üçüncü Roma denmesi, I. Roma'nın tarih sahnesinden silinişi ve II. Roma yani İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmiş olması sonucunda, Avrupalıların yeniden dünyaya hâkim olma ve İstanbul'u tekrar alma umutlarının bir tezahürü olarak Rusya'ya bu şekilde bir yaklaşım sergilemişlerdi. Aynı zamanda Rusların "Tsargard" yani "Şehirlerin Çarı" diye adlandırdıkları İstanbul'u ve böylece Roma'nın intikamını alma hayallerinin devam etmesini sağlamışlardır diyebiliriz.

Bu teori, Rahip Filofey tarafından geliştirilen ve İvan ile Sofya'nın oğlu III. Vasili'ye yazılı olarak sunulmuştur. Bu teoriye göre; Dünyanın hâkimiyet merkezi Roma'ydı, sonra Yeni Roma (İstanbul) oldu, her iki Roma da düştü. Ayakta kalan Moskova ise Üçüncü Roma'dır. Hıristiyan inancındaki "kutsal üçlük" hükmüne göre, Dördüncü Roma olmayacaktır. Demek ki Moskova, dünya hâkimiyetinin yeni merkezidir. Teoriye göre artık Moskova'nın hükümdarları, Bizans'ın halefi ve Ortodoksluğun hamisidir ve Ortodoksluk, tek doğru din ve görüş olduğuna göre Moskova yeryüzünde doğruluğun ve hâkimiyetin merkezidir. Bununla birlikte Rusya'nın sonraki yapacaklarının da tayin ve tespiti yapılmış oldu. Bu teori devlet prensibine dönüştü. Bu teoriyle Rus hükümdarları artık dünyaya hâkim olma yolunda ilahi bir meşruluk kazanmıştı. Moskova knezlerinin ruhani bir mertebeye çıkarılmaları, bunların çok eski bir hükümdar ailesine mensup olduğu efsanesinin uydurulmasına yol açtı. Artık Moskova knezleri, Bizans'ın halefi olarak günün birinde İstanbul'u alacağı iddia edildi. Bu varisliği perçinlemek amacıyla III. İvan, Bizans Devlet arması olan "Çift başlı kartal"ı Rusya'nın arması olarak kabul etti.[13]

Rusların Türk Boylarını idare altına alması

XVI. yüzyılı ortalarında bu fikir iyice yayılarak Rus siyasetinin rehberi oldu. Bu fikri benimseyen Moskova Prensleri, dünya hâkimiyeti hayaliyle planlar yapıyor,

[12] Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan**,… s,137-139
[13] Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan**,… s.156

gerçekleştirmek için fırsat kolluyorlardı. 3. Roma'yı Sibirya ve Orta Asya tarafına doğru genişletmek istiyordu.[14]

Bu bağlamda ilk adımları1487'de, Altın Ordu Devletinden ayrılarak bağımsız bir devlet kimliği kazanan Kazan Hanlığını işgal etmek oldu. Orta İdil'e Ruslar yerleşti. III. İvan'ın vefatıyla Rus hâkimiyetinden kurtulan Kazan Hanlığına karşı Korkunç İvan lakaplı IV. İvan sefere çıktı fakat istediğini elde edemedi. Bir dizi seferden sonra nihayet 1552 yılında Kazan Hanlığı Rusların eline geçti. Bunun sonucu olarak bu bölgedeki Türk egemenliği sona erdi.[15] Kazan Hanlığını ele geçirmelerinin altında, Üçüncü Roma olma yolunda Türk topraklarını ele geçirme ve Türklere karşı üstünlük kurma çabası ve nihayetinde İstanbul'u alma hayali yatmaktadır. Rusların Osmanlı Devleti ile sınırdaş olabilmeleri – yine Kazan Hanlığının zaptının bir neticesi idi; çünkü Kazan şehri alındıktan sonra, 1556 da Astrahan (Ejderhan) Moskova'nın eline düştü ve az sonra da, Ruslar bir taraftan Terek nehri boyunda, diğer yandan Azak kalesine yakın sahaya kadar sokuldular.[16]Ayrıca Türk coğrafyasına yayılmalarının önündeki en büyük engeli de ortadan kaldırmış oldular. Ruslar sınırlarını kısa bir zamanda Hazar Denizi kıyılarına ve Kafkaslara kadar genişlettiler. Yine Sibirya ve Türkistan'a açılma olanağını elde etmiş oldular. Öte yandan Osmanlı ile artık sınır komşusu olmuşlardı. Rusya ile Türkistan arasında siyasi ve ticari ilişkiler XIV. yüzyılın ortalarında başlar. Rus tarihçileri Türkistanlı tüccarların Novogorad'da görüldüğünü belirtmektedir. Ruslarla Türkistan arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesinin bir nedeni de Kazan ve Astrahan'ın Ruslar tarafından işgal edilmesidir. XVII. yüzyılda bu ikili ilişkilerin devamını sağlamak için birçok diplomat Buhara ve Hive'ye gelmiştir.[17]

I. Petro, Türkistan'a ve Hindistan'a özellikle çok önem vermekteydi. Türkistan'daki pozisyonunu ticaretle genişletmek amacındaydı. Amacını gerçekleştirmek için Hazar Denizinin öneminin farkındaydı. Çünkü Hazar Denizi aracılığıyla Kafkaslara, İran'a, Hindistan'a, Türkistan'a ulaşmak son derece kolay olacaktı. Diplomatlar, ticaret kervanlarını Türkistan'a yollayan I. Petro, burayı

[14] Baymırza Hayit, **Türkistan Devletlerinin Milli Mücadeleleri Tarihi**, TTK Basımevi, Ankara, 2004, s.41-42
[15] Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan**,… s,168
[16] Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan**,… s,169
[17] Hayit, **Türkistan Devletlerinin**…, s.44-45

kolayca ele geçirebilmenin zeminini oluşturmaya çalışıyordu. Maalesef Türkistan zaten buna hazır gibiydi. Ruslar yayılma politikalarını bu yolla sürdürmüş doğrudan bir saldırı yapamamıştır. I. Petro, Astrahan valisinden aldığı bir bilgiyle Yarkent civarında zengin altın yatakları olduğunu öğrenince 1714 yılında keşif yapılması için emir verdi. Buraya ulaşan keşif kolu Oyratların mukavemeti sonucu hedefine ulaşamadı. Omsk başta olmak üzere birçok yerde kaleler inşa ettirdi. 1717 yılında Hive'ye girdi. Rus askerleri hile ile öldürüldü. Rusya'nın yayılmacı ve işgalci politikasına bölge halklarının karşı koyacağını, kolay teslim olmayacağını göstermesi açısından bu önemlidir. Ruslar, Hive ve Hokand'a karşı yaptıkları saldırıları da kaybedince artık saldırmaktan kaçındılar.[18]

Rusya 1850'li yıllarda Türkistan'a saldırmak için hazırlıklar yapmaktaydı. 1853 yılındaki Kırım Savaşı'ndan yenilgiyle ayrılması bu seferi engellemiştir. Kırım Savaşı Rusya'yı dış politikada olsun, askeri teşkilatlanmada olsun birçok açıdan etkilemiştir. Belki de bu durum Orta Asya'nın kaderini değiştiren bir savaş olmuştur. Çünkü bu yenilgiden sonra Rusya rotasını buraya çevirmiştir. 1853 yılında Ak Mescid kalesini almaları Türkistan coğrafyasına açılmaları noktasında Rusları cesaretlendirmiştir.[19]

1738 yılında neredeyse tüm Kazak boylarının Rus hâkimiyetine girmesiyle bu coğrafyadaki verimli topraklara Ruslar yerleşmeye başladı. 22 Haziran 1854'te bir ferman yayınlayan Çar I. Nikola bundan böyle Kazak Türklerinin kendi kanunlarına tabi olduğunu ilan etti.[20] 24 Haziran 1865 tarihinde Taşkent işgal edildi. 1866 yılında Buhara Hanlığı mağlup oldu. Ne Osmanlıdan ne de İngiltere'den bir yardım alamayan Buhara barış yapmak durumunda kaldı.[21] 17 Şubat 1876'da, Hokand Hanlığının "Fergana Bölgesi" adı Altında Türkistan Genel Valiliğine bağlandı. 1876 yılında Hokand tamamen Rusların eline geçti.[22]

Buraları işgal eden Rusya, Hive'ye saldırıya geçti. 1873 yılında Hive hanı şehri terk etti. Rus himayesini kabul etti ve yüklü miktarda savaş tazminatı ödemek

[18] Hayit, **Türkistan Devletlerinin**…, s.46-47
[19] Hayit, **Türkistan Devletlerinin**…,s.51
[20] Gömeç**, Türk Cumhuriyetleri ve**…,s.99-102
[21] Gömeç, **Türk Cumhuriyetleri ve**…,s.227-228
[22] Gömeç, **Türk Cumhuriyetleri ve**…,s.178-179

zorunda bırakıldı. Osmanlı toprakları üzerinden sıcak denizlere inemeyeceğini bilen Deli Petro, bunun için Hazar Denizi üzerinden Hindistan'a ulaşmak niyetindeydi.[23] Tabi Ruslar Türkistan topraklarını işgal ettikten sonra İran'a ulaşmak gibi bir hedeflerinin olduğunu unutmamak gerekir. Bu sebepler Türkmen boyları ile 1871 ile 1879 arasında sekiz yıl savaştı fakat hedefine ulaşamadı. Türkmen tarihi açısından çok büyük öneme sahip Göktepe savaşında Türkmenler büyük bir direniş gösterdiler fakat netice Rusların lehine sonuçlandı ve bu topraklar Rusların eline geçti. Bu savaşta General Skobelev, Türklere karşı duyduğu nefret ve kini dünyaya göstermek istercesine binlerce masum Türkmen'i katletti. Böylece istediğine ulaşan Rusya 9 Aralık 1881'de Artek Irmağı sınır olmak üzere İran'la bir sınır antlaşması yaptı.[24]

Rus İngiltere Diplomasisi

Rusya'nın Orta Asya'yı işgal süreci bu şekildeyken, Rusya ile İngiltere arasındaki diplomasi üzerinde de kısaca durmak gerekir. Rusya bu şekilde Türkistan'ı işgal ederken İngiltere 1600'lü yıllarda ticaret amacıyla sömürmeye başladığı Hindistan'ın güvenliğini sağlamak ve Rusya'nın Hindistan üzerine planlarını boşa çıkarmak için Afganistan ve İran gibi komşu devletleri kendi tarafına çekmeye çalışıyordu. Rusya'nın Asya'nın merkezindeki her işgal girişimi İngiltere için hak ihlali idi. Hakeza Rusya da İngiltere'yi Avrupa'da tehlikeli bir rakip olarak görüyordu. Topraklarını genişletmek için ve siyasi, ekonomik ve askeri sebeplerle Orta Asya'ya gözünü dikmesi de bundandır. İngiltere'ye karşı kendini pek de denk görmeyen Rusya, Türkistan'ı ele geçirmekle İngiltere için bir rakip olabileceğini göstermek istiyordu. Orta Asya'ya hâkim olma çabasındaki bu iki ülke silahlı bir mücadeleye girişmemiş olsalar bile kıyasıya bir diplomasi kavgası vermiştir demek yerinde olacaktır. Türkistan Ruslar tarafından adım adım işgal edilirken İngilizlerle Orta Asya'nın geleceği ile ilgili müzakereler yapılıyordu. Nihayetinde iki ülke kendileri için bir tampon bölge oluşturmaya karar verdiler ve İngiltere'nin teklifi ile Badahşan ile Vahanın Afganistan'a ait olması gerektiği hususunda anlaştılar. Böylelikle İngiltere Afganistan'a nüfuz edecek, Rusya'nın nüfuzu Buhara ile sınırlanacaktı. İngiltere'nin vazgeçmesi üzerine yeniden görüşmeler yapıldı ve 10 Eylül 1885'te Afgan-Rus sınır hattı üzerine Londra'da bir protokol imzalandı. İlginç

[23] Gömeç, **Türk Cumhuriyetleri ve**…,s.228
[24] Hayit, **Türkistan Devletlerinin**…,s.106-111

olan ise her iki tarafından bundan memnun olmayışıydı. 27 Ağustos 1895'te Rusya, Çin ve İngiltere arasında imzalanan "Pamir Antlaşması, İngiltere'nin çekilmesi ve Rusya'nın emellerine ulaşma yoluna devam etmesi ve Türkistan'ın uluslararası politikaya kurban edilmesi ile son buldu.[25]

Rusya'nın Osmanlı Siyaseti

Osmanlı ile Rusya arasındaki ilişkiler, XVI. yüzyılın ortalarına kadar ticaretle sınırlıydı. İşlerin şeklini değiştiren ise Kazan ve Astrahan Hanlıklarının Ruslar tarafından işgal edilmesiydi. İki devlet arasındaki siyasi ve askeri rekabetin başlangıcı olarak "Don-Volga kanalı girişimi" sayılabilir. Rusların bu girişimi artık Osmanlının Ruslara karşı daha ihtiyatlı olması gerektiğinin bir göstergesiydi. Bahsi geçen girişim olumlu sonuçlanmayınca, Sokullu Mehmed Paşa'nın çabalarıyla Rusların Lehistan yönünde genişlemelerinin önüne geçilmeye çalışıldı. Bu çabalar Rusların daha çok Kafkasya ve Sibirya'ya genişlemeye yöneltti. Hazar Denizi kıyılarına kadar gelen Rusların buradaki yerel halklarla ilişkisi ve neticesinde bazı boyların Ruslara katılmasıyla Rusların yayılma alanı Kafkasya'ya ilerlemiş oldu. Artık Osmanlı ile Ruslar arasındaki ticarete dayanan ilişki başka bir boyuta taşınıyordu.[26]

Orta Macar bölgesindeki beylerin, Almanların baskılarına karşı yardım talep etmesi Osmanlının Avrupa'nın ortalarına kadar gitmesine vesile oldu. Yanık Kale'nin alınmasına karar verildiyse de sonra Viyana'nın kuşatılmasına karar verildi. Kara Mustafa Paşa idaresindeki Osmanlı ordusu çok büyük bir güce sahipti. Osmanlı Viyana'nın teslim edilmesini istedi fakat bu teklif reddedildi. Bu kuşatmanın belki de sonucu belirleyecek en önemli yanı, önceden planlanmamış ve buna göre askeri teçhizatın getirilmemiş olmasıdır.

Osmanlının kuşatması sonrasında meydan savaşına döndü. Osmanlı ordusu Yanık Kale'ye çekilmek durumunda kaldı. Osmanlı ordusunun Avrupa'da dört cephede savaşması, yapılan hatalar ve başarısız olan kuşatma sebebiyle Avrupa'daki

[25] Hayit, **Türkistan Devletlerinin**…,s.118-122
[26] Mustafa Cezar, **Mufassal Osmanlı Tarihi, Resimli-Haritalı**, III. cilt, TTK Basımevi, Ankara,2011, s.1376

Osmanlı varlığı tehlikeye girdi. Osmanlı girdiği her mücadeleden olumsuz netice aldı.[27]

II. Mustafa döneminde, Kutsal İttifak'a katılan Rusya, 1695 yılında Azak Kalesini kuşattı fakat istediği sonucu alamadı. Bir yıl sonra yeniden kaleyi kuşattı ve 1696 yılında kale, Rusların eline geçti. I. Petro artık Karadeniz'e çıkmak için ilk adımını atmıştı. Karadeniz'i Türklerin elinden almak için asilzade gençleri Avrupa'nın teknolojisini öğrenmek için eğitime gönderdi.[28]

Lehistan, Venedik ve Rusya cephesindeki savaşlar, Zenta yenilgisi, Venedik ile devam eden savaş, tüm bunlar Osmanlıyı oldukça yıpratmıştı. Geciken görüşmeler neticesinde savaşa son verildi ve Karlofça kasabasında görüşmeler başladı.[29]

İngiltere elçisi W. Paget ile Felemenk elçisi J. Colliers'in aracılığında başlayan barış görüşmeleri uzun sürdü. Yaklaşık iki aylık müzakerenin sonunda 20 maddelik barış antlaşması imzalandığında tarihler 26 Ocak 1699'u göstermekteydi. Bu antlaşmayla Osmanlı Devleti, Macaristan'ın neredeyse tamamını kaybetti, Mora yarımadası Venediklilere, Ukrayna ile Podılya Lehistan'a bırakıldı.[30]

Prusya, Avusturya, Rusya, Lehistan'ı parçalayıp kendi aralarında bölüşünce, doğal olarak Lehistan'da Rus nüfuzu arttı.[31] Osmanlıyı endişelendiren bu durum, Ruslardan kaça Leh milliyetçilerinin Osmanlı topraklarına sığınmalarına sebep olmuştu. Bu bahaneyle Osmanlı topraklarına giren Ruslar, Lehlerle birlikte birçok masumu katlettiler. Bunun üzerine Osmanlı Rusya'ya savaş ilan etti. 1769'da Hotin kalesi civarında, 1770'de Tuna boyunda Osmanlı yenilgiye uğradı. Eflak ve Boğdan Ruslar tarafından işgal edildi. Ruslar Kırım'a girerek iyice yerleştiler. Baltık Denizinden Akdeniz'e inme fırsatı yakaladılar. Çeşme'de Osmanlı donanmasını imha etmeleri ve Adalar'a hâkim olmaları Babıali'yi barış müzakereleri yapmak

[27] Tuna Gündüz (Editör), **Osmanlı Tarihi El Kitabı, Grafiker Yayınları**, Ankara, 2013, s.321-326
[28] Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan**,… s.272-272
[29] Gündüz , **Osmanlı Tarihi**…, s.338
[30] Gündüz , **Osmanlı Tarihi**…,s.340-341
[31] Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan**,… s,306-308

durumunda bıraktı. Osmanlı, Küçük Kaynarca'da ağır şartlar içeren bir antlaşmayı imzalamak zorunda kaldı.[32]

1677-1678 Çehrin Seferi ile başlayan Osmanlı-Rus Savaşları I.Dünya Savaşı ile sona ermiştir. Konumuz olan 93 Harbi'ne kadarki önemli savaşlar ve sonuçları hakkında kısaca bilgi verilecektir.

1787-1792 Osmanlı- Rus Savaşı

Bu savaş, Osmanlı için Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla kaybedilen toprakları, özellikle Kırım'ı almak amacını taşırken, Rusya için ise Kırım ve ahalisindeki yerini sağlamlaştırmak amacı taşıyordu. Balkanlarda Rusya'nın güçlenmesini istemeyen İngiltere ve Fransa Osmanlının yanında yer almıştır. Buna mukabil Avusturya beklenmedik bir şekilde Rusya'nın ittifakı oldu.[33]

1789 yılındaki Fokşan savaşında mağlup olan Osmanlı, aynı yıl Boze savaşında Akkerman, Belgrad ve Semendre'yi bir müddet sonra da Bender ve Besarabya'yı kaybetti. Osmanlı Devleti, kendine müttefik bulma amacıyla 11 Temmuz 1789 tarihinde İsveç ve 31 Ocak 1790 tarihinde de Prusya'yla barış antlaşmaları imzaladı.[34] 1791 yılında imzalanan Yaş Antlaşması ile Kırım Rusya'ya bağlanmış ve Rusların Karadeniz'e ulaşma emelleri gerçekleşmiştir.[35]

1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı

Osmanlı ile Rusya arasında 1792-1805 yıllarındaki sulh, Rus askerlerinin Eflak ve Boğdan'a girince bozulmuş, III. Selim boğazları kapatarak Rusya'ya savaş ilan etmiştir. Osmanlı Fransa ile yakınlaşırken, İngiltere Rusya'nın yanında yer almış, İngilizler donanmalarını İstanbul'a göndermiş fakat geri dönmüştür.[36] 28 Mayıs 1812 de imzalanan Bükreş Antlaşması ile savaş son ermiştir.[37]

---

[32] Kurat, Rusya **Tarihi Başlangıçtan**,… s,309-310
[33] E.Z.Karal, **Büyük Osmanlı Tarihi**, I.Cilt, s.14
[34] E.Z.Karal, **Büyük Osmanlı Tarihi**, I.Cilt, s.15-16
[35] Nükhet Eltut, 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) (International Congress of Asian and North African Studies) 10-15.09.2007, Ankara / **Türkiye Bildiriler/ Papers** / Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları: 6, Ankara, 2009. s. 122
[36] Eltut, **Türkiye Bildiriler** …, s. 122
[37] Kurat, **Türkiye ve Rusya**…, s.51

1828-1829 Osmanlı- Rus Savaşı

Yeniçeri Ocağının kapatılması sonucu Osmanlı ordusunda doğan boşluktan istifade etmek için "Rum Meselesi" bahanesiyle Fransa, İngiltere ve Rusya'nın donanmaları Navarin'deki Osmanlı ve Mısır donanmasını imha etmiş, Osmanlının tazminat isteyince Rusya savaş ilan etmiştir. Savaş sonucunda imzalanan antlaşmayla Osmanlı hem toprak kaybına uğramış hem de tazminat ödemek zorunda kalmıştır. Avrupa'nın gözünde Osmanlı artık "hasta adamdır.[38]

Kırım Savaşı

Çar I. Nikolay, "hasta adam" olarak nitelendirdiği Osmanlı Devletini paylaşmak için İngilizlerle bir uzlaşı siyaseti izlemekteydi. Kendilerini Katoliklerin ve Ortodoksların hamisi olarak gören Fransa ile Rusya Osmanlıdan taleplerde bulundular. Taleplerinin reddedilmesi ile Rusya Osmanlıya savaş ilan etmiş, Ruslar savaş devam ettiremeyince 1856 yılında Paris antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmayla Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğü garanti altına alınmıştır.[39]

Bu antlaşmanın önemli maddeleri arasında; Karadeniz tamamen tarafsız hale getirilmiş, Kars Osmanlıya, Kırım Rusya'ya iade edilmiştir.[40]

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı

Türk tarihinde 93 Harbi olarak adlandırılan bu savaşın sebepleri, sonuçları hakkında kısaca bilgi verilecektir. Tezimizin konusu olan bu savaşla ilgili Türklerin gözünden kısaca değerlendirilecektir.

Osmanlı ile Rusya arasında aralıklarla yaşanan savaşların, sonuçları itibariyle önemlilerindendir. Bulduğu her fırsatta ya ittifak bularak ya da tek başına Osmanlı ile savaşa giren Rusya, bu savaşta Doğu Meselesi'ni bahane ederek, Balkanlardaki Slav halklarını özgürleştirmek söylemiyle de kendini meşrulaştırmaya çalıştığı bir savaştır.

Sıcak denizlere inme, Kırım bozgunun intikamın alma, Rusların Balkanlardaki Slav halklarının haklarının bahane edilerek Osmanlı içişlerine karışması, savaşın başlıca sebepleridir.[41]

---

[38] Eltut, **Türkiye Bildiriler** …, s. 123
[39] Eltut, **Türkiye Bildiriler** …, s. 124
[40] Yılmaz Öztuna, **Büyük Türkiye Tarihi**, 7.cilt, Ötüken yayınevi, İstanbul, 1983, s.54-55
[41] Eltut, **Türkiye Bildiriler** …, s. 125

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra birçok eser yazılmıştır. Askerler, subaylar, generaller ve diplomatların dışında yazarlar tarafından hatırat ve bilimsel eserler yazılmıştır. Bu eserler doğal olarak siyasi görüşlere göre biçimlenmiştir.

Bu çalışmada Rus kaynaklarından 30 civarında eser incelenmiştir. Eserlerin elde edilmesi, tercümesi uzun süre aldığından ve süremizin kısıtlı olmasından dolayı bu eserlerin tümü ayrıntılı bir şekilde incelenememiştir. Çalışmamızda sıklıkla başvurulan kaynakların bazıları ile ilgili kısaca tanıtımlar yapılacaktır.

1- Materialı dlya Opisaniya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878 gg. (1877-1878 Osmanlı Rus Savaşının tanımı için malzemeler): 1904 yılında Askeri Tarih Komisyonu Başkanlığınca Petersburg'da yayınlanan kitabın editörlüğünü Korgeneral Çernyavski yapmıştır. Günümüz Rus Kiril alfabesinden biraz farklı bir alfabe ile yazılan bu kitap toplam 7 ciltten oluşmaktadır. Bu 7 cildin tamamında Kafkas-Küçük Asya Cephesi ve Planlar başlığı altında konular ele alınmış olup gün gün, bazı yerde saat saat olacak şekilde, gerekli gereksiz tüm ayrıntılar verilmektedir. Bu eser Kırgızistan'daki milli kütüphaneden edinilmiştir.

2- Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 (1877-1878 Rus-Türk Savaşı): 1956 yılında Moskova'da Nikolay İliç Belyayev tarafından kaleme alınmış ve SSCB Savunma Bakanlığı, Askeri Yayınevi tarafından basılmıştır. Bu eser, birçok kitaba kaynaklık eden ve birçok tarihçi tarafından başvuru kitabı olarak kullanılmıştır. En son baskısı 2019 yılında "Veçe" yayınevi tarafından Moskova'da basılmıştır. Doğu Meselesi ile başlayan kitap bu savaşı, 3 aşamada ele almış ve her aşamada alt başlıklar halinde konu işlenmiştir. Belyayev'in bu kitabında dikkati çeken unsur, Çarlık Yönetimini ve üst kademe komutanları çoğunlukla eleştirmesidir. Ayrıca bu savaşın genel olarak Rusların betimlediği Balkanlara özgürlük getirme amacından ziyade zenginleri daha zengin etme amaçlı çıkarıldığını öne sürer. Bunun yanı sıra Osmanlıdan bahsederken, "zalim, gaddar, sömürgeci, halkları köleleştiren" gibi sıfatları kullanmaktan da geri kalmaz. Savaş ayrıntılı bir şekilde ele alınır. Verdiği bilgiler, yanlı ve abartılı değildir. Aksine "Rus yönetiminin ve üst komutanın bu savaşın kazanılacağına dair inançlarının olmadığını" sıkça vurgular. Genel hatlarıyla tarafların siyasi, içtimai ve askeri durumları

hakkında bilgi verildikten sonra, her bölüm sonunda kendi kritiğini yapmaktadır. Kitabın sonunda fotoğraflar, şemalar verilmiştir. Biz de genel kabul gören ve 1956'dan sonra yazılan bütün eserlerde övgüyle söz edilen bu kitabı ağırlıklı olarak kullandık.

3- Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig osvoboditeley (1877-1878 Rus-Türk Savaşı ve Kurtarıcıların Başarısı): Tsonko Genov tarafından yazılan bu kitap 1979'da Sofya'da yayınlamıştır. Eser, Savaşla ilgili girişle başlar, Rus ordusu hakkında bilgiler verilir, Tuna, Şipka Destanı, Lofça, Aşağı Tuna, Romanya birlikleri hakkında bilgileri içermektedir.

4- Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii (1877-1878 Rus-Türk Savaşı Avrupa'daki Türkiye): Tümgeneral Platon Aleksandroviç Geysman tarafından kaleme alınan bu eser, Petersburg'da 1906 yılında çıkmıştır. Eski Rus kiril alfabesi ile yazılmış olan bu hacimli eser Nikolayev Bilimler Akademisi tarafından yayınlanmıştır. Kendisinin asker kökenli oluşundan dolayıdır ki Rus ordusundan, Rus ordusunun başarısında övgüyle bahseder.

5- Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878: (1877-1878 Rus-Türk Savaşı): İvan İvanoviç Rostunov tarafından yazılan bu eser, SSCB Savunma Bakanlığı Kızıl Bayram Madalyalı Askeri yayınevi tarafından 1977 yılında Moskova'da basılmıştır. Giriş kısmında bu konuyla ilgili yapılan çalışmalar hakkında bilgiler içermektedir. Altı bölümden oluşur. Savaş arifesinden başlayarak Doğu Meselesi, Savaş Planları, Tuna Geçidi, Şipka Geçidi, Balkanlar ve Kafkas Cephesi konularını ele almaktadır. Eserde fotoğraflara yer verilmiştir.

6- Skobelev 1843-1882: Boris Kostin'in yazdığı Mihail Skobelev'i anlatan biyografi niteliğindeki bu kitap, 1990 yılında Patriot yayınevince Moskova basılmıştır. "Bir Rus askerinin oğlundan daha fazla değil" başlığı ile giriş yapılan kitapta, Skobolev'in özgeçmişi ile devam etmektedir. Askeri hizmetlerinden, Türkistan'daki faaliyetlerinden kesitler verilmektedir.

Birinci ve İkinci Plevne Savaşında yaptıklarından bahsedildikten sonra Lovça, Üçüncü Plevne Savaşı konularıyla devam eder.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ ÖNCESİ GENEL DURUM VE PLANLAR

1.1. DOĞU MESELESİ VE AVRUPA DEVLETLERİNİN ROLÜ

Tarih için olduğu kadar diplomasi tarihi açısından da önemli bir yere sahip olan Doğu Meselesi, XVIII. ile XX. yüzyıllar arasındaki bir süreci kapsayan ve Avrupa devletleri ile Rusya arasındaki gizli antlaşmalar ve hesapların dönüp durduğu, hem Osmanlının kendi kaderini tayin etmesi hem de Osmanlının köleleştirdiği ve kendi milli bağımsızlıkları için mücadele eden Balkan, Afrika ve Asya halklarının kendi kaderlerini belirleme sorunudur.[42] Aynı zamanda bu meselenin olduğu dönem, Avrupalı büyük güçler Avusturya-Macaristan, İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Osmanlının Avrupa'daki topraklarını ve varlıklarını yeniden paylaşmak için verdikleri mücadele, rekabet ve çelişkilerle dolu bir dönemdir. Temelinde büyük çıkarların yatıyor olması, Doğu Meselesinin bir anda büyük güçlerin ciddi bir sorunu haline getirmiştir.[43] Doğu Meselesi Ruslar açısından Osmanlı'yı ortadan kaldırmaktan ziyade - Ruslar bunun mümkün olmadığı biliyorlar ve daha gerçekçi hedefler koymak istiyorlardı- daha çok Balkanlardaki soydaşlarının bağımsızlık mücadelesine destek vermek, Avrupalı güçler içinse toprak ve mülk paylaşımı açısından kendi çıkarları doğrultusunda diplomasi yürüterek olabildiğince kârlı çıkma çabasıdır. Doğu Meselesi, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında başlayan, Kırım Savaşı ile devam edip Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar süren uzun bir tarihsel dönemi kapsamaktadır. Aslında bu süreç Avrupalı ülkelerin ve Rusya'nın Osmanlı üzerinde hâkimiyet kurma, çıkar sağlama meselesinden başka bir şey

[42] Nikolay İliç Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, Moskva, 1956, s. 3
[43] Vladimir Antonoviç Zolotarev, Nikolay Maratoviç Meceviç, **İstoriya Nelehkoy Pobedi**, Nauka, Moskva, 1979, s.55

değildir. [44]

16. yüzyılın sonuna gelindiğinde, Osmanlı İmparatorluğu, Rusların tabiriyle "*işgal ettiği toprakları*" ve "*köleleştirdiği halkları yağmalayarak*" büyük bir güce ulaşmıştı.[45] Ancak, 17. yüzyılın başında Osmanlı, fethettiği toprakları kaybetmeye ve buna bağlı olarak eski gücünü yitirmeye başlamıştı. Rus kaynaklarında bunun başlıca sebebi olarak, Osmanlının ticari ilişkilerinin gelişmesiyle büyük toprak sahiplerinin ekonomik nüfuzunun artması gösterilmektedir. Bunun sonucu olarak da Osmanlı Devletinin askeri gücü zayıflamış ve bölünmeye yol açmış, Rusların deyimiyle "*köleleştirilen halkların*", işçi sınıflarının daha çok sömürülmesine neden olmuştur. Osmanlıda 18. yüzyılın ortalarında başlayan kapitalizmin yükselişi bu süreci hızlandırmıştır. Rus kaynaklarına göre, Osmanlı tarafından *"köleleştirilen halklar*" bir ulus kimliği kazanmaya ve milli bağımsızlıkları için mücadele etmeye başlamış, Osmanlı, emekçi kitleleri "*acımasızca sömürmüş*" ve bu durum Osmanlıya tabi halkların ekonomik gelişimini yavaşlatmış ve bu halkların milli bağımsızlık arzularını daha da güçlendirmiştir.[46] Rus kaynakları, o dönemde Osmanlıda ekonomik bir durgunluk ve yozlaşmanın olduğunu, feodal olarak bölünmüşlüğü aşamamasının da bunda etkili olduğunu ve merkezi bir devleti oluşturamamasının da Osmanlıya tabi halkların ulusal kurtuluş mücadelesini tetiklediğini belirtmektedir. Aynı şekilde o dönemdeki iç çekişmeler, önce Osmanlı imparatorluğunun uluslararası pozisyonunun zayıflamasına sonra da dağılmasına sebep olmuştur. Osmanlının giderek zayıflaması Avrupalı büyük devletlerin sömürgeci iştahlarını kabartmıştı çünkü Osmanlı coğrafyası oldukça kârlı bir pazar ve hammadde kaynağıydı. Avrupa, Asya ve Afrika'yı birbirlerine bağlayan ulaşım yollarının kesiştiği noktada olması bakımından büyük bir stratejik öneme sahipti. Bu yüzden Avrupalı "yüce" devletlerin her biri "hasta adamın" mirasından daha büyük pay kapmaya çalışıyordu.[47]

Batı Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ekonomik ve siyasi üstünlük mücadeleleri XVII. yüzyılda başladı ve XVIII ve XIX. yüzyılda da devam etti. Doğu Meselesi, Rus tarihçilerine göre Bosna-Hersek'in Slav nüfusunun "Osmanlı zalimlerine" karşı silahlı isyanları sonucunda (1875-1876) ortaya çıkmıştır. Rus tarihçilerine göre bu isyanlar anti feodal bir yapıdaydı ve sözde "gerici zalim Osmanlıya" karşı Slav halklarının aşamalı şekilde gerçekleşen milli kurtuluş mücadelesi niteliğindeydi.[48]

---

[44] Zolotarev, Meceviç, **İstoriya Nelehkoy Pobedi**, s.55
[45] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**.,s. 4
[46] Artem Akopoviç Ulunyan, **Aprelskoe Vosstanie 1876 goda v Bolgarii i Rossiya**, Moskva, 1971, s.53
[47] Sergey Semanoviç Semanov, Aleksandr Mihailoviç Gorçakov, **Russki Diplomat XIX.** v., Moskva, 1962, s.23
[48] Nikolay Yuriyeviç Nikolayev, **Vostoçnıy Krizis i Russko-Turetskaya Voyna na stranitsah jurnala "Vestnik Evropı" v 1875-1878 godah**, Moskva, 2011, s.140

Rusya, 1856'da Paris Antlaşması'nın Karadeniz'in tarafsızlığı ile ilgili maddelerinin iptaliyle, Doğu Meselesi konusunda daha aktif hareket etme imkânı buldu. İstanbul ve Boğazları ele geçirme görevinin kendisine verilmemesi üzerine Çarlık, Balkanlardaki ekonomik ve siyasi nüfuzunu kullanmak suretiyle bölgedeki konumunu daha da güçlendirme çabasına girdi.[49]

Rusya, bu meseleye her ne kadar Avrupa'daki Slav halklarının, soydaşlarının bağımsızlık mücadelesi gibi göstermeye ve doğal olarak kendilerinin oradaki halkların hamisi olduğunu ifade etmeye çalışsa da mesele yeterli kaynağa sahip olmayan Rusya'nın kendi halkını doyurabilme çabasıdır. Rusya, 1840'lı yıllardan itibaren Orta Asya topraklarını işgal ederek buradaki zengin kaynaklarla beslenmeye başlamıştı. Hem toprak hem de kaynak olarak sınırlarını iyice genişleten Ruslar, Orta Asya'dan tahıl, demir, pamuk ve pamuklu ürünler, boya, şeker, tütün gibi birçok ürünleri kendi topraklarına taşımaya başladı. 1758-1858 yılları arasındaki yüzyıl içerisinde Orta Asya'dan aldıkları 12 kat artmıştı.[50] (Rus kaynaklarında ithalat şeklinde ifade edilen şey aslında sömürüden başka bir şey değildir.) Bununla birlikte ticaret yapabilecekleri sahanın geniş olmaması, geniş bir coğrafyaya yayılamamış olması Ruslar için sıkıntı yaratmaktaydı. Doğu Meselesini bahane ederek Osmanlı ile bir savaş istenmesinin temelinde geniş pazarlama sahasına sahip olma isteği yatıyordu demek pek de yanlış olmayacaktır. Rusya, Orta Asya'nın hem yer altı hem de yer üstü zenginliklerini sömürerek ihtiyaçlarını karşılama ve daha müreffeh bir Rusya yaratma peşindeydi.

Doğu Meselesi sadece Osmanlı ile Rusya arasındaki bir mesele olmayıp, birçok Avrupa ülkesinin dikkati nazariyesini üstüne çeken, türlü plan ve hesaplandığı bir mesele olduğu malumdur. Avrupalı devletlerin Doğu Meselesi ne yaklaşımına ve sergiledikleri tutuma da değinmek gerekirse; Almanya, Rusya'yı zayıflatmak için bu konudan faydalanma peşindeydi. Rusya'nın zayıflaması demek, farklı hesaplar peşinde olduğu Fransa'ya müttefik olamaması demekti. 1871 yılında Prusya tarafından bozguna uğrayan Fransa, hızlı bir şekilde kendini toparlıyordu ve

[49]Aleksandr Sergeeviç Orlov ve diğerleri, Po**sobie po İstorii SSSR, Dlya podgotovitelnih otdelenii Vuzov**, s. 320

[50] Petr İvanoviç Kabanov, Nikolay Dmitrieviç Kuznetsova, **İstoria SSSR. 1861-1917 çast 2**, Moskva, 1972, s.61-62

yaşadıkları bu bozgunun intikamını alma niyetindeydiler. Bu durum doğal olarak Almanya'yı endişelendiriyor bir yandan da Fransa'yı bozguna uğratma planları yapmaktan da geri kalmıyordu. Almanya'nın tüm bu hesapları, olası bir Almanya-Fransa savaşında hiçbir Avrupa ülkesinin karışmaması, Fransa'nın yanında yer almaması üzerineydi. Doğu Meselesinin Almanya için en can alıcı önemi buydu. Rusya'nın Fransa ile müttefik olmasından çekiniyordu.[51]

Alman Başbakanı Bismarck, Rusya'yı zayıflatmak için ve Fransa ile müttefik olmasını engelleyerek, tarafsız kalmasını sağlamanın bir yolunun Osmanlı İmparatorluğu ile bir savaşa sokmak olduğu düşünüyordu ve böyle olacağını umuyordu. Aynı şekilde Rusya'yı Avusturya-Macaristan ile Balkanlar'da karşı karşıya getirerek Fransa'ya müttefik olmasını engellemeyi planlıyordu.[52]

Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph başkanı olduğu asker ve rahiplerden kurulu Alman Partisi[53], Bosna-Hersek'i işgal etmek için buradaki ayaklanmadan yararlanmak amacıyla gizliden gizliye Almanya'yı teşvik ediyordu. Doğu Meselesinin başlarında Avusturya-Macaristan hükümet çevreleri, bu isyanı bastırarak krizi ortadan kaldırmak gerektiğine inanıyordu. Rusya'nın kendileri ile savaşmayacağını düşünen Avusturya-Macaristan, Rus Çarı ile dostane bir antlaşma yaparak bu işgali gerçekleştirmeyi düşünüyordu.[54] Slavlar halklarının bu mücadelesinin "Yamalı Monarşi" ile ezilen diğer halkları da harekete geçirebileceğinden korkan Avusturya-Macaristan Slav halklarının bağımsız olmalarını istemiyordu.[55]

Kırım Savaşı ile zayıflayan ve etkisini henüz üzerinden tam olarak atamayan Rusya, Doğu Meselesi konusunda başta çekimser bir tutum takınmıştı. Öte yandan da Balkanlardaki konumunu ve buradaki Slav halkları arasındaki saygınlığını yitirmekten de endişe duymuyor değildi. Bu bölgelerdeki isyancılara destek vermek istiyor fakat kendisini savaşa sokabilecek herhangi bir faaliyetten de uzak durmak istiyordu. Bu durum, Rus hükümetini isyancılara yardım girişimde bulunmak için

[51] İlya Saviç Galkin ve diğerleri (red.), **Novaya İstoriya 1870-1918**, M. 1973, s.181
[52] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 5
[53] Ulunyan, **Aprelskoe Vosstanie 1876 goda v Bolgarii i Rossiya**, s.99
[54] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg,** s.5
[55] Semanov, Aleksandr Mihailoviç Gorçakov, **Russki Diplomat XIX. v**, s.101

öncelikle büyük ülkelerin onayını almaya mecbur bırakıyordu.[56] Dış İşleri Bakanı Aleksandr Gorçakov, Rusya'nın bir şekilde Balkanlardaki isyanlara destek verilmesi gerektiğine inanıyordu. Aksi bir durumda Kırım Savaşıyla bu coğrafyada azalan etkisi daha da zayıflayacaktı. Aynı zamanda Rusların aleyhine olabilecek her türlü hareketten de sakınıyordu. Gorçakov Doğu Meselesini her ne kadar barışçıl bir yolla çözmeye çalışsa da Avusturya-Macaristan ile bu konuda çatışıyordu.[57]

Başbakan Disraeli yönetimindeki İngiliz hükümeti, Rusya'nın içinde bulunduğu zor durumdan istifade ederek, Rusya'yı daha da zayıflatmak istiyordu. Disraeli, Rus hükümetinin Osmanlının Balkanlardaki topraklarını işgal etme konusunda ihtiyatlı davranmasını zayıflığına bağlıyor ve Çarlığın bunu geçici bir çare olarak gördüğünü anlamıştı. Disraeli, olası savaşta Rusya'yı Balkanlarda aktif bir siyaset yürütmekten mahrum bırakmak için, Osmanlı ile eğer başarabilirse Avusturya-Macaristan ile de karşı karşıya getirmeyi planlıyordu. Disraeli'ye göre böyle bir savaş, her iki tarafı da zayıflatacaktı, bu da İngiltere'ye Osmanlının toprakları işgal planlarını gerçekleştirmek için serbestçe faaliyet yürütmesine olanak sağlayacaktı. Ayrıca Rusya'nın Hindistan sınırlarına yaklaştığı Orta Asya'da ve Rusya'nın boğazları işgal etmesinden endişe duyduğu Balkanlarda, İngiltere'ye karşı Rus tehlikesini de önlemiş olacaktı.[58]

Disraeli, Balkan işlerine karışmamak gibi "ikiyüzlü" bir siyaset izlemeyi tercih etmişti. Avrupa devletlerinin yaklaşımı ilk başta Doğu Meselesinin barışçıl bir şekilde çözüleceği izlenimini veriyordu. Avusturya-Macaristan Dış İşleri Bakanı Gyula Andrassy, 30 Aralık 1875'te, Rusya'nın isyancılara yardım etme ve diğer konularla ilgili olarak "Andrassy Notasını" verdi.[59] Nota, Bosna-Hersek için küçük çaplı idari reformların yapılmasını ve bu sayede ayaklanmayı sonlandırmayı amaçlıyordu. Avrupalı devletler, Andrassy Notasında belirtilen maddelerin kabul edilerek taleplerin yerine getirilmesi için elçileri aracılığıyla Osmanlı'yı zorlamaya başlamışlardı.[60] 1876 Şubat ayında, Sultan Abdülaziz talepleri kabul etti. Böylece Doğu Meselesi sanki çözüme kavuşmuştu. Fakat Doğu Meselesinin barışçıl bir yolla

[56] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.5
[57] Semanov, Aleksandr Mihailoviç Gorçakov, **Russki Diplomat XIX**. v, s.101
[58] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s. 6
[59] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 6
[60] **İstoriya SSSR 1861-1917 period kapitalizma, tom II**, Moskva, 1965, s. 148

çözülmesini istemeyen İngiliz diplomasisi sahneye çıktı. Bu sorunun bir krize dönüşmesi ve daha kötü sonuçlar doğurmasının önündeki tek engel Sultan Abdülaziz ve Mahmut Nedim Paşa yönetimindeki Rus sever kabinesiydi.[61] İngiltere, elçisi aracılığıyla bir saray devrimi gerçekleştirerek, kendi çıkarları doğrultusunda isteklerini yerine getirecek ve sözlerini dinleyeceklerini düşündükleri V. Murad'ı Sultan Abdülaziz'in yerine tahta geçirdiler.[62]

1875 yazında, Bosna Hersek'te Osmanlıya karşı bir isyan çıktı. Bosna-Hersek'lilerin Rusların deyimiyle "kahramanca" mücadelesi, Sırbistan ve Karadağ'da da bağımsızlık isteklerini daha yüksek sesle dile getirmelerine sebep oldu. Akabinde 1876 yılının Haziran ayı sonunda Sırbistan Osmanlıya savaş ilan etti. 13-14 bin kişilik Bosna-Hersek isyancılarının 35 bin kişilik Osmanlı ordusuna karşı verdiği başarılı mücadele, Sırbistan-Osmanlı savaşının Sırbistan'ın lehine sonuçlanabileceği ihtimalini doğurmuştu. Rus hükümeti, savaşın doğurabileceği her türlü sonuca hazırlıklı olmak ve savaşa kendisinin de bir şekilde sürüklenmemesi için Avusturya-Macaristan ile anlaşma kararı almıştı. Rusya hükümeti adına II. Aleksandr ve Gorçakov, Avusturya-Macaristan adına Franz Joseph ve Andrassy, 8 Temmuz 1876'da Osmanlının Balkanlardaki geleceğini belirleyebilecek olan Reichstadt Antlaşmasını imzaladılar.[63]

Bu antlaşmayla savaşın sonucuna göre çeşitli seçenekler belirlenmişti. Sırbistan'ın yenilmesi durumunda Bosna-Hersek'te Andrassy Notasının belirlediği reformların hayata geçirilmesi seçeneklerden biriydi. Sırbistan ve Karadağ'ın topraklarının genişletilmesi ve Bosna-Hersek'in mülkiyetinden Avusturya-Macaristan için bir kısım toprakların verilmesi bir diğer seçenekti ki buna göre; Rusya Batum'a sahip olacak ve Kırım Savaşı'ndakaybettiği Besarabya'nın bir kısmını geri alacaktı. Üçüncüsü ise Osmanlının tamamen çökertilmesi ve Avrupa'dan atılmasıydı. Bu gerçekleştiği takdirde ikinci seçenekte belirtilenlere ek olarak, özerk veya bağımsız bir Bulgaristan kurulacak, Yunanistan'ın güçlenmesi sağlanacak ve İstanbul bağımsız bir şehir olarak ilan edilecekti.[64] Fakat savaşın seyri

[61] Ulunyan, **Aprelskoe Vosstanie 1876 goda v Bolgarii i Rossiya**, s.95
[62] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.,** s. 6
[63] Semanov, Gorçakov, **Russki Diplomat XIX**. v., s.103
[64] Ulunyan, **Aprelskoe Vosstanie 1876 goda v Bolgarii i Rossiya**, s.98-99

düşündükleri gibi gerçekleşmedi ve Sırbistan bir dizi yenilgiye uğradıktan sonra 26 Ağustos 1876'da Prens Milan, savaşın sonlandırılması için büyük devletlerden arabuluculuk yapmalarını istedi. Arabuluculuğu kabul eden devletler Osmanlı'dan hangi şartlarla Sırbistan'la bir barış imzalayabileceklerini bildirmesini istediler. Arabulucu devletlerin içinde yer alan İngiltere bir yandan da gizlice Osmanlıyı barış için Sırbistan'a kabul edilemeyecek şartlar sunması için teşvik etmeye çabalıyordu.[65]

Rusların deyimiyle "Büyük" devletler, İngiltere'ye Osmanlı hükümetinden bir aylık ateşkes isteme görevini verdiler. İngiltere'nin çıkarlarını en öncelikli hedef olarak gören Disraeli bu görevi reddetmedi. Disraeli'nin İngiltere'deki politikasına karşı muhalefetin önderliğini yapan Gladstone, Osmanlı'da hüküm süren keyfilik ve Osmanlı despotluğuna karşı ikiyüzlü bir kampanya başlatmış ve İngiltere'de Disraeli'ye karşı kamuoyu oluşturarak kendine siyasi çıkar elde etmişti. Politik olarak her ne kadar Gladstone'un bu hamlesi doğruysa da İngiltere'nin çıkarları açısından hata olarak kabul edilebilir. Disraeli, ne Avrupa'yı ne de Osmanlıyı bu bağlamda önemsiyordu; onun için demin dediğimiz gibi her şeyden önemlisi İngiltere'nin çıkarlarıydı. Gladstone'un bu hamlesine karşılık Disraeli, kendisine karşı oluşturulan kamuoyunu sakinleştirmek ve İngilizleri Osmanlı ile uzlaştırmak için yeni bir hamle yapmaya karar verdi; Osmanlıyı en azından kâğıt üzerinde anayasal bir ülkeye dönüştürecekti. İngiltere elçisinin emriyle ile yeni saray devrimi yapılarak V. Murat tahttan indirildi, yerine İngiltere yanlısı ve resmi olarak anayasanın ilan edilmesine karşı çıkmayacak olan sultan Abdülhamit getirtildi.[66] Tarihçi Ulunyan ise, V. Murat'ın tahta geçtiğinde özellikle limanlarda İngiliz etkisinin arttığından bahsetmektedir.[67]

Lord olduktan sonra Beaconsfield olarak anılmaya başlanan Disraeli, "büyük devletlerin" talimatlarını yerine getirerek, resmi olarak Osmanlıya savaş öncesinde var olan durumun temelinde Sırbistan ile barış yapmayı teklif etmişti. Bunun yanı sıra İngiliz diplomatlar Ruslara göre, yeni sultana Sırbistan'ı yok etmek için gizli bir "dostane tavsiye" iletmişlerdi. Verilen bu "dostane tavsiyeye" uyan Abdülhamit,

[65] Semanov, Gorçakov, **Russki Diplomat XIX**. v. s.102-103
[66] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.7
[67] Ulunyan, **Aprelskoe Vosstanie 1876 goda v Bolgarii i Rossiya**, s.96

hazırlıksız yakaladığı Sırp ordusunu Cuniş'te bozguna uğramıştı. Bu durum karşısında önce sessiz bir tavır takınan Rusya, 31 Ekim 1876'da, Osmanlı hükümetine 48 saat içinde Sırbistan ile ateşkes ilan edilmesi için bir ültimatom verecekti. Sultan, İngiliz "suflörleri" tarafından gelecek böyle hamleye hazırlıklı olmayan Sultan, her ne kadar bu durumu şaşkınlıkla karşılasa da 2 Kasım 1876'da ateşkes şartlarını kabul etmek durumunda kaldı.[68]

Beaconsfield, silahları çekerek savaş çığırtkanlığı içeren bir konuşma yaptı. Son derece tehditkâr bir konuşma olsa da aslında İngiltere, bir kara savaşına hazır değildi. Rus hükümeti de bunu anlamıştı ve geri adım atmamıştı. Ayrıca kardeşi Nikolay Nikolayeviç ve oğlu Aleksandr Aleksandroviç liderliğindeki savaştan yana bir tutum sergileyen saray partisi tarafından kışkırtılan II. Aleksandr, 1 Kasım 1876'da ordusunun bir kısmını harekete geçirmişti. Rusya bu saatten sonra Osmanlı taleplerini yerine getirmese bile vazgeçmeyecekti aksi bir hareket Rusyanın saygınlığını kaybetmesi anlamına gelecekti.[69]

Beaconsfield, Doğu sorunun barışçıl bir şekilde çözümlenmesi için İstanbul'da altı büyük devletin elçilerini topladı. Sırbistan ile Osmanlı barışı ve Balkanlardaki Slav halkları için yapılacak reformlar konusunda anlaşmayı teklif etti. Beconfield'in gerçek amacı ise Rusya ile Osmanlının savaşmasını sağlamaktı. 23 Aralık 1876'da gerçekleşen "Büyükelçiler Konferansı" yani Tersane Konferansı, Doğu Meselesinin çözüme kavuşması ile ilgili şartları belirleyerek Sultan'a sunmayı kararlaştırdı. Fakat 23 Aralık 1876'da, Osmanlı hükümetinin bakanı topçu atışları eşliğinde konferansa geldi ve Sultanın Anayasa'yı ilan ettiğini (I. Meşrutiyet) ve konferansta belirlenen şartların geçersiz olduğunu ilan etti. Ruslara göre Osmanlı Hükümetinin böyle bir açıklama yapmasına ilham kaynağı yine İngiliz diplomatlardı. Bu bir erde Rusya ile olan bir savaşa açıkça davetiye çıkarmaktı.[70]

Böylece Rus hükümetindeki büyük bir çoğunluğun istediği savaş kesinleşmişti. Bu sırada Rusya, Osmanlı ile bir savaş olması durumuna karşılık

[68]Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg,** s.7
[69] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.8
[70] Semanov, Gorçakov, **Russki Diplomat XIX. v.**, s.104

Budapeşte'de Avusturya-Macaristan ile bu savaşta tarafsız kalmaları üzerine bir antlaşma imzalamışlardı. Fakat bu Rusya için ucuza mal olmadı. Rusya, Avusturya-Macaristan'ın Bosna ve Hersek'in nerdeyse tamamını işgal etmehakkını tanımak zorunda kaldı. Bu antlaşmayla Osmanlı ile olacak savaşta arkasını sağlama almış ve en önemlisi de Avrupa devletleriyle bir silahlı çatışmaya karşı sigorta sağlamıştı. Bunun yanı sıra Balkanlarda güçlü bir Slav devletinin kurulmasının önlenmesi de antlaşmaya dahil edilmişti.. Çarlık Rusya'sının kazancı ise Avusturya-Macaristan'ın "dostane" ama güvenilemez tarafsızlığıydı. [71]

28 Şubat 1877'de Osmanlı devleti, Sırbistan ile barış antlaşması imzalamıştı fakat Karadağ ile savaş devam etmekteydi. Osmanlı açısındanolası bir yenilgi tehlikesi ve endişesi de vardı. Bu durum İstanbul Konferansının başarısızlığı ile birlikte Çarlık Rusya'sını savaşa sürüklemişti fakat Budapeşte antlaşması Çarlık hükümetinde tereddütlerin oluşmasına neden oluyordu. Osmanlıya taviz vermek ve orduyu terhis etmek gibi fikirler bile ortaya atıldı. Sonunda, orduyu terhis etmemeye ve bir kez daha batılı büyük devletlerle birlikte, Osmanlı üzerindeki baskıyı arttırmak için girişimlerde bulunmaya karar vermişti. Bu girişimler sonucunda Osmanlıdan Slav halkları için, öncekilerden daha kısıtlanmış olan reformları talep eden sözde "Londralı" adı verilen öneriler ortaya çıkmıştı. Bu öneriler Beaconsfield'in kışkırtmaları sonucu Osmanlı hükümeti tarafından 11 Nisanda reddedildi. 24 Nisan 1877'de Rusya Osmanlıya savaş ilan etti. Böylece İngiliz hükümeti Doğu Meselesini kendi çıkarları için planladığı gibi kullanmayı başararak Rusya ile Osmanlıyı savaşa sokmuş oldu. Almanya da Avusturya-Macaristan'ı Doğu Meselesinin çözümü konusunda doğrudan yer almaya zorlayarak hedefine ulaşmıştı, yani gelecekte, Balkanlarda bir Avusturya-Macaristan-Rusya savaşının olması bile artık muhtemeldi.[72] Doğu Meselesinin bu kadar derinleşmesini, adeta Avrupa'nın tümünü içine almasını sadece İngiliz ve Alman dış politikasına, Beaconsfield ve Bismarck'a mal etmek yanlı bir yaklaşım sayılabilir. Doğu Meselesi konusunda Beaconsfield ve Bismarck çok büyük bir rol oynamışlardı fakat İngiltere ve Almanya'nın bu başarısının temelinde Rus

[71] İvan İvanoviç Rostunov(red.), **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, Moskva, 1977, s.32
[72] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.9

Çarlığı'nın ekonomik ve siyasi açıdan geri kalmışlığı yatıyordu.[73]

1.2. SAVAŞI ÖNCESİ RUSYA'NIN İÇ DURUMU

Bu savaşa kadar ki dönemde gelişen olaylar, doğal olarak Rusya'nın iç durumunun da gözler önüne serilmesine sebep olmuş, yapılan antlaşmalarda verilen tavizler, Avrupa'dan onaylı hareketler, Rusya'nın pek de iç açıcı bir durumda olmadığını göstermiştir. Kırım Savaşı sonucunda ortaya çıkan siyasi, sosyal ve ekonomik durum, Rusya'nın Avrupa devletleri ile karşılaştırıldığında "feodal-köleci" ekonomisinin ne kadar geride kalmış olduğunu ortaya koydu. Her ne kadar Çarlık 1861 yılında köleliğin kaldırıldığını ilan ettikten sonra bir takım yeni reformlar gerçekleştirmek zorunda kalmıştı. Fakat reformlar Rus burjuvazisini kapsıyordu ve asıl amaçlarından biri de Rusya'da kapitalizmin gelişmesini sağlamaktı. Fakat bu reformlar, köleci-toprak sahiplerinin hükümeti tarafından yapıldığından, bir yandan bu reformlar toprak sahiplerinin çiftçileri soymasına, diğer yandan ülkede köleliğin birçok kalıntısının korunmasına yol açmıştı.[74] Bu sebeple reformlar Rusya'da kapitalizmi bir hayli hızlandırmışsa da, reformların uygulanış biçimi, bu gelişmeyi o dönemin teknolojisi ile başarılabilecek seviyeye çıkaramadığı gibi geciktiriyordu. Reform sürecinin tamamı 1890'lı yıllara kadar Rus kapitalizmi için ancak geçiş süreci idi. 1877-1878 Rus-Osmanlı savaşına Rusya, büyük Batı Avrupa devletlerinden bir hayli geri kalmış bir halde girmişti.[75]

Reform süreci, Rusya'nın emekçi kitleleri için çok zordu. Toprak sahipleri tarafından acımasızca sömürülen Rus çiftçileri gittikçe yoksullaşmış, neredeyse iflas etmişti. Bununla birlikte reformist köylülük, reform öncesi karanlık ve tıkanmış dönemden birçok yönden daha iyi denebilir. En azından üreticiler, toprak sahiplerinin baskısına ve hükümetin kanunsuzluklarına tahammül edebilirlerdi. Bu durum çiftçilerin, toprak sahiplerine karşı organize olmasa bile belli bir derecede mücadele etmelerine yol açmıştı. Bu mücadelenin nesnel bir yansıması, 1870'lerin devrimci halkçıları olan, soylu olmayan demokratların hareketi idi. Temel

[73]Ulunyan, **Aprelskoe Vosstanie 1876 goda v Bolgarii i Rossiya**, s.103-104
[74] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.10
[75] Kabanov, Kuznetsova, **İstoria SSSR.1861-1917 çast 2**, Moskva, 1972, s.76

görüşlerinin yanlışlığı sebebi ile halkçılar, çiftçilerin çıkarlarının ne olduğunu tam olarak bilmiyorlardı. Bu yüzden köylüler onları anlamadı ve desteklemedi. Yine de 1870'li yılların devrimci halkçıları, o dönemin Rus devrimci hareketinde büyük bir iz bıraktı. 1877-1878 Rus-Osmanlı savaşının başında, toplum, halkçılık ve "halka yönelme" aşamasını geçmiş, 1876 yılındaki devrimci toplum, "Toprak ve hürriyet" anlayışı etrafında örgütlenmişti. [76]

Kapitalizmin gelişmesi ile Rusya'da emekçi sınıfı ortaya çıktı ve büyümeye başladı. Bunun sonucu olarak da kapitalizm Rusya'da gelişti ve işçi sınıfının doğmasına ve büyümesine sebep oldu. 19. asrın 70'li yıllarında işçi sınıfının durumu son derece kötüydü ve bu yıllarda emekçiler acımasız bir şekilde sömürülüyorlardı. Uzun çalışma saatleri, aşırı düşük maaş, ağır yaşam şartları, sigortanın olmayışı ve buna benzer diğer haklardan mahrum oluşları, çalışanları işletmeci ve fabrika sahipleri ile mücadeleye itiyordu. Mücadelenin en yaygın şekli grevdi. Bu mücadelenin asıl amacı emekçilerin ekonomik çıkarlarını korumaktı. Bununla birlikte işçi önderleri, o dönemde bile proletarya emekçilerin siyasi mücadelesinin zorunluluğunu ve işçi derneklerinin kurulmasının önemini anlamışlardı. İlk işçi toplulukları oluşmuş, 1875 yılında Odesa'da "Güney Rusya İşçiler Sendikası" kurulmuştu.[77] Ancak, genel olarak, 1877-1878 savaşından önce Rusya'nın işçi sınıfı kendini bulmaya çalışıyor ve amaçlarının ve toplumdaki yerlerinin farkındalığına daha yeni varmaya başlıyordu. Hal böyleyken Rus toplumunu oluşturan farklı sınıflar, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşına karşı farklı tutumlar sergiliyordu. Pazarlanabilir tahıl üretimini gittikçe arttıran Rus toprak sahipleri, yurt dışına güvenli ve kârlı bir şekilde tahıl ihracatı yapmaya ihtiyaç duymaktaydı. Volga bölgesini ve Novorossia'yı Karadeniz kıyılarına bağlayan demiryollarının inşaatı, Volga ve Güney Rus tahıl ürünlerinin Karadeniz limanlarından Avrupa'ya ihracını mümkün kılmıştı.[78] Bununla birlikte, en iyi avantajlarla bu ihracat, Karadeniz limanının ve ulaşımın tam güvenliği ve herhangi bir yabancı ülke tehdidi olmadan, yurtiçi nakliye için fazladan ödeme yapılmaması durumunda gerçekleştirilebilirdi. Bütün bunların gerçekleşmesinde tek engel, boğazların Osmanlı'nın elinde olmasıydı. Bu sebeple

[76] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.11
[77] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.10
[78] Kabanov, Kuznetsova, **İstoria SSSR**, Moskva, 1972, s.74

Rusya'nın büyük toprak sahipleri ve tahıl ihracatçıları Osmanlı ile yapılacak olan bu savaşa destek veriyor ve Çarlığın bu tutumundan memnuniyet duyuyorlardı. Bu savaşın, Karadeniz ve boğazların tümden ele geçirilmesini vaat etmese de bu amaca ulaşma yolunda önemli aşamalardan biri olabileceğini düşünüyorlardı. Rusya'nın endüstriyel kapitalistleri, dış pazar ve hammadde kaynakları arayışı nedeniyle Osmanlı ile savaşma taraftarı idiler, savaşın kendileri açısından olumlu sonuçlanması durumunda Balkanlarda ve Anadolu'da kârlı yeni pazarlar elde etmeyi bekleyebilirlerdi. Ayrıca aynı amacı güden egemen sınıfların, farklı çevrelerin ve Çarlık Rusyası'nın Osmanlı ile yapılacak olan savaşa karşı aynı tutumu sergilemelerinin farklı nedenleri de vardı.[79]

Rusya'nın toprak sahipleri yani soylular, Osmanlı ile savaştaki bir zaferin, reform sonrası emekçi kitlelerin büyük hoşnutsuzluklarını ve artan devrimci-halkçı hareketleri ortadan kaldırmayı kolaylaştıracağını düşünüyorlardı, toprak ağaları her iki durumu da kendi varlıkları için bir tehdit olarak görüyorlardı. Aynı zamanda soyluların bir kısmının, genellikle saraylı ve yüksek askeri çevrelerin intikamcı tutumları da bu savaşın gerçekleşmesinde belli bir rol oynamıştır.[80] Özellikle Kırım Savaşı'ndaki başarısızlık ve yenilgi sonrası Rusya'nın askeri saygınlığını yeniden inşa etmek ve Rus silahlarının ne kadar iyi olduğunu ispatlamak açısından, Rusya'yı Osmanlı ile zaferle sonuçlanacak bir savaşa neredeyse mecbur kılıyordu. Liberaller ve Rus egemen sınıfının liberal düşünceli kesimleri de bu görüşteydi. Sonuç olarak, Rusya'nın egemen sınıflarının belirlediği amaçlar doğrultusunda gerçekleşen bu savaş, belli bir reaksiyon sonucu ortaya çıkmış, saldırganca ve haksız bir savaştı.[81]

Osmanlı ile yapılacak savaşla ilgili olarak Rus işçi sınıflarının tutumlarını iki açıdan ele almak gerekir. Birincisi bu kitlelerin sosyo-ekonomik çıkarlarının çözümü bu savaşta değildi ve bu savaşla da çözülemezdi. Dahası savaşın ağır yükü fazlasıyla bu kitlelerin sırtına yüklenmişti ve bu yüzden zaten ağır olan durumlarını daha da zorlaştıracaktı. Fakat diğer taraftan Osmanlıyla savaşın, ezilen Slav halklarını Osmanlı'nın boyunduruğundan kurtarmak gibi bir tarafı da vardı. Bu son

[79] Aleksandr Kostantinoviç Kolenkovskiy, Valerian Erofeeviç Belolipetskiy, **Russko-Turetskaya voyna 1877-1878 gg.**, Moskva, 1939, s.3
[80] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**,s.11-12
[81] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.12

derece asil sayılabilecek bir düşünceydi ve geniş bir kitle tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmıştı çünkü Rus ve Balkan Slavları arasındaki akrabalık-soydaşlık ilişkileri ve geleneksel Slav dostluğu söz konusuydu.[82] Geniş halk kitlelerinin bu memnuniyeti 18-19. asırlarda Rus çiftçilerinin Osmanlı ile onlarca savaşı sırtlamış olmasından kaynaklanıyordu ve Balkan Slavlarının zor durumunu daha iyi görerek anlamalarını sağlamıştı.[83] Yani Rusya'nın ekonomik durumu Kırım Savaşı'ndan sonra bir hayli düzelmiş fakat 1877 yılına kadar Rusya'da kapitalizm tam olarak gelişemediği için başlıca Avrupa ülkelerinin bir hayli gerisinde kalmıştır. Buna rağmen 1877 yılı dikkate alındığında Rusya'nın ekonomik durumu, ekonomik olarak kendisinden daha güçsüz olan Osmanlı'ya karşı kesin bir zafer olasılığını doğurmuştur. Bu savaşın manevi açıdan iki önemli özelliği vardı; birincisi savaşın Rus egemen sınıfının çıkarlarını gözetmesi bakımından adaletsiz, ahlaki açıdan yoksun ve geniş kitleler tarafından desteklenmeyen bir savaş olmasıydı. İkinci yönü ise kardeş olarak gördükleri Bulgar halkını "barbar" Osmanlı'ya bağımlı olmaktan kurtarmış ve Rus halkının Bulgarlara sempatiyle bakmalarına sebep olmuştu. Osmanlı ile olan savaşın özellikle bu yönü Rus ordusunun moralini bir hayli yükseltmişti.[84]

1.2.1. Savaşı Öncesi Rus Ordusu

1853 ile 1856 yılları arasındaki Kırım savaşı, Nikolay dönemindeki Çarlık Rusya'sının askeri örgütlenmesinin durumunu görebilmek açısından önemlidir. Bu savaş esnasında Rus ordusuna asker alımı hizmetinin günün koşullarını karşılayamayacak derece eskimiş olduğunu ortaya çıktı. O zamana kadar sınıf sistemine dayalı bir askeri alım söz konusuydu. Tüm askerlik hizmeti sadece vergisini ödeyen köylü, küçük burjuvazi ve "asker çocuklarına" düşüyordu. Asker çocukları ve küçük burjuvazinin sayısı oldukça az olduğundan, ordunun asıl gücünü köylüler oluşturuyordu. Köylülerin bu şekilde askere alınmaları, soyluların maddi çıkarlarını etkilemişti, çünkü her işten ayrılan köylü yüzünden kendileri için çalışacak elemanlardan mahrum kalıyorlardı.[85] Yıllık askere alım sayısının 80.000

[82] Zolotarev, **Rossiya i Turtsiya voyna 1877-1878,** Moskva, 1983, s.26
[83] Zolotarev, **Rossiya i Turtsiya voyna 1877-1878** s. 26-27
[84] Ekaterina Yurovskaya, İgor Mihailoviç Krivoguz, **Novaya İstoriya (Vtoroy Period)**, Moskva, 1976, s. 216-217
[85] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 21

civarında olması, bunların yeterli eğitime tutulamaması ve savaş için yeterli rezervin bulunmayışı, Kırım Savaşının başlamasıyla, asker sayısının hızla azalmasına sebep olmuş ve rezervi de tüketmişti. Bunun sonucu olarak da tamamen eğitimsiz milislerin askere çağrılmasıyla orduyu yenileme ihtiyacı duyulmuştu.[86]

Eğitimli rezerv asker, 1834 yılından başlayarak askerilerin 15-20 senelik faal askerliğini bitirmesi ile süresiz izne gönderilerek oluşturulmaya başlanmıştı. 25 yıllık askerlik süresinde süresiz izne gönderilen askerler, 5-10 sene rezervde tutuluyordu. Bu uygulama, Kırım savaşının başında rezerv asker sayısını 212.000 kişiye çıkarmıştı fakat bu askerler nitelik bakımından yetersizdi. Nikolay döneminin zorlu koşulları ile mücadele eden askerlerin yarı hasta, yarısı sakat bir halde savaşa katılıyorlardı.[87] Kırım savaşı, Rus ordusunun savaşa yeteri kadar hazırlık olmadığı ve askeri eğitimlerinin de düşük seviyede olduğunu göstermişti. Savaşın olmadığı dönemde neredeyse hiçbir askeri eğitim yapılmıyordu. Askerler ve rütbeliler, geçit törenleri ve yanaşık düzen eğitimleri ile hazırlanıyor ve eğitimleri de bununla sınırlı kalıyordu. Mareşal Suvorov'un, orduyu savaşta gereken her türlü eğitimi verme prensibi tamamen göz ardı edilmişti. Aslında Suvarov, tavizsiz ve ısrarla Rus ordusuna aşılamak istediği son derece katı ve sert bir disiplindi. Rütbelilerin rütbesizlere karşı kötü davranmaları, onları aşağılamaları, gerektiğinde dayak atmaları bile bu disiplinin bir parçası olarak görülmekteydi. Subaylar arasında genel ve özel eğitim, askeri konularda kişisel görüş belirtme, bu tür konulara merak duyma, yaratıcı fikir üretme gibi tutumlar, doğrudan ya da dolaylı olarak kınanıyordu.[88] Askeri yasa ve tüzükte ne yazılıyorsa hiçbir şekilde sorgulanmadan uygulanıyordu. Görevliler de ahlaki açıdan yozlaşmış, yolsuzluk, askerleri kendi çıkarları için kullanma, entrika ve kumpas yaygın bir hal almıştı. Subayların önemsiz ayrıntıları bilmesi onların itibarını koruyor, çarın gözünde siyasi bir güvenirlik sağlıyor, körü körüne sadakat, askerlere karşı sergiledikleri çağ dışı ve acımasız davranışlar, zaten kendilerinden istenen tutum olduğu için subayların askeri kusurlarının görmemezlikten gelinmesine ve eğitim sırasındaki kusurların hoş karşılanmasına

[86] Ulunyan, **Bolgariskiy Narod i Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.19
[87] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.,** s.21-22
[88] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.22

sebep oluyordu. Elbette istisnalar vardı ama bu Rus rütbelilerin çok azında görülüyordu. [89]

Subayların genelinin %60'ı orta seviyede askeri eğitimi bile olmayan, daha da kötüsü hiç bir eğitimi olmayan kişilerden oluşuyordu. Nikolay dönemindeki Rus ordusunun subayları, tamamen asilzadelerden oluşuyordu. Subayların asilzadeler kısmı iki gruptan oluşuyordu; askeri okul mezunları ve Denis Ivanovich Fonvizin'in eserindeki "Mitrofanuşka" ana karakter gibi yeniyetmelerden.[90] Asil soylu olmayan subayların sayısı fazla değildi ve genelde askerlik borcundan dolayı orduya giren astsubaylardan oluşuyordu ve bunların alabileceği en yüksek rütbe "ebedi yüzbaşı" rütbesiydi.[91] Asilzade subaylar ordu içerisinde önemli rol oynuyorlardı; alt sınıftan gelen askerleri "amele" işlerine kullanılıyorlardı ve bu kesimin hiç nüfuzu yoktu. Ordudaki Baltık Almanları, Rusların tabiri ile 'Ostsee'liler özel güce sahiptiler. Bunların büyük kısmı son derece gerici, acımasız ve aptal huylu olmakla beraber, Nikolay birliklerindeki en yeteneksiz ve cahil komutanlardı ve askerlere uyguladıkları acımasız işkencelerle ün yapmışlardı.[92] Genel olarak, Nikolay zamanının Rus subayları, örgütlenme ve yapısı nedeniyle, ne doğru düzgün askeri rezerv oluşturabildiler ne Rus savaş sanatının doğru bir şekilde gelişmesine katkı sağlayabildiler ne de askeri eğitimi doğru bir biçimde şekillendirebildiler. Kırım Savaşı (1853-1856), Nikolay devrindeki Rus ordusunun batı Avrupa ordularından bir hayli geri kaldığını gösterdi. Bu açıdan yeni bir savaşa girmek, Rusya açısından kesin bir yenilgiyle sonuçlanabilirdi. Üstelik İngilizlerle Çarlık hükümeti arasındaki ilişkiler de ortadayken, böyle bir savaş tehlikesinin ortadan kalkmış olma ihtimali düşünülemezdi. II. Aleksandr önderliğindeki Rus asilzadeleri bu durumu anlıyordu ve savaştan korkuyordu, çünkü Çarlık Rusya'nın yeni bir askeri yenilgisi, sadece Rusya'nın zaten zayıf olan uluslararası konumunu kötüleştirmekle kalmayacak, aynı zamanda bu soyluların ve çarlığın otoritesini da ciddi şekilde sarsacaktı. Bu nedenle, Kırım savaşından hemen sonra Rus soyluları askeri reformları desteklemeye

[89] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.22
[90] Ulunyan , **Bolgariskiy Narod i Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.22-23
[91] Ulunyan, Bolgariskiy Narod i Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg., s.24, Belyayev,**Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.22
[92] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.22-23

başladı.[93] Yine de, bu Rus soyluları arasında son derece gerici bir düşünceye sahip kesimin, bu askeri reformlara isteksizce, mecburen destek verdiğini belirtmek gerekir. Rus soyluların çoğunluğu, bu askeri reformları kendi çıkarlarına ters düşmeyecek şekilde sınırlamak istiyorlardı. Rus soyluları askeri reformlara bu şekilde yaklaşmakla birlikte, III. Petro tarafından kendilerine tanınan imtiyazlardan mahrum kalmaktan da korkuyorlardı. Bu soylu sınıfı, askeri okullarda eğitim alarak ya da gönüllülük esasına dayalı olarak orduya katılıyorlardı ve neredeyse ordunun memur kesiminin tümü bunlardan oluşuyordu. Kendilerine tanınan ayrıcalıklardan mahrum kalmaları soylu kesimden olmayan rütbelilerin artması, üstünlüklerini yitirmeleri ve ordudaki pozisyonlarını kaybetmeleri anlamına geliyordu. Soyluların bu korkuları yersiz de değildi.[94] Bu askeri reformlar, 1860-1870 yılları aralığında gerçekleşen tüm reformlar gibi, esasen burjuva reformuydu. Amaç, burjuva sınıfının çoğunlukta olduğu bir ordu yaratmaktı. Bu da sadece asker sayısını çoğaltmakla değil aynı zamanda eğitimli subayların sayısını arttırmakla mümkündü. Temel olarak istenen, rütbelilerin hangi sınıfa mensup olduğu veya kökeninin ne olduğu değil eğitimli olup olmadığıydı. Bu dönemdeki Rus Ordusunun içindeki temel sorun, orduyu oluşturan sınıflar arasındaki çatışma, anlaşmazlıklar ve beklentilerin farklılığı denebilir. Her iki sınıf da kendi çıkarlarını kollayacak bir yapıya sahip ordu istiyorlardı. Bu askeri reformlar başlangıçta Rus ordusunu temelden sarsmayacak küçük ama ürkek girişimlerle sınırlı kaldı. Demin de söylediğimiz gibi reformlar hem isteniyor hem de istenmiyordu. Sonrasında bir takım şartlar gereği bu reformlar hızlı ve derin bir şekilde gelişti. Artık askeri alanda yapılacak reformlar, bir iç politika malzemesi haline gelmişti.[95]

1859-1861 yıllarındaki devrimci düşünce de tam olarak hayata geçirilememiş, köylülerin devrim hareketi bastırılmıştı fakat Çarlık hükümetinin verdiği tavizlerin yanında bir de askeri reform yapmayı zorunlu hale getirmişti. Sınıf çekişmeleri, egemen sınıfın diğer kesimlerle mücadele edebilmesi ve gücünü koruyabilmesi için araç olarak kullandığı ordunun yeniden revize edilmesini gerektiriyordu. Tüm bunlara rağmen, Rus ordusunun Batı Avrupa ordularından geri

[93] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.24-25
[94] Ulunyan, **Bolgariskiy Narod i Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.22
[95] Ulunyan, **Bolgariskiy Narod i Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 23

kaldığını söylemek mümkün değildir. 1870-1871 Fransız-Prusya Savaşı ve Napolyon Fransa'sının Prusyalılara karşı yenilgisi özellikle Napolyon'un geri kalmış ordusu ile karşılaştırıldığında, Prusya ordusunun büyük askeri avantajlara sahip olduğu açıkça ortaya koymuştu. Bunlara ek olarak 1861'de yapılan "köylü" reformundan sonra askerler, askere alma sisteminin değişmesi ile soyluların buna karşı çıkmalarına da engel oldu.[96] Askeri reformların yanı sıra diğer toplumsal reformlar Çarlık Rusya'sının ekonomik olarak gelişmesini hızlandırdığı gibi mali durumunun iyileşmesine de ön ayak oldu. Askeri reformlar için gerekli olan maddi kaynak da bu şekilde sağlanmış oldu. 1861 yılında Savaş Bakanı olarak görevlendirilen Dmitri Alekseyeviç Milyutin, askeri kökenli, akademi mezunu, yüksek eğitimli biriydi. Askeri akademide eğitmen olan Milyutin, Suvorov'un savaş taktiklerini benimsiyordu ve bununla ilgili olarak kitap bile yazmıştı. Burjuva destekçisi olan Milyutin, her ne kadar eğitimci olsa da devrim fikrinden uzak biriydi. Gerçekleşecek bir halk devriminin her şeyi mahvedebileceğini ve hiçbir olumlu neticenin alınamayacağını düşünüyordu. Son derece ihtiyatlı biriydi ve bir devrimdense reformu tercih ediyordu. Çünkü Monarşik yapının güçlenmesi için bu reformların yapılması gerekiyordu.[97]

Bu bağlamda Milyutin'in ilk işi asker alımıile ilgili reformu oldu. Savaş Bakanı olarak atandıktan yaklaşık bir yıl sonra, 15 Ocak 1862'te, Rus ordusuna asker alımı ilgili sistemin değiştirilmesi gerektiğini kesin bir şekilde ortaya koyan raporunu II. Aleksandr'a sundu ve raporu onaylandı. Bu raporda 765.000 asker sayının savaş için öngörülen 1.377.000 askere çıkarılmasının mümkün olamayacağını belirtmişti. Çünkü yedekte sadece 242.000 asker bulunmaktaydı. Fakat Milyutin, Baryatinski ve Şulov gibi Rus gerici çevrelerinin muhalefeti ile karşılaştı.[98]

1874 yılında yürürlüğe giren yeni "Askerlik Yükümlülüğü Tüzüğü" ordunun yapısının yeniden düzenlenmesi ve eğitimli yedek asker sorununu çözmeyi amaçlıyordu. Buna göre sınıf gözetmeksizin 21 yaşını dolduran tüm erkekler askerlik yapmakla yükümlü olacaktı. Görev taksimi de kurayla belirlenecek ve aktif görev ve milis kuvvetler olarak ayrılacaklardı. Askerlik süresi 9 yıl yedeklik 6 yıl faal olmak

[96] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.25
[97] Boris Kostin, **Skobelev 1843-1882**, Moskva, 1990, s.44
[98] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.26

üzere 15 yıl olarak hesaplanmıştı.[99] Yine bu tüzüğe göre Kazaklar, dini tarikat üyeleri, Orta Asya, Kafkas ve Kuzey halkları askerliğe tabi değildi. İmtiyazlar, mülkiyet ve soy durumuna göre belirleniyordu. Kısaca her ne kadar reform adı altında bazı düzenlemeler yapılmışsa da burjuvazi ve soylular hala bir şekilde kollanıyordu. Zorunlu askerlik uygulaması, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında olumlu sonuç verdi. Rus ordusu daha gençleşmiş, daha mobil ve daha sağlam hale getirilmişti. İlk etapta 80.000 yerine 150.000 acemi askere alınmıştı ve savaş sürerken bu acemilerin sayısı 218.000'e yükselmişti.[100] Rütbeliler açısından da Milyutin'in reform yapması gerekiyordu çünkü subay sayısı 1861 yılından beri sıkıntı yaratıyordu. O yıl toplam 4241 subay kayıp verilirken sadece 1270 subay orduya katılmıştı.[101] Savaşın olmadığı yıllarda bile bunun sıkıntısı çekildi. Ayrıca subayların eğitim açısından yeterliliği de Milyutin'i kaygılandıran diğer bir hususdu. Askeri okullardan mezun olmuş subayların çoğunluğu da Milyutin'in aksine ileri görüşlü politikacıların etkisindeydi. Bu yüzden Çarlığa hizmet etmeleri beklenemezdi. Bu subayların bir kısmı da bilinçli olarak bu mesleği seçmemiş insanlardan oluşuyordu. Tüm bu olumsuzlukların önüne geçmenin tek bir çaresi vardı o da subay eğitiminin geliştirilmesiydi. Bunun için askeri okullar, askeri liselerledeğiştirildi. Astsubay yetiştirmek amacıyla 1864 ila1877 arasında 17 okul açıldı. Burada eğitim alan subayların çoğunluğunu yine soylular sınıfı oluşturuyordu. Askerlere fiziksel şiddet uygulamaları da minimize edilmişti. Tüm bunların amacı Suvorov'un istediği tarzda disiplinli, düzenli, eğitimli ve kalabalık bir ordu yaratmaktı. Birçok aksaklıklara rağmen yapılan reformlarla bunlar giderilmiş olsa da özellikle Rus generalleri arasında eski "feodal köleci" zihniyete son vermek veya bu zihniyeti değiştirmek pek kolay değildi.[102] II. Aleksandr başta olmak üzere generaller, subaylar ve diğer rütbeliler için en önemli şey, kendi komuta zincirleriydi.

II. Aleksandr, Rus çıkarlarını umursamayan, ordu ve askeriye ile ilgisi olmayan, sadece kendi konumlarını koruma düşüncesinde olan soylular tarafından yönlendiriliyordu. Bu soylular özellikle askeri atamalarda, ellerinde tuttukları generaller aracılığıyla istedikleri kişilerin atanmalarını sağlıyorlardı. Yukarıda

[99] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**. s.36-37
[100] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 28
[101] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 28
[102] Kostin, **Skobelev 1843-1882**, s.45

bahsettiğimiz sebeplerden dolayı Milyutin'in gerçekleştirmek istediği reformlar ya başarısız oluyor ya da istenen sonucu vermiyordu. Osmanlı-Rus Savaşı öncesi, Rus ordusu içinde karmaşa söz konusuydu. Bu askeri reformların amacı; ordu içinde Çarlığa karşı düşmanca yürütülen siyasi faaliyetlerle mücadele etmek ve bunun için askeri ve yargı reformu yapmak, lojistik destek konusunu çözüme kavuşturmaya yönelik "Ordu Saha Komutası Yönetmeliği"ni geliştirmek, ordunun modernizasyonu sağlamak şeklinde sıralanabilir.[103] Bu reformlar çerçevesinde erzakla ödemenin yerini nakdi ödemenin alması belki de askerlerin motivasyonunu attıran bir etken olarak değerlendirilebilir. Lojistik destek organizasyonunun yetersiz oluşu ve cephe gerisindeki işleri yürütecek yönetici kesimin olmayışı halledilmesi gereken önemli sorunlardandı. Ordunun lojistik ihtiyaçlarının giderilmesinde emir komuta zinciri sorunluydu. Gıda, giyim, barınma, ulaşım ve para ordunun tedarik bölüğündeydi ama o da üst komutaya bağlıydı. Sağlık hizmetli ise saha askeri sağlık müfettişi ve hastane müfettişi tarafından yürütülüyordu. Sağlık müfettişi tedavi kısmıyla ilgilenirken hastane müfettişi sağlık personelinden sorumluydu. Hastaneler de bu müfettişin yönetimindeydi. Bu iki yönetici de Karargâh komutanının emri altında çalışıyordu. Sağlık hizmetlerinin bu şekilde olması yani yönetimdeki iki başlılık büyük bir sıkıntı yaratıyordu. Askeri haberleşmeyi ordu komutanına bağlı, fakat taleplerini ordu karargâh komutanı aracılığı ile ileten askeri iletişim idaresinin şefi yönetiyordu. Tüm bu şeflerin emrinde uygun yönetim birimleri bulunuyordu. Bölüklere teçhizat ve silah tedariki, hasta ve yaralıların tahliyesi önceden planlanmıştı.[104]

Ordunun ihtiyaçlarının ikmali 4900 arabadan oluşan askeri filo ile yürütülmesi öngörülüyordu, ulaşım araçları ordu ilerledikçe inşa edilen depolardan doldurulacaktı. Depolar ise ülke içlerinde trenle getirilecek veya diğer ordu stoklarından doldurulacaktı. Erzaklar lojistikten temin edilecekti, sıcak yemek için ise para gönderilecekti. Hayvanlar için yiyecek alımı da aynı şekilde tahsis edilmiş olan paradan karşılanacaktı. Askerlerin kıyafeti ise sulh dönemindeki zaman çizelgesine ve süresine göre temin edilecekti fakat askeri paltolar ve botlar için

[103] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.30
[104] Platon Aleksandroviç Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii, Vıpusk I**, St. Petersburg, 1906, s.30

istisna yapılabilecekti.[105] Yani giyilme süreleri bitmeden özel izinle temin edilebilecekti. Ayrıca savaşta kaybedilen eşyaların yenileriyle değiştirilmesi de öngörülmekteydi. Yaralıların tahliye işlemi ise şu şekilde yürütülecekti; bununla görevlendirilmiş birlikler yaralıları birlik doktoruna getirecek, onlarda ilk müdahaleyi yapacaktı. Daha sonra askeri araçlarla gerekli tedavileri için geçici olarak kurulan hastanelere taşınacaktı. Oradan da kısmen atla, esasen demiryolu ile ülkenin içlerindeki hastanelere götürülmesi planlanmıştı.[106] Yukarıda bahsedilen nedenlerin dışında Kırım Savaşı'nda Rus ordusunun özellikle hafif silahlar bakımından eskimişliği ve yetersizliğini de gözler önüne sermişti. Piyade taburlarının sadece % 4-5 i Belçika yapımı ve yerli silahlarla silahlandırılmıştı ve her taburda 24 kişilik "vurucu" silahlı asker bulunuyordu. Ekonomik sıkıntılara ilave olarak ordunun yeni teçhizatlarla donatılması askeri sanayinin yetersizliği nedeniyle mümkün olmadı. Az sayıdaki fabrika ve tesisler dönemin modernizasyonuna ayak uyduramadı. Düşük bütçe ve iş gücü yeterli olmadı.[107] Ordunun yeni ve modern silahlarla donanımı henüz tamamlanmamıştı. Yeniden silahlandırma işi Muhafiz birlikleri, piyadeler, batı bölgesi bölüklerinden başlanmıştı. Balkan yarımadasındaki savaş güney askeri ile Kafkas cephesinde başlamıştı. Bu nedenle Rus askerlerinin büyük bir eski silah ve teçhizatlarla savaşa katılmıştı. Rus ordusunun en başarılı silahları Rus tasarımcıları A.P. Gorlov ve K.İ. Gunnius tarafından Amerikan tasarımı Berdan tüfeğinin geliştirilmiş modeli olan Berdan I ve Berdan II tüfekleriydi. Birçok açıdan Avrupa ülkelerinin tüfeklerinden üstündü. Balkan ve Kafkas cephesinde savaşa katılan birliklerin %31'inde bu tüfek bulunuyordu.[108] Savaşın başında Rus depolarında 230.000 Berdan II tüfeği bulunmaktaydı. Rus piyadelerinde Dragunov keskin nişancı tüfeği, Karabin, Çek yapımı Krnka gibi silahlar vardı. Balkanlarda savaşan birlikler 45 milyon mermi kullanmışlardı.[109] 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında Rus Ordusunun Silahları ile ilgili teknik bilgiler içeren tablolar:

[105] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.30-31
[106] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 31-32
[107] Zolotarev, **Rossiya i Turtsiya Voyna, 1877-1878 gg**. s. 34-35
[108] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg,** s. 34
[109] Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii, vıpusk I**, s. 64

Tablo 1: Kullanılan silahlar[110]

Silah adı	Kalibre	İlk hız m/s	Menzil /m	Etkili menzili /m	Atış hızı dk.	Azami menzil	Askerdeki fişek sayısı adet	Ağırlığı Kg
Berdan I	10,67	437	360	1200	8-9	3600	182	4,89
Berdan II	10,67	437	450	1500	8-9	4000	182	4,89
Krnka	15,24	305	280	854	7-8	1600	182	4,9
Karle	15,24	305	320	854	7-8	1600	182	4,9

Tablo2: Hafif Toplar[111]

Silah adı	Kalibre	İlk hız m/s	Toplam ağırlık kg	Atış mesafesi m	Dakikada atış sayısı
4 Kiloluk hafif top	87	457	1872	6000	2
4 Kiloluk at topu	87	723	1632	6000	2
9 Kiloluk batarya topu	107	396	2112	5000	2

1.2.2. Rus Karadeniz Donanması

Rus Donanması, Hazar, Sibirya ve Ural olmak üzere üç filodan oluşuyordu. Karadeniz filosunda 2 zırhlı, 4 Korvet, 20 vapur, 14 yelkenli, 1 büyük sandal, 5 tekne ve 7 mayın taşıyan yelkenli bulunmaktaydı.[112]

Savaş sırasında Rus filosu, en kritik zamanlarda hem yönetici olarak hem de asker olarak filoya yeterli katkıyı sağlayamadığı gibi en iyi gemilerinin bir kısmının tüccarlara verilmesi yüzünden güçlenememişti. Karadeniz'deki neredeyse tüm Rus ticaret gemileri devlet tarafından sübvanse edilmişti. Askerlerin konuşlanacakları bölgelere taşınması açısından bu önemli bir avantaj sağlamıştı. Karadeniz'deki harekâtın ana üstleri Sivastapol ve Nikolayev idi. Osmanlı donanmasının gücü göz önüne alındığında bu filoyla ancak kıyılar savunabilir ve Osmanlı ticaret gemileri imha edilebilirdi. Bunun dışında Rus ordusunun nehirden geçmesini kolaylaştırmak

[110] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s. 41
[111] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s.43
[112] Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii, Vıpusk I**, s.97-98

için de Tuna Nehri üzerinde bir filo oluşturmak gerekiyordu ki bu da savaşın başında yapılmıştı.[113]

1.3. OSMANLI DEVLETİNİN SAVAŞ ÖNCESİ BALKANLARDAKİ DURUMU

Osmanlı da hâkim olan Asya'dan gelen "askeri feodal" yapısı ekonomik kalkınması önündeki en önemli engeldi. Kırım savaşından sonra Osmanlı, eskisinden daha çok Avrupa ülkelerinin, özellikle İngiltere'nin yarı sömürgesine dönüşmüştü. Britanya'nın Osmanlı'ya ihracatı 1872 yılında 7,4 milyon Sterline ulaşmıştı.[114] Osmanlı, kendisi açısından son derece olumsuz şartlarda yabancı sermayeye demir yolu ulaşımında bir takım imtiyazlar sağlamıştı. 1875 yılında gelindiğinde ise dış borç inanılmaz bir şekilde artmış ve Osmanlı devletini neredeyse iflasın eşiğine getirmişti. Osmanlı İmparatorluğunun o dönemki dış borcu 5,3 milyar Frank'a ulaşmıştı ve bu borcun faizini bile ödeyemez durumdaydı. Osmanlı'da çok yavaş gelişen kapitalist endüstri üretimi durma noktasına gelmiş, fabrikaların kimisi kapanmış, kimisi de kısıtlı bir şekilde üretim yapmaktaydı. Marangozluk, demircilik, kuyumculuk, terzilik gibi üretim dallarında da durum vahimdi. O dönemde bunlara ek olarak Osmanlı'da ziraat de gerilemişti. Toprak sahipleri arazilerini çiftçilere mahsul karşılığında kiraya veriyordu. Bu kiralama sistemi dışında vergiler de üreticileri zor durumda bırakıyordu. Üstüne tefeciler de eklenince durum daha da içinden çıkılmaz bir hal almıştı. Osmanlının "kötü yönetimi" halkın büyük bir kesimi tarafından hoşnutsuzlukla karşılanıyordu. Tüm engellere rağmen yine de Osmanlıda ortaya çıkan fakat feodal prangalar ile eli kolu bağlı olan Osmanlı burjuvazisi, hem feodalizm ile hem yabancı sermayenin hâkimiyeti ile uzlaşmakta sorun yaşıyordu. Aralarına bir sınıfsal bölünme de giren Osmanlı köylüleri, gelişimin bu döneminde, kendisi komprador olmayan fakat hala zayıf olan Osmanlı burjuvazisinden değil, yabancı sermayenin tahakkümünden dolayı Osmanlı toprak sahibinin acımasızca sömürüsünün altında eziliyordu.[115] Adeta yabancı sermaye tarafından yağmalanan Osmanlı zanaatkârları da büyük bir baskı altındaydı. Derebeylik sistemi yerini çiftçilik sistemine bırakmıştı. Çiftçilik sistemi, özel toprak sahipliği, üretim ve ücret

[113] Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii, Vıpusk I**, s.29
[114] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.14-15
[115] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.15

karşılığı emek ilkelerine dayanan, aynı zamanda birçok feodal yapıyı koruyan tuhaf bir mülkiyet sistemiydi. Bu sistem, "despot" Osmanlı Devletinin bütün sistemleri tarafından destek görmüştü.[116] Ekonomik açıdan Rusya'yı doğrudan ilgilendiren şey, Osmanlının Balkanlardaki uygulamalarıydı. Kendisini bir nevi Balkanlardaki Slav halklarının hamisi olarak gören Ruslar, Osmanlının bu uygulamalarından rahatsızdı. Bulgar halkı, Osmanlının ağır baskısı altındaydı. Bu baskı önce "Askeri-feodal" daha sonra "milli" bir baskıya dönüşmüş ve durumu daha vahim hale getirmişti.[117] Bulgarlar içinse bu iki baskıdan en ağır olanı milli baskıydı. Bulgar köylülerinin durumu çok ağırdı. Buna rağmen, kapitalizm yavaş olsa da Bulgaristan tarımına girmiş ve sınıfsal tabakalaşmaya neden olmuştu. 1877-1878 savaşından önce sınıfsal şu gruplar mevcuttu: Kesimci olarak adlandırılan gönüllü köylüler, Kiracılar, küçük toprak sahipleri, sayısal olarak az olan Çorbacılar (büyük toprak sahipleri, Tokatçılar, tüccarlar, satıcılar ve çiftçiler) ve proleterleşmiş köylü işçiler.[118] Osmanlı toprak sahipleri ve memurların yasaları hiç sayarak yaptığı keyfi uygulamalar, vergilerin artması, gelişmiş tarıma sahip devletlerden kaynaklanan rekabet nedeniyle tarım ürünlerinin fiyatının düşmesi, Kırım'dan ve Kafkasya'dan getirilerek Bulgaristan'da yerleştirilen insanların uyguladığı şiddet ve yaptıkları soygunlar (Tatar ve Çerkesler) köylülerin zaten zor olan durumunu çekilmez hale getiriyordu. 18. ve 19. asırlardaki bazı savaşlar Bulgar zanaatkârlığının gelişimine ön ayak olmuş ve kapitalist endüstriyel ilişki biçimlerinin gelişmesini hızlandırmıştı.[119]

19. yüzyılın ortalarında, Bulgaristan'da ticari ilişkilerin gelişmesi, ekonomik ve sosyal ilişkilerde büyük değişimlere neden olmuştu. Eşzamanlı üretimin ilerlemesiyle birlikte Bulgar ticareti de büyümüştü ve Bulgar burjuvazisi, hem Osmanlı İmparatorluğu'nun iç pazarında hem de komşu ülkelerle Tuna nehri, Karadeniz, Marmara ve Ege denizi limanları üzerinden komşu ülkelerle ticaret yapıyordu.[120] Kırım savaşı sonrasında İngiliz ve Fransız burjuvazisi Osmanlıyı ucuz mallarla doldurmuştu. Bu ithalat, Bulgar esnafını ve sanayisini vurmuştu. Bulgaristan'ın hem köylü hem şehirli burjuvazisi feodalizmin kalıntıları ve yabancı

[116] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878** gg., s.15
[117] Petr Nikolayeviç Tretyakov (red.), **İstoriya Bolgarii, Tom I**, Moskva, 1954, s. 241
[118] Tretyakov, **İstoriya Bolgarii, cilt I,** s. 243
[119] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna** 1877-1878 gg., s.16
[120] Tretyakov (red.), **İstoriya Bolgarii, cilt I**, s.231-232

üstünlüğünün varlığından dolayı çok zorlanıyordu. Kırım Savaşı'ndan sonra Bulgaristan'da kapitalizmin gelişmeye başlamasıyla birlikte yoğunluk kazanan Bulgaristan'ın ulusal kurtuluş mücadelesi daha da güçlenmişti. Ulusal kurtuluş mücadelesinin başlangıcı, burjuvazinin ve köylü sınıfının çıkarlarını siyasi olarak şekillendiren örgütlerin oluşmasıyla izah edilebilir.[121]

Bulgar devrimci-demokrat ideolojinin fikir babası, burjuvazi ve köylülerin çıkarları için mücadele veren, milli kurtuluş mücadelesinin en önemli liderlerinden biri olan Georgi Rakovski, bu örgütlenmenin başını çekiyordu. Rakovski, bu mücadele sırasında, Bulgarların geniş bir kitlesinin ayaklanması için ciddi ve kapsamlı bir örgütsel çalışma yapılması gerektiğini göz ardı etmişti ve Çetnik Gerilla taktiklerini kullanmayı fazla abartmıştı. 1870'li yıllardan itibaren, devrimci milli kurtuluş hareketinin temelini, iyi hazırlanmış, organize ve kitlesel halk devrimi fikri oluşturmuştu. Bu fikrin hayata geçirilebilmesi için 1870 yılında Bükreş'te 'Bulgaristan Merkez Devrim Komitesi' kurulmuştu. En önemli isimleri Vasil Levski ve Lyuben Karavelov idi. Levski, İsyan hazırlığını kitlesel devrimci komitesinin yardımı ile gerçekleştirmeyi planlıyordu. Kendi politik görüşlerine göre Levski, Rakovski'nin devrimci-demokratik fikirlerini daha da geliştiriyordu. Levski, "Çorbacı"lara karşı hiç de iyi duygular beslemiyordu.[122]

Karavelov, küçük müreffeh ve orta burjuvazinin çıkarlarını temsil ediyordu; Levski'ye göre daha sağcı olan Karavelov, sadece Bulgar halkının ayaklanmasına değil daha çok Sırp, Yunan ve Rumenlerin yardımına da güveniyordu ki Karavelov'a göre onlar Bulgarlarla birlikte ayaklanıp zafer kazandıktan sonra Balkan federasyonunu organize edeceklerdi. Levski, Lovce'de bir iç Bulgar devrimci merkezi ve Bulgaristan'ın şehir ve köylerinde 500 komite oluşturmuştu. 1872 yılında Bükreş'te devrim teşkilatının tüzük ve programı kabul edilmişti.[123] Tüm bunlar, Bulgar devrimci hareketinin yükselişine yol açmıştı. Fakat kısa bir sürede devrimci teşkilat deşifre edilmiş, Levski, hainlerden biri tarafından ele verilmişti ve 1873 yılının başında idam edilmişti. Levski'nin faaliyeti oldukça verimliydi. Levski, birçok yönden Bulgaristan'ın devrimci ulusal kurtuluş hareketinin gelişmesine,

[121] Tretyakov, **İstoriya Bolgarii, cilt I**, s.242
[122] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.14-15
[123] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.15

devrimci örgütlerin oluşum aşamalarına ve onların gelişimlerine büyük katkılarda bulunmuştu. Levski'nin ölümünden sonra, Bulgar devrimci teşkilatlarında sallantılar başlamıştı. Karavelov devrimci hareketin liderliğini iyi bir şekilde yürütememişti. Bulgaristan Merkez Devrim Komitesi etkin değildi. Aynı zamanda, geniş Bulgar kitlelerinin hoşnutsuzluğu her geçen gün artmıştı. Bu çıkmazdan "büyük Bulgar şairi ve devrimci" Hristo Botev liderliğindeki devrimci örgüt çıkardı. Karavelov'un liberallerin tarafına geçmesinden sonra bütün hareketin liderliğine yükselen H. Botev, dönemin en ateşli savunucusu ve sesi aynı zamanda büyük bir devrim organizatörü idi.[124] H. Botev, diğer Bulgar devrimci demokratlarla karşılaştırıldığında, ulusal ve sosyal unsurların birleşimini en açık şekilde dile getiren kişiydi. Botev, Bulgar köylüsünün ve küçük burjuvazinin en tutarlı ideologu idi, bu nedenle, Botev'in ideolojisi, yalnızca Bulgar köylüsünün, Türklerin ve Türk toprak sahiplerinin boyunduruğundan kurtulma çabasını değil, aynı zamanda Bulgar "Çorbacıları" tarafından yapılan acımasız sömürünün ortadan kaldırılmasını içeriyordu. Bu sosyal unsurlar, Botev için olmazsa olmaz unsurlardı, zira Bulgar köylüsünün sosyal ihtiyaçlarının çözümü beraberinde milli arzularının çözümünü getiriyordu. Türk toprak ağalarının baskısından kurtulmak, ancak bir halk devrimi ile Osmanlı egemenliğinden kurtulmakla mümkün olabilirdi. Bu amaçlarla Botev liderliğinde 1875 yılının Ağustos ayı sonunda yeni "Bulgar Merkezi Devrim Komitesi" kuruldu. Botev'e göre hem Bosna-Hersek'teki ayaklanma hem de Osmanlıdaki mali kriz, Bulgaristan'da bir halk ayaklanmasını başlatmaya oldukça elverişli koşullar yaratmıştı. Botev bunun için yoğun bir şekilde hazırlıklara başladı. Bu önemli eksiklikler, Eylül ayındaki ayaklanma sırasında kendini hissettirdi. Bulgaristan'da sadece Eski Zağra'da patlak veren bu ayaklanma girişimi "Çorbacıların" ihaneti sayesinde Osmanlılar tarafından kolayca bastırıldı. Bu başarısızlık sonrası Kasım 1875'te Jurjevo'da yeni bir "Bulgar Devrimci Merkez Komitesi" kuruldu.[125] Bulgaristan'ın tüm toprakları dört devrim bölgesine ayrılmıştı ve yöneticiler oralarda yeni ayaklanma hazırlıkları konusunda çalışmalar başlatmışlardı. Fakat bu hazırlık çalışmalarının da birçok eksiklikleri vardı. Yeterli sayıda isyancının silahlandırılamaması, yeterince gizli olmayışı, Osmanlıların isyan

[124] Vasiliy Pavloviç Goranov (ed.), **Nezabıvayemıy podvik, Nekotoroie Aspektı Russko-Turetskoy voynı 1877-1878 gg. osvobojdeniya Bolgarii ot Osmanskogo iga**, Lvov, 1980, s.139-140
[125] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 15-16

hazırlıklarından haberdar olmasını sağladı. Seçilen lider kesimi hem sınıfsal hem de askeri eğitim için yetersizdi ve düzgün bir eylem planları da bulunmuyordu. Yeterli eğitim ve hazırlığın olmayışı 20 Nisan 1876 yılında başlayan ünlü Nisan isyanında kendisini gösterdi.[126]

Rusların tabiriyleOsmanlı ayaklanmayı "büyük bir gaddarlıkla" bastırmayı başardı ve isyanın lideri Botev, 20 Mayıs1876'da öldürüldü. Bu isyanın başarısızlıkla sonuçlanmasının temel sebepleri arasında, köylülerin dağınıklığı, isyana önderlik edecek devrimci ve güçlü proletaryanın olmayışı ve devrimci teşkilatların zayıflığı gösterilebilir.[127] Nisan Ayaklanması her ne kadar başarılı olmasa bile tarihi önemi büyüktür. Bulgar halk devriminin yükselişinin zirve noktası olan bu ayaklanma, tarihe iz bırakması açısından çok önemliydi. Çünkü 1877-1878 Osmanlı Rus harbinden sonra Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazanmasına ön ayak olmuştu.[128] Nisan isyanı, "feodal Osmanlıya" o kadar ağır bir darbe vurmuştur ki, bu darbeyle Osmanlı imparatorluğunun "tüm çürümüş varlığı" sarsılmıştı. Nisan isyanı bozgunundan sonra Bulgar halkı yönünü Rusya'ya çevirdi. Tüm gelişmeler Rusya ile Osmanlı arasında bir savaşın olacağını işaret ediyordu. Bulgarların, Rusya'nın yardımı ile milli bağımsızlıklarına ulaşabileceklerine dair umutları güçlenmişti. Bulgar burjuvazisinin büyük bir çoğunluğu ise bu umudu paylaşmıyordu.[129]

Osmanlının dış ve iç politikadaki zayıflığı, başta İngiliz olmak üzere yabancı sermayeye bağımlı hale getirmişti. Osmanlı hükümetinin, saray çevresinin ve "feodal-ruhani" çevrelerinin Rusya ile savaşa tutumu belirleyen durum buydu.[130] Ancak savaşta alınacak bir zafer Osmanlının konumu devam ettireceği gibi daha da güçlendirecekti. Osmanlı burjuvazisi, feodal kitle ve yabancı sermayenin baskısından eziyet çeken üreticiler ve köylüler, ekonomik ve siyasi çıkarlar açısından sonucu ne olursa olsun Ruslarla bir savaşı istemiyordu. Ancak, o dönemde Türkiye'de belirgin bir rol oynayan iki öznel durumu dikkate almak gerekir. Birincisi "İslam dininin cahil, ezilmiş Osmanlı çiftçisinin ve üreticisinin" üzerinde büyük bir etkisiydi.

[126] Vasiliy İvanoviç Vinogradov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i Osvobojdenie Bolgarii**, Moskva, 1978, s. 49-50
[127] Ulunyan, **AprelskoeVosstanie 1876 goda v Bolgarii i Rossiya**, s.50-51
[128] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.19
[129] Tretyakov, **İstoriya Bolgarii, Tom I**, s. 277
[130] Ulunyan, **AprelskoeVosstanie 1876 goda v Bolgarii i Rossiya**, s. 53

Osmanlı dini çevreler, Rusya ile olacak savaşı bahane ederek tüm Müslümanlara zaferin geleceği inancını aşılamaya çalışmıştı. İslam'ı bu şekilde kullanmak Osmanlıda bir gelenek haline gelmişti.İkincisi, Osmanlıda çok eskiden beri devam ede gelen Türk olmayan, Hıristiyan nüfusun dışında, Balkanlardaki Türklere tanınan hukuki ve diğer imtiyazlarla ilgiliydi. Türk yönetici çevreleri, Türk köylü ve üreticilerini, özellikle imparatorluk sınırları içerisinde yaşayanları, savaşın kaybedilmesi durumunda bu imtiyazları kaybedeceklerine, birçoğunun da arazilerini de kaybederek göç etmek zorunda kalacaklarına inandırmıştı. İşte bu iki temele dayanarak, dini bağnazlıkla birlikte Osmanlı iktidar çevresi, Osmanlı askerlerine yardımcı olarak balkanlardaki Türk nüfusundan, Hıristiyan halka karşı son derece "canilikleri" ile tanınan "Başıbozuklar" adı verilen silahlı ekiplerini kurmayı başarmıştı. Rus tarihçilerine göre Osmanlı Devleti, dini alet olarak kullanmış ve Balkanlardaki tebasına tanıdıkları imtiyazları kaybetmemeleri için, savaşın kazanılması gerekliliğine inandırmıştı. Fakat bu yöntemler, aslında halkın ekonomik çıkarlarına hitap etmiyor ve şovenist duyguların kabarmasından başka bir şeye yaramadığı için, zafer için sağlam bir temel olması mümkün değildi. Yani Osmanlı Ruslarla yapılacak bir savaşta zafer kazanmak istiyorsa bunun ancak yabancı silahlar ve ekonomik yardımlarla sağlayabilirdi.[131]

1.3.1. Savaşı Öncesi Osmanlı Ordusunun Durumu

1839-1869 yılları, 30 yıllık süre içerisinde Osmanlı ordusu modernizasyonu gerçekleştirildi. Ordunun yeniden yapılandırılmasında Prusya'nın Landwehr (Ulusal Muhafız) sisteminin prensipleri temel alınmıştı.[132] Yeniden yapılandırma Prusyalı eğitmenler tarafından yapılıyordu. Yeniden yapılandırılan Osmanlı ordusu Nizam, Redif, Müstahfız, Düzensiz ve Mısır birliklerinden oluşuyordu.[133]

Nizam, 6 yıl hizmet süresi olan, aktif hizmet birlikleri olup 210.000 kişi mevcuttu, 60.000 asker 4-5 yılın sonunda, aktif askerlik hizmetinin bitimine 1-2 sene kala, izne ayrılıyor, savaş durumunda çağrılmak üzere bekletiliyordu. Piyade taburu,

[131] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.20-21
[132] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.69
[133] Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii, Vıpusk I**, s.32

süvari tümeni ve topçu bataryasından oluşuyordu.[134] Redif ise eğitilmiş yedek birlik olarak düşünülmüştü. Resmi kayıtlara göre 190.000 askerden oluşmaktaydı. Redif Askeri teşkilatındaki askerler, Nizam ve İhtiyat birliklerinde 6 sene bulunmuş olanlar, herhangi bir sebeple Nizamda hizmet etmeyen 20 ile 29 yaşları arasında askerler ve İhtiyat birliğinde 3 yıl hizmet ettikten sonra nakledilen askerler şeklinde üçe ayrılıyordu. Barış döneminde redifte sadece zayıf kadrolar yer alıyordu, ama silah ve üniforma stoku kanuna göre, dağıtım süresinde tam kadro sayısına göre bulunduruluyordu. Savaş döneminde nizamdan ayrı olarak rediften belirli sayıda tabur, tümen ve batarya oluşturulması öngörülüyordu.[135] Müstahfız, milis ordusu niteliğindeydi. Kayıtlara göre 300.000 asker yer alıyordu. Savaş zamanı nizam ve rediften ayrı olarak, tabur, manga ve topçu birlikleri kurulacaktı. Bu üçündeki askerlik süresi 20 yıldı. 1878 yılında Osmanlı ordusunda toplam 700.000 asker gerekiyordu. Mısır ordusunda kayıtlara göre 65.000 asker ve 150 top bulunmaktaydı. Osmanlıda ordu toplama işi altı bölgeye ayrılmıştı. Tuna ve Rumeli'deki Osmanlı ordusu güçlüydü fakat Arap ve Yemen orduları diğerlerine göre daha zayıftı. Asker alınımında kura yöntemi kullanılıyor, buna tüm Müslümanlar tabiyken, Hıristiyanlar tabi olmayıp karşılığında vergi veriyorlardı.[136]

Yukarıda bahsettiğimiz ordu birlikleri, savaş öncesinde tam olarak hazır hale getirilememişti. Nizam ordusuna yıllık 37.000 asker takviye yapılması gerekirken bunların çoğu maddi sıkıntılar nedeniyle Redife yazılmıştı. Bu sebeple Nizam ordusu düşünüldüğünün aksine sayıca yetersiz kalmıştı. Redif ve Müstahfız birliği de eğitimsiz askerlerden oluşuyordu. Sonuç olarak 1878 yılında ordunun yeniden düzenlenmesi ile ilgili düzenlemelerde öngörülen 700.000 eğitimli askerin büyük bir kısmı askeri eğitimden yoksundu.[137] Bu da Redif ve Müstahfız birliklerine alınan askerlerin eğitimlerini kendi bölüklerinde almalarını gerekli kılıyordu. Aslında öngörülen yedek asker planlaması tutmamıştı. Ayrıca Redif askerleri için planlanan Topçu alayı ve süvarilerin dağılımı da kadroları oluşturmadaki zorluklar ve eğitim çetin olmasından ötürü sadece kâğıt üzerinde kalmıştı. Osmanlı ordusunda subay kadroları ve askeri personel oldukça yetersizdi. Osmanlı piyade ve süvari

[134] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878** , s.49
[135] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.70
[136] Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii, Vıpusk I**, s.33
[137] Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii, Vıpusk I**, s.34-35

subaylarının ancak %5-10 u askeri okullardan mezun olanlardan oluşuyordu, çünkü okullar çok az mezun veriyordu. Piyade ve süvari subaylarının geri kalanı ise sadece okuma yazmanın bile isteğe bağlı olduğu, kısıtlı bir eğitim almış, memurlar arasından seçiliyordu. Generaller açısından durum daha da vahimdi. Rus kaynaklarında o dönemdeki Osmanlı paşaları, yabancı maceracılardan, kendini beğenmiş kimselerden ya da savaş tecrübesi olmayan, askeri bilgisi zayıf saraylı entrikacılardan oluşmaktaydı. Yüksek eğitimli veya askeri alanda tecrübeli general kadrosu oldukça azdı. Yüksek askeri yönetimin başında gizli askeri konsey ile Sultan bulunuyordu ve komutanın bütün eylem planlarını aralarında tartışıp onaylıyorlardı. Dahası, kumandan yapacakları ile ilgili olarak Serasker ve de Serasker nezdindeki askeri kurul olan Dar-ı Kura'ya hesap vermesi gerekiyordu. Aynı zamanda topçu alayı ve mühendis bölüklerinin amiri (Müşir-i tophane/Tophane Müşiri) ne başkumandana ne de askeri bakana tabiydi, sadece sultanın emrindeydi. Yani başkumandan kendi şahsi plan ve amaçlarını gerçekleştirirken bile eli kolu bağlıydı. Osmanlı general kadrosu, yüksek askeri okuldan mezun 130 subaydan oluşuyordu. Bu subayların büyük kısmı amaca uygun kullanılmıyordu, çünkü Osmanlı ordusunda kelimenin tam anlamıyla bir karargâh yoktu. Sistemli karargâh çalışması yerine genel karargâhın subayları sıkça paşaların özel danışmanı rolünü oynuyorlardı ve onların bazı emirlerini yerine getiriyorlardı.[138]

Silah bakımından Osmanlı ordusunda İngiltere ve ABD de satın alınan 325.000 Snider-Enfield tüfeği, Remington, Montigny mitralyöz gibi silahlar bulunmaktaydı. Piyadeler için Henri Martini ve Snayder marka tüfekler alınmıştı. Amerikan Şirketi Peabody, 600.000 tüfeği, 1877 Mayıs ayına kadar teslim etmesi gerekiyordu. Osmanlı piyadelerinin bir kısmı bu silahları 1876 yılında almıştı. Osmanlı Rus savaşının başında bu silahlardan 334.000'i teslim edilmiş, bunlardan 310.000 adedi askerlere dağıtılmıştı. 325.000 adet Snayder tüfeğinden 323.000'i ise taburlara dağıtılmıştıı.[139] Savaş öncesinde Osmanlı ateşli silahlar için yaklaşık 300-400 milyon mermi satın almıştı. Savaş sırasında ihtiyaca binaen çoğunlukla İngiltere ve ABD'den mermi satın alarak takviye yapıyordu. İngiliz Whitworth, Alman Krupp gibi toplar da silah envanterinde yer almaktaydı. Tüm savaş alanında toplam 825 top

[138] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.72
[139] Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii, Vıpusk I**, s.39

bulunmaktaydı. Subaylar, süvariler ve düzensiz ordular bu tüfeklerin dışında revolver, kılıç ve yatağanlarla silahlanmışdırılmışlardı. O dönem açısından Osmanlı ordu teşkilatı için şu değerlendirmeler yapılabilir; teşkilat açısından iyidi fakat eğitimli insan kaynağının yetersizliği, rütbeli askelerin sayısal azlığı Avrupa devletlerine göre o dönemin askeri ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde değildi. Osmanlı iyi silahlara sahipti ve özellikle mermi tedariki konusunda sıkıntı yaşamıyordu. Sayısal olarak Rusya'dan daha fazla topa sahip olmasına rağmen, daha üstün nitelikli Krupp toplarının sayısı yetersizdi.[140]

Her ne kadar askeri hazırlığı yetersiz olarak nitelendirilse bile Osmanlı subaylarının birçoğu Sırbistan ve Karadağ ile yapılan savaşlarda oldukça tecrübe kazanmışlardı. Ayrıca Alman ve İngiliz eğitmenler de tecrübe ve gelişim açısından katkı sağlamışlardı. Osmanlı subaylarının çoğunluğu askeri taktik konusunda da zayıftı. Doğal olarak askerlerin de bu açıdan düşük seviyede olduğu söylenebilir. Osmanlı piyadelerinden, yalnızca Alman eğitmenler tarafından iyi bir eğitimden geçirilmiş, sayıca az olan Sultan muhafız Alayı diğerlerinden farklıydı. Osmanlı ordusu savaşa yeterince hazırlıklı değildi. Osmanlı piyadesi siper kazma ve kullanma bakımından iyi eğitilmişti, bunun için yeterli sayıda siper kazacak alet götürülüyordu. Osmanlı piyadesi mayınlamayı biliyordu, siperler hızlı bir şekilde kazılıyor ve teknik olarak da iyi yapılıyordu. Siper işinde başrolü yerli halklar oynuyordu. Osmanlı piyadesine bolca mermi sağlanıyordu ve hücuma geçenlere uzun menzilden ateş edebiliyorlardı ve bu da savunma savaşı için elverişli konumda olmalarını sağlıyordu. Osmanlı orduları, karşı saldırıda daha kötüydüler. Osmanlı ordusunun savunma savaşındaki başarısının tesadüf olmadığını ve Türk askerlerinin "doğuştan gelen savaşçı karakteriyle" açıklanamayacağını belirten Rus tarihçi Belyayev; "Gerçek şu ki, eşit koşullarla yapılan bir savaşta, pasif savunmadan çok daha fazlası, kendi başına karar verebilme, bilinçli ve eğitimli askerlerin yanı sıra büyük örgütsel becerilere sahip subaylara ihtiyaç vardır. Osmanlının o dönemdeki geri kalmış sosyal düzeni bu nitelikteki personelin yetişmesine imkân vermemiştir" demektedir.[141] Osmanlı düzensiz süvarileri sayıca azdı, taktik olarak normal seviyede ve şarjörlü tüfeklerle donanmış olmasına rağmen bu savaşta herhangi bir etki

[140] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.,** s.73-74
[141] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.75

yapamamıştı. Osmanlı karargâhı da askeri harekâtı yürütmeye hazır değildi. Rus ordularının askeri hazırlığı savaş öncesinde, büyük eksikliklerine rağmen Osmanlı ordularının hazırlığına nazaran oldukça ileri seviyedeydi.[142]

1.3.2. Osmanlı Karadeniz Donanması

Osmanlı ile Rus ordusunu karşılaştırdığımızda şunları söyleyebiliriz; Rus ordusu ateşli silahlar dışında Osmanlı ordusundan ilerdeydi ki ateşli silahlar konusunda da durumlar eşitti denebilir. Rus ordusunun savaşta başarılı olma şansı bu yüzden yüksekti. Fakat Osmanlı ordusunun savunma gücü, bunun için hazırlıksız olan Rus ordusunu bu savunmayı aşmak için ciddi bir şekilde düşünmeye zorluyordu. 1877 yılında Osmanlı donanması önemli bir filoya sahipti. Karadeniz ve Marmara'da 8 zırhlı batarya, 7 batarya korveti, savaş gemileri bulunuyordu. Bu zırhlıların yanında 18 zırhsız yardımcı filo vardı. Osmanlı kendi iflası pahasına Karadeniz'de güçlü bir filo kurmuştu. Osmanlı gemilerinin sayı ve kalite bakımından iyi olmasına karşı tayfalar kötüydü. Yeterli eğitimi almamışlardı ve disiplin açısından zayıflardı. Gemiler tatbikat yapmıyordu ve mayınları yoktu. Yabancı subaylar Hobart paşa ve Montorn gibi yabancı subayların tayfalara verdikleri eğitimler de başarılı olmadı. Kısacası Osmanlı donanması iyi bir hazırlık geçirmeden savaşa girmişti.[143]

1.4. RUSYA'NIN SAVAŞ PLANI

1.4.1.Tuna Cephesi Askeri Harekâtı

Rusya'nın savaş planının temeli 1876 yılında yani henüz Osmanlı ile Çarlık arasında savaş sorunu daha çözüme kavuşmadan önce atılmıştı. Genelkurmay Askeri Bilim Komitesi'nin bir üyesi olan Albay N. D. Artamonov, Petersburg Askeri Bölgesi personeli için "*Türklere karşı stratejik olarak en doğru hamle yöntemi üzerine*" konulu dersler verdi.[144] Bu derslerde "Rusların açık alan savaşlarında Osmanlılara karşı üstünlük sağladığını fakat uzun süren savunma savaşlarında başarısız olduklarını belirterek, belli bir hedefi olan hızlı operasyonların gerekli olduğunu, asıl amacın Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli stratejik noktası olan

[142] Kostin, **Skobelev 1843-1882**, s.46
[143] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.78
[144] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s.54

İstanbul'un ele geçirilmesi olduğunu" belirtti.[145] Bu derslerin özellikle Milyutin ve General Nikolay Nikolayeviç'in, Obruçev'in Osmanlı hakkındaki görüşlerinin etkisiyle hatta bizzat General Nikolay Nikolayeviç'in Obruçev'e bizzat talimatıyla verildiği görüşü olmakla birlikte, gelecekteki Osmanlı-Rus savaşının temellerini atmıştı. Yukarıda da zikrettiğimiz gibi Artamonov, Osmanlı ile yapılacak olan bir savaşta, Balkan cephesi üzerinden geçerek İstanbul'a hızlı bir saldırının en doğru askeri seçenek olduğunu düşünüyordu. Bunun için en uygun harekât güzergâhını şöyle belirlemişti:

1) Rusçuk'tan Osman-Pazarı'na oradan da Sliven ve ardından Edirne'ye geçiş,

2) Sistova'dan Tırnova'ya oradan da Kazanlık ardından Edirne'ye geçiş.

Bu güzergâhların dezavantajı Şumnu tarafından gelecek saldırılara açık olması ve Balkanlara geçişi zorlaştıran coğrafi koşullardı. Batı güzergâhı ise fazla dolambaçlıydı, doğu tarafında ise Osmanlı kaleleri vardı ve burada uzun süreli bir çatışma olasılığı yüksekti. Artamonov, bu yüzden bu rotaları reddediyordu. Balkan yarımadasında olabilecek bir savaşta, Osmanlı ordusunun sayı bakımından çok olmayacağını bu sebeple Rus ordusunun da sayıca az olabileceğini düşünüyordu fakat ordudaki asker sayısının ne kadar olması gerektiği hakkında net bir sayı da vermiyordu. Orduda ne kadar çok asker olursa beslemenin de o kadar zor olacağını, az olması halinde de amacına ulaşmadan yok olabileceğinin altını çiziyordu. Ordunun Tuna'dan geçebilmesi için de geçmişte edinilmiş tecrübelerden yararlanarak, önceden iyi bir hazırlığın yapılması gerektiğini biliyordu. [146] Bunun ön hazırlığı, Romanya'da keresteleri hazırlayıp yeterli sayıda köprüler kurmak, Tuna'daki Türk gözetleme gemileriyle mücadele etmek için 24 kiloluk topları tedarik etmekten geçiyordu.[147] Bu planlamalar General Obruçev ile koordine bir şekilde yapılmıştı. Bu ders notları Ekim 1876 yılında II. Aleksandr'a rapor halinde sunuldu. Rusya o esnada Sırbistan'la ateşkes ilan edilmesi için Osmanlı'ya ültimatom vermeye hazırlanıyordu. Bu ültimatomun reddedilmesi durumunda da orduyu olası bir savaşa hazırlamak için somut tedbirler almaya başladı. Çar, 3 Ekim 1876'da,

[145] https://topwar.ru/116783-tolko-na-beregah-bosfora-mozhno-deystvitelno-slomit-vladychestvo-turok-plan-molnienosnoy-voyny-n-n-obrucheva.html (erişim tarihi: 21.05.2019)
[146] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.83
[147] Rastunov, **Russko-Turetskaya voyna, 1877-1878**, s.56

Harkov, Odesa'da ve Kafkas askeri bölgelerinin bir kısmında, iki ordu ve Kafkas kolordusun görevlendirmeye karar verdi; Mühimmat ve diğer ihtiyaçların ve atların satın alımına hemen başlanması planlandı. 7 Ekim 1876'da, aktif Rus ordusuna 1-2 kolordu daha takviyesi yapmak için Kiev askeri bölgesinde harekete geçti. II. Aleksandr bir süre sonra gelecekteki imparator III. Aleksandr, Milyutin ve Obruçev'i Livadiya'ya çağırdı. 15 Ekim 1876'da de Obruçev, savaş planı hakkında görüşlerini rapor halinde iletti. Bu görüşler sanki Artamonov'un derslerinde öne sürdüklerinin gelişmiş ve somutlaşmış haliydi.[148]

Savaşın amacı "Bulgaristan'ın kurtuluşu" olarak belirlenmişti. Bu amaca bir tek Kuzey Bulgaristan'ın işgali ile ulaşılabileceği umuluyordu. Fakat bunlar Osmanlı'nın Rusya'nın taleplerini kabul etmemesi durumunda İstanbul saldırı olasılığı da planlar arasındaydı. Obruçev, bu görüşlerini belirtirken Osmanlının Avrupa cephesine 80.000'den fazla asker getiremeyeceğini öngörüyordu.[149]

Obruçev'in raporunda belirttiği bütün konular tartışılmış ve kabul edilmişti. Savaş planının kabul edilmesiyle birlikte yeni kurulmakta olan Tuna Ordusunun başına Nikolay Nikolayoviç getirilmişti. Rusya her ne kadar savaşla ilgili gerekli planlamaları yapmış olsa da 1876'da Osmanlıya karşı bir savaş ilanına cesaret edemedi. Bunun sebebi İstanbul Konferansı (Tersane Konferansı 23 Aralık 1876) ve 31 Mart 1877 yılındaki Londra Protokolünü imzalamış olmalarıdır. Rusya bu "sözde" barışçıl çabalarından sonuç alamayınca Osmanlıya savaş ilan etmek zorunda kalmıştır.[150]

Rusya savaş ilan etmeden önce durumlar değişmişti. Buna karşılık olarak Rusya yeni bir siyasi hamle yapmış, 15 Ocak 1877'te Budapeşte'de Avusturya-Macaristan ile gizli bir antlaşma imzalamıştı. Bu anlaşmayla İngiltere'yi tarafsız olma konusunda yalnız bıraktığını düşünüyordu. Askeri anlamda ise durumu pek iç açıcı değildi. Osmanlı kadar savaşa hazır değildi. Bu da savaş planlarını yeniden gözden geçirmelerini gerektiriyordu. Yeni plan, Obruçev'in daha önceki düşüncelerine göre şekillenecekti. Obruçev, daha önce de belirtildiği gibi, Balkan

[148] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.85
[149] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.85
[150] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s.57

yarımadasında Türk varlığını tamamen yok etmenin bir amaç olamayacağını, İngiltere ve Avusturya'nın bir Osmanlı-Rus savaşına ihtiyatla yaklaşacağını hesaba katmamıştı. Obruçev, Budapeşte Antlaşmasının fazla abartmış ve Avusturya-Macaristan'ın tarafsız olacağını ya da tarafsız kalacağını düşünmüştü. Çarlık hükümeti o zamanlar zaten Avusturya-Macaristan'ın pozisyonunu anlamıştı ve buna yönelik farklı bir strateji belirlemişti. Obruçev İngiltere'nin de belirli şartlarla kendi planlarının uygulanmasında zorluk çıkarmayacağına inanıyordu. Ekim 1876 yılında yaptıkları planda olduğunu gibi İstanbul'u işgal etmek Osmanlı için sadece geçici bir baskı niteliğinde olacaktı. Obruçev'in planına göre hızlı bir şekilde harekete geçilmeliydi, bunun için öncelikle iki ordu hazırlamak gerekiyordu. Bu iki ordundan biri Tuna boyundaki Bulgaristan'ın bağımsızlığı için mücadele edecek diğer ordu ise hiçbir şeyle oyalanmadan doğruca İstanbul'a hareket edecekti.[151]

Obruçev, Osmanlı ordusundaki asker sayısının, Babadağ'dan Vidin Sofya'ya kadar cephe boyunca ve Tuna'dan İstanbul'a kadar yaklaşık 158.000 asker olacağını tahmin ediyordu. Düzenli ordu ile asker sayısının arttırılmasının mümkün olamayacağını ama piyade ve süvari milisler ile desteklenebileceğini öngörüyordu. Bunun yanı sıra, 8-14 haftadan daha erken bir sürede harekete hazır olabilecek Mısır birlikleri ve belki de 50.000-60.000 İngiliz.[152] Obruçev Osmanlı ordusundaki asker sayısı ile ilgili bu öngörülerinden sonra İstanbul'a hareket edecek ordu sayısının 130.000 (3 kolordu), Bulgaristan için ve İstanbul'a hareket eden ordunun lojistik desteği için ikinci ordunun sayısının 160.000 asker olarak belirlemişti. Cephe gerisinde iletişim için 10 rezerv tabur ve destek bölüklerini bulundurmayı gerekli görüyordu.[153] Tüm planlamalara bakıldığında Artamonov'un derslerinde öne sürdüğü tezlerin Obruçev'in fikirlerinin temelinde yürütüldüğü ve bunların sadece kâğıt üzerinde tez olmanın ötesine geçerek bir sistemleştiğini söylemek mümkündür. Elbette savaşın öngörülemez koşulları sonucunda bu planların sık sık değişmek zorunda kaldığını da hatırlatmakta yarar vardır. Tüm bunların ışığında Rus savaş planı ile ilgili şunlar söylenebilir; Savaş, son derece saldırgan bir tarzda planlandı. Stratejik hedef, belki de yegâne hedef İstanbul'a ulaşmaktı. Harekât kararlılıkla

[151] Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii, Vıpusk I**, s.106-107
[152] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.90
[153] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.90

yürütülecekti. Ne kadar hızlı ve seri hareket edilirse o derecede başarılı olabilirdi. Özellikle Obruçev'in planının ikinci seçeneğinde açık bir şekilde ifade edilen şey; Osmanlıyı tek bir darbe ile yok etmekti. Edinilen bütün bu bilgiler ve hesaplamalar neticesinde savaşın akıbeti ile ilgili öngörüler son derece olasıydı. Fakat bu olasılığın gerçeğe dönüşebilmesi için hesapların en ince ayrıntılarına kadar yapılması gerekiyordu. Özellikle orduda yer alacak olan asker sayısının doğru hesaplanması çok önemliydi. İstanbul'daki Rus elçisi İgnateev, St. Petersburg'a Osmanlının asker sayısını 150.000 olarak belirtmişti.[154] Obruçev de Osmanlı ordusundaki asker sayısının 158.000 civarında olduğunu düşünüyordu. Artamonov, Deniz Bakanlı ve diğer yabancı kaynaklara göre ise bu sayı 227.000 ile 268.000 civarındaydı. Obruçev'in hesaplamalarına göre o zaman Rus ordusunun Osmanlı ordusuna karşı başarı sağlayabilmesi için önceki hesaplarındaki gibi 300.000 değil 450.000 ile 570.000 arasında olması gerekiyordu. Obruçev'in hesaplarını bozan diğer bir gelişme ise Rus birliklerinin sayısının azaltılarak 235.000 kişi ile sınırlandırılması oldu.[155]

Sonuç olarak, Rus ordusu her halükarda sayıca az olacaktı çünkü Osmanlı ordusunda Balkanların farklı bölgelerinden, Mısır'dan Anadolu'dan takviye kuvvetler gelecekti. Neticesinde Osmanlıya karşı bir zafer mümkün olmayacaktı. Bu sebeple planların başarıya ulaşabilmesi hızlı ve kararlı bir şekilde hareket etmekten geçiyordu. Rus savaş planın temel eksik yanı asker sayısıydı. Obruçev'e göre en belirleyici unsur buydu çünkü diğer destekler bu eksikliği düzeltemezdi gidişatı sadece yavaşlatabilir ya da daha da hızlandırabilirdi. Hedef olarak İstanbul'un seçilmiş olması doğruydu.[156] Bunun dışındaki güzergâhların tümü uzun sürecek bir savunma savaşına dönebilirdi ve sayısal üstünlük Karadeniz tarafındaki kanadı tehlikeye sokabilirdi. Batı yönünden hareket etmek Avusturya ile olan antlaşmadan sonra mümkün değildi. Seçilen güzergâh, Rusların en kısa ve hızlı şekilde İstanbul'a ulaşmasını sağlayacaktı. Fakat bu güzergâhın kanatlardan Osmanlı saldırılarına maruz kalma tehlikesi mevcuttu. Bu sebeple bu güzergâhın güvenliğinin sağlanması gerekiyordu. İşin ilginç tarafı İstanbul'a ulaşmak için öngörülen süreler de tutarsızdı. Obruçev, Rus askerlerinin 4-5 hafta gibi bir süre zarfında İstanbul'a ulaşacaklarını

[154] Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii, vıpusk I**, s.115, Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.91
[156] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.91-92

hesaplamıştı. Nikolay Nikolayeviç ve karargâh ise bu süreyi 13-14 hafta olarak hesaplamıştı ki aralarında uçurum vardı. Bu da bu planlamaların güvenirliğini sarsıyordu. Rus ordusuna üs sağlamak için Rusçuk'un işgali isabetli bir karardı fakat deminde bahsettiğimiz gibi bu planların her aşamasında ortaya çıkan sorun ordularda bulunan asker sayısıydı. Balkanlardaki geçitleri ele geçirmek ve tutmak da o derece önemliydi ama asker sayısı yeterli gelmiyordu. Obruçev'in işgal ve destek ordusu kurma fikri oldukça başarılıydı. Sınırların net bir şekilde belirlenmiş iki farklı hedef;tek bir amaç. Fakat bu planın başarılı olabilmesi, en yüksek otoritenin onayıyla birleştirilmiş birliklerden kurulu iki ayrı orduya gereksinim duyuyordu.[157]

1.2.Kafkas Cephesi Askeri Harekâtı

Kafkas cephesi hem Rusya hem de Osmanlı için ikincil öneme sahipti, savaşın kaderini tayin edecek olan Balkan yarımadasıydı. Bu sebeple Çarlık hükümeti, Kafkas cephesinde başka amaçlar güdüyordu. Bunların başında da Osmanlı askerlerinin Anadolu'dan Balkanlara geçişini önlemekti. Ayrıca, burada kazanılacak askeri bir başarı, aynı zamanda Kafkaslarda Çarlığın saygınlığını da arttıracaktı. Bunun dışında Çarlık Osmanlı topraklarından pay almayı da umuyordu. Bütün bu amaçlara ulaşmanın tek bir yolu vardı o da Osmanlı ile savaşmaktı. Kafkas cephesinde savaşmak üzere toplam 100.000 kişilik 276 birlik hazırlanmıştı. Bu birliklerin en büyüğü "Harekât Birliği" ve Batum için hazırlanmış "Kobuleti Birliğiydi." Bu iki birlik yaklaşık 66.000 kişiden oluşuyordu. Rus yönetimi bu Kafkas cephesindeki asker sayısını 100.000 den fazla olmasını istemiyordu.[158] Rus istihbaratının abartılı verilerine dayanarak Osmanlı, Kafkaslardaki Rus ordusunun sayısının yeterli sayıda olmadığı sonucuna varırken, Rus ordu komutanlığı da Osmanlı ordusunun sayıca kendilerinden en az iki kat fazla olduğunu düşünüyordu. Oysa Osmanlı ordusunda 90.000 civarında asker bulunmaktaydı. Ruslar nitelik olarak daha üstün olduklarını düşünüyor ve savaşın başlangıcında üstünlük sağlayabileceklerini düşünüyorlardı ama zamanla bu üstünlüklerinin azalacağını da hesap etmişlerdi. Osmanlının bir şekilde bu coğrafyada asker sayılarını arttırabileceklerini hesap ediyorlardı. Tüm bu varsayımlardan sonra Rus ordusu şu şekilde iki olası harekât planı oluşturmuştu:

[157] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.92-93
[158] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.93

1- Hazır bulunan kuvvetlere güvenerek Osmanlı sınırının derinlerine ilerlemeden aktif savunmaya geçmek.

2- Hızlı bir şekilde Osmanlı sınırlarının içlerine kadar ilerleyerek Erzurum'u işgal etmek ve gelecek takviyelerle birlikte ülke içlerine doğru ilerlemek.

Rusların savaş planı aslında gerçekçi değildi. Bunun sebebi de Çarlığın İngiltere ve Avusturya'dan "korkarak", Almanya ve Avusturya-Macaristan sınırında bulunan askerlerinden Tuna ordusu için takviye yapmayı göze alamamasıydı. Aynı şekilde Karadeniz sahillerinin güvenliği için de fazlaca asker tahsis edilmişti. Böylece Rus ordusu bir bütün şekilde bu savaşa girememiş oluyordu. Diğer yandan Çarlık, ayrıca Balkan yarımadasında ekonomik tedbir ya da tasarruf amacıyla asker sayısını olabildiğince sınırlandırma niyetindeydi.[159] Bu planın eksik yönlerinden biri de Rusların Osmanlının askeri olanaklarını küçümsemesi, Kafkaslardaki olanaklarını abartarak asker sayısını yanlış hesaplamalarıdır. Çarlığın kendini beğenmiş tavrı ile her zamanki alışılmış düşmanı küçümsemesini de buna ekleyebiliriz. Tüm bu eksikliklerin netice itibariyle artık "çürümüş" Rus Çarlığının stratejisinin kusurlu oluşundan kaynaklandığını söylemek gerekir.[160]

1.4.3. Karadeniz Harekât Planı

Rusya savaşın başında donanma açısından oldukça dezavantajlı durumdaydı. Rusya'nın Karadeniz donanması zayıf olduğundan savaşta yeterince karşılık veremedi. Boğazların kontrolü de Osmanlıların elinde olunca diğer Rus donanmalarından (en güçlüsü olan Baltık filosundan bile) destek alması mümkün olmadı. Dahası, İngiltere'nin ısrarıyla Akdeniz'deki Rus filosu Baltık Denizi'ne çekildi. Rus donanması için Osmanlının Karadeniz filosunun bir kısmını oyalama olanağı da böylece ortadan kalkmış oldu. Rus donanması sadece pasif bir kıyı savunması görevini görecek ya da mayın tarlalarını koruyacaktı. Bu aslında Karadeniz'in kontrolünün Osmanlıda olması, sevkiyat işini rahatça yapabilmesi ve Karadeniz limanlarının kullanımını engelleyebilmesi demekti. Karadeniz'de Osmanlı gemilerinin serbestçe faaliyet yürütebilmelerini engellemenin yol ise Karadeniz Rus

[159] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.93
[160] Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii, Vıpusk I**, s.125

filosunun aktif bir savunma yapması ile mümkündü.[161] Genç bir teğmen olan Stepan Osipoviç Makarov, buharlı gemilerin üzerinde taşınabilen mayın botları ile Osmanlı zırhlı gemilerine saldırı yapmak gibi "mükemmel" bir fikir ortaya attı. Bu fikre göre, vapur ile mayın botunun birleşiminden oluşan bir saldırı gemisi yapılacaktı. Vapur hızlı ve uzun mesafeler kat edebilirdi ama savaş gemilerine saldırı yapamazdı. Mayın botu aynı şekilde saldırı yapabilirdi fakat hem yavaştı hem de etki alanı fazla değildi. Yani bu ikisinin birleştirilmesi ile hızlı, saldırıcı gücü yüksek ve geniş hareket mesafesi ile büyük avantaj sağlayacaktı. Böylece Karadeniz Rus donanması aktif bir şekilde operasyonlar gerçekleştirebilecek, Osmanlı gemilerinin Rus limanlarının kullanımın engellenmesinin de önüne geçilebilecekti. Bu görevlerin tümünü Karadeniz Rus Donanması üstlenmişti. Makarov fikrini hayata geçirmek için bu buharlı gemilerle yüksek hıza sahip "Livadia" yatı mayınlarla donatıldı. Karadeniz filo komutanı General Arkas, diğer komutanların aksine Makarov'un fikrini beğendi ve destekledi. [162]

1.5. OSMANLI DEVLETİNİN SAVAŞ PLANI

1.5.1. Balkanlar

Osmanlının savaş planı, 20 Nisan 1877'de Sultan adına Sadrazama verilen bir teskere ile belirtilmişti. Savunma ağırlıklı bu planda, ilk savunma hattı Tuna olarak belirlenmişti. Teskerede "Maçin'den Vidin'e kadar tutmak mümkün olmadığı için, savaş başlayınca düşmanın içlere doğru çekilmesi ve bu şekilde savaşılmasına" karar verilmişti. Ayrıca tezkerede; "Düşman yenilirse, onları Tuna'nın karşısına geçmeye zorlayacağız ve Prut'a doğru süreceğiz. Aksi takdirde, Balkanlar'dan uzaklaşıp Varna, Burgaz ve Balkan bölgesindeki çeşitli önemli noktaları tutarak, düşmanın yayılmasını önlemeye çalışmalıyız." deniliyordu. [163]

Verilen emirde, iki kolda ilerleyen Rus birliklerinin Tuna'yı geçtikten sonra ne şekilde bir birlik oluşturacakları ve nasıl hareket edecekleri konusu açık değildi. Oluşturulacak birliklerin, Türk ordusunun genel konumunun sağ tarafında Rusçuk, Silistre, Şumnu, Varna kalelerini, Kuzeydoğudaki Köstence-Çornovody (Karasu)

[161] Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii, Vıpusk I**, s. 126
[162] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg,** s.117
[163] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s. 59

hattını alarak, Kuzeydoğu bölgesini de içine alan "Dörtlü kaleye" (Rusçuk, Silistre, Şumnu, Varna kalelerini Ruslar böyle adlandırıyordu) yoğunlaşması gerekiyordu.[164] Diğerleri ise Ziştovi-Rakhiv-Vidin hattındaki Türk birliklerinin sol kanadını tutacaklardı.[165] Bu grupların eylemlerinin zamanı ve içeriği belirtilmemiş ya da belirlenmemişti. Bir çıkarımda bulunarak karşı saldırı için amaçlı olduğu varsayılabilir. Son olarak, Vidin bölgesinde, Romanya birliklerini gözlemlemek ve Rus birliklerinin Sırplarla birleşmesini engellemek üzere başka bir birlik oluşturulması planlandı. Savaş planının bu kadar genel ve belirsiz temellere dayandırılmış olması Rus bakanlar kurulunda görüşülerek belirsizliklerin giderilmesi gerekiyordu. Fakat bu olmadı, sadece savaşın gidişatı ile ilgili konuşmalar oldu ve burada öne sürülen düşüncelerin bazı askeri harekâtların temelini oluşturdu. Osmanlının savaş planından, bir savunma savaşı yapacağı açıkça anlaşılıyordu ve bu son derece doğruydu. Sadece Osmanlı ordusu böyle bir savaşı verebilirdi. Yine de belgelere göre Osmanlı ordusunun savunma ana hattının ne kadar aktif olduğunu söylemek zordu. Emirde açıkça belirtilen "düşmanı ülkenin derinlere çekerek tuzağa düşürmek" Osmanlı savunmasının pasifliğini gösteriyordu.[166] Osmanlı, Rus Tuna ordusunun ne taraftan saldıracağı hakkında genel hatlarıyla bir bilgiye ulaşmışlardı. Bu yüzden savunmalarını kalabalıklaştırmak istiyorlardı. Rus tarihçiler, belgelere dayanarak savaş başladıktan sonra Osmanlı ordu komutasının sadece Balkanlar için genel hatlarıyla ve sağlam temellere oturtulmamış planlara sahip olduklarını söylemektedir.[167]

1.5.2. Kafkas Cephesi Askeri Harekâtı

Kafkas askeri harekât cephesinde ise en üst düzeydeki Türk komutanlığı, önce, Rus topraklarını işgal etmek için ülke içlerine doğru bir saldırı başlatmayı düşünüyordu. Osmanlı hükümeti, Kafkasya'da yaşayan Müslümanların ayaklanmasını sağlamayı ve desteklemeyi umuyordu. Bu şekilde Rus kuvvetlerinin bir bölümünü Balkan yarımadasından uzaklaştırmak mümkün olabilirdi. Fakat Osmanlının böyle bir saldırıyı gerçekleştirecek gücü yoktu. Osmanlı ordusu, Kafkas

[164] Belyayev**, Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.98
[165] Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii, vıpusk I**, s.102
[166] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.99
[167] Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii, vıpusk** I, s. 102-103

Rus ordusuna ancak 70.000 ile 90.000 askerle karşı koyabilirdi. Bu nedenle, Anadolu Ordusu Başkomutanı Muhtar Paşa komutayı devraldı, saldırı fikrinden tamamen vazgeçti. Kafkaslardaki Müslümanların ayaklanmalarının örgütleme işinden ise vazgeçilmedi. Ancak bu ayaklanmayı Kafkasya'yı Rusya ile kara sınırından işgal ederek değil, Rus Karadeniz kıyılarına asker indirmek suretiyle hayata geçirmeyi düşünmeye başladılar.[168]

1.5.3. Karadeniz Cephesi Askeri Harekâtı

Osmanlı donanması, Rus donanmasına nazaran hem gemi sayısı hem de nitelik bakımdan son derece üstündü. Bu sebeple Rus donanmasının Osmanlı donanması ile başa çıkması mümkün değildi. Rusya'nın en güçlü filolarından biri olan Baltık filosu başta olmak üzere diğer filolardan da destek alamıyordu. Bunun sebebi de Karadeniz'e geçiş sağlayan boğazlar Osmanlının elindeydi. Osmanlı donanma komutası, donanma içindeki görev taksimlerini de kapsamlı bir şekilde belirlemişti. Her şeyden önce, Osmanlı donanması, Rus Karadeniz limanlarını tamamen kapatması ve Rus askeri, kargo ve nakliye gemilerini durdurması gerekiyordu. Aynı zamanda Karadeniz'deki kargo ve sevkiyatı güvenli bir şekilde sağlamakla görevliydi.[169] Dışarıdan bakıldığında Osmanlı donanmasının askeri operasyon planı oldukça makul görünüyordu. Osmanlı donanma personelinin Ruslara nazaran düşük eğitimli olması, kendilerine verilen görevleri tam olarak yerine getirememelerine neden oldu. Osmanlı komutanları, Karadeniz'deki askeri harekâtları planlarken yaptığı en büyük yanlışlık, son derece nitelikli olan Karadeniz Rus donanmasının gücünü hafife almak oldu. Bu da savaş planlarının istenildiği gibi uygulanmasına engel oldu. Genel hatlarıyla ele alındığında savaşın ilk başlarında ne Osmanlının ne de Rusların tam olarak yapılmış bir savaş planı vardı. Rus tarihçilerine göre iki tarafın planları genel hatlarıyla değerlendirildiğinde Obruçev-Milyutin planı gerçeklik ve avantaj sağlama açısından iyi bir plandı.[170]

[168] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.99
[169] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.99
[170] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s.61

1.6. RUS ORDUSUNDA SEFERBERLİK

Rus ordusunda 13 Kasım 1876 ve 15 Nisan 1877'de olmak üzere iki defa seferlik ilan edildi. 27 Piyade Tümeni, Süvari Tümenleri, Mayıncı Tugayı, Kazak Tümenleri, Topçu Birlikleri ve bir dizi birlikler bu seferberlikten etkilendi. Seferberlik her seferinde 9 ila 26 gün arasında sürdü ve genellikle başarılıydı. İlk iki seferberlik için toplam 372.000 asker ve subay çağırıldı; yedekten gelenlerin çoğu 1864 ve 1865 yıllarında askerlik yapmış olan askerlerden oluşuyordu. Bu askerler uzun süre yedek kalmadıkları için askeri eğitimleri hala iyiydi. 1855 yılında hizmet veren askerler birimler halinde sayıldı ancak yedekler arasında silah kullanamayan çok sayıda asker vardı. Piyade alayı 1400-1500 askeri yedek olarak aldı. Rus ordusu, özellikle eğitimli subay konusunda büyük bir sıkıntı yaşıyordu. Rus ordusunun ihtiyaçların karşılamak üzere yaklaşık 11.000 subay gerekiyordu fakat yedek subayları yoktu. Orduya katılan subayların eğitimi de durumu iyileştirmek yerine daha da kötüleştirdi. Buna karşı bir önlem olarak Savaş Bakanlığı bir dizi önlemler aldı. Birçok subayın işine son verilerek yerine emekli subaylar işe alındı. Orduda staj yapan subay adayı öğrenciler subaylığa terfi ettirildi.[171] Sınavsız bir şekilde subay alımı yapıldığı gibi askeri liselerden veya diğer okullardan öğrenciler hızlandırılmış bir şekilde mezun edilerek orduya katılımları sağlandı. Tüm bu önlemler tatmin edici bir şekilde subay sorununu çözmüştü. 6000 subay orduya katıldı, bu sayısı savaşın sonlarına doğru 11.500 kişiyi buldu.[172] Fakat kalite sorununu çözüme kavuşturamadı. Yaklaşık 4000 emekli subay yeniden işe alınmıştı ve bunlarda yaşa, fiziğe dayalı sorunlar olduğu gibi ahlaki sorunlar da baş göstermişti. Örneğin emeklilik sonrası Borodin Piyade Alayına gelen 19 subayın 11'i ahlaki niteliklerinin yetersiz oluşundan dolayı ordudan ayrıldı. Toparlamak gerekirse, ortaya çıkan sorunlar bir şekilde halledilmeye çalışılıyor ama istenilen sonuç alınamıyordu. İlk seferberlikten sonra, altı ordu, Şubat 1877'de de sekiz ordu oluşturuldu. Her ordu birliği iki veya üç piyade ve bir süvari (Kazak) tümeninden oluşuyordu. Muhafızlar ve Bombacılar gibi özel ekipler vardı. Kolordudaki görev dağılımı şu şekildeydi:[173]

[171] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s. 102-103
[172] Rastunov, **Russko-Turetskaya voyna, 1877-1878**, s. 63
[173] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.11

1876 Eylül ayında Rus hükümeti, Tuna ordusunun bünyesine dört kolordu yollamaya karar verdi. Yine Nisan ayı sonlarına doğru Kiev Askeri Bölgesi'nin emrinde bulunan 3 kolordu yeni planlamalar doğrultusunda Tuna ordusuna dâhil edildi. Tuna ordusu, savaşa dört kolordu ve diğer askeri birimlerle birlikte girdi; 4., 13. ve 14. Kolordular Tuna Ordusunun bünyesine katıldı.[174] Tuna ordusunda bulunan askerler daha doğru düzgün komutanlarını tanımıyor, komutanlar da birliklerin durumunu bilmiyordu. Bunun sebebi de komuta zincirinin zamanında işlememesi ve örgütlenememe sorunuydu. Birbirilerini doğru düzgün tanımayan, kendi potansiyelini bilmeyen bir ordunun başarılı olması söz konusu olamazdı. Orduda bulunan süvarilerin durumu da aynı şekildeydi. Süvariler kolordulara dağılmıştı. İstihkâm birliklerinin yetersizliği, birçok nehrin geçtiği dağlık alanlarda ulaşım, köprü vs. gibi yapıların düzgünce yapılmasına mani oldu denebilir. Bu şekilde dağılımlar doğal olarak örgütsel bütünlüğün bozulmasına sebep oldu. Tuna ordusunun yönetimi, 1876'da ilan edilen "Savaş durumlarında birliklerin saha kontrolü ile ilgili düzenlemeler" emrine uygun şekilde oluşturuldu.[175] Tuna Ordusunun başkumandanı olarak, Rus Çarı II. Aleksandr'ın kardeş General Nikolay Nikolayeviç atandı. Oldukça geniş haklara sahipti. Savaş esnasında planları kendi kararına göre uyguluyordu. Başka bir deyişle savaş planından bağımsız bir şekilde hareket ediyordu. Sadece bazı askeri hususlarda Savaş Bakanı'yla iletişime geçerken, genel olarak Çar'a sadık kaldı. Başkomutan, diğer birlik komutanlarını, bölüm şeflerini ve Askeri Valileri atama hakkında sahip olduğu gibi rütbe ve pozisyonları ne olursa olsun, şahıslar ordudan atma ve ödüllendirme yetkisine de sahipti. Bütün bunların yanında General Nikolay Nikolayeviç, savaş tecrübesi ve geniş bir askeri görüşü olan biri değildi. Güçlü bir iradeye sahip olmamasına rağmen son derece inatçı biriydi. Feodal bir zihniyete sahip olan General oldukça gericiydi. Cesareti, sorumluluk duygusu olmayan General Nikolay Nikolayeviç, cesur, bağımsız güçlü bir karakteri oynamaktan hoşlanıyordu.[176] Bu atamayı yapan Çar ve çevresi aslında Osmanlı ile yapılacak olan savaşın kolay ve zaferle sonuçlanacağını düşünmelerinden kaynaklanıyordu. Çar ve çevresi kolay bir şekilde kazanılacak bu savaşla hem çarlığının konumunun sağlamlaşacağını hem de "Kraliyet ailesinden

[174] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.,** s. 104
[175] Kolenkovskiy, Belolipetskiy, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s. 14
[176] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.106

birinin" önderliğinde kazanılacak bir zaferler otoritesi de güçlenecekti. Bu nedenlerle Tuna Ordusunun başına Nikolay Nikolayeviç, Kafkas Ordularının başına da Çar'ın diğer kardeşi Mihail Nikolayeviç atanmıştı.[177] Tuna Orduları komutanı Nikolay Nikolayeviç kendine yaver olarak 63 yaşındaki General Niepokojczycki atandı. Gençliğinde, Macar ayaklanmasının bastırılmasına katıldı, ardından Kırım Savaşı'na katılmış, 1877-1878 savaşından önce yirmi yıl boyunca idari görevlerde bulunmuş ve en son Askeri Kodlama Komisyonu Başkanı olarak görev yapan General Niepokojczycki, liderlik yetenekleri sınırlı aslında bu görevi yürütemeyecek biriydi. Daha sonra kendi yetkilerini yardımcısı General Levitski'ye devretmesi de bunun bir göstergesidir. İdari ve mali işlerle meşgul olan Nekopoichitsky, her fırsatta hazineyi soydu. Bu arada da yürütülen faaliyetlerle ilgili belgeleri imzalayarak Rus birliklerinin kazandığı zaferlerden ötürü ödüller aldı. Nikolay Nikolayeviç, Levitski ve Nekopoichitsky, ordu bünyesinde bulunan yetenekli ve eğitimli subayları nasıl kullanmaları gerektiğini de bilmedikleri gibi sorumluluklarının ne olduğunu da bilmiyorlardı. Bu yaverler ve emir erleri bir çete düzeni kurmuşlardı ve savaş meydanlarında hiç olmadıkları halde ödüller ve terfiler aldılar. Tüm bu olumsuz durumlar savaştaki başarısızlığın ana sebebiydi. Kafkasya'daki durum Tuna cephesindeki durumdan farklı değildi. İhtişamlı grandük Mihail Nikolayeviç, Kafkas Ordularının komutanı aynı zamanda Kafkas Valisi idi. Kardeşi gibi kendisi de askeri görüşü kısıtlı ve liderlik vasıfları olmayan ve kararsız biriydi. Yardımcısı Svyatopolk Mirski'nin kendisi üzerinde büyük etkisi vardı ki bu tam bir felaket sayılabilirdi çünkü askeri açıdan Mirski tam bir "hiçti".[178]

Genelkurmayın planlamasına göre Tuna ordularının Besarabya'ya dört ayrı koldan intikalleri Ocak 1877'de sona tamamlanması gerekirken 7 Ocak 1877'de tamamlanabildi. Seferberlik sırasında, Rus demiryolları 178.000 kişiyi taşırken, genelde 254.000 kişiyi toplandı. Rus demiryollarının teknik olarak yetersiz olmalarına rağmen neredeyse planlanan tarihlerde bu intikali sağlaması başarıdır çünkü daha önce Kırım savaşına ve Fransa-Prusya savaşına bu tür nakiller aylar sürmüştür. Bu esnada lojistik destek düzgün bir şekilde yapılamadı, yeterli önlemler

[177] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s.64-65
[178] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 108-109

alınamadığı gibi büyük hatalar ve yanlış hesaplamalar yapıldı.[179] "Saha Komutanlığı ve Kontrol" merkezi tarafından yürütülen lojistik destek planlaması hatalıydı. Rus ordusunun bir kısmı Besarabya'da, müttefik Romanya topraklarında, Tuna ordusu da Bulgaristan topraklarında konuşlanacaktı. Ordunun bu kadar dağınık halde bulunması doğal olarak lojistik desteği zorlaştırıyordu. Demiryolları, askeri iletişim açısından son derece elverişsiz olacaktı. Besarabya'dan Tuna'ya askerlerin ulaşımı Romanya'dan geçen iki demiryolu hattı üzerinden gerçekleşecekti. Birincisi; Ungheni, Yaş, Roman, Bükreş, Jurjevo hattı. İkincisi; Bender ve Galati hattı.[180] Tuna ordusunun büyük bir kısmı birinci hatla ulaştırıldı. Fakat Kış mevsiminden dolayı zarar görmüş olan Ungheni-Jurjevo hattı oldukça yetersizdi. Köprüler zayıftı, raylar eskiydi, tesisler yetersizdi. İletişim açısından da donanımlı değildi. Ayrıca Romanya demiryolları ölçü bakımından da Rus trenleri için uygun değildi. Ungheni, Yaş hattının bir kısmı Romanya, bir kısmı da Avusturya aitti ve ulaşımın koordineli bir şekilde yapılması gerekiyordu. Bender-Galati hattı nispeten iyi olsa da konumu açısından sadece küçük birlik taşınabiliyordu. Askeri planlamaya göre Tuna ordularının sayısı çok kalabalık olmayacaktı, askeri verilerden de haberdar olmadıkların Romen demiryollarına çok da önem vermediler. Ordunun temel ihtiyaçlarını karşılamak için bu hattın yeterli olacağından eminlerdi. Romen demiryollarının ne kadar yetersiz olduğu savaşın ilanından hemen önce Tuna ordusunun sayısının artmasıyla belli oldu.[181] Rusların lojistik ve geri hizmet planlaması hatalıydı. İlginç olan bir diğer durumsa Rus komutanlarının bu savaşın olup olmayacağından bile emin olamamaları, hatta tam olarak ne yaptıklarından bile emin olamamalarıdır. Bütün bu planlama hataları ve belirsizlik, doğal olarak lojistik hizmetleri aksatmıştır. İşçi ya da memur istihdamı, lojistik kurumların oluşturulması, yedekleme ve ihtiyaçların temin edilmesi, Romanya ile yapılacak olan anlaşmanın tam içeriği gibi konular, işte bu belirsizlik sonucu yapılması gerektiği gibi yapılamamıştır. Savaşın ilanı ile Tuna ordusunun lojistik destek birimleri hazırlıksız yakalandı. Bu durum Kafkas Cephesinde de aynıydı. Bu cephe için kullanılabilecek tek hat Vladikafkas demiryolu hattıydı. Bu hattı kullanabilmek için de cepheye yol

[179] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.13
[180] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878,** s.64-65
[181] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 111

yapılması gerekiyordu. Yani burada da askerlerin ulaşımı ile ilgili sıkıntı vardı.[182] Vladikafkas'tan Erzurum'a Kars üzerinden 500 km'lik yolun coğrafi yapısı açısından engel teşkil ediyordu. Cephenin dağlık doğası dikkate alındığında, toprak temin yollarının iki katına çıkarılması gerekiyordu. 1000 km'lik asfaltsız yolla yüz bin kişilik ordunun ihtiyaçlarının giderilmesi çok zordu. Rus karargâhı deniz yoluyla ulaşım ve nakliyeyi daha önceden düşünmüş olsaydı bu daha kolay ve basit olabilirdi. Demin bahsettiğimiz belirsizlik durumu buna da engel olmuştu.[183]

Karadeniz'de Türk donanması egemendi, henüz ortada bir savaş tehlikesi yokken Rus donanması buradan ikmal yapabileceğini düşünüyordu. Ruslar savaşın ilan ile savaşın fiilen başlaması arasındaki kısacık bir zaman diliminde gemilerle gerekli tedarik yapabileceklerini düşünüyordu. Lojistik destek personelinin iyi eğitimli, bilgi ve deneyime sahip olmaması doğal olarak hizmetlerin aksamasına neden oldu. Bu kadar vasıfsız elemanların çokça olması, hırsızlık ve diğer suçların artmasına sebep oldu. Askeri harekâtın başlamasından hemen önce Romen demiryolu istasyonlarının şefliğine, askeri haberleşme hakkında hiçbir bilgisi ve fikri olmayan memurlar atanmıştı. Hastanelere müfettiş olarak atanan General Kosinski, tıbbi belgelerden hiçbir şey anlamadığı halde Savaş Bakanlığı'nın kâtipliğine atanmıştı. Tüm bunların bileşimi olarak fonlardan aşırı bir harcama oldu ve savaşın seyrini olumsuz etkiledi.[184] Rus sınırlarının dışına çıktıktan sonra Romanya'da askeri bir yığılmaya sebep oldu. Romanya Rus ordusu Besarabya'da kaldığı süre zarfında tarafsızlık politikası izledi. Osmanlının kendisini işgal edebileceğinden çekindiği için Rusya ile ittifak olmaya yanaşmadı. Aslında Romanya ile Rusya'nın olası bir ittifakı da Rus hükümetinin çıkarlarına uygun değildi. Savaş ilanı ile birlikte müttefiklik antlaşması yaptılar. Romanya'daki Rus ordularına yeterli lojistik desteğin sağlanamamasının bir sebebi de iki ülkenin savaşın ilanından sonra müttefik olmalarıdır. Tuna ordusundaki askerlerin yiyecek ihtiyacı ve hayvanlara yem temini sözleşmeyle özel tüccarlardan sağlandı. Bu işi yüklenen tüccarlar, sözleşmede belirlenen kurallar gereği, sözleşme süresince sabit fiyatlardan yiyecek temin etmeyi taahhüt ettiler. Eğer sözleşmede fiyatlar piyasadan daha uygun belirlenmiş olsaydı,

[182] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.14
[183] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.112
[184] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s. 66

uzun vadeli ödeme olduğu için hazine karlı çıkacaktı.[185] Tuna ordu komutası, tüccarlara bu isteklerini ilettiklerinde, yiyecek ve yem için avans olarak altın istediler fakat altın olmadığı için bu talepleri karşılanamadı. Durum böyle olunca, sabit fiyatla uzun vadeli ödeme şeklinde yiyecek sağlayacak başka tüccarlar aramaya koyuldular. Hazineyi zarar uğratmayacak şekilde anlaşma yapmak için zaman kalmayınca, ordudaki yetkililer kendi çıkarlarını da gözeterek fiyatları şişirdiler ve bu talepleri açık arttırma usulüyle değil de tekelci bir zihniyetle ortaklarına verdiler. Ordu komutanı kârı Levazım subayı Nepokichitsky veya Nikolay Nikolayeviç ile paylaşmaktansa tek bir kişiyle paylaşmanın daha kolay olduğunu düşünüyordu.[186]

Ordunun ihtiyacı olan yiyecek ve diğer malzemelerinin temin işini, Greger, Gorvitsa ve Kogan isimli ortaklara verdi. Ödemeler uluslar arası bankacılık bağlantıları ile (özellikle Rockefeller ile) yapılacaktı.[187] Yapılan sözleşmeye göre; gıda alımı isteğe göre temin edilecekti, ödemeler 19. ve 20. Yüzyıllarda Rusya Merkez Bankası tarafından verilen ve değiştirilemeyen kâğıt paralarla yapılacaktı. Fiyatların sabit olması gerektiği halde, sözleşmede belirtilen fiyatlardan değil o günkü fiyatlardan alım yapıldı. Fiyat aşımı ve diğer gider kalemleri adı altında bu ortaklar % 10 komisyon aldı. Bu ortaklar istedikleri gibi fiyatları şişiriyor ve yüksek komisyon alıyorlardı. Bu da yine Rus idarecilerinin işgüzarlığının bir göstergesidir çünkü bu anlaşmalar savaşa çok az bir zaman kala yapıldığı için uygun anlaşmalar yapılamadığı gibi devlet bu anlaşmalardan sürekli zarar etti. Tepedekilerin soygunlarına Greger, Gorwitz ve Kogan gibi soyguncular eklenmişti.[188] Fiyatlar bu kadar yüksekken alınan gıdalar o derece kalitesizdi. Kısaca Rusya, kendi bireyleri tarafından çift taraflı olarak sürekli soyuluyordu. Bu durumun oluşturduğu sıkıntılardan biri de askerlerin yeterli bir şekilde beslenememeleridir. Romanya'daki ödemeler için uluslar arası para piyasasındaki kurlara göre altınla yapıldı ve bu da Rus para biriminin değer kaybetmesine yol açtı.

[185] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.14-15
[186] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.15
[187] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 113
[188] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 114

Temel gıdaların temini, giyecek stoku bu kadar sorunluyken tıbbi destek, hasta ve yaralıların tahliyesi, diğerlerine nazaran eksikliklerine rağmen nispeten iyiydi. Genel eksikleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1) Ordudaki tıbbi hizmet çift başlılık (saha denetçisi ve hastane denetçisi);
2) Tıp eğitimi almamış tıbbi kurum memurlarının üst düzey görevlere atanması;
3) Askeri hastanelerin yetersizliği: Tuna ordusu için Bulgaristan'da 64 askeri hastaneden sadece 20 kadarı ayrıldı. Rusya ve Romanya'da ise toplam 78 askeri hastane askerler için ayrıldı.
4) Düzenli ambulansın olmayışı: neredeyse hiçbir hastanede doğru düzgün ambulans hizmeti yoktu. Bu durum özellikle dağlık kesimlerdeki ihtiyacı karşılamada sıkıntı yarattı. Savaşın sonuna doğru bu durum düzeldi fakat bunun için tahsis edilen 125.000 rubleden sadece 60.000 rublesi harcanmıştı.
5) Sağlık personelinin yetersizliği: Savaş öncesi Rus hükümeti Kafkas ve Tuna orduları için 15 bin sağlık personeli istihdam etmişti fakat savaşın sonunda sadece 2500 sağlık personeli bulunuyordu.
6) Hastanelerdeki temizlikten sorumlu personel niteliksizdi.
7) Rütbelilerin ve personelin tıbbi destek ve tahliye işlerinde yeterli özeni göstermiyorlardı.[189]

Sonuç olarak; cephede ve cephe gerisinde oldukça çok sorunun olduğu, aynı zamanda lojistik destekteki sıkıntıların savaş sırasında orduyu olumsuz etkilediğini de söyleyebiliriz. Rus birliklerinin Besarabya'da toplanırken ortaya çıkan en önemli sorunlardan biri de bunların eğitimi konusudur. Yeni teknoloji silahları tanımayan, yeni askeri düzenden bihaber birçok asker bulunuyordu. Tüm eksikliklere rağmen askerler olabildiğince eğitildiler ve bunda da bir nebze başarılı oldular. Besarabya'daki Tuna ordusu Karadeniz kıyılarını savunmak üzere harekete geçti. Özellikle kuzey Karadeniz kıyılarına odaklanan ordu, bu hattın savunması için Odesa Bölgesi Genel Komutanı Semek'i görevlendirdi. Savunmanın genel denetimi, Karadeniz Filosu komutanı General Arkas'taydı.[190] Kuzey Karadeniz kıyılarının savunması kara ve deniz olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Kıyı savunması 7. ve. 10

[189] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 115
[190] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 116

kolordu birlikleriyle kıyı bataryaları, savunma mayınları ve mayın tarlalarından oluşurken, Karadeniz donanması da aktif olarak denizden savunma yapacaktı. Zayıf savunmanın tüm eksikliklerini tam olarak belirlemek mümkün olmadı, çünkü Sivastopol, Özi, Odesa ve Kerç'deki savunma hattı savaş boyunca hiç saldırıya uğramadı ve Kafkasya'daki küçük çıkartmalar haricinde hiçbir yere özel birlikler indirilmedi. Kuzey kıyılarında oluşturulan savunma sistemi, Karadeniz Rus kıyılarının güvenliğini önemli ölçüde arttırdı. Türk filolarının ve sivil gemilerin Karadeniz'deki hareketlerini kısıtladı. Karadeniz kıyılarının aktif bir şekilde savunulması için Rus denizcilik ve ticaret çevresinden savaş sırasında çok büyük bir ücret karşılığında (günde 200 ila 400 ruble) 12 küçük boy gemiye el koyuldu. Bu gemiler hafif 4 kiloluk Krupp topla silahlandırılmışlardı ve kıyı ve limanlardaki mayın tarlalarını kurmak ve korumak için alınmıştı. Vapurlarla birlikte 20 adet tekne alındı. Ayrıca, Baltık Denizi'nden 12 maden teknesi ve birkaç mavna teslim edildi ve özel kişilerden satın alındı. Bu kıyılardaki deniz savunması için "Grandük Konstantin", "Miner, Chesma, Sinop ve Navarin" gemileri Makarov'un emrine verildi. Mart 1877'de, Romanya hükümeti Rusya'ya Tuna ordusunun birliklerinin topraklarının geçmesi için prensipte bir anlaşma yaptı. [191] 24 Nisan 1877'de, Tuna ordusu sınırı geçti ve dört koldan Oleksandriya, Reni hattından ilerleyerek Romanya üzerinden Tuna'ya ilerlediler. 2 Mayıs 1877'de Rus birlikleri Brailiv'dan Karadeniz'e kadar olan Aşağı Tuna sahilini kontrol altına aldı. Rus ordusunun Romanya'ya girişi Avrupa'da büyük bir kargaşaya neden oldu. Özellikle İngiliz Hükümeti Osmanlının "toprak bütünlüğünün" korunmasını savundu. Savaşın kaçınılmaz olduğunu gören İngiliz Başbakanı Beconfield, gelecekteki İngiliz çıkarlarını düşünerek buna uygun zemin hazırlamaya girişti. Olası bir Rus zaferinin kayıplarının en asgari seviyede olmasına çabaladı.[192]

Tuna ordusunun ilerleyişi, yolların ve havanın elverişsiz olması nedeniyle ertelendi. Romen demiryolları da önceden planlanan taşıma trafiğini zamanında gerçekleştiremedi. Bunlar da Tuna ordusunun belirlenen tarihte belirlenen yere konuşlandırılmasının gecikmesine sebep oldu. Turnu Magurele'den Tuna'ya gönderilen Romen ordusu, iki koldan harekete geçti. Komuta merkezi Ploieşti'de

[191] Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii, Vıpusk II**, s.15
[192] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.118

bulunuyordu. II. Aleksandr, 6 Haziran 1877'de Ploieşti'ye geldi.[193] Bulgar milisler organize edildi. Milisler Mayıs-Haziran aylarında Ploieşti yakınlarındaki kamplara yerleştiler. Düzene göre, milisler üç piyade bölüğü ve yüz atlıdan olmak üzere 930 kişiden oluşacaktı. Milislerin çoğunluğunu topraksız köylüler ve iflas etmiş tüccar ve aydınlardan oluşuyordu. Bulgar milisler, Çorbacıların ve Rus komutasının tutumunu az çok tahmin edebiliyorlardı. Bulgar Çorbacıları, milislerin elindeki silahların bir gün kendilerine çevrileceğini bildiklerinden bunlardan nefret ediyordu. Romanya'da yaşayan Çorbacı Bulgarlar Rus komutasını kendi lehlerine çevirmeye çalıştılar. Halkın yoğun tepkisi yüzünden Bulgar milisler de zaten çoğu Rus olan komutanlarından nefret ediyorlardı. Milisleri eğiten subaylar, Bulgar milislerin mücadelesine saygı duyuyorlardı fakat bunun yanında Bulgarları "yabancı" olarak nitelendiren ve bunlara "köle" muamelesi yapanlar da vardı. Bunun yanı sıra Rus ordusunda birçok önemli görevde olan Bulgar kökenli insanlar da bulunuyordu. Milislerin başında Tümgeneral Stoletov vardı.[194] Harp Akademisi mezunu, son derece iyi eğitimli biriydi. Birkaç dil biliyordu. Orta Asya'da Kırım'da savaşmış biriydi ve Bulgarların kurtuluş mücadelesine sempatiyle yaklaşıyordu. Milislerin kaderi onu düşündürüyordu. Tüm bunları değerlendirdiğimizde bu atamanın başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Nihayetine Rus ve Bulgarların omuz omuza savaşmaları, askeri dostluğu pekiştirirken ırka dayalı bir akraba anlayışının da güçlenmesine sebep oldu.[195]

1.7. OSMANLI ORDUSUNUN BALKANLAR VE ANADOLU'DA KONUŞLANDIRILMASI

Barış zamanında, Osmanlı Ordusu 128.000 Nizam ve 10.000 muhafızdan oluşuyordu. Savaşın başlamasıyla birlikte, tüm Türk ordusu, Osmanlı kaynaklarına bilgisine göre Vidin, Rusçuk, Silistre, Dobruca, Şumnu, Tırnova, Gabrova, Edirne, Varna, Niş ve Sofya'dan 186.000, Bosna Hersek ve Arnavutluk'tan 107.000, Girit'ten 10.000, Ioannina ve Larissa'dan 15.000, İstanbul'dan 20.000, Asya ve Afrika'dan 140.000-156.000 olmak üzere 494.000 düzenli askerden oluşmaktaydı.[196]

---

[193] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.119
[194] Kolenkovskiy, Belolipetskiy, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s.14
[195] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.,** s.122
[196] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 122

Kafkas cephesine Başkomutan olarak Gazi Ahmet Muhtar Paşa geçmişti. İlk hatta 65.000 ile 75.000 Türk vardı. Özellikle Batum yönünde tüm bu birliklerde yedek askerler, milisler ve düzensiz birlikler bulunuyordu. Bu durumda Türk Genel Komutanlığı'nın saldırı planları gerçek değildi.[197]

Osmanlı Doğu cephesi şu ordulardan oluşmuştu;

1) Muhtar Paşa'nın emrindeki Kars'ın birliği, Hüseyin Hami Paşa, Ahmet Muhlis Paşa ve Ali Paşa'nın birliklerinden oluşuyordu ve sadece 47 piyade taburu, yüzer kişilik 11 süvari birliği ve 6 piyade bölüğünden oluşuyordu.

2) Hüseyin Sabri Paşa'nın emrinde ve 10 tabur ve 2 bölük oluşan Ardahan Birliği vardı.

3) Tatlıoğlu Mehmet Paşa'nın emrinde Eleşkirt'in Birliği ile dört yüzer kişilik 12 tabur ve 2 topçu bataryasından oluşuyordu.

4) Faik Paşa'nın emrindeki Van-Doğubeyazıt birliği, iki yüzer kişilik 4 tabur, yarım bölük;

5) Şahin Paşa'nın emrindeki Soğanlı rezerv olarak 6 taburu bulunuyordu.

6) Toplam rezerv Erzurum'da beş yüzer kişilik 12 tabur, 4 yarım bölük;

7) Derviş Paşa komutasındaki Batum Birliği vardı.[198]

1.8. CEPHELER HAKKINDA KISACA BİLGİ

Balkan askeri harekât cephesi, kuzeyden Rusya ve Avusturya-Macaristan'la; doğudan Karadeniz'le; güneyden, Boğazlar, Marmara Denizi, Çanakkale Boğazı ve Ege Denizi ile ve batıdan Avusturya-Macaristan, Bosna, Sırbistan ve Arnavutluk ile sınırdı. Savaş bölgesinde 10 milyona yakın insan yaşıyordu.[199] Tüm cephe, Tuna ve Balkan dağlarının enlemesine Romanya, Bulgaristan Tuna kıyısı ve Balkanlar dışı olmak üzere üç bölgeye ayrılıyordu. Bu bölgeler hakkında kısaca bilgi aşağıda verilecektir.

[197] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.122
[198] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.123
[199] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.125

1.8.1. Romanya

Romanya Prensliği 1877 yılına kadar, 1859 yılına kadar bağımsız prenslikler olan Moldavia ve Wallachia'dan (Boğdan ile Eflak Prensliği) oluşuyordu. Coğrafi olarak Moldova, 500-600 m yüksekliğindeki engebeli bir plato olup güneydoğu yönünde akan nehir vadileriyle kesilmiştir. Moldova Platosu'nun Karpatlar'la sınırdır. Eflak (Moldova), kuzeyden Transilvanya Alpleri ile sınırdır ve Tuna'nın çok sayıda kolunun Transilvanya Alplerinden, kuzeyden güneye doğru aktığı engebeli sırtlarla yavaş yavaş güneye iner. Tuna'ya yaklaştığımızda, arazi Eflak ovalarının düz bozkırlarına geçer. [200] İklim açısından, Moldova ve kuzeydoğu rüzgârının hüküm sürdüğü Eflâk'ın doğu kesimi, yazları sıcak ve kurak, kışları kısa ve soğuk, kısa ve uyumlu baharlar ile Haziran ortasına kadar şiddetli yağışlarla karakterizedir. Kar, Kasım ayının sonunda düşer, Mart başında erir. Yılın en iyi zamanı sonbahardır. Eflâk'ın batı kesiminde, orada hâkim olan batıdaki rüzgârların etkisiyle iklim daha ılımandır ve en çok yağış sonbaharda yağar. Savaş açısından stratejik olarak büyük önem taşıyan Romanya'nın güney sınırı olan Tuna idi. Tuna nehrinde su seviyesi Nisan, Temmuz, Ekim ve Kasım aylarında en yüksek seviyesine ulaşır ve Ocak ayı ile Mart ayı başlarına kadar donar. Ilık geçen kış aylarında ise donmaz. İyi buz tutmadığı için geçişleri engeller. Bütün bu iklim ve coğrafi koşullar savaşın seyri açısından çok önem arz ediyordu. Tuna ordusunun Romanya'da konuşlandırıldığı dönemde, Tuna, güneyden Rus askerleri için iyi bir savunma hattıydı. Askeri harekâtın başlamasıyla, Tuna Rus birlikleri için çok zor şartlar oluşmaya başlamıştı. Tuna Ordusunun, Tuna Nehri'nin güney yakasına geçmesiyle birlikte, Rus güçlerinin lojistik üstleriyle iletişimini engelleyen bir bariyer rolü oynamaya başladı.[201] Hem nehri hücumla geçtiği dönemde hem Rus ordularının Bulgaristan'ın Tuna boyundaki bölgelerinde bulunduğu dönemde nehrin yerleşimi Türk birliklerinin Vidin'den ve Dobruca hattından (Türk kalelerin dörtgeni-Rusçuk, Silistre, Varna, Şumnu)Tuna ordusuna yanlardan saldırmalarına kolaylık sağlıyordu. Taktik olarak, birlikleri zorlamak ve geçmek için en uygun Nikopol, Sistova, Rusçuk, Oltenitsa, Kalaraş, Girsova, Brailiv ve Galati yakınındaki bölgeler olarak görülüyordu. Tuna'nın Türkler için savunmasındaki önemi, Vidin, Nikopol, Rusçua,

[200] Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii, Vıpusk II**, s. 10-11
[201] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.125-126

Turtukaya ve Silistre idi. Tuna ordusu için Ungeni, Yaş, Ploieşti, Bükreş, Jurjevo demiryolları (600 km'den fazla) tek ulaşım yolu olmasın bakımından büyük öneme sahipti. Günde sadece 4-5 çift askeri trene izin veriliyordu ve trafik yoğunluğu, özellikle de ağır yükler için pek uygun değildi. Bu yolun Romanya'yı Avusturya-Macaristan'a bağlayan istasyonları vardı (Lviv, Budapeşte). Buna ek olarak, Bender-Galati demiryolu savaşın başında hazırdı ve Frateşti -Zimnitsa demiryolu savaş sırasında inşa edilmişti.[202] Rusya sınırından, birkaç otoyol ve bir dizi toprak yol Tuna'ya yapıldı. Fakat karayolları yoğun trafiğe dayanamadı ve bozulan yollar tamamen kullanılamaz hale geldi. Romanya'nın iyi olduğu yıllarda yulaf, karabuğday ve bazı diğer gıdalar hariç, yerli gıda tesislerinde yeterli miktarda vardı. Bu da Rus ordusunun beslenmesi açısından önemliydi.[203]

Romanya ordusu 1876 yılı Ekim ayı itibariyle, Daimi ordu, polisler, yedek kuvvetler, ulusal muhafızlar ve milislerden oluşuyordu. Belli kıstaslar ve yaş gruplarına göre Romanya ordusundaki silahlı kuvvetlerin yapısı şöyleydi; Daimi orduda faal askerlik süresi 4 yıldı. Bu askerler ayrıca 4 yıl yedek oluyorlardı. Daimi orduda askerlik süvariler için (Kalaraşi) 5 yıl ve topçular ve piyadeler için (Dorabancı) 6 yıldı ve askerliği tamamlayan süvariler 3 yıl, piyade ve topçu ise 2 yıl yedeğe alınıyordu. Milislerde yaş sınırı 21 ile 29 arasıydı ve daimi veya geçici olarak görevlendiriliyorlardı. Polis, süreklilik arz eden veya bölgesel orduya katılmayan 21 ila 29 yaşları arasındaki kişiler ve ordudaki hizmet sürelerini tamamlamış 29 ila 37 yaşları arasındakilerden oluşuyordu. 37 ile 46 yaşları arasındaki kişiler milis veya sadece şehirlerde görev yapan ulusal muhafız alayına alınıyorlardı. Romanya'da 21 ile 46 yaşları arasında her bir Romanyalı askerliğe tabiydi ve askerlik görevini Prusya'nın sistemine yakın bir sisteme göre yapıyordu. Daimi ordu, her biri dört bölükten oluşan iki tabur, dört tabur keskin nişancısı, dörtlü iki seçkin süvari birliği (Roşiori), üç Kalaraşi süvari taburu, topçular bulunuyordu. Sıhhiye ve taşıma işi için de Dört Mühendislik Bölüğü vardı. Savaşta 250 kişi ve 170 at bulunmaktaydı.[204] Kara birlikleri, her biri tümen, tabur, bölük ve süvari alayı olmak üzere dört ayrı bölgeye konuşlandırıldı. Kara birliklerinin organizasyonu sürekli ordudaki gibiydi,

[202] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.127
[203] Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii, Vıpusk II**, s.7-8
[204] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.80

ama kadrolu yük vagonları yoktu. Romanya toplam olarak 20 bin sürekli ve 144 top mevcudu olan 32 bin Kara birliği kurabilirdi.[205] Savaşta Romanya her biri iki piyade tümeni, topçu alayı (36 top) ve süvari alayından oluşan iki kolordu oluşturdu. Daimi birlikler, Dreyze, Krnka ve Henry-Martini tüfekleriyle, Süvariler kılıç, tabanca ve kısmen iğneli karabinalarla silahlanmıştı. Topçuların elinde menzili 8 km'ye kadar arttırılmış 4-9 kiloluk Krupp çelik toplar bulunuyordu. Bunların dışında, 40 yivli, hazineden ve namlu ağzından ateşlenen toplar bulunuyordu. Romen ordusu gençti ve henüz yeterli savaş tecrübesine ve güçlü askeri geleneklere sahip değildi, ancak Osmanlıya karşı kazanılacak bir zafer Romanya'yı bağımsızlığa kavuşturacağı için coşkuluydular. Sırp ordusu, 4.000 kişilik daimi ordu tugayından ve halk milislerinden oluşuyordu. Sürekli ordu tugayı, subay ve astsubay kadrolarının yetiştiren bir eğitim kurumu görevini yapıyordu. Milis ordusu iki sınıfa ayrılmıştı ve 18 tugay ve 80 taburdan oluşan altı bölgeden oluşuyordu. Bölgeler 160 tugay, 33 süvari taburu ve 18 toplu batarya vardı. Aslında Sırbistan 90.000- 100.000 kişiden fazla asker sayısı yoktu ama savaş zamanında ordudaki eleman sayısı 153.000 kişiye ulaşıyordu. Birinci sınıf halk ordusu Henri Martini tüfeklerle silahlanmıştı, ikinci sınıf hazineden ateşlenen Green tüfekleriyle silahlanmıştı. 1877-1878 savaşının başlamasıyla, Sırp ordusu, Osmanlı ile olan başarısız savaş nedeniyle üzgündü ve kısa sürede ciddi bir savaş gücü oluşturamadı; 1876 Aralık ayında, gönüllülerle birlikte sadece 9.000 kişiye ulaşabilmişti. Karadağ ordusunda, savaş durumunda 14-16 yaşlarındaki bütün erkekleri askere alınıyordu. Büyük çabalar sarf ederek 20 dağ topu ve 26.000 civarında asker topladı. Ordu Avusturya'dan alınan ve Osmanlıdan ele geçirilen tüfeklerle silahlandırıldı. [206]

Genel olarak, Tuna ordusunun lojistik üssü olan Romanya, hem örgütsel hem de ekonomik ve stratejik anlamda ihtiyacı tam olarak karşılayamamıştır; Avusturya-Macaristan Romanya'yı batıdan ve kuzeyden tehdit etti, çünkü Rusya'nın tarafsızlığına tam olarak güvenmiyordu ve Osmanlı filosunun Karadeniz'deki üstünlüğünden dolayı doğu kanadı güvende kaldı.[207]

[205] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 81
[206] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 82
[207] Geysman, **Russko-Turetskaya**…, s.9-10

1.8.2. Bulgaristan Tuna Bölgesi

Bulgaristan'ın Tuna boyundaki bölgesinde yer alan cephenin kuzey sınırı Tuna'ya, güneyden Balkan Sıradağları (Stara Planina), doğudan, Karadeniz'le sınır olup, batıdan Sırbistan, Bosna ve Arnavutluk ile sınırı bulunmaktadır. Balkan sıradağları enlemesine uzanır. Balkan sıradağlarının karakteristiği olarak batı kısmı dışında, yassı ve ormanlık, kuzey yamaçları ve dik, neredeyse ağaçsızdır. Buradaki iklim, Tuna Bulgaristan'ın engebeli kısımlarından çok daha şiddetli ve değişkendir; çok fazla yağış alır. Sıradağların batı kısmı dardır (20 km), doğuda 60-70 km'ye kadar genişler. Batıda ve özellikle orta kesimde, Balkan sıradağları 2000 m rakıma ulaşır. B sırtlar, doğuya doğru iner, tepeler 500 metreyi geçmez, Karadeniz'de 60 metrelik bir uçurumla sona erer. Zirveler çoğunlukla çayırlarla kaplı olup en yüksek yeri olan Truva 1563 m, en uygun olanı ise Şipka Geçidi'dir.[208] Ayrıca buralardan birçok patika yol geçer. Ruslar savaş öncesi Balkanların coğrafi koşulları ve buralardan geçişle ilgili yanlış fikirler edinmişti; yani buralardan iklim şartları nedeniyle geçiş oldukça büyük bir çaba gerektiriyordu. Hâlbuki Rusların bu fikri bu coğrafya için sadece kışları geçerliydi. Bu yıllarda Rusçuk-Elena hattının batısındaki nüfus esas olarak Bulgarlardan oluşuyordu. Bu hattın doğusunda Türk, Tatar ve Çerkes nüfusu egemendi. Bulgaristan Tuna'sının doğusunda, Yunanlılar ve Ermenilerden oluşan bir grup Gagavuzlar bulunuyordu.[209] Nüfusun temel uğraşı tarımdı; şehir sakinleri ticaret ve zanaat ile uğraşıyorlardı. Uygun yıllarda, Bulgaristan Tuna'sında sık sık kuru rüzgâr, kuraklık ve dolu fırtınası ovadaki verimliliği olumsuz etkiliyordu. Mevsim koşulları elverişli olduğunda ise buralarda yüksek verim alınabiliyordu. Bu bölgenin en kurak yeri olan Dobruca'da sığır yetiştiriciliği gelişmişti. Yerleşim için oldukça elverişli olan Bulgaristan Tuna bölgesinde ana yerleşim yerleri olarak ahşaptan yapılmış Koliba'lar (kulübeler) vardı.[210]Bulgaristan'nın Tuna boyundaki bölgesinde birçok yol vardı, ancak yoğun trafik için sadece birkaçı uygundu. Bu karayolu hatları şöyleydi; 1) Rusçuk-Bela 2) Rusçuk-Osman Bazar 3) Sistova-Şipka 4) Plevne-Lofça ve Troyan arası 5) Plevne-Orhaniye üzerinden Sofya 6) Plevne-Bela 7) Osman Bazarı-Tyrnov ve Lofça. Yaz aylarında, yoğun trafik nedeniyle, bu yollar tozlarla kaplanıyordu. Kötü hava

[208] Geysman, **Russko-Turetskaya**…,s. 12-13
[209] Belyayev,**Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.127
[210] Geysman, **Russko-Turetskaya** …, s.22-24

koşullarında çamurlaşan yol ulaşımı olumsuz etkiliyordu. Tüm bu koşullar Rus ordusunun ulaşımı, konuşlanması açısından Rus komutasının karamsarlaşması ve yanlış kararlar almasına sebep oluyordu.[211]

Ruslar açısından bu bölgede bulunan Türk kaleleri büyük öneme sahipti. Ruslar tarafından "dörtgen" olarak isimlendirilen Silistre, Rusçuk, Varna ve Şumnu kaleleri Tuna'nın kuzeyden ulaşımını sağlayan yolları ve buradan Bulgaristan'a ulaşım sağlayan yolları kontrol ediyordu. Aynı zamanda bu kaleler, Rusların olası Bulgaristan içlerine sızmaya çabalarını engelleyen bir tehdit oluşturuyordu. Osmanlı ile yapılan önceki savaşlarda, İstanbul'a en kısa sürede ulaşmaya çalışan Rus birlikleri, kaçınılmaz olarak, bu "dörtgen/dörtlü" kalelere karşı harekete geçmek zorunda kalıyordu; Bu uzun süren ve her zaman başarılı olmayan bir harekâta dönüşüyordu.[212] Mesela, Silistre, Rus birlikleri tarafından 1810 ve 1829'da saldırıya uğradı, 1854'teki kuşatma girişimi yine başarısızlıkla sonuçlandı. Şumnu'ya 1774, 1810, 1828'de başarısız saldırılar gerçekleştirdiler ve 1829'da etrafından geçebildiler. Varna, 1773, 1810'da Rus birliklerinin ele geçirme girişimleri başarısız oldu.1828'de üç aylık bir kuşatmanın sonucunda ele geçirildi. Doğu krizinin başlamasıyla birlikte Osmanlı, bu kalelerde top menzilini de hesaba katarak bir dizi iyileştirme yaptı. Bulgaristan'ın Tuna boyundaki bölge, Osmanlıya, Rus kuvvetlerinin kuzeyden ilerlemesi durumunda, avantajlar sağlıyordu çünkü nehrin geçiş noktasına yakındı. Bu da Rus birliklerini kaçınılmaz olarak bu kalelerle karşı mücadele etmek zorunda bırakıyordu ve Osmanlının sağ kanadı, kanadın güvenliğini sağlamak için doğuya yayılma girişimlerini engelliyordu.[213]

1.8.3. Dış Balkanlar (Zabalkan)

Zabalkan terimi, Balkanlar dâhil olmak üzere Karadeniz, Marmara ve Ege Denizini, Rodop, Burundağ, Karadağ ve Radomir Dağlarını kapsayan geniş bir bölgeye verilen isimdir. Cephenin bu bölümünün kuzey sınırı, Balkan sıradağlarının güney etekleriyle, Güney Marmara ve Ege denizi, doğuda, Zabalkan bölgesi Karadeniz'le, batıdan, Tuna'daki Vidin şehri, Ege Denizindeki Selanik üzerinden bir

[211] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.128
[212] Geysman, **Russko-Turetskaya** …, s.25
[213] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.129

hatla sınırdır. Yüzey yapısı itibariyle, Zabalkan, merkezdeki Meriç (Yukarı Trakya) ovalarının kuzeyden Srednya Gora dağ sırtıyla, güneyden Rodoplar'la, doğudan Karadeniz ve Yıldız Dağlarıyla, batıdan, Pirin Dağları ve Rila dağ sırtlarıyla sınırlandırılmış geniş bir çöküntüdür. Meriç ovaları, daha nemli ve ılıman bir iklime sahiptir. Bulgaristan Tuna bölgesinde daha az yağış görülmektedir. Kar yağışı da en fazla bir ay sürer.[214] Orta Dağ sırası, Balkanlardan çok daha alçak olup (en yüksek noktası 1064 m'dir), bunları geçmek daha kolaydır ve Balkanların aksine, dik kuzey ve yumuşak güney yamaçlarıyla kendini belli eder. Rodop Dağlarının batı kısımları en yüksektir (en fazla 1200-1700 m). Dağlar ormanlarla ve meralarla kaplıdır. Rila ve Pirin dağlık alanları Balkan Yarımadası'ndaki en yüksek yerlerdir (en yüksek nokta 2925 m'dir). Tepeler sivri, eğimler dik, bir bütün olarak dağlara ulaşmak zordur.[215] Maritsk ovaları ve dağlık bölgeleri 1877'de Edirne'ye kadar olan nüfus esas olarak Bulgarlardan oluşuyordu. Edirne'den Karadeniz ve Ege Denizleri kıyılarında Türkler ve Yunanlılar yaşıyordu. Buralardaki nüfusun genel olarak tarımla uğraşıyordu. Alışılmış tahıllara ek olarak, Maritsky ovalarının verimli topraklarında pirinç, tütün, güller (gül yağı - Kazanlık) ve üzüm yetiştirilirdi. Maritsk ovası, nüfusun en yoğun olduğu bölgeydi.[216]

1877'de cephenin topraklarında İstanbul'dan Semenli üzerinden Filibe'ye ve Yanbolu'ya giden bir demiryolu vardı ve bunlardan en önemlileri Burgaz'dan Kazanlık üzerinden geçerek Sofya-İstanbul, Edirne-Filibe karayollarının güneyinden geçen yollar vardı. Çok fazla olmasına rağmen bu yollar çamurlu olmalarından dolayı askerlerin geçişi için uygun değildi. Filibe'den Edirne'ye kadar olan Meriç Nehri 300 metre genişliğindedir. Genel olarak, Zabalkan, Bulgaristan Tuna bölgesinden daha verimli bir operasyon cephesiydi. Tek istisnası, batı tarafındakiRodop Dağları, Rila ve Pirin sıradağlarıydı. Savaştan önce, cephe alanı Ruslar tarafından ayrıntılı bir şekilde incelenmediği için savaş sırasında büyük sorunlara yol açtı. Ayrıca Rus ordusunun savaşa Artamonov'un Verts ölçekli haritası ve Avusturya menşeli bir harita ile girmesi, aslında Rusya'nın sadece gözlem ve toplanılan verilerden yola çıkarak hareket ettiğinin göstergesi sayılabilir. Rusya

[214] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s.74
[215] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.130
[216] Geysman, **Russko-Turetskaya** …, s.24-25

Genelkurmay Başkanlığı tarafından savaştan önce Osmanlı ile ilgili basılan "Askeri İstatistik Özetleri", "Balkanlar", "Avrupa Türkiye'sindeki Rotalar" gibi yayınlar da güvenilirlik açısından bir fark yaratamadı. Geçmişteki savaşlarla karşılaştırıldığında 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Rus birliklerinin Osmanlı hakkında eskiye nazaran daha doğru veriler elde edebildiği söylenebilir. Savaş planlamaları her ne kadar eksikliklerle dolu ve hatalı olsa da bunlar savaş sırasında düzeltilmişti. Özellikle savaş sırasında yayımlanan Rus Gazileri, Askeri Koleksiyon gibi gazete ve dergiler, Osmanlı ve ordusu ile ilgili çok önemli bilgiler içeriyordu. Gazenkampf gibi gayrı resmi yayınlar da Osmanlı ordusu hakkında o dönemde doğru bilgiler sunmuştur.[217]

1.8.4. Kafkas Cephesi

Kuzey Kafkasya, Doğu Kafkasya, Dağıstan'ın bir bölümünü, Karadeniz'in kıyı şeridini Sohum askeri bölümü, Batı Transkafkasya, Kutaisi şehri ve Türkiye'nin Asya yakasının kuzeydoğu kesimi ile kapsıyordu. Topografik özelliklerine göre, Kafkas cephesi, merkez, kıyı ve Kafkas olmak üzer üç ana bölüme ayrılmıştı. Cephenin merkezi, Türkiye'nin Asya yakasının kuzeydoğu kısmından, Türkiye'yle Rusya'nın devlet sınırının batı ve güney batısındaki Çoruh Nehri ile cephenin deniz kıyısından ayrılıyordu. Cephenin Kafkas bölümü, Transkafkasya, Doğu Kafkasya ve Kuzey Kafkasya'nın bir bölümünden oluşuyordu.[218]

Coğrafi yapısı itibariyle, cephenin merkezi, Batı, Orta ve Doğu boyunca uzanan Toros sırtlarından oluşuyordu. Tüm bu dağ sıralarının en yüksek yerleri 2500-3700 m yüksekliktedir. Sırtlar arasındaki sınırlı boşluklar, o zamanlar askeri birliklerin hareket ve eylemlerini gerçekleştirebilecekleri koridorlar oluşturuyordu. Aynı sırtlar arasındaki bu boşluklar yayla şeklinde olup savaş sırasında, Kars ve Ardahan yaylaları bu açıdan büyük öneme sahipti. Diğer sırtlar arasında, en önemlisi Erivan, Beyazıt ve Pasinler vadileriydi. Dağ silsileleri arasında akan nehirler Cephenin bu kısmında bulunan Çoruh Nehri başta olmak üzere nehirler askerlerin sürekli geçebilmeleri açısından güvenli değildi. Rus ordusunun geçeceği Osmanlı sınırlarındaki yollar kullanışlı olmamakla birlikte çok ilkel bir şekilde yapılmıştı.

[217] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.131
[218] İ.S. Çernyavskiy, **Materialı dlya opisaniya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878gg. na Kafkazsko-Maloaziatskom Teatr s planomi, tom I**. St. Peterburg, 1904, s. 15

Cephenin merkezindeki yolların en önemli kavşağı, Rusya'dan Osmanlının içlerine kadar uzanan tüm yolların geçtiği Erzurum'du. Bu sebeple Rusya Osmanlıya saldırdığı zaman ana hedef Erzurum'du.[219]

Cephenin kıyı kısmı ise bataklık nehir vadileri ile ulaşılması zor kayalık sırtlarla doluydu. Dağlar ve sulak alanlar neredeyse ilkel ormanlarla kaplıydı ve çok sınırlı sayıda güzergâh vardı. Rusya devlet sınırının kuzeyinde bulunan Rion ovaları tamamen deniz açıktı ve cephenin ana bölümünde faaliyet gösteren Rus birliklerinin gerisindeki düşman deniz kuvvetlerine erişim sağladı. 1877-1878 savaşı sırasında Kafkasya bölgesi cephenin merkez ve deniz bölgelerinde faaliyet gösteren Rus birlikleri için bir üs oluşturdu. Cephenin merkez üssünde faaliyet gösteren Osmanlı birlikleri için, en yakın üs Erzurum kalesi ile zengin Erzurum vadisiydi.[220]

[219] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.132
[220] İ.S. Çernyavskiy, **Materialı dlya opisaniya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878gg. na Kafkazsko-Maloaziatskom Teatr s planomi, tom I**. St. Peterburg, 1904, s. 25-27

İKİNCİ BÖLÜM

SAVAŞIN BAŞLAMASI VE SEYRİ

2.1. RUS SALDIRILARININ BAŞLAMASI

Obruçev'in planına göre, Balkanlar'daki askeri operasyonlar Tuna'nın geçilmesiyle başlayacaktı. Bunun için ön hazırlıklar savaş ilanından hemen sonra başlamıştı ve temelinde iki hedef vardı; Birincisi Osmanlı Tuna filosuna olabildiğince hasar vermek, ikincisi de gerekli araç gereçlerin temini için bütçe sağlamak. Bunun sebebi de Osmanlının Tuna Nehri üzerinde 9'u zırhlı, 77'si silahlı olmak üzere güçlü bir filoya sahip olmasıydı.[221] Osmanlının bu varlığı Rus birlikleri için ciddi bir tehditti ve bunu da mayınlarla donatılmış küçük gemilerle aktif bir şekilde savaşarak ya da Osmanlı filolarının güzergâhı üzerinde mayın tarlaları oluşturarak başarmayı planlıyorlardı. Makarov'un fikri olan bu plana göre, tekneler mayınlar ve diğer zarar verici maddelerle donatılıyor ve bu halde düşman gemilerine yaklaşarak çarpıyordu. Bir nevi intihar saldırısı olan bu saldırıyı düzenleyecek mürettebatın çok cesur olması gerekiyordu. Rus filosunun Bu mayın gemilerine ek olarak toplamda 21 gemisi daha vardı. Kıyıların güvenliğinin sağlanması için Kiev kuşatma topçuları ve bir tabur getirildi. 1877'ye kadar güçlü bir donanmaya sahip olan Rusya, savaş öncesinde nitelik bakımından Türk filosuyla kıyaslanamayacak durumdaydı. Savaşın başında Ruslar çok az mayına sahipti. Genel olarak 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşında, Ruslar, Tuna'da Osmanlıya karşı üstünlük sağlayacak donanmaya sahip değildi. Güç toplamaları ve iyi organize olmalarının yanı sıra zamana da ihtiyaçları vardı. Bunun yanına Rus denizcilerin ve topçularının cesur

[221] Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii, Vıpusk** II, s.13

olmaları ve aynı zamanda Osmanlı donanmasının bir zafiyet göstermesi gerekiyordu. Koşullar gerçekleşirse Ruslar bir ihtimal başarılı olabilirlerdi.[222]

Savaşın ilan edilmesinden hemen bir gün sonra yani 25 Nisan'da, Tuna ordusu mühendislerinin başı General Depp, üçü Brailiv diğeri de Reni ve Barbosa'ta olmak üzere dört kıyı bataryasının bulunduğunu belirtti. 8 Mayısta ağır toplar planlanan yerlere konuşlandırıldılar. 30 Nisan ile 3 Mayıs tarihleri arasında Reni, Barbosa ve 9 Mayısta Brailiv mayınları yerleştirdi. 15 ila 17 Mayıs arasında, Tuna'nın Maçin kolundan güneydeki çıkışlar engellendi ve sonunda 9 Haziran'da Gura Yalomitsy'ye bir mayın bariyeri kuruldu. Böylece Ruslar Türk denizcilerin Karadeniz üzerinden Tuna'ya, Reni'den Girsova'ya serbest bir şekilde girişlerini de engellemiş oldu. 11 Mayıs günü topçuların eş zamanlı top atışlarıyla Türk zırhlısı "Lütfü Celil" batırıldı. 218 kişilik mürettebatından kurtulan bir denizci Rus madenci gemileri tarafından kurtarıldı. 25-26 Mayıs gecesi Rus mayın tekneleri, büyük bir Türk gözetleme gemisi olan "Selfi'yi" mayınlarla havaya uçurdu.[223] En büyük iki gemisini kaybeden Osmanlı filo personelinin ve komutasının moralini oldukça bozdu ve kalan gemilerle Rusçuk ve Niğbolu'ya geri çekildiler. Tuna üzerindeki üstünlük mücadelesi bir süre sonra iyice kızıştı. Rus birliklerinin öncü birimleri Tuna'ya ulaştı. Orta Tuna'daki ilk kıyı bataryaları, 15 Haziranda Parapan ve Flamunda, 21 Haziranda Corabia, 22 Haziranda Jurjevo ve 26 Haziran Turnu Magurelli'nin yakınlarına kuruldu. Bunlardan en güçlüsü 28 topu olan Jurjevo ve 33 topu bulunan Turnu-Magurelli bataryalarıydı; çünkü birincisi, Türk filosuyla savaşmanın yanı sıra Rusçuk'u ateş altına almak, ikincisi de Niğbolu'yu ateş altına almak için oluşturulmuştu.[224] Kıyı boyunca mayın tarlaları oluşturularak buralara düşmanın gelmesi önlendi. Tuna'daki Türk nehir filosuna karşı verilen iki aylık mücadelenin sonucunda Ruslar, Tuna'da rahat bir şekilde geçebilecekleri alanlar sağlamayı başardılar. Rusların Tuna'yı geçme ile ilgili planlamaları süreci Rus Çarlığının ekonomik ve teknoloji açısından geri kalmışlığının acı bir göstergesidir. Hazırlık yapmak için oldukça zaman harcamasına rağmen Rus Çarlığı ordunun

[222] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.136
[223] Geysman, **Russko-Turetskaya …**, s.18-19
[224] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 136

gereksinimlerini karşılamaktan aciz kaldı. Askerlerin nakli için yeterli araç temin edilemediği gibi köprü yapımı için de zamanında anlaşmalar yapılamadı.[225]

2.1.1. General Zimmerman'ın Galati ve Brailiv'den Tuna'yı Geçişi

14. Ordu Kolordu Komutanı Korgeneral Zimmerman, Aşağı Tuna ordusunun ihtiyaçlarını sağlamanın yanı sıra, plana göre Osmanlı güçlerini kendine yönlendirecek ve böylece Osmanlının gücünü ikiye bölecekti. Bunun için de Orta Tuna'daki ana kuvvetlerin geçişlerinden hemen önce Galati ve Brailiv bölgesindeki Aşağı Tuna'yı geçmesi gerekiyordu. Bu görev, zorlu arazi koşullarında ve Türk birliklerinin direnişine karşı Rus birlikleriyle gerçekleştirildi. Ryajski ve Ryazan piyade alayı 22 Haziran'da Tuna'yı geçerek, Tuna'nın güney kıyısında bulunan Bucak yarımadasını işgal etti.[226] Rus birlikleri düşmanla ilk karşılaşmalarında, Türk savunmasının silahla verdiği yoğun ateşiyle başa çıkabilmek için büyük mücadele verdiler ve başarılı oldular. Fakat Rus birliklerinin bu parlak başarısı birliğin komutanı Zimmerman'ın kötü komutasıyla ileri gidemedi. Zimmerman, Rus birliklerinin ilerleyişini erteledi; neticede, 9 Temmuz'a kadar Kadı-Kışla, Musluy, Delger, Kartal hattına, ardından geri çekilen Türkleri takip ederek Çeriovody hattına, Köstence'ye geldiler ve düşmanla sıcak temasa geçtiler. Rus tarihçileri Zimmerman'ın ilk çarpışmadan kazanılan başarıdan sonraki uygulamalarını bir ihanet olarak değerlendirmektedir.[227]

2.1.2. Zimnitsa-Sistova'daki Tuna Ordusunun Tuna'yı Geçişi

Obruçev, Sistova Bölgesi'ndeki Orta Tuna nehrini geçmek için bir saldırı planlanmıştı. Bu karar 22 Haziran'da Turnu Magurelli'deki bir toplantıda başkomutan tarafından açıklandı. Bu karara göre, harekât 26-27 Haziran gecesi Zimnitsa-Sistova'dan başlayacaktı. Harekete geçen ordu, Dragomirov'un komutasındaki tümen ve başka birliklerle güçlerini birleştirdi. Zimnitsa-Sistova yakınlarında köprüler kuruldu ve Tuna ordusunun ana güçlerinin ve diğer birliklerin Tuna'dan geçişi sağlandı. Aynı toplantıda başkomutan Dragomirov'a, ordu merkezindeki bilgilere dayanarak, Türklerin Sistova'da 1.500 kişi ve Varden'de

[225] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.138
[226] Geysman, **Russko-Turetskaya** …, s.21
[227] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.138

topçularla birlikte 2.900 kişilik kuvvetin olduğu söylendi.[228] Rus birlikleri konumlarının gizliliğinin korunması için özellikle nehri geçerken çok dikkatli davrandılar. Geçiş için görevlendirilen birlikler 26 Haziran gecesi konuşlanacakları bölgelerine ulaştılar. Güvenlik açısından çadır kurmalarına izin verilmedi. Birlikler bahçelere, evlere, çalılara gizlenerek gün boyu Zimnitsa'da kaldılar. Türk casuslarının faaliyetlerini önlemek için, tüm birlikler geçiş öncesi bölgeyi kordon altına aldılar. Nehirden su almak ve askerlerin yıkanmaları için sadece küçük gruplar halinde gitmelerine izin verildi. Dragomirov, Volinski alayının subaylarını, onbaşılarını toplayarak nasıl harekâtın nasıl olacağıyla, giriş ve çıkış noktaları hakkında, mobil köprü güzergâhlarıyla konumlanacak bölgeler hakkında detaylı bir şekilde bilgi verdi. Osmanlı birliklerine fark ettirmeden keşif yapmayı başardı. Son olarak, nehri geçme harekâtının gizliliğinin korunması amacıyla, yolların onarımı ve Zimnitsa'daki kanalın üzerine köprü döşeme işi 26-27 Haziran gecesi gerçekleştirildi. 21 - 24 Haziran arasındaki 14. bölümün birlikleri, dubaya benzeyen çukurlarda, zeminde özel olarak açılan çukurlara, nasıl ineceklerini, dubada nasıl davranacaklarını gibi konularda iyi bir eğitimden geçirildiler.[229]

26 Haziran akşamı, dört Rus birliği nehri geçme görevi için hazırlandı. Geçiş noktasına en yakın yer olan Zimnitsa'da Dragomirov'un tümeni konuşlandı. Bu birlikler, 14. Piyade Tümeni'ne ek olarak, 4. Piyade Tugayı, 23'üncü Don Kazak Alayı, iki dağ topçu bataryası ve 4 duba taburu olmak üzere 17 tabur, 64 top bulunuyordu.[230] Bütün bu birlikler Orta Tuna'yı geçecek olan iniş kuvvetini oluşturmaktaydı. Özel kuvvetler; ilk sefer, Volinski alayı 11 tabur birliği ile yüzlerce Plastun (en düşük rütbeli Kazak askerleri), 60 Kazak ve bir dağ bataryası olmak üzere sadece 2500 kişi; İkinci sefer, Volinski alayının 3. taburuna birlikler, Minsk alayının tüfekli birlikleri olmak üzere toplamda yedi sefer yapacaktı.[231] Kullanılacak olan şamandıralar (dubalar) piyadelere dağıldı, bazıları da gemilere yüklendi. Her seferin yaklaşık 2 saat sürmesi planlanmıştı. İlk gidenler diğerlerinin güvenliğini sağlayacaktı. Plana göre, Zimnitsa'da bulunan dubalar Tuna'ya, iniş noktasına götürmek için su kanalına indirilmesi gerekiyordu. Yani Addu adasının çevresinin

[228] Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna ….,** 1906, s.33
[229] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., . 139
[230] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna** …, s.19-20
[231] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.140-141

dolaşarak Tekirdere'ye indirilmesi gerekiyordu. Rusların "düşman" hakkında sahip olduğu bilgiler gerçeği uygundu. Sistova ve Varden'de Ahmet Hamdi Paşa'nın komutasında bir atlı batarya ile piyade tugayı vardı. Sistova'da 2 batarya 770 kişi (bir tugay) vardı; Varden'de, 4 batarya birliği ile 3300 kişiyi 5 tugay vardı. Burada toplar Bunar Tepe tepesine konuşlandırıldı. Rusçuk'ta, Sistova'ya yaklaşık 65 km uzaklıkta 21.000'den fazla Türk vardı; Sistova'ya 43 km uzaklıktaki Niğbolu'de yaklaşık 10.000 kişi daha vardı.[232] Geçiş noktalarının iyi seçilmiş olması nedeniyle geçiş noktasındaki Rus birlikleri ilk başta sadece 6 tugay ve 6 batarya birliği ile karşılaşabilirdi. Eğer ilk sefer bu birliklerin direnişini aşmayı başarırsa, 4 saat içinde iniş kuvvetleri Ahmet Paşa Tugayının kuvvetleriyle eşit olacak ve 5 saat içinde üç kat üstün olacaklardı.[233]

Niğbolu ve Rusçuk'taki Osmanlı yedek güçleri de bir zafer için yeterli olmayacaktı. Hem Obruçev'in hem de Harekât Merkezinin planının, ilerleme konusunda genel olarak başarılı olduğu ve dönemine göre son dere iyi bir plan olduğu kabul edilebilir. Geçmiş deneyimlere dayanılarak yapılan plan eski planlamaların mekanik bir kopyası olmakla birlikte taktiksel anlamda birçok yenilik içeriyordu. Nehri bu şekilde geçme planı, Avrupa orduları tarafından da dikkatlice çalışıldı ve bir klasik olarak kabul edildi.[234] Hazırlık aşaması ve planın hayata geçirilme aşamasındaki başarıda kuşkusuz General Dragomirov çok önemli bir rol oynamıştır. İlk sefer için tombaz (duba) Tuna Nehri'nin kuzey yakasından 27 Haziran günü saat 2:00 da hareket etti. Havanın uygun olması nedeniyle ilk etapta başarılı oldu fakat nehrin ortalarına gelince sıkıntılar ortaya çıktı. Rüzgâr çıkınca dubaları başka yönlere savurdu ve sadece bir duba Tekirdere'ye ulaşabildi. Diğerleri hedeflenen noktanın uzağına ulaştılar. Osmanlı kontrol noktaları, ilk dubaları güney sahilinden sadece birkaç yüz metre ileride buldu ve zayıf bir şekilde ateş açtı. Kıyıya tombazlarla ilk gelenler, Volyn'in askerleri kıyı kayalıklarına tırmanarak küçük bir köprü kurdular. Volinski alayının 1. tabur birliği bu köprünün batı cephesinde, aynı alayın 3. birliği doğusundaydı ve güneyde yüz kadar Plastun adı verilen kazak

[232] Geysman, **Russko-Turetskaya** …, s.34
[233] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 141
[234] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 142

askerleri vardı.[235] Saat 3: 00 civarında, çıkarma sahili dokuz tabur birliği ve yüz Plastun ve iki yedek tabur birliği ile ele geçirilmişti bile; çıkarma hattı biraz genişlemişti.[236]

Türk ileri karakollarının sinyali ile Türk birlikleri Sistova ve Varden'den savaş alanına taşındı. Dört Osmanlı birliği, önceden Sistova'nın doğu eteklerindeki Bunar Tepe'nin zirvesindeki mevkileri işgal etti. Şafak vakti düşman ateşi yoğunlaştı. Tuna'nın kuzeyinden ateş açan Rus topçularının son derece önemli bir görevi vardı, geçişin başarıya ulaşmasını sağlamak ve Türk topçu birliklerine karşı koymak. Nehri geçen birliklere ateş açan ilk Türk bataryası, 14. Topçu Tugayının üç bataryası ve 9. Topçu Tugayının bir bataryası tarafından, ikinci Türk bataryası ise 9. Topçu tugayının iki bataryası tarafından bastırıldı.[237] Rus topçularının avantajlı konumları bu başarıda çok önemli bir rol oynadı. Tuna'yı geçen Rus birlikleri kusursuz davrandı. Hiç kimse dubalardan ateş açmadı, kurtarma dubaları özverili olarak boğulmayı önledi. Özellikle Rus dubası farklıydı. Duba subayı Teğmen Fedorov, ateş altında mermilerle delinmiş bir dubadan sahile çıkarmayı gerçekleştirdi. Bu sırada kendisi yaralandı. İkinci birliğin komutanı Alexander Ivanov, Krylov'da yoğun ateş altında kaldı.[238] Birçok kayıp verildi. Şafak vaktiyle birlikte Tekirdere Çayı'nın batı kıyısındaki köprünün doğu cephesinin elverişsiz konumu fark edilince Osmanlı ordusu buraya yoğunlaştı. Osmanlı piyadelerinin önünü kesmek amacıyla Teğmen Likarev'in komuta ettiği iki dağ topçusu ve 9. Tugayın 5. Topçu bataryasının başarılı savunmaları karşısında Osmanlı askerlerinin büyük bir kısmı geri çekildi, fakat bir kısmı Tekirdere'nin doğusunda Tuna'nın güney kıyılarındaki kayalıklara ulaştı. Kayalıklarda saklanan Türkler, ikinci dubanın (tombaz) güney kıyılarına gelen mermileri yağdırmaya başladı. Türkler, tüm mürettebatla birlikte üç duba (mobil yüzer köprü) batırmayı başardılar. Aynı şekilde diğer dubalara da önemli kayıplar verdirdiler. Yinede ikinci seferle gelen dubaların (mobil yüzer köprülerin) çoğu güney kıyılarına ulaşabildi. Sahile ilk ulaşanların arasında, Teğmen Motornı'nın komutasındaki Minsk alayının 2. Silahlı taburu da vardı. Motornı, sahile ayak basar basmaz 80 askeriyle birlikte inisiyatif alarak,

[235] Kostin, **Skobelev1843-1882**, s. 51
[236] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.142
[237] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.143
[238] Geysman, **Russko-Turetskaya** …, s.46

kayalıklarda bulunan Türk askerlerine süngülerle saldırdı. Yandan bir darbe indirerek, Türk piyadelerini ikiye ayırdılar ve bir kısmını doğuya sürdüler. Kalan Minsk birliklerinin gelmesi ve topçu birlikleriyle başarılı koordinasyonları kısa sürede olumlu sonuç verdi ve köprü üzerindeki üstünlük Ruslar lehine gelişti ve saat 6:00'da Türk piyadeleri buradan sürüldü.[239]

Sistova'nın doğusundaki mevzisini kaybeden Osmanlı piyadeleri batıya doğru yöneldi. Kısa süre sonra 14. Tümene bağlı 1. ve 2. Tugayın tamamı ve 10.30'da 4. Tugayın mühimmatları "Annette" adlı iki mavna tarafından ulaştırıldı. Nehrin geçilmesi ve savaşın olduğu alanda, Dragomirov'un komutasındaki askerlerden 800 kişi öldü ve yaralandı, 19 duba ve takımlarla birlikte iki dağ topu battı. Türk birliklerinin kayıpları ise bilinmemektedir.[240] Aynı gün, 27 Haziran, 9. Piyade Tümeni'nin dört alayı ile dört batarya, Tuna'nın güney yakasına gönderildi. Gecenin sonunda savaş alanında 28 tabur ve 30 toptan oluşan 25.000'den fazla asker vardı. Bu şekilde sahil şeridi bir nevi emniyete alınmıştı. 29 ve 30 Haziranda 9.ve14. Piyade Tümenlerine ek olarak, 35. Tümen de savaş alanına intikal etti, böylece kâğıt üzerinde cephede 8. Ordunun generali Redetski'nin komutasında 78 topu olan 35 bin asker vardı. Rusçuk'tan Sistova'ya orada bulunan Eşref Paşa'nın tüm tümeni gönderilseydi bile, savaş alanındaki Rus birlikleri ile boy ölçüşemezdi. Alman savaş yazarı Freytag von Loringhoven, Rusların Tuna'da gerçekleştirdikleri harekâtı karalamak maksadıyla bunun Ruslardan çok Osmanlının başarısızlığından kaynaklandığını yazmıştır.[241] Freytag von Loringhoven'e göre eğer Osmanlı daha planlı hareket edebilselerdi Rusları buradan söküp atarlardı. Osmanlı, Tuna'yı geçme harekâtının Sistova'dan gerçekleşeceğini bilselerdi mutlaka önlem alacaklardı. Strecker Paşa (Reşit Paşa), Serdârıekrem Abdülkerim Paşa'nın neden kuvvetlerini 27 Haziran'a kadar Sistova'ya yoğunlaştıramadığını şöyle açıkladı: "Eğer Türkler burada zayıf olsaydı, Rusların Kalaraş ile Jurjevo arasından geçme ihtimalini asla göz ardı etmezlerdi. Bu sayede kalelere üç taraftan bir saldırı başlatmak mümkün olacaktı. Bu yüzden Rusçuk ve Silistre kalelerinin bağlantılarını kesti. Yanılgıya düşen Osmanlı, Rus kuvvetlerinin nehri bir taarruz harekâtıyla geçmesini önlemeye

[239] Geysman, **Russko-Turetskaya** …, s.47
[240] Ulunyan , **Bolgariskiy Narod** ..., s.42
[241] Geysman, **Russko-Turetskaya** …, s.51-52

fırsat bulamadı."[242] Nehri geçen Rus kuvvetlerinin yeterli sayıda olmasına rağmen en büyük eksiklikleri Osmanlı keşif kuvvetlerinin ve düşmanın yerini belirleyecek herhangi hiçbir şeylerinin olmamasıydı. 10 Temmuz 1877 tarihine gelindiğinde 100.000 Rus askeri ve rütbelisi Tuna'nın güney kıyısına geçmişti. Bu geçiş sırasında ölen Rus askerlerinin sayısı bunun yanında çok az kalmıştı. Yani nehri bu şekilde geçme planı Ruslara göre harika bir şekilde işlemişti. Özellikle sahile intikal kuvvetinin başına Dragomirov'un tayin edilmesi bu başarıda etken olmuştur. Daha sonra bununla ilgili olarak "Eski ve Modern Zamanlardaki Çıkarma kuvvetleri üzerine" adlı kitap yazdı. Genel olarak, Tuna'ya çıkarma yapan Rus birlikleri ile ilgili şöyle bir değerlendirme yapılabilir;

1) Savaş konusunda deneyimli ve eğitimli olmayan askerlerin gösterdiği büyük çaba,
2) Harekâtın gizliliğini ve sınırlı zamanı iyi değerlendirmeyle ilgili çok taraflı önlemler,
3) Düşmanı yanlış yönlendirmek için alınan önlemler,
4) Çıkarma yapılacak bölgelerin istihbarat bilgileriyle netleştirilmesi,
5) Çıkarmayı yapmak için karanlıktan istifade etme.[243]

Bu değerlendirmelerin dışında Rus piyadeleri, çıkarma birlikleri ve topçuların kendi aralarındaki iyi koordinasyonu gibi başka etkenlerde sayılabilir. Rus kaynaklarında bu çıkarma harekâtının Rus ordusunun büyük bir başarısı ve zekâ ürünü bir plan olarak değerlendirildiğini de belirtmek gerekir.

2.2. TUNA'YI GEÇİŞTEN SONRA RUS ORDUSUNUN GÜÇ DAĞILIMI

Rus birlikleri Tuna nehrini geçtikten sonra karargâhı bir takım önlemler almak durumundaydı. Bu nedenle, Bulgaristan'da askeri harekât yürütmek için tedarik sağlayan 3 kolordunun yanı sıra 6 kolorduya sahipti. Ayrıca güney, batı ve Rusçuk'a üç birim göndermeye karar verdi. Asıl görevi Niğbolu'yu ele geçirmek ve Plevne'yi işgal etmek olan 9. Kolordu Komutanı Korgeneral Nikolay Kridener'in emrindeki Batı birliğinde Süvari birliği yoktu. 34. Don Kazak Alayı ve Kafkas

[242] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg,** s.144
[243] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.148

Kazak Tugayı (Terek-Gori ve Vladikavkaz Alayı) olmak üzere toplam 24 tabur, 28 filo ve 35.000 asker ve 108 top bulunuyordu.[244] Cephelerdeki güç dağılımının dengesiz oluşu neticesinde Rus ordusunun Tuna'yı geçtikten sonra Edirne'ye saldırılarının sonuçsuz kalmasına sebep oldu. Askeri güçler ağırlıklı olarak Ön cepheye, batıya ve Rusçuk'a kaydırıldı. Savaş öncesinde yapılmış olan yetersiz istihbarat ve keşif çalışmaları doğal olarak bu tür hatalara yol açtı. Düşman kuvvetlerinin sayısı, silah gücü yanlış değerlendirildi. İşte bu yüzden Balkanlara yeterli güç tahsis edilemedi. Fakat daha sonra bu durum düzeltilerek Balkan cephesine ek takviyeler yapıldı. Bu takviyelerin de istenen sonucu vermediğini söylemek gerekir.[245]

Rus ordusunda hal böyleyken, Osmanlı Balkan ordusunda durumu nasıldı? Osmanlı komutanlığında Rus ordusunun kuvvetlerinin bir kısmının Tuna'yı geçmesine cevaben önlemler almak amacıyla hararetli bir toplantı yapıldı. Dağınık Osmanlı birliklerinin kendini toparlaması biraz zaman aldı. Çağdaş tanıkların anlattıklarına göre, Abdülkerim Paşa, savaş ilanında bulundukları bölgelerden asker toplamakta zorluk yaşadı. Bu durum Osmanlının karma etnik yapıdaki insanlar arasında ahlaki ve siyasi bir bütünlük olmamasından kaynaklanıyordu. Osmanlının aldığı bütün tedbirler içerisinde en önemlisi; Süleyman Paşa'nın komutasındaki ordunun deniz yoluyla Karadağ'dan Edirne'ye taşınması ve Osman Paşa'nın ordusunun Vidin'den Plevne'ye ilerlemesi sayılabilir.[246] Sultan Abdülhamit, Osmanlı ordusunun Rus Tuna Ordusu birliklerine karşı gösterdiği mukavemetten memnun değildi ve bunun için de yaşlı Abdülkerim Paşa padişahı suçluyordu. Komutanlıktan azledildi ve yargılandı, yerine Alman maceracı olan Mehmet Ali Paşa atandı. Asıl adı Karl Dietrich'ti. Aynı zamanda, Savaş Bakanı Redif Paşa da "Ordunun dikkatsiz yönetimi ve tedarikiyle ilgili dikkatsizlik" suçlamasıyla görevden alındı. Balkanlardaki dağ geçitlerinin Osmanlı birliklerinin elinde olması ve alınan önlemler, en azından sayıca üstün olan Osmanlı ordusunun Ruslara karşı saldırılar yapabileceklerini göstermesi bakımından önemlidir.[247]

---

[244] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.145-146
[245] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s.103
[246] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.153
[247] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 154

2.2.1. General Gurko'nun Öncü Birliklerinin İlerleyişi

Hain Boğaz'daki Balkanlara geçiş noktalarını ele geçirmek amacıyla General Gurko komutasındaki öncü birlikler 6 Temmuz'da bölgedeki Rusika üzerinden Suhindol'dan Nikyup'ya ilerledi. Gurko, düşman kuvvetleri ile ilgili bilgi sağlayabilmek amacıyla Bulgaristan'ın eski başkenti Tırnova tarafında keşifte bulunmaya karar verdi. Bu amaçla, 7 Temmuz'da, Tırnova'daki iki bin askerden oluşan süvari birliğinin başına geçti.[248] Tırnova'daki Türk birlikleri beş tabur, bir topçu bataryası ve birkaç yüz düzensiz süvariden oluşuyordu. Tırnova yönünde, öğle saatlerinde Rus öncü birliğine saldırmaya çalışan Çerkes süvari birliğini tespit edildi ve püskürtüldü. Çerkes süvari birliği Tırnova'ya kaçtı. Gurko onları altı ejderha birliği (özel birlik), iki yüz Kazak ve Yarbay Oreus komutasındaki 16. Süvari birliği ile takip etti. Öğleden sonra Tırnova'ya yaklaşan Rus ordusunu top atışlarıyla karşılaştı. Aynı zamanda, Türkler şehri temizlemeye ve Yantra Nehrinin sağ yakasında pozisyon alarak sık sık fakat etkisiz ateş açtılar.[249] Bunu gören ve düşmanın kargaşa yaşadığını ve ciddi bir direniş gösteremeyeceğini anlayan Gurko, bu keşif görevini zekice bir saldırıya dönüştürmeye ve Tırnova'yı ele geçirmeye karar verdi. 16. Süvari birliği, dört ejderha birliği, iki yüz Kazak ve iki top ile Tırnova'ya kuzeyden bir saldırı gerçekleştirdi. Süvarilerin ani saldırısı ve Oreus bataryasının topçu atışı, düşman kuvvetlerin topçu ateşini püskürtmekle kalmamış aynı zamanda Osman Bazar'a çekilmeye zorlamıştı. Yer yer Osmanlı piyadeleri ile süvariler arasında çatışmalar devam ederken Yantra nehrinin yakınlarına konuşlanan Oreus bataryası piyadelerin üzerine topçu ateşi açtı. Aynı zamanda şehri almak için gönderilen yüz Kazak askeri de Osmanlı ordusuna yaklaşmıştı. Tüm bu koşullar Osmanlı askerlerini doğuya doğru çekilmeye mecbur kıldı. Oreus Topçu birliği 600 metre kadar geri çekilen Osmanlı askerlerini yoğun ateşe tuttu. Karşılık veremeyen Osmanlı piyadeleri cephane ve mühimmatlarını bırakarak geri çekilmeye ve kaçmaya başladı. Öncü birlik süvarilerinin ana güçleri Tırnova'ya girdi. Osmanlı askerlerinin geride bıraktığı kampta mühimmat ve yiyecek stoklarına el koydular. Ruslardan sadece iki topçu yaralandı.[250]

---

[248] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878,** s. 102
[249] Ulunyan, **Bolgariskiy Narod** ..., s.64
[250] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.155

Tırnova yakınlarındaki bu savaşta 16. Oreus atlı bataryası ve süvariler büyük bir başarı gösterdi. Aynı gün, Rus istihbaratı, Selvi ve Plevne'nin Osmanlı birlikleri tarafından işgal edilmediğini öğrendi. Tırnova'nın işgali, Gurko'nun görevinin ikinci kısmı olan Balkan koridorunda hâkimiyet sağlama görevini hayata geçirmesi gerektiği anlamını taşıyordu. Bu koridorlar ya da geçitler; Şipka, Tranveni, Hain Boğaz ve Tvarditski'ydi.[251] Yerli Bulgarlar, geçmek için bu geçitlerden en uygunun Şipka geçidi olduğunu ve Hain Boğazın için ise uygun olmadığını, Şipka geçidindeki Türk birliklerine yoğun bir takviyenin yapıldığını ve arkalarında Kazanlık'ın yakınında önemli Osmanlı yedek güçlerinin bulunduğunu bildirdiler. Bu durum sadece görevi karmaşıklaştırmakla kalmayıp, aynı zamanda Şipka geçidini gelecekte elde tutma zorluğunu da yarattı. Travnen Geçidi, Şipka'ya yakın bir yerde bulunuyordu ve bu nedenle Kazanlık Türk rezervleri nedeniyle de tehlikeliydi. Tvarditsky geçidi, Sliven'deki Türk birliklerinin denetimi altındaydı. Osmanlı birlikleri tarafından gözetlenmeyen veya korunmayan bir tek Hain Boğaz Geçidi kalmıştı. Başkomutan, Gurko'nun kararı ve planıyla aynı fikirdeydi ve 12 Temmuz günü saat 10'da 9. Piyade Tümenine bağlı Topçu Tugayının Tırnova'a geleceğini belirtti. Bu tugay öncü birliğine kuzeyden destek vermekle görevlendirildi. 13 Temmuz günü akşam saat 17,00 civarında, öncü birlik Hain Boğaz Geçidi'nin en yüksek noktasına ulaştı.[252] Bulgarlar, yalnızca bir Osmanlı birliğinin Hain Boğazı'da olduğunu bildirdi. Gurko, geceyi geçitte geçirmeye ve Tunca vadisine gitmeye karar verdi. Ertesi gün saat 9: 30'da, öncü birlikler Hain Boğaz geçidinin güney çıkışına ulaştı, orada Türk piyade kampına saldırdı ve geri döndü. Bu askeri harekâtla eşzamanlı olarak, 14 ve 15 Temmuz'daki öncü birlikler, Yeni Zağra'da 5 Türk piyade taburu, Kazanlık'ta 5-10 tabur ve Şipka geçidindeki mevkilerde 8-10 tabur olduğunu öğrendi. Bu keşif sonucunda Gurko'ya, askeri üssü Kazanlık'a taşıma ve Şipka Geçidi'ni ele geçirme görevi verildi.[253]

Başkomutanlık tarafından yapılan hesaplamalara göre, 14 Temmuz'da öncü birliğin Mıglij'e ulaşması ve geceyi orada geçirdikten sonra 17 Temmuz'da Kazanlık'a saldırması ve ardından Şipka Geçidi'ni ele geçirmesi öngörülüyordu.

[251] Kolenkovskiy, Belolipetskiy, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s. 16
[252] **Sbornik Materialov po Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878, Na Balkanskom Polustrof, Vıpusk II, Çast** 2, S.Peterburg, 1898, s.252-253
[253] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s.102

General Gurko, Kazanlık'a saldırı yapmadan önce 15 Temmuz günü Yeni Zağra yönünde bir saldırı yapmaya ve bu saldırıyla yapacağı askeri harekâtı güvence altına almaya karar verdi. Bu amaçla Rus birlikleri Orizari'deki üç Osmanlı taburuna saldırı düzenledi. Geri çekilmek durumunda kalan Osmanlı askerlerini Rus birlikleri Lıdji'ye kadar takip etti. Bu esnada sadece beş zayiat verdiler. Arkalarını bu şekilde emniyete alan Rus öncü birlikleri Kazanlık'a konuşlandılar. 16 Temmuz'da Uflana bölgesinde yolu kesmeye çalışan üç Osmanlı Taburunu yenilgiye uğrattılar. Çorganova denilen yerdeki savaşta Osmanlı ordusu 400 asker kaybettiler ve birçok esir verdiler.[254] Şipka geçidinde Hulusi Paşa'nın komutasında 4.700 askerden oluşan yedi Türk taburu bulunuyordu. Hulusi Paşa kuzeyde bulunan Gabrova'dan Rusların saldıracağını düşünüyordu. Kadi Duvarı ve Uzun-kuş dağlarında mevziler ve Nikolas Dağı yamaçlarında üç top bataryası vardı. Öncü birlik Kazanlık'ın yakınında çatışırken, Gabrova tarafından Şipka Geçidine Tümgeneral Derojinskiy'in 36. Orlov Piyade Alayı'ndan, 30. Don Kazak Alayı'ndan ve bir bataryadan oluşan Gabrovski birliği yaklaşmıştı. 17 Temmuz'da Gabrovski birliğine, Öncü birliğe destek olması için Şipka'daki Türk mevzilerine karşı saldırı emri verildi.[255] Gabrovski birliği üç kanattan saldırıya geçti fakat eşgüdümlü bir saldırı olmadığı için başarısız oldu ve Gabrovski birliği 200 kayıp verdi. Mirsky, başkomutana verdiği raporda, 17 Temmuz'daki bu saldırının başarısız olmasının temel sebebinin, Osmanlı birliklerinin ve silahlarının gücü olmasına bağlayarak, saldırıdaki kendi yetersizliklerini, hatalarını ve emrin uygulanmasına ilişkin resmi tutumundan bahsetmedi.[256] 18 Temmuz'da Gurko, Mirski'nin 17 Temmuz'da yaptığı hatayı tekrarladı. Gabrovsky'nin birliği ile koordineli bir şekilde hareket etmeden bir saldırı başlattı. Saldırı planı şöyleydi: İki Plastun adı verilen birlik ve yüzlerce Kazak askerinden oluşan birlikleri, güneyden kuzeye doğru karayolu boyunca ilerleyerek Osmanlı askerlerinin dikkatini çekmekle görevlendirirken, 13. ve 15. taburları, Türklerin mevzilerine doğudan taarruza geçip yanlardan saldıracaklardı.18 Temmuz günü yol üzerindeki Rus birlikleri Türk piyadelerinin ağır ateşi altında kaldı. Bu sırada Rus birlikleri gizlice, sadece Bulgarlar kılavuzların bildiği dağ yollarından, Aziz Nikolaos Dağı ile Şipka dağı arasındaki yola ulaştılar. Ormanın içlerinden

[254] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s. 103
[255] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.158
[256] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.160

çıkarak burada bulunan Osmanlı mevzilerine ateş açtılar. Tam bu esnada Osmanlı askerleri ateş açmayı bıraktılar ve beyaz bayrak sallayarak teslim olmak için elçi gönderdiler. Anlaşmaya varıldıktan ve ateşkes ilan edildikten sonra Osmanlılar teslim olacaklarmış gibi çekildiler. Tam bu sırada Osmanlı piyadeleri aniden ateş açmaya başladılar. Silahlı birliklerin komutanı Albay Klimantoviç, bunun yalnızca Rus birliklerinin güçlerini öğrenmek ve zaman kazanmak için yapıldığını görmek için çok geç kalmıştı. Güçlü bir yedek kuvvetin olmayışı her saldırı denemesini sonuçsuz kıldı. Geçmiş başarıların sarhoşluğuyla Gurko, Osmanlı ordusunu ve Şipka'daki gücünü ve Osmanlının meziyetlerini açıkça hafife almış ve saldırı için beş taburdan sadece ikisini almıştı.[257]

Bu sırada Rus birlikleri gizlice, sadece Bulgarlar kılavuzların bildiği dağ yollarından, Aziz Nikolaos Dağı ile Şipka dağı arasındaki yola ulaştılar. Ormanın içlerinden çıkarak burada bulunan Osmanlı mevzilerine ateş açtılar. Tam bu esnada Osmanlı askerleri ateş açmayı bıraktılar ve beyaz bayrak sallayarak teslim olmak için elçi gönderdiler. Anlaşmaya varıldıktan ve ateşkes ilan edildikten sonra Osmanlılar teslim olacaklarmış gibi çekildiler. Tam bu sırada Osmanlı piyadeleri aniden ateş açmaya başladılar. Silahlı birliklerin komutanı Albay Klimantoviç, bunun yalnızca Rus birliklerinin güçlerini öğrenmek ve zaman kazanmak için yapıldığını görmek için çok geç kalmıştı. Güçlü bir yedek kuvvetin olmayışı her saldırı denemesini sonuçsuz kıldı. Geçmiş başarıların sarhoşluğuyla Gurko, Osmanlı ordusunu ve Şipka'daki gücünü ve Osmanlının meziyetlerini açıkça hafife almış ve saldırı için beş taburdan sadece ikisini almıştı. Uygun bir komumda olmayan Albay Klimantoviç'in silahlı güçleri Hulusi Paşa kuvvetlerinin Nikolas Dağına yaptığı yoğun saldırılar sonucu 150 kayıp ve birçok yaralı verdi ve geri çekilme emri vermek zorunda kaldı. Sonunda Klimantoviç öldürüldü. İki gün süren saldırılarda Gabrovski birliği başta olmak üzere Rus birlikleri üstlerinin hatalı kararlarından dolayı 350 askeri kaybettikleri gibi hiçbir olumlu netice alamadılar.[258]

Şipka'daki Osmanlı mevzilerini açığa çıkarma saldırıları, 18-19 Temmuz gecesi çekilmeye karar veren Hulusi Paşa tarafından engellendi. Hulusi Paşa'nın

[257]Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.42
[258]Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.43

böyle bir kararı almasının iyi bir nedeni vardı. Rus birliklerinin kuzeyden ve güneyden sırayla yapılan dağınık saldırıları sürekli devam edemezdi. Komutanlar daha sonra geri çekilmenin için çok geç olacağı konusunda aynı fikre vardılar. Bu arada, hala batıya çekilmek için açık bir çıkış yolu vardı; gerçi, bu yol dolambaçlı dağ patikaları ile doluydu, yanlarında topları götürmek imkânsızdı, ama Hulusi Paşanın başka bir seçeneği yoktu. Gurko ile birlikte yürüttükleri ancak Şipka hattındaki bütün garnizonu teslim alma hedefi olan teslimiyet müzakerelerini kullanarak, Hulusi Paşa, tüm kampını, tüm yaralılarını, 9 topunu ve büyük rezervlerini bırakarak batıya doğru hareket etti. Karlova'da dağlardan inerek 23 Temmuz'a kadar Filibe yakınında ordusunu topladı.[259]

19 Temmuz'un şafağında Gurko, yaralıları toplamak için görevlilerini gönderdi. Sıhhiyeciler hiç yaralı bulamadı çünkü Türkler işkence ederek hepsini acımasızca öldürmüştü. 19 Temmuz sabahı, Gabrovski birlikleri de kuzeyden bir saldırı başlattı. Saat 15.00'da, herhangi bir dirençle karşılaşmadan geçişin en yüksek noktasına ulaştı ve kısa süre sonra öncü birliklerle bir araya geldiler. Böylece, Rus komutanlarının hatalarına rağmen, uluslar arası hukuku sinsice ihlal eden Hulusi Paşa, sadece bir hezimetten değil, aynı zamanda yaptığı katliamlar için ciddi bir ceza almaktan da kurtulmuş oldu. Rus Birlikleri Şipka Geçidini ele geçirdikten sonra buranın savunmasını Orlovsky alayı üstlendi. Gurko'nun birlikleri dinlenmek için Kazanlık'a geldi.[260] 7-19 Temmuz arasındaki savaşlarda Gurko, taktik açısından ortalama olduğunu gösterdi. Çok da karışık olmayan bir savaş ortamında cesurca davranmıştı fakat zor şartlar altında bir savaşı taktik olarak organize edemeyeceğini de göstermişti. Svyatopolk Mirsky ise sadece çok kötü bir taktikçi değil, aynı zamanda bir formalistti. Bunlar arasında sadece Derozhinsky, yalnızca askerin kanıyla değil, aynı zamanda savaş sanatıyla da zafer kazanmaya çalışan düşünceli ve bilgili bir komutandı ancak, konumu olayların seyrini etkilemek için yeterli değildi. Her şeye rağmen Hulusi Paşanın cezasın ayrılması pahasına Rus birlikleri savaşın

[259] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878** gg, s.161
[260] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.43-44

seyri açısından büyük öneme sahip olan Şipka'yı aldı. Bu saldırı şekli temelden her ne kadar doğru ise de uygulanış açısından bir o kadar kötüydü.[261]

2.2.2. Nikopol'ün Alınışı

Batı birlikleri, öncü birlikleriyle neredeyse aynı anda savaşa girdi. Niğbolu'nun kontrolünü ele geçirme ve Plevne'ye doğru harekete geçme emri, 8 Temmuz'da Batı birliklerinin karargâhında alındı. Başkomutan, 9. Kolordu Komutanı Korgeneral N. Kridener, Niğbolu'yu ele geçirmek için 5. ve 31. Tümenleri almıştı.[262] Keşif verilerinin aksine ana saldırının güneyden olacağını, bunun için de batı yönünden yardım edilmesi planlanmıştı. 26-27 Haziran tarihleri arasında Tuna'nın kuzey kıyılarından Niğbolu'ya 36 ağır kuşatma topçusu ateş etmeye başladı ve kalenin büyük bir kısmına hasar verdi. Asıl saldırı 15 Temmuz'da başladı. Kridener'in düşündüğünün aksine yani güneyden değil batıdan ilerleyen Vologda ve Kozlovtsi birliğinin öğleden sonra yedek güçlerin yardımıyla yaptığı saldırılar başarılı sonuç verdi. Akşam karanlığında Rus birlikleri şehri kuşattı ve saldırıya devam edeceklerken daha fazla direnmenin bir anlam taşımadığını gören kale komutanı beyaz bayrak çekti. Bu saldırı sırasında Osmanlı 1000 kadar kayıp verdi.16 Temmuzda, 7.000 askeriyle birlikte Hasan Paşa teslim oldu.[263] Bunların içinde 2 General 105 Subay vardı.[264] Savaş ganimeti olarak, Niğbolu'daki Rus birlikleri kaliteli 6 sancak, 11'i Krupp çeliğinden 133 top, iki monitör (gözetleme dürbünü), 1000 silah (bazı kaynaklarda bu sayı 10000 olarak verilmektedir), önemli miktarda mühimmat ve yiyecek aldı. Rus kayıpları yaralılarla birlikte 1300'den biraz fazlaydı ve bunların içinden 41 subaydı.[265] Niğbolu saldırısının başarısını her şeyden önce, Kridener'de ve onun askeri zekâsında, başarılı bir saldırı planında aramanın faydasız olduğunu vurgulamak gerekir. Aksine, saldırı planı tamamen başarısız olmuştu. Arazi koşulları ve düşmanın konumu ana saldırının batıdan yardımcı kuvvetlerin ise güneyden saldırmasını gerektiriyordu. Kridener'in kabul ettiği saldırı planı, tamamen zıt yöndeydi. Saldırının başarılı olmasının temel sebebi, Rus birliklerinin başlarındaki komutanlarının başarılı hamleleri ve planın dışına çıkarak, planda

[261] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.162
[262] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**.,163-164
[263] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.130-131
[264] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878,** s.107
[265] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.131

olmayan yönlerden yaptığı saldırılardı. Vologda ve Kozlov sakinlerinin başarılı eylemleri de bundan önemli rol oynamıştı. Yani zafer, başkomutanın değil birlik başındaki rütbelilerin çabalarıyla kazanıldı.[266]

Bu zaferin sebepleri şu şekilde sıralanabilir; Sol kanadın Rus saldırısı için uygun olması; Niğbolu surları ve etrafında yapılan sayısız keşiflerin başarılı olması; Vologda ve Kozlov sakinleri arasında ve topçu bataryası ile olan iyi iletişim; Rus topçularının başarısı. Savaşın genel seyri açısından, Niğbolu'nun alınması, Tırnova'nın alınması ile eşdeğerdi. Niğbolu'nun kolayca ele geçirilmesi, Rusların sonraki hamlelerinde Osmanlı birliklerini hafife almasına sebep oldu. Bu açıdan değerlendirildiğinde Niğbolu'nun ele geçirilişi Rusların daha sonraki hamleleri açısından olumsuz sonuçlar doğurdu. Rus birliklerinin başarısı Avrupa'yı heyecanlandırmıştı. İngiltere, uzun süren bir savaşta Rusya'nın zayıflamak yerine gücünü koruyarak Osmanlıya karşı bir zafer kazanmasını istemiyordu. Beaconsfield, böyle bir zaferin bir sonucu olarak, Çarlığın vaatlerini unutarak İstanbul'u ve boğazları ele geçirmesinden korkuyordu. Almanya ile Avusturya-Macaristan da Rusya'nın Osmanlıya karşı zafer kazanmasını istemiyordu çünkü Osmanlıya karşı kazandığı zaferin etkisiyle Çarlık Rusya'nın Avusturya'nın Bosna Hersek'e girmesine izin vermeyeceğinden korkuyorlardı.[267] Kısacası, Rusya için hızlı ve kolay bir zafer bu üç ülkenin hiçbirinin işine gelmiyordu. Beaconsfield, İngiliz filosunu Rusya'ya gözdağı vermek için Çanakkale Boğazı'na yakın Beziku limanına taşınmasını emretti. Avusturya-Macaristan, gerektiğinde taleplerini desteklemek için bazı askeri faaliyetler yürütmeye başladı. Macaristan'da, Osmanlı lehine gösteriler yapıldı. Bismarck, Avusturya'nın Rusya'yla herhangi bir savaşa girme durumunda, kendi tarafına çekmek için İtalya'yla müzakere etmeye bile başladı. Böylece, Rusya'yı savaşa sokan İngiltere ve Almanya, ilk Rus zaferinin etkisiyle, Çarlık Rusyası'nın kendi kıskaçlarından çıkmasını önlemeye yönelik bir dizi önlem aldı. Rusya'da ise bu zafer, yönetim kısmının belirli bir kesiminde şovenlik duygularını kabarttı. Rus birlikleri Niğbolu'yu ele geçirmek suretiyle kendilerine olan inançlarını

[266] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.133
[267] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.164

tazelemişlerdi. Osmanlı birliklerinde ize Niğbolu'daki yenilgi manevi bir çöküşe neden olmuştu.[268]

2.3. BİRİNCİ PLEVNE

Kridener'in önderliğinde Niğbolu'da kazanılan zafer ardından Plevne'yi ele geçirme görevinin başlaması demekti. Batı Birliği farklı nedenlerle ve herhangi bir harekâta kalkışmadan 16 ve 17 Temmuz'da Niğbolu'da kaldı. En önemli hedefleri olan Plevne ve batıya keşif için süvariler gönderilmedi. Plevne'nin alınması açısından bu son derece yanlıştı.[269] Osman Paşa, 1 Temmuzda Sultandan gelen emri değiştirerek ve geliştirerek Rus Tuna ordusunun her iki tarafına saldırmayı teklif etti. Bu amaçla, Vidin'den Lofça üzerinden Tırnova'ya hareket etmesi, Ahmet Eyüp Paşanın ise, Tırnova'ya Şumnu yönünden Doğu Tuna ordusunun kara birlikleri ile yaklaşması gerekiyordu. Osman Paşa yanlardan yapılacak saldırılarla Rus Tuna ordusunu yenip Tuna'ya geri almayı ümit etti. 13 Temmuz sabahı, Osman Paşa'nın birlikleri Vidin'e doğru hareket etti. Osman Paşa yoldayken, Niğbolu'nun kritik durumu hakkında bir mesaj aldı ve bu yüzden Lofça yerine Plevne'ye yöneldi. Osman Paşa, Vidin ile Plevne arasındaki 200 km'lik mesafeyi günde 33 km'lik yol kat ederek 19 Temmuz akşamı Plevne'ye ulaştı. Plevne'ye 40 km. uzaklıkta olan Niğbolu'daki Kridener'in kuvvetleri, Osmanlı askerlerinden önce Plevne'ye varıp savunma hattı oluşturmaları için en geç 17 Temmuz'da orada olması gerekiyordu. Bu iki gün içinde Batı birlikleri Plevne'yi yeterince güçlendiremedi.[270] Rus başkomutanı, 14 Temmuz günü, Vidin'den Plevne'ye hareket eden büyük bir düşman kuvvetinin ilerlemekte olduğuna dair bilgi aldı fakat buna inanmadığı gibi durum hakkında ayrıntılı bir bilgi almaya da çalışmadı. 16 Temmuz'da Nikolay Nikolayeviç, Niğbolu'da bulunan ve Osman Paşa'nın Plevne'ye gelişiyle ilgili hiçbir şey bilmeyen Kridener'i Plevne'nin alınması için acele etmesini emretti. Şilder-Şuldner'e 18 Temmuz'da 5. Piyade Tümeni Tugayından ve Breslyanitsa'ya dört batarya ve bir mayın temizleyici taburu ile "özel bir engel" yoksa 19 Temmuz'da Plevne'ye geçmesi emredildi. Ayrıca, belirtilen emirde Türk-Trestenik'ten Plevne'ye taşınması gerektiği belirtildi, keşif ve trafik kontrolü amacıyla 19. Kostroma bir

[268] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 165
[269] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.134
[270] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 166

batarya ve Şilder-Şuldner ile birlikte Kafkasya Kazak Tugayı, 9. Don Kazak ve 9. Buğu Ulan alayları faaliyet gösterecekti. Toplamda, bu birliklerdeki askerlerin sayısı 9.000 kadardı.[271]

Osman Paşa'nın aktif saldırı eylemleri ve Plevne'ye hızlı bir şekilde varması, onu diğer Osmanlı komutanlarından ayıran en önemli özellikti. Osman Paşa iyi bir askeri eğitim almış, savaş tecrübesine sahip bir komutandı. Belki de bütün Türk ordusunda rütbesine layık olan tek generaldi. Osman Paşa'nın birlikleri Sırbistan ile savaşa katılan seçilmiş birliklerden oluşuyordu. Kridener'in emirlerinin geç gelmesi, yoğun sıcaklık ve yorgunluk sonucunda Şilder-Şuldner birlikleri 18 Temmuzda Breslanica'ya ulaşamadı ve geceyi Shikove'de geçirdi. Bu gecikmeden dolayı Şilder-Şuldner de 19 Temmuz'da Plevne'ye varmayı beklemiyordu.[272] 19 Temmuz sabahı, birlikler harekete geçti ve öğle sıralarında keşif süvarileri tarafından fark edildi. Osman Paşa, son geçişi henüz tamamlamış olan askerlerinin tükenmiş, yorgun durumlarına bakmayarak onları Plevne'deki çevre tepelere götürdü ve mevkilere yerleştirdi. Osmanlının beş batarya dokuz taburdan oluşan ana güçleri kuzeye bakan Yanık Bayır mevkiinde mevzilendi. Aynı şekilde üç tabur yönünü doğudaki Grivitsa'ya çevirmişti. Opants'ın doğusunda iki tabur, Lovchinsky yönünü kapatmak için Plevne'nin güneyinde mevzilendiler. Diğer kuvvetler yedek kuvvet oluşturdular ve Plevne'nin doğusuna konuşlandılar. Toplamda, Osman Paşa'nın 15.000 kadarı askeri vardı. Türk piyadeleri bu esnada siper kazmaya zamanı bulamadı. Osman Paşa birliklerini Ruslarla çarpışmaya hazırlarken, 5. Tümenin 1. Tugayı, sıcaktan perişan bir şekilde Verbitsa'yı aramak için Plevne'ye giden yolda yürüyordu. Şilder-Şuldner, düşmanın yeri hakkında hiçbir şey bilmiyordu, çünkü ileride güvenlik ya da istihbarat yoktu. Ateşkes durumunda, öğleden sonra saat 2.30'da, Bukovlek'e yaklaşan tugay, Türk topçusu tarafından aniden vuruldu. İlk çarpışmadan sonra, Ruslar toparlandı. Topçular arasındaki karşılıklı top atışları 18: 00'a kadar sürdü. Şilder-Şuldner'in yaptığı ve sonraki gelişmeler için sıkıntı yaratan bir diğer hata günün 6-7 saat aydınlık zamanını, kuvvetlerin keşfi ve düşman

[271] Ulunyan, **Bolgariskiy Narod i Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.78
[272] **Sbornik Materialov po Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878, Na Balkanskom Polustrof, Vıpusk II, Çast 2**, S.Peterburg, 1898, s.252

konumunun detaylı bir şekilde belirlenmesi için hiçbir şey yapmamasıydı.[273] Ellerinde olan tek bilgi Osmanlı kuvvetlerinin 20.000 kişi olduğuydu. 20 Temmuz'daki saldırının şu şekilde yapılması gerekiyordu: 5. Tümenin 1. tugayının, Osmanlı birliklerinin ana pozisyonunun merkezine ve soluna saldıracaktı. Türk ana pozisyonunun sağ tarafında Plevne-Rusçuk karayolu boyunca 19. Kostroma alayı, Kafkas Kazak tugayı güneyden düşmanın arkasına geçecekti ve 9. Don Kazak alayı Opant'lardan sağ kanadı kapatmakla görevlendirilmişti. Böylece, 20 Temmuz'da, bütün Rus birlikleri Osman Paşa'nın birliklerini uzun bir yarı yay şeklinde kuşatmış olacaktı. Aynı zamanda, 1. tugay ile 19. Kostroma alayı arasında, Verbitsa yerine Şilder-Şuldner birlikleri Bukovlek'e gittiğinden önemli bir boşluk vardı.[274]

19. Kostroma alayı saldırıya ancak saat 6: 00'dan sonra başladı; Topçu bataryası geç gelmiş olsa da iki birlik iyi koordine oldu ve Osmanlı ordusuna kanatlardan saldırdılar. Alay, gece üç saldırı düzenledi. Osmanlı ordusunda Osman Paşa'nın bile baş edemeyeceği bir panik başladı. Yine de Rus ordusu verdiği ağır kayıplar, komutanlarının öldürülmesi, yedek güçlerin olmayışı ve mühimmatın yetersizliği yüzünden geri çekilmek zorunda kaldı. Kafkas Kazak tugayıyla birlikte Tutolmin birliği etkin olamadı ve düşmanın gerisine sızma görevini yerine getiremedi; 5. Tümen sadece yaralıları savaş alanında almaktan öteye gidemedi. Rusların kaybı 2400'e ulaştı; Türk ordusundaki kayıplar yaklaşık olarak aynıydı.[275] 20 Temmuz 1877 tarihindeki Birinci Plevne olarak adlandırılan savaşta, Rus birliklerinin başarısızlığının temel nedeni, kötü organizasyon ve Rus komutanlığının baştan aşağıya zayıf liderliği oldu. Rus yüksek komutasını Niğbolu'daki kolay zafer başını döndürmüş ve hata yapmalarına neden olmuştu. Ayrıca Kridener'in Plevne'yı işgal etmek için yetersiz güç tahsis etmesi, keşif kuvvetlerinin olmayışı, mühimmatın yetersiz oluşu, komuta kesiminin anlaşılamayan emirleri gibi nedenler gösterilebilir. İlk Plevne, deneyimi Rus yüksek komutanı tarafından dikkatli bir şekilde çalışılsaydı, Rus ordusunun sonraki eylemleri için büyük öneme sahip olabilirdi, ancak bunu yapamadığı ortaya çıktı. Bir sonraki savaş ve savaşlarda, Rus komutanlığı, Birinci Plevne sırasında yapılan aynı hataları tekrarladı. Birinci Plevne

[273] Kostin, **Skobelev 1843-1882,** s.58
[274] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.135
[275] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 169

savaşındaki hatalar Rus birliklerinin Balkanların ardından İstanbul'a ilerlemesini engellemiştir.[276]

2.3.1. Öncü Birliklerin Dış Balkan Denilen Bölgedeki Eylemleri

22 Temmuz'da Rus Başkomutanlığı, piyadelerin Tunca (Meriç) nehrinden daha ileriye hareket etmemesi ve fakat süvari birliklerinin saldırılarını arttırmaları emredilmişti. Yine aynı gün, Kazanlık'taki piyade birliklerinin geri çekilmemesi yönünde de bir emir verilmişti. Plevne'deki başarısızlıktan bahsedilerek Süleyman Paşa'nın Karadağ'dan deniz yoluyla 24 Temmuz gibi Edirne'ye varmasının beklenildiği bildirilmişti. Rus öncü birlikleri için yepyeni bir durum oluşmuştu.[277] Plevne'deki başarısızlık yüzünden, Balkan Tuna ordusunun ana güçlerinin geçişini beklemeden hareket etmeliydi. Süleyman Paşa'nın ordusunun ortaya çıkışı, yalnızca ana güçlerinin desteğine artık güvenemeyen Öncü koluna değil aynı zamanda Rus birliklerince tutulan Şipka Geçidi'ne de tehdit oluşturuyordu. Bu sebeple General Gurko, Süleyman Paşanın Balkanların kuzeyindeki birliklerini engelleme görevi üstlendi. Balkan geçidini güvene almak için piyadeler ve topçu birlikleriyle buraları tutması gerekiyordu. Fakat Gurko pek istekli değildi. 23 Temmuz itibariyle, Türk birliklerinin durumu şöyleydi: Filibe yakınlarındaki Şipka'dan ayrılan Hulusi Paşa komutasında topçu bataryası dâhil 7 tabur vardı; Yeni-Zağra'da, tüm Balkanların savunma komutanı Rauf Paşa komutasında 12 tabur, 3 süvari bölüğü, 1.500 Çerkes ve 4 batarya; yine kendisine bağlı Yeni Zağra'nın doğusundaki küçük birlikler halinde dağılmış 6 tabur vardı. Süleyman Paşa, 22 Temmuz'da demir yoluyla Dedeağaç'tan Edirne'ye üç tabur ile birlikte gelmişti.[278]

Osmanlı Savaş Bakanı, kendisine Rusların Balkanlar'da büyük güçler toplamasını ve Osman Paşa ve Ahmet Eyüp Paşa ordularına tehdit oluşturmasını engelleme görevini verdi; Bunun için, öncelikle, Rus birliklerini Balkan eteklerinden ve dağ geçitlerinden çıkarmak gerekiyordu. Görevden yola çıkan Balkan ordusunun komutanı Süleyman Paşa, Hulusi Paşaya Rauf Paşa'ya katılmak için ön emir verdi. Demiryollarına hasar vermeye karar vermeden önce bütün bu olanlardan Gurko'nun

[276] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg,** s.170
[277] **Sbornik Materialov po Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878, Na Balkanskom Polustrof, Vıpusk II, Çast** 2, S.Peterburg, 1898, s.172
[278] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.172

haberi yoktu. 24 Temmuz günü, Kazan Ejderha Alayı, öğleden sonra Kayacık tren istasyonunu yaktı, istasyon binalarını havaya uçurdu ve 12: 30'da Eski Zağra'ya çekilmeye başladı. Astrahan Ejderha Alayı, 24 Temmuz günü saat 10:00 civarında Karabunar istasyonu yakınlarında imha işlerine girişti. 5 köprü, 4 boru tahrip edildi, istasyon yakıldı, telgraf telleri koparıldı, raylar birkaç yerde sökülüp tahrip edildi; Bulgarlar, Rus birliklerine büyük yardımlar sağladı.[279] Demiryoluna verilen hasar, Süleyman Paşa'nın birliklerinin ilerleyişini ancak Dedeağaç ile Edirne arasında bir nebze etkileyebilirdi. Ayrıca verilen hasarlar hızla onarılabilirdi. Bu görevin Ruslar açısından en büyük sıkıntısı Şipka'da oluşturulacak olan savunma hattı için ayrıntılı keşiflerin yürütülememesiydi. Süleyman Paşanın birlikleri ancak yanlardan yapılacak saldırılarla geciktirilebilirdi. Fakat Rus birlikleri bunların hiçbirini yapmadı. Demiryoluna hasar verme eyleminin tek olumlu yanı Osmanlı ordusu ile ilgili bazı bilgilerin edinilmesiydi. Fakat bu veriler Gurko'nun düşman hakkında ayrıntılı bir bilgiye sahip olması için yeterli değildi. Bu bilgiler ışığında Gurko, Osmanlıya saldırmak yerine savunmada kalmayı tercih etti.[280] Eski Zağra, daha önce Rus Öncü birlikleri tarafından alınmıştı. Gurko, Eski Zağra'da Bulgar milislerinin iki taburunu ve yüz Kazak'ı, Öncü birliklerin kalanıyla Yeni Zağra'yı korumak için 9. Piyade Tümeni'nin bırakmaya karar verdi. Gurko, Yeni Zağra'yı özellikle önemsiyordu çünkü Süleyman Paşanın ordusunun Doğu Tuna ile bağlantısını engellemenin burada mümkün olduğunu düşünüyordu. Tüm bu değerlendirmeler sonucunda istihbarat bilgilerine dayanarak, 28 Temmuz'da Yeni Zağra'nın altı tabur tarafından işgal edileceğini öngören Gurko, üç koldan saldırmaya karar verdi. Kralın yeğeni, Dük Leuchtenberg'in emri altındaki sağ kol Bulgar milislerinden,12 süvari bölüğü, 200'er kişilik piyade ve 12 toptan oluşuyordu. 29 Temmuz'da görevi Eski Zağra'dan çıkıp Yeni Zağra'ya ilerleyerek Dolboku'ya gitmekti.[281] Binbaşı General Tsvetsinsky'nin emrindeki 16 toplu 4. Piyade Tugayı'nın yer aldığı orta kol 29 Temmuz'da Kazanlık'tan çıkması ve Çaynakçı'ya gitmesi gerekiyordu; Bu kolda Gurko bulunuyordu. 9. Piyade Tümeni 1. Tugay Komutanı Tümgeneral Boreyşi'nin

[279] Tretyakov, **İstoriya Bolgarii, Tom I**, s. 303
[280] **Sbornik Materialov po Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878, Na Balkanskom Polustrof, Vıpusk II, Çast** 2, S.Peterburg, 1898, s.201-203
[281] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.174

komutasındaki ve 16 toplu tugayın bulunduğu sol kol, Hain Boğazda bir bölük bırakarak Orizari üzerinden Lıdji'ye gitmek zorundaydı.[282]

Osmanlı Ordusunda dağılımı şu şekildeydi; 28 Temmuz'a kadar Süleyman Paşa ordusu çoktan Karabunar'da toplanmıştı. Burada 41 tabur (20.000'den fazla kişi), 2 süvari bölüğü, 4 batarya ve önemli miktarda düzensiz süvari kuvvetleri vardı. Rauf Paşa komutasında Yeni Zağra'da 15 tabur, 1 süvari bölüğü, 4 batarya ve 600 atlı düzensiz süvari, Çırpan yakınlarındaki Hulusi Paşa komutasında ise 8 tabur, 1 batarya ve düzensiz 150 süvari toplamıştı. Nitelik açısından en güçlüsü Süleyman Paşa'nın birlikleriydi; çoğunlukla Karadağ savaşına katılmış tecrübeli ve iyi eğitimli birliklerdi. Rauf Paşa ve Hulusi Paşa birliklerinde birçok tabur Müstafhiz askerlerden oluşuyordu; Ayrıca, Rauf Paşa'da silahlı 4 tabur vardı.[283] Süleyman Paşa, Balkanlar ordusunun ana hedefinin Eski Zağra'nın fethi olarak açıklamıştı.

Diğer olayların gelişimi ile ilgili kısaca bilgi vermek gerekirse; 29 Temmuzda, Leuchtenberg kuvvetleriyle Rauf Paşa'nın kuvvetlerinin öncü birlikleri Karabunar'da ve Bayaslı'da çarpıştı. Geceyi Rus kuvvetleri Dolboka'da ve Rauf Paşanın kuvvetleri de Karabunar'da geçirdi. Leuchtenberg, 29 Temmuz gecesi ve 30 Temmuz gecesi saat 1: 00'de, Osmanlının ana birliklerinin öğleden sonra Karabunar'dan Eski Zağra'ya ve Arabacı'ya ve süvarilerin - Kadik'e ulaştığını bildiren bir rapor aldı. Gurko ile Karacadağ üzerinden bağlantı kurma girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı, çünkü Dolboka'daki bu sırtın geçişinin hareket için uygun olmadığı ortaya çıktı. Tüm bu gelişmeler ışığında Leichtenberg, cesurca davranamayıp 30 Temmuz şafağında, Bulgar milis ve topçu ile birlikte Eski Zağra'ya geri döndü sonra eski görev yeri olan Yeni Zağra'ya geldi. 30 Temmuz sabahı, Rus süvarileri, Rauf Paşa güçleriyle çarpıştı, açıklanamayan sebeplerden dolayı, Arabacı'ya değil Eski Zağra'ya doğru ilerliyordu.[284] Bu bilgiye dayanarak, Leuchtenberg, Eski Zağra'da olan Bulgar birliklerini devraldı ve süvarileri desteklemek için harekete geçti. Leuchtenberg buraya ulaştığında Osmanlı birliklerinin sayıca kendilerinden çok üstün olduğunu gördü ve küçük bir birlikle bir

[282] **Sbornik Materialov po Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878, Na Balkanskom Polustrof, Vıpusk II, Çast** 2, S.Peterburg, 1898, s. 201-203
[283] Tretyakov, **İstoriya Bolgarii, Tom I**, s. 304-305
[284] **Sbornik Materialov po Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878, Na Balkanskom Polustrof, Vıpusk II, Çast** 2, S.Peterburg, 1898, s.203-206

şey yapamayacağını anladı. Bu nedenle, iki mangayı Eski Zağra'ya geri yolladı ve doğru bir şekilde konuşlanmalarını emretti. Süleyman Paşa birlikleri Arabacı'daki ana kuvvetlere 30 Temmuz günü ulaşamadı. Hulusi Paşa'nın askerleri gecikti. Rauf Paşa da ağır davranmış ve geç kalmıştı. Süleyman Paşa 31 Temmuz'da Hulusi Paşanın Eski Zağra ya gelmesini beklemeden saldırı yapmaya karar verdi. Hesaplarına göre, Eski Zağra'da "güçlü bir Rus taburu" bulunuyordu. Aslında bu doğru değildi. Osmanlı istihbaratının yetersizliğinden kaynaklı doğruyu yansıtmayan bir bilgiydi. Süleyman Paşa, normal bir süvari birliği olmadığı için keşif yaptıramamıştı, Çerkesler ve Başıbozuklar da keşif için uygun değildi. Ayrıca Süleyman Paşa Bulgarlardan yeterince yardım da alamamıştı.[285] Güneyde bulunan Rus mevzilerine bir saldırı planlanmıştı. Sağ kanatta, Recep Paşa'nın 2. Tugayı, merkezde Şükrü Paşa'nın 4. Tugayı ve sol kanatta, Veysel Paşanın 3. Tugayı; İkinci hatta 4. tugay için, Arif Paşa'nın 5. tugayı ilerleyecekti ve bunların gerisinde, genel destek kuvvet olarak, Salih Paşa'nın tugay olacaktı. Rahatlatıcı istihbarat verilerine rağmen, Leuchtenberg zor durumda olduğunu fark etti. Ancak Gurko'yu "hastalığı" hakkında bilgilendirmekten daha iyi bir şey bulamadı. 30 Temmuz'un gecesi Gurko, Baş General Rauch'un onun yerine geçeceğini ve orta ve sol sıraların (kıtların) Yeni Zağra 'da kendileri için başarılı bir savaş gerçekleştirdiğini ve o, Gurko'nun sağ kıtaya yardım etmek için 31 Temmuz'da geleceğini açıkladı.[286]

30 Temmuz akşamı Bulgar milisleri, 2. ve 5. tugayla, taşınabilir dört top ve iki yüz Kazakla, Eski Yeni Zağra'ya ulaşan Rus birlikleri hazırlanmak için zaman bulamadılar. 31 Temmuz sabahı 2. ve 5. Tugayların, şehrin batı ve güney eteklerindeki üzüm bağlarında konuşlanmasına karar verildi; doğudan şehir, Aydanlı'da bulunan sağ kolun diğer güçleri ile kuşatılmıştı; 2. ve 5. takımlar arasındaki boşluk, 26. Don Kazak Alayı tarafından işgal edildi. Sağ kanadı oluşturmak için, Leuchtenberg, 9. Astrahan Ejderha Alayı ve Oreus süvari bataryası olan 9. Kiev Süvari Birliğini 9. Kazan Ejderha Alayı'na gönderdi. Osmanlı ordusu Yeni Zağra karayolundan Çırpan'a giden yol boyunca Eski Zağra'ya saldırı düzenledi. Leuchtenberg, 10. Don Kazak Bataryasını 1. ve 3. Bulgar birliklerini Aydınlı'dan Eski Zağra'ya gönderdi. Stoletov kentin güneyinde bir savunma hattı

[285] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.176
[286] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s. 55

oluşturdu. Şehri gerisini tutan Rus birlikleri, şehrin bir kilometre uzağında bulunan Derbent geçidi üzerinden Kazanlık'a çekilme yollarını kapattılar. Rus birlikleri Stoletov tarafından Albay Depreradoviç sağ kanatta, Albay Tolstoy sol kanatta olacak şekilde iki kısma ayrılmıştı. İlk saldırıda Osmanlı ordusu sağ tarafa saldırdı. Birbiri ardına, çok koordineli bir şekilde topçu ve piyade ateşi açıldı. 2. ve 5. mangalar düşmanın uç hattına ateş ederken, teğmenler Hofmeister ve Konstantinov'un dağ birlikleri, hatların gerisindeki yedek kuvvetlere saldırdı. Piyadeler baş edemeyince topçular ateş açtı.[287]

Bulgar milisleri, Rus komutanlarının ve yanlarında savaşan Rus birliklerinin cesaretini örnek alarak kahramanca savaştı. 5. Manganın teğmen Pavlov ağır yaralandı. Milisler, gereksiz kayıpları önlemek için savaş alanından çıkarmak istediklerinde bunu reddetti. Osmanlı subayı, önce iki elini, sonra başını kesti ve Osmanlı askerleri Pavlov'un cesedini süngülere takarak havaya kaldırdı. İlk kez ciddi bir savaşta Eski Zağra'da bulunan genç Bulgar milisler, Rusları da örnek alarak kendilerini gösterme fırsatı yakaladılar. Osmanlının çok güçlü saldırısına aldırmaksızın, kararlı bir şekilde pozisyonlarını korudular ve "İleri kahramanlar savaşacağız, saldıracağız." ve "Schumi, Maritza" gibi en sevdikleri şarkıları söyleyerek karşı saldırıya geçtiler.[288] Akşam saat 5: 00'de Eski Zağra'yı savunan birimler Dervent'in 6 km kuzeyinde toplandı. Daha sonra, 3 Ağustos'a kadar, diğer birlikler Kazanlık'taki birliklere katılarak Şipka Geçidine çekildiler. Eski Zağra'yı savunanların kaybı yaklaşık 600'dü; Bunların birçoğu Bulgar milislerdendi. Türk birliklerinin kayıpları yaralılarla birlikte 1.500 civarındaydı. Eski Zağra'yı işgal eden Türkler burada 10,000 kadar Bulgar'ı katletmişti.[289]

Eski Zağra savaşı, sonraki olayların seyri ve özellikle de Şipka savunması için büyük önem taşıyordu. Süleyman Paşa'nın ordusu, toparlanmak için birkaç gün harcayınca bu Rusların da işine geldi çünkü Şipka'ya rahat bir şekilde geri çekilme ve savunmaları için acil önlemleri almalarına olanak sağladı. Rauf Paşa, 31 Temmuz günü saat 6:00'dan sonra Eski Zağra'ya bir saldırı başlattı, ancak hemen Kurnakov Kazakları tarafından arkadan saldırıya uğradı. Bu saldırı, Rauf Paşa'yı Eski Zağra'ya

[287] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.55-56
[288] Tretyakov, **İstoriya Bolgarii,** Tom I, s. 305
[289] Tretyakov, **İstoriya Bolgarii**, Tom I, s. 306

yapılan saldırıyı durdurmaya ve Kalitinovo'nun doğusundaki Yeni Zağra karayolunun güneyinde bir pozisyon alarak yönünü doğuya doğru çevirmeye zorladı.[290] Gurko, otoyolun güneyindeki 9. Tümenin bir tugayını konuşlandırdı ve Rauf paşa'nın bulunduğu bölgenin sağ tarafına yönlendirdi. Saat 10: 00'dan sonra 4. Piyade Tugayı Osmanlının sol kanadına gönderildi. Rauf Paşa'nın birliği dağıldı ve panik içinde kaçmaya başladı. Rus birlikleri yaralılar haricinde 567 kayıp verirken Osmanlının kaybı ise 1.500'den fazlaydı.[291] Süvari ve 16. piyade taburu ile yapılan avans kopması, saat 14: 00'den sonra sağ kola yardım etmek için Eski Yeni Zağra'ya ulaşabildi. Eski Zağra'ya yaklaşan Gurko, şehri alevler içinde ve kuzey ve güneyinde, büyük Osmanlı birliklerini gördü. Bu birliklere saldırmaya cesaret edemedi ve gecenin karanlığında askerlerini Dolbok'a götürdü ve geceyi burada geçirdi. Bu esnada Süleyman Paşanın kuvvetlerinin ve sağ kolunun akıbetinden haberdar oldu. Bu bilgilere ek olarak kendi cephanelerinin de az kaldığını öğrendi. Böyle bir durumda saldırmanın anlamsız olduğunu düşünen Gurko geri çekilmeye karar verdi. 3 Ağustos'ta Hain Boğaz'a gitti. Bulgarlar sadece Eski Zağra değil, Yeni Zağra'da da büyük zalimliklerle karşılaştı. Şehre giren Türk birlikleri korkunç şeyler yaptılar.[292] Şehrin nüfusunun neredeyse yarısı, kaçmaya fırsat bulamayan veya Rus birlikleri ile gidemeyenlerin hepsi bu savaştan nasibini aldı. Hain Boğaz'dan ayrıldıktan kısa bir süre sonra Öncü birlik dağıldı ve personeli Tırnov'a dinlenmeye çekildi. Hain Boğaz dağ geçidinin savunması için 33. Yelets Piyade Alayı, Şipka Geçidi'nin savunması içinse Stoletov komutasındaki Orlov Piyade Alayı ve emrine verilen Bulgar milisleri görevlendirildi. 31 Ağustos 1877 yılındaki savaşının yetersiz mühimmatla Rus ve Osmanlı ordusunun yeteneklerini karşılaştırmak en dikkat çekici ve en ilginç özelliklerinden biridir.

31 Temmuz'da, Süleyman Paşa 15.000 kadar piyade, iki süvari birliği, 24 topla, dört tabur ve iki buçuk süvari alayından (yaklaşık 3.500 erkek) ve 12 toptan oluşan Rus ordusuna saldırdı. Savaş esnasında Osmanlı 1500 kayıp verirken Ruslar 600 kayıp verdi. Rauf Paşa ile General Gurko'nun birlikleri arasındaki çatışmalarda bu kayıplar Osmanlı için 1.200, Ruslar için 400'dü. Beş kat daha üstün olan Osmanlı

[290] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s.105
[291] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 182
[292] Tretyakov, **İstoriya Bolgarii**, Tom I, s. 306

birlikleri Ruslar karşısında başarısız olmuştu. Bu kadar olumsuz koşullara ve mühimmatın yetersizliğine rağmen Rusların bu başarısı Rus askerlerinin savaş becerisi açısından Osmanlılara üstünlük sağladığının göstergesidir.[293] Rusların bu başarısı hiçbir şekilde Rus komutasına mal edilemez. Süleyman Paşa'nın Rauf Paşa'ya yardım etmemesi, Veysel Paşa'nın ağır davranması bir sebep olarak gösterilebilir ancak hem General Gurko hem de Leuchtenberg ve Rauch, bazı gelişmeleri iyi okuyamadılar ve gerekli sonuçları çıkarmada yetersiz kaldılar. Rus birliklerinin başarısı, birliğin başındaki subayların ve çavuşların yüksek savaşçı nitelikleri ile izah edilebilir. Kalitina, Popov, Stoletov, Tolstoy, Baranovsky ve Depreradoviç gibi komutanların savaş taktikleri açısından başarısı ve gelişmelere göre hamleleri Rus ordusunun başarısında önemli bir rol oynamıştır.[294]

2.4. İKİNCİ PLEVNE

29 Temmuz, Öncü Birlikler'in Dış Balkanlardan çekilmesine yol açan savaşın başladığı gün Batı Birliği "İkinci Plevne" olarak adlandırılan Plevne hezimetine uğradı.[295] Batı Birliğinin İkinci Plevne savaşındaki durumu şu şekildeydi. Plevne'deki ilk başarısız taarruzdan sonra Kriedener paniğe kapıldı. Plevne'de Osman paşanın birliklerindeki asker sayısını 60.000 olarak hesaplayan Kridener, en kısa zamanda saldıracaklarını tahmin ederek savunma hattını güçlendirmeye başladı. Nikolay Nikolayeviç, uzun sürecek bir savunma fikrine izin vermedi. Ana güçlerin gecikmesinin bir şekilde telafi edileceğini düşünüyordu.[296] Rusya başkomutanı ve merkez, Plevne'de Osmanlı askerinin sayısının Kridener'in düşündüğünden iki kat daha az olduğuna inanıyordu ki Osman Paşa, ordusunun sayısını İkinci Plevne'nin başlamasından hemen önce 30.000 civarındaydı ve 6000-8000 kadar askeri Lofça'ya gönderdi. Bununla birlikte, Baş Komutan ve merkezi, bu doğru değerlendirmeden yanlış sonuçlar çıkardı. Osman Paşa'nın kuvvetlerine, Birinci Plevne'ninkinden daha büyük kuvvetlerle (kabaca eşit piyade kuvvetleriyle ve biraz daha üstün süvari ve topçu) ile karşı çıkmanın yeterli olduğunu ve ordusunun yenileceğini düşünüyorlardı. Plevne'ye yapılacak saldırı için Batı birlikleri, 30. Piyade Tümeni ve 32. Piyade

[293] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.64
[294] Ulunyan , **Bolgariskiy Narod i Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878** gg., s.66
[295] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.186
[296] Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii, Vıpusk** II, s. 208

Tümeni 1. Tugayı, topçularıyla ve 11. Süvari Tümeni'nin tugayıyla güçlendirildi. Toplamda, 24.000 süngü, 2.200 kılıç ve 140 top, Plevne saldırısında kullanılacak olan mühimmatlardı. Saldırının organizasyonu ve liderliği Kridener'e verildi.[297]

Kridener, 60.000'den fazla Osmanlı askerine karşı 26.000 kişiyle bir zafer kazanılacağına inanmıyordu. Bu yüzden suçlamalardan kendini uzak tutmak ve suçu merkeze atmak için çabalıyordu. Albay Maksheev Moshonov tarafından yapılan keşif ve istihbarat çalışmalarında daha önce kendisine Plevne'de 60.000 Türk askerinin varlığına ilişkin yanlış bilgiyi onayladı. Skobelev, bu sayıyı biraz daha az olduğunu söylemesine rağmen yine de Plevne'deki Türk birliklerinin sayısını çok fazla abarttı ve 40-102 arasında top ve 45.000 askerin olduğunu belirtti.[298] Skobelev ayrıca Tuchenitsa Nehri'nin batısında, Türklerin güney ve batı cephelerine ait hiçbir tahkimatın bulunmadığını da belirlemişti. Zaten yenileceğini düşünen Kridener de bu verilere güveniyordu. Plevne'ye doğu ve güneyden saldırmaya karar veren Kridener, Rus ve Osmanlı birliklerinin kazanma şanslarını eşitleme şansını tepti ve ciddi bir hata yapmıştı. Rusların saldırmak üzere oldukları Osman Paşa komutasındaki askerlerin sayısı gelen takviyelerle önemli ölçüde artmıştı. Lofça'nın savunması için 8.000'den az kişi gönderilmiş, 22 bin kişi Plevne'de takviye olarak kalmıştı. Adil Paşa komutasında, Grivitski Deresi'nin kuzeyinde, Hassan Sabri Paşa komutasında 9 tabur ve 34 toptan oluşan bir genel takviye kuvveti vardı. Plevne kentinde ve batısında; 7 düzenli süvari birliği ve birkaç yüz Çerkes askeri bulunuyordu.[299] Bulgarların ve İngiliz eğitmenlerin yardımıyla, Osmanlı mevzileri önemli ölçüde güçlendirilmişti. Yüksek setler yapılmış, derin hendekler kazılmıştı. Osmanlı mevzilerinin en güçlüsü Yanık Bayır'da bulunuyordu. Kridener'in önerisiyle belirlenen savaş planına göre Rus ordusu üç kısma ayrıldı. Velyaminov, Grivitski ve Belokopıtov komutasında birlikler oluşturuldu. 30 Temmuz günü erken saatlerde Grivitski tabyalarına sağ kanattaki birlikler tarafından ateş açıldı fakat öğleye kadar olumlu bir sonuç alınamadı. Öğleden sonra Şakovski komutasındaki topçular Türk mevzilerine ateş açtı. Bu saldırıda Rus ordusu başarılı oldu ve Osmanlı piyadelerine ağır hasarlar verdi. Sağ kanattan saldırı başlatan 121. Ponza Alayı Osmanlının ağır

[297] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878** gg., s. 186
[298] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.187-188
[299] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s.106-107

ateşi altında açık bir alanda savaşmak zorunda kaldı. Osmanlı mevzilerine karşı başarılı olamadı ve bunun sonucu olarak yarım saat gibi kısa bir süre içinde yaklaşık 1000 askerini kaybetti. Buna rağmen Osmanlı mevzilerini ele geçirmeyi başardı.[300]

Rus Süvari birliklerinin savaştaki durumu kısaca şöyleydi; Laşkarev'in komutasındaki birlik savaş boyunca etkin olamadı. Skobelev komutasındaki 125. Kursk Piyade Alayı Lofça tarafından gelecek saldırıyı engelleme görevini üstlendi. Bu birlik, Plevne'nin güneybatısındaki Osmanlı mevzilerine saldırarak Yeşil Dağları ele geçirdi ve Plevne'ye ilerlemeye çalıştı, ancak Osmanlı güçleri tarafından bu saldırı girişimi püskürtüldü. Yine de Osmanlı birliklerinin dikkatin dağıttı ve Şahovski'nin saldırısını bir nebze olsun kolaylaştırdı. 30 Temmuz akşamı birlikler mevzilerine çekildi. Ertesi günü birlikler, Sgolovets, Poradim, Turski, Trastenik ve Bolgareni'de toplandılar. Osman Paşa, ağır kayıplar ve askerlerinin tamamen moralsiz oluşu nedeniyle Rus birliklerini takip etmedi. Osmanlının toplam kaybı 3.800 iken Ruslar bunun iki katı, yaklaşık 7.000 civarında ölü ve yaralı vermişti.[301] Bir diğer kaynakta ise Osmanlının kaybı 1200 olarak verilmiştir.[302] Bu kayıpların çoğunluğunu piyadeler oluşturdu. Rus tarihçilerine göre Rus birlikleri kendilerine düşen görevi layıklıyla yerine getirmişti fakat komuta merkezinin hatalarının bedelini de ağır bir şekilde ödemişlerdi. Rus komuta merkezinin hatalarını şu şekilde sıralayabiliriz; Kapsamlı bir keşfin yapılamaması, saldırı yönünün yanlış seçilmesi, mühimmat eksikliği, birlikler arasındaki koordinasyon eksikliği, süvari birliklerinin yeterince destek verememesi vb. Rus başkomutanı ve diğer üst düzey rütbeli komutanlar, bu savaşı tam olarak çözümleyememişlerdi. Yani Osmanlının asker sayısını, mühimmatının ne kadar olduğunu, kullandığı ağır ve hafif silahları tam olarak analiz edememişlerdi. İkinci Plevne hezimetini önleyebilmek için birçok yöntem vardı; Gece saldırı düzenlemek, Tahkimatların çok olmadığı mevkilerden saldırmak, Süvarilerle doğrudan saldırılar yapmak gibi.[303]

Rus generalleri savaşın planlanmasındaki hatalarının dışında birliklere de iyi komutanlık yapamamıştı. Kridener daha savaşın başında zafere inanmamıştı, sadece

[300] **Sbornik Materialov po Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878, Na Balkanskom Polustrof, Vıpusk II, Çast 2**, S.Peterburg, 1898, s.206-207
[301] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 195
[302] Kostin, **Skobelev 1843-1882**, s.62
[303] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.195

nasıl kendini temiz çıkaracağını düşünmüştü. Kridener ve Şakovski arasında emir komuta anlaşmazlığı vardı.[304]

2.5. RUSLARIN TÜRK KALELERİNE YAPTIĞI SALDIRILAR

Osmanlının Silistre, Rusçuk, Şumnu ve Varna'daki kalelerine Rusların "Dörtlü/Dörtgen kale" dediklerini daha önce söylemiştik. Bu kaleler Rus Tuna ordusunun ana güçlerinin Tuna'ya geçişinde çok önemli rol oynamıştır çünkü Ruslar bu dört kalenin varlığından ciddi bir şekilde rahatsız oluyorlar açıkçası korkuyorlardı. Tarihi deneyimlerden Osmanlının ana güçlerini buralarda tuttuğunu varsayıyorlardı. Bu nedenle savaşın başındaki Rusların gerginliği anlaşılabilirdi. Bu yüzden Ruslar, bu kalelerin alınabilmesi için Zimmerman, Verevkin veliaht prens Alexander komutasında üç kolordu yollamıştı. Ancak, askeri harekâtın başlangıcında, Rus başkomutan, bu dört kalenin rolünün değiştiğine ikna olmuştu. Osmanlı ise Rus Tuna ordusunun mevki gerilerine ciddi bir saldırı yapmaktan kaçındı. Bunun için, Osmanlı ordusunun ana güçlerinin Tuna ordusuna katılması gerekecekti. Bu seferde Tuna ordusunun Edirne ve İstanbul'a giden yollarını engelleyecek askeri güç kalmayacaktı. Fakat Osmanlının Rus Tuna ordusunun sol kanadına herhangi bir saldırı yapma tehdidi hala mevcudiyetini koruyordu. Bu iki şekilde yapılabilirdi; birincisi Tuna ordusunun sol kanadını bu dört kalenin batı cephesinden pasif olarak desteklemek için kesinlikle gerekli olan kuvvetleri bırakmak, ikincisi de Tuna'nın kuzey kıyısında keşif yaparak genel bir takviye güç rezervi oluşturmak. Başka bir seçenek de 3. Kolordunun yarısını bırakarak bu kalelere aktif saldırılar yapmaktı.[305]

Nikolay Nikolayeviç bu seçeneklerden en kötüsü olan üçüncüsünü seçti ve bu dört kaleye karşı 3. Kolordu başka birliklerle takviye edilmişti. Ama bu birliklere pasif görevler verilmişti. Zimmerman komutasındaki Aşağı Tuna birliği, Verevkin'in Birliği ve Adler'in Jurjevo-Oltenitsa Birliği, savaş boyunca Tuna'da oldukları halde Osmanlı onlara saldırmadığı için askeri harekâtlara hiç katılmadılar; böylece, Rus birliklerinin üçte ikisi savaş esnasında saf dışı kalmıştı.[306] Rusçuk Birliği ve ardından

[304] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.200
[305] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 201
[306] Kolenkovskiy, Belolipetskiy, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s. 14-15

kurulan Kuzey, Osman Bazar ve Yelensky neredeyse savaşın tamamında Tuna ordusunun sol kanadını güvence altına alma görevini pasif bir şekilde gerçekleştirdiler. Askeri harekâtın başında, Temmuz ayında bu dört kalede 75.000 asker bulunmaktaydı. Bunlardan sadece 30.000 civarında askerden faal olarak faydalanabilirdi. Abdülkerim Paşa hâlihazırda tam organize olamamış bu orduyla Rus Tuna ordusuna saldırmayı istememesinin sebebi buydu.[307]

21 Temmuz'da başkomutan olarak atanan Mehmet Ali Paşa, Doğu Tuna ordusunu taarruza hazırlamaya başladı. Doğu Tuna ordusunda Sohum ve Batum'dan 14 tabur göndermeyi başardı, dörtlü kale içinde yaşayan Müslümanlardan 36 yeni tabur oluşturmak için bir takım önlemler aldı. Buna ek olarak, Aşağı Tuna ve Jurjevo-Oltenitsky Rus birliklerinin pasifliğinden faydalanan Mehmet Ali Paşa, 30 topu ve 25.000 kişilik ordusunu geri çekti. Bütün bu askerler 21-25 Temmuz arasında Razgard'daki kampta toplandı. Ay sonunda Osmanlı ordusu 40.000 kişi ve 96 top kampta toplanmış oldu.[308]

2.6. KAFKAS CEPHESİNDEKİ RUS SALDIRILARI

Türk birliklerinin herhangi bir direnişiyle karşılaşmadan kolordunun ana kuvvetleri 28 Nisanda kuzey-doğuda Kars'tan Yeniköy'e 5 gün boyunca 60 km kadar ilerlemişlerdi. Ruslara göre bu yavaş ilerleyişin sebebi yolların elverişsiz olmasıydı.[309] Kafkas Cephesi komutanı Ahmet Muhtar Paşa savunmaya geçmeyip beklenmedik bir şekilde beş bin kişilik birliğiyle Kars'tan ayrılarak Erzurum'a yöneldi. Amacı yeni askeri birlikleri oluşturmaktı. Muhtar Paşa, Kars'ın Ruslar tarafından kuşatılmasının, Kafkas Rus Ordusuna karşı koyabilecek yepyeni ve büyük bir ordu kurmak için kendisine zaman kazandırabileceğini düşünüyordu. Muhtar Paşanın geri çekilmesi Rusların yeni eylem planları yapmasına neden oldu. Bunlardan birincisi, Rus Aktif Birlikleri, Kars ve Ardahan'da küçük keşif ekipleri bırakacak, ana kuvvetler hızlı bir saldırıyla Kars'tan ayrılan birliği yenip Erzurum'u alacaktı. Böyle bir saldırı Ruslar için büyük yararlar sağlayabilirdi. Muhtar Paşa Erzurum'a giderek hem Ruslara gelecek olan takviyeleri bekleyebileceği hem de

[307] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.201
[308] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 201
[309] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 202

buna göre hareket edebileceği bir kale edinmişti. Erzurum'un gıda bakımından zengin olması Kafkasya'daki gıda ihtiyacını da ortadan kaldıracaktı. Muhtar Paşa eğer Erzurum Rus birlikleri tarafından ele geçirilirse bu zengin kaynaklardan yararlanamayacağını biliyordu. Rus ordusu Osmanlı sınırını geçtikten sonra ve hızlı bir taarruz yaparsa Osmanlı birliklerinden karşılık görmeleri mümkün değildi. Rus ordusunun olası ikinci saldırısı Kars'a olabilirdi ki bu saldırının başarılı olma yüzdesi çok daha yüksekti.[310]

Muhtara Paşa'nın Kars'tan beş bin kişilik bir birlikle ayrılmış olması, garnizonu sadece sayısal olarak zayıflatmakla kalmamış, aynı zamanda kaledekilerin ve şehirdekilerin kafalarını karıştırmış ve dağılmalarına sebep olmuştu. Bu nedenlerle Kars bir saldırı için son derece elverişliydi. Ayrıca Rus ordusu Kars'a saldırmakla başta belirlenen planın dışına çıkmış da olmayacaktı. Aynı zamanda Osmanlının bu dört kalesine yaklaşma açısından da büyük bir avantaj sağlamış olacaklardı. Daha sonraki saldırı ve çarpışmalar için de Kars'ın alınması moral açısından büyük katkı sağlayacaktı. Muhtar Paşanın Erzurum'a çekilmiş olmasının Ruslar açısından tek olumsuz yanı, Kafkas cephesinde faaliyet gösteren birliklerini takviye etmek, yeni birimler oluşturmak için zaman kazanacak olmalarıydı.[311]

Hareket halindeki birliğin komutanı General Loris-Melikov, yukarıdaki olasılıkların hiçbirini değerlendirmeyerek farklı bir karar aldı. Erzurum ve Kars'a acil bir saldırı yapmayı reddederek önce Ardahan'ı ele geçirmeye ardından da Muhtar Paşanın üzerine gitmeye ve onu yendikten sonra Kars kuşatmasına katılmaya karar verdi. Loris-Melikov 'a göre Kars'a acil bir saldırı mümkün değildi. Kars'ın uzun bir kuşatma sonra alınabilmesi de Loris-Melikov'un haklı olduğunu gösterdi. Bu yüzden kaleleri kuşatmak yerine, düşman alan kuvvetlerine karşı saldırılar yapılması gerekiyordu. Buna önce Ardahan'ın alarak başlamak gerekiyordu. Ahıska Birliği ile Kolorduyu güçlendirdikten sonra Erivan Birliği ile birlikte Muhtar Paşanın saha kuvvetlerine karşı saldırılar yapılabilecekti. Loris-Melikov, merkezi böyle bir durumda yaşanılabilecek gecikmeden haberdar etmemişti. Rus birlikleri ne kadar gecikirse Osmanlı birliklerini toparlanabilmek için o kadar zaman kazanacaktı. Aynı

[310] İ.S. Çernyavskiy,**Materialı dlya opisaniya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878 gg., na Kavkazsko-Maloaziatskom teatr s planami,** Tom I, S. Peterburg, 1904, s. 105-106
[311] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 202-203

zamanda Kars'taki panik son bulacak ve mücadele hazırlığı başlayacaktı. Kimi Rus tarihçileri Loris-Melikov'un bu kararı saçma bulmaktadır ve kararının sebebinin de savaş sanatı iyi bilmesinden değil asker sayısının fazla oluşundan kaynaklandığını belirtmektedirler.[312] Melikov, başlangıçta Rus birliklerinin tamamen yetersiz olduğuna inanıyordu. Ayrıca yapılan keşifler de yetersizdi. Bu sebeplerden ötürü karadan bir saldırı ve Erzurum'a saldırmayı aklından bile geçirmiyordu. Ona göre en uygun hedef, ana hedefe ulaşmak için Ardahan'a yapılacak bir saldırıydı. Melikov aslında büyük bir hata yapmıştı fakat Rus başkomutanlığı bu hatayı düzeltmek yerine onayladı ve bu planı uygulamaya koydu. Korgeneral Vasiliy Geyman'ın birlikleri ile güçlendirilen Rus ordusu 10 Mayıs'ta Osmanlı sınırlarını 35 km geçerek Ardahan'a ilerledi.

Ardahan kalesi, İngiliz mühendislerle yapılmıştı ve savaş için bütün tahkimatlarının tamamlanmamasına rağmen oldukça önemliydi. Mühimmat olarak Ardahan kalesinde 8000 civarında süngü ve kılıçla 95 top vardı. Buna karşılık Rus birliklerinde 56 sahra ve 20 kuşatma topu ile 15.000 süngü ve kılıç vardı.[313] 14 ve 15 Mayısta kapsamlı keşif ve istihbarat çalışmaları yapan Ruslar, iki gün boyunca Ardahan Kalesine yapacakları saldırıyı dikkatli bir şekilde planlayarak hazırlandılar. 16 Mayıs'ta, kısa ama iyi organize edilmiş bir topçu hazırlığının ardından, Rus birlikleri, kentin doğusundaki mevkilere baskın düzenledi. 17 Mayıs saat 18:00'de Rus birlikleri tekrar saldırı başlattı. Piyadeler topçu atışlarıyla desteklendi. Ruslar saldırıda başarılı oldular ve Osmanlı birlikleri geri çekildi. Osmanlı bu çarpışmada 2000 kayıp verirken Rusların kaybı 420 civarındaydı. Ruslar 95 top ve 6 milyon mermi, çok sayıda silah ve yedek mühimmat ele geçirdi.[314] Rus birliklerinin ağır kayıplar vermeden bu şekilde başarılı bir saldırı yapması; iyi bir keşif, topçuların uygun pozisyona konuşlanması ve iyi bir plan ile açıklanabilir. Rus birlikleri Osmanlıya karşı doğal askeri üstünlüklerini Ardahan savaşında gösterdiler ve başarılı oldular. Fakat stratejik açıdan Ardahan'ın ele geçirilmesi ikincil bir amaçtı ve asıl hedef olan Kars'a saldırmak ve Muhtar Paşa'nın güçlerini yenerek Erzurum'un ele

[312] İvan Silvestroviç Çernyavskiy, **Materialı dlya opisaniya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878 gg., na Kavkazsko-Maloaziatskom teatr s planami**, Tom I, S. Peterburg, 1904, s. 93-94
[313] Çernyavskiy, **Materialı dlya opisaniya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878 gg., na Kavkazsko-Maloaziatskom teatr s planami,** Tom I, s. 152-153
[314] Boris Mihailoviç Kolyubakin, **Russko-Turetskaya Voyna v 1877-1878 gg., na Kavkaz i Maloy Azii**, Çast I, S. Peterburg, 1906, s. 137-138

geçirmek hedefinin dışında olmasından kaynaklı stratejik zararı telafi etmeye yetmezdi. Zaman kaybından daha fazlası söz konusuydu. Mesela bu seferin sonuna kadar Kafkas ordusu ele geçirilemedi. Osmanlı birliklerindeki kargaşadan ve moral bozukluğundan yararlanarak kısa ve kolay bir şekilde elde edilebilecek zafer daha sonra aylarca süren bir mücadeleye dönüştü. Ardahan'ın ele geçirilmesinden sonra artık sonraki aşamaya geçildi.[315]

Ardahan'ın işgali ve Muhtar Paşanın Kars'tan çekilmiş olması Osmanlı birliklerinin zayıflanmış olabileceğini gösteriyordu. Melikov, bu sebeple baştaki savaş planının eskimiş olduğu ve gerekli değişikliklerin yapılması gerektiği fikrine kapıldı. Başkomutanın talimatı için bu konuyla ilgili atıfta bulunan Loris-Melikov, daha sonraki askeri harekâtlar konusundaki kararlarla ilgili olarak kendisine bağlı generaller ve rütbelilere, topladığı askeri konseyde şu üç soruyu sordu;

1) Eşzamanlı olarak Kars' kuşatmak ve Erzurum'a ilerlemek mümkün müdür?

2) Eğer mümkün değilse, o zaman Kars'ı kuşatırken Muhtar Paşa ordusuna dikkate almamak mümkün mü?

3) Kuşatmayı bir kenara bırakıp sadece Muhtar Paşa ordusunu yenilgiye uğratmakla uğraşmak mümkün mü?[316]

Geyman'dan etkilenen askeri konsey, sadece ikinci soruya olumlu bir cevap verdi. Askeri konseyin bu görüşü Loris-Melikov tarafından paylaşılmamasına ve Erzurum yönünde saldırmaya daha yatkın olmasına rağmen, yine de askeri konseyin görüşü ile aynı fikirdeydi; Muhtar Paşa'nın birliklerine yönelik saldırı seçeneği reddedildi ve Kars kuşatmasına devam etmeye karar verildi. Durum değerlendirildiğinde bu karar aslında yerinde bir karar değildi. Mayıs sonunda, Loris-Melikov, Ardahan'da 16 topa sahip 6.000 askere sahipti. Muhtar Paşa'nın ordusu ise 28 toplu 20.000 kişiden oluşuyordu ve Muhtar Paşa Oltu-Zivin-Eleşkirt hattına güveniyordu. Takviye olarak da 15.000 civarında asker bulunmaktaydı. Bununla birlikte, 33.000 kişilik Muhtar Paşa ordusunun tamamı dağınıktı ve hala örgütlenme

[315] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878** gg, s.205-206
[316] Çernyavskiy, **Materialı dlya opisaniya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878 gg., na Kavkazsko-Maloaziatskom teatr s planami**, Tom I, s.128-129

ve eğitim sürecinde idi; savaş eğitimi o kadar zayıftı ki, örneğin topçu tüm savaş boyunca şarapnel kullanmayı asla öğrenemedi ve Türkler Kafkas cephesinde hiç kullanamadı. Bu koşullar altında, Muhtar Paşa'nın ana güçlerinin bulunduğu Ardahan, Kars ve Surp Hovhannes'ten Zivin'e eşzamanlı bir saldırının başarı şansı yüksekti. Muhtar Paşa'nın kara ordusunu ancak dağınık haldeyken mağlup edilebilirdi. Melikov, Kendilerinden birçok açıdan üstün ve daha iyi konumda olan Muhtar Paşanın ordusuna karşı ani ve acil bir saldırı gerçekleştirmekle zafer kazanabileceğini düşünüyordu. Her geçen an Rus ordusu için kayıptı ve Muhtar Paşanın ordusunu yenmeden uzun zaman gerektiren Kars kuşatmasına devam etmek mümkün değildi. Loris-Melikov, bunun farkına varmıştı ancak askeri konseyin görüşüne karşı koymaya ve Muhtar Paşanın ordusunu yenmek için bir saldırı yapmaya cesaret edemedi.[317]

8 Haziran 1877'de, Kars Kalesi ablukaya alındı, 12 Haziran'da topçu bataryalarının hazır olmasıyla birlikte kuşatma başladı. Fakat mevcut durum nedeniyle bir ay içinde kuşatma kaldırıldı. Loris-Melikov, Haziran ayının ortalarında, Muhtar Paşa'nın ordusunun eğitiminin tamamlandığını ve kuşatmayı kaldırmak için Kars'a geleceğine dair bilgiler almıştı. Kuşatmayı kaldırmayı gerektiren durum işte buydu. Kısa bir süre sonra Soğanlık'taki Muhtar Paşa birliklerine karşı Geyman komutasında güçlü bir birlik gönderildi. Loris-Melikov, Muhtar Paşa Kars kuşatmasını kaldırmak için geleceğinden ona karşı saldırma istiyordu. Bunun tek sebebi bu olmayıp aynı zamanda Erivan Birliğinde gelişen durumlardan da etkilenmişti. Erivan müfrezesi, Rus-Türk sınırını 8.000 süngü ve kılıçlı iki birlik ve 30 topla geçti. Birliğe, 38. Piyade Tümeninin komutanı Korgeneral Tergukasov komuta ediyordu. Çok derin askeri bir bakışa sahip olmasa da son derece yetenekli bir asker olan Tergukasov, oluşan koşullara göre ustaca taktikler uygulamış ve Kafkasya savaşlarıyla Osmanlıya karşı büyük bir tecrübeye sahipti. Diğer generallerden en önemli farkı buydu.[318] Sınırı geçtikten sonra Erivan Birliği iki kol halinde 30 Nisan'da Türk birlikleri tarafından temizlenen Doğubayazıt'ı işgal etti. Erivan Birliği, Eleşkirt'e saldırarak Muhtar Paşanın dikkatini üzerinden çekmek ve Kars'tan ayrılmasını sağlama görevi verilen 7 Mayıs'a kadar orada kaldı. Bu birlik

[317] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg,** s. 208
[318] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 208

10 Mayısta Surp Hovhannes Manastırına geçti.[319] Bu birliğe karşı Tatlıoğlu Mehmet Paşa komutasındaki 6 top, 7000 civarında süngü ve kılıçlı birlik bulunuyordu. Ek olarak Van'da 4.000-5.000 süngü ve kılıçlı Faik Paşanın birliği vardı ve bu birliğin görevi Doğubayazıt yönünde Tergukasov birliklerini takibe alacaktı. Erivan Birliğinin Eleşkirt'e (Zeydekyan) ilerlemesi, Mehmet Paşa'yı Eleşkirt'ten Deli-Bab konumuna çekilmeye zorladı. Bu da Loris-Melikov'u Erivan birliğini Muhtar Paşa ordusunun ana güçlerini oyalamak için kullanmaya yöneltti.

11 Haziran'da Loris-Melikov, Tergukasov'a şöyel bir emir verdi: "Soğanlık'a yoğunlaşan düşmana karşı, Kars'ı kurtarmak için gelmelerini önlemek için derhal aktif eylem yapın. Önemi nedeniyle, kayıp vermekten çekinmeyin." Loris-Melikov'un bu emri belli bir temele dayandırılmamış bir emirdi. Güçsüz Erivan birliği bu emirle üssünden 215 km uzaklaştı. Sırf emri yerine getirmek için savaş gücünü azaltmış oldu. 7.000 süngü ve kılıçtan oluşan bir birlik, artık bundan sonra geri cepheyi iyi koruyamayacaktı. Ayrıca Van tarafında bulunan Faik Paşayı savuşturacak güçleri yoktu. Melikov'un bu emrinin yerine getirilmesi zaten güçsüz olan Erivan Birliği için büyük bir sıkıntı yaratmıştı. Erivan Birliğinin Eleşkirt'e ilerlemesi Zivin yakınındaki Muhtar Paşa'nın ana kuvvetlerine karşı tehdit oluşturmaya başlamıştı bile. Bu nedenle, Mehmet Paşa'ya, Tergukasov'un saldırısını kesinlikle önleme emri verildi. Mehmet Paşa'nın birlikleri takviyelerle güçlendirildi ve 16 Haziran'da 8.300 süngü ve kılıçla 12 silahla Dramdağ sırtında mevzilendi. Aynı gün Erivan Birliği Osmanlı mevzilerine saldırdı, Mehmet Paşa şehit edildi, birliği tamamen dağıldı.[320]

Muhtar Paşa, Türkler için çok utanç verici olan bu sonuç karşısında çok öfkelendi, birçok subayın rütbesi düşürüldü ve hatta ikisine kırbaç cezası verdi. Erivan Birliğinin kaybı yaralılar ve 150 ölüydü. Bu kadar az kaybın verilmesinde komutanların iyi idare ve sevki, 1000-1600 metrelik bir mesafeden ateşlenen Rus topçularının hedeflere çok iyi atışlar yapması önemli rol oynamıştı. Bununla ilgili olarak İngiliz yazar Norman; "Ruslar kayda değer bir şekilde hareket ettiler, hızlıca

[319] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 208
[320] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 209

ilerlediler, arazinin yapısını iyi kullandılar, iyi eğitildiklerini ve disiplinli olduklarını ve zekice ve cesurca yönlendirildiklerini gösterdiler." şeklinde yazmaktadır.[321]

Mehmet Paşa'nın müfrezesinin dağılması ve yenilgisi, Muhtar Paşa'yı fazlasıyla alarma geçirdi. Rusların bu zaferinin yalnızca askeri değil, aynı zamanda politik önemi de vardı. Bu durum, Anadolu'daki Türk birliklerinin moralinin bozulmasına, Türk toplumunun memnuniyetsizlik duymasına sebep olduğu gibi Ermenilerin Türk boyunduruğundan erken kurtuluş umutlarını da yeşertmişti. Aynı zamanda, bu zafer, Muhtar Paşa kuvvetleri için de tehdidin artması demekti. Bütün bu koşullar, Muhtar Paşa birliklerinin Erivan birliğini yenilgiye uğratmasını ve onları doğudan atmasını gerektiriyordu. Bu nedenle Muhtar Paşa güçlerini Deli-Bab'ta bulunan Erivan Birliklerine yoğunlaştırdı. Muhtar Paşa'nın emrinde 18 topu olan 14.000-18.000 asker, Erzurum yönünde, Zivin'i savunmak için İsmail Hakkı paşanın komutasında 18 topu olan 10.000-11.000 civarında asker kaldı. Buna ek olarak, Keprike ve Hasankale'de takviye güç olarak aslen Macar olan Kaftan Mehmet Bey'in emri altında 2.000 asker bulunuyordu. Muhtar Paşanın emrindeki birlikleri eşzamanlı hazırlıklarını yaptıktan sonra hareket geçti. Bu arada Faik Paşa birlikleri 18 Haziranda Doğubayazıt'ı kuşattı ve Erivan birliğinin tek iletişim yolunu kapatmış oldu.[322] Loris-Melikov Muhtar Paşanın Erivan birliklerine saldıracağını ve onları mağlup edebileceğini düşünmüş ve Geyman komutasındaki birliklerin uzaklıktan dolayı gidemeyeceğinden endişe ediyordu. Fakat bu olmadı. Loris-Melikov, generaller Geyman ve Tergukasov'un güçlerini birleştirerek Muhtar Paşa ordusuna karşı birlikte Muhtar Paşanın birliklerinin arkasından hareket etme emri verdi. Rus birliklerinin Kafkas cephesinde sergiledikleri karakteristik bir eylem şekliydi bu. Ana hat üzerinde eylemler yapmak yerine ikincil bir hedefi yani Ardahan'ın seçilmesi ve alınması Ruslar için avantajlı gibi görünse de aslında zaman açısından büyük kayıptı. Böylece hem Muhtar Paşaya karşı bir zafer ve Kars'ı işgal etme fırsatı kaçırılmıştı. Buna rağmen Muhtar Paşa ordusuna aldırmadan Kars'a saldırmaya yönelik karar verildi. Fakat Kars ablukası, Geyman'ın kuvvetlerinin de ayrılmasıyla yetersiz kaldı

[321] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.209-210
[322] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.209-210

ve bu nedenle yarıda bırakıldı ve Muhtar Paşanın birliklerini takibe başladı. Böylece Kars kuşatması durdurulmuş oldu.[323]

Planlar sürekli değişiyordu ve planlı bir savaş olmaktan çıkmıştı. Planlardaki bu değişikliklerin temeli sağlam değildi, yetersiz veya hatalı istihbarat bilgileri düşmanın komunu hakkında gerçekçi veriler içermiyordu. Yapılan her yeni plan eskisinden daha kötüydü. Güçler dengesi de gün geçtikçe değişiklik gösterdiğin gelişmelerin hiç biri Kafkas Rus ordusunun lehine değildi. Loris-Melikov verdiği emri yerine getirirken Erivan Birliği için neredeyse bir felakete yol açacaktı. Rus komutanlarının akıllıca hamleleri ile bu tehlike bertaraf edildi. Türk tarihinde Halyaz Muharebesi olarak adlandırılan bu savaş öncesi gelişmeler kısaca şu şekildedir.[324]

20 Haziran'da, Tergukasov birliğini Dayar'a taşıdı ve buraya konuşlandı. Yenilen Osmanlı birliklerinin aynı gün saldırabileceğini düşünmeyen Tergukasov dikkatsiz davranmış, kamp için vadide bir yeri seçmişti ve herhangi bir saldırı ya da çatışma anında son derece olumsuz koşullara sahipti. Geyman birliklerinin gelmesiyle birlikte hareket edecek olan Tergukasov, hazırlıklarını tamamladı. Erzaklar hazırlandı, silahlar bakımdan geçirildi, yaralılar taşındı vb. Mücadele hazırlığında sadece iki küçük birlik vardı. Birincisi, Binbaşı Gurov komutasındaki bir piyade taburu ve iki yüzer kişilik Kazak birliği, o gün için yiyecek arama görevi verilmişti. Diğeri ise Eşek-Elyas tarafından istihbarat toplamakla görevli Albay Medvedovski komutasındaki birlikti.[325] Sabah erken saatlerde karargâhtan ayrılan bu birlikler kısa bir süre sonra Muhtar Paşa komutasındaki Osmanlı birlikleriyle karşı karşıya geldi. Medvedovski'nin birlikleri, Eşek-Elyas'ın yakınında Türk süvarileriyle ve Dayar Boğazı'dan inen kalabalık bir Türk piyade kolonunu fark ettiler. Bu, 15.000 kişilik Muhtar Paşa'nın ordusuydu. Medvedovski, geçidin ne kadar önemli olduğunu biliyordu ve hızlıca hareket ederek Osmanlı birliklerinin buradan geçişini engellemeye çalıştı. Binbaşı Gurov da benzer bir karara vararak, Dayar tarafındaki yüksek yerleri işgal etti. Bu iki komutanın kendi başlarına aldıkları bu kararlar Erivan Birliğinin en savunmasız sağ kanadını korudu ve savaşın seyrini Ruslar

[323] Çernyavskiy, **Materialı dlya opisaniya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878gg. na Kafkazsko-Maloaziatskom Teatr s planomi**, tom II. s. 49-50
[324] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878** gg, s.211
[325] Çernyavskiy, **Materialı dlya opisaniya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878gg. na Kafkazsko-Maloaziatskom Teatr s planomi**, tom II., s.50-51

açısından tamamen olumluya çevirdi. Öğleye doğru Tergukasov'un emriyle alarma geçirilen birlikler Medvedovski ve Gurov'a desteğe geldi. Üç grup oluşturuldu: Bronevski komutasında sağ kanat, Shaka'nın emrinde merkez ve sol kanatta Slyusarenko olacak şekilde üç grup oluşturuldu.[326] Öğleden sonra tüm kuvvetler savaşa girdi. Osmanlı ordusu saldırılarını Bronevski'nin kanadına yoğunlaştırdılar ve Bronevski kuvvetlerini bastırdılar. Merkez kanattan az da olsa takviye alan sağ kanata Shaka da yardım edince zor durumda kalan Bronevski kuvvetlerini Osmanlı birliklerinden kurtardılar. Osmanlı kuvvetleri şaşkındı ve bu durum tüm sağ kanadın karşı saldırı yapmaları için bir işaretti. Saldırı karşısında Osmanlı birlikleri dağıldı ve kaçmaya başladı. Rus ordusu hava kararıncaya kadar onları takip etti. Bu sayısal olarak üstünlüğü elinde bulunduran Muhtar Paşanın son saldırısı oldu. Bu savaşta Rus topçu ve piyadelerinin iyi koordinasyonu, savaşçı olmayanların bile geride kalmayıp mücadele etmesi gibi üstün niteliklerini gösteren Rus ordusu savaşı kazanmış oldu. Medvedovski, Gurov, Slyusarenko gibi komutanların gerekli yerlerde kendi başlarına karar alarak savaşın seyrine müdahale etmesi de bu başarıda önemli rol oynadı. Eğer bu komutanlar bu şekilde kendi başlarına kararlar alıp uygulamasaydı savaşın sonucu kendileri açısından feci sonuçlar doğurabilirdi denilebilir. Sonuçları o kadar çarpıcıydı ki bu savaş "komutanların savaşı" olarak adlandırılmıştı.[327]

Bu savaştan sonra Tergukasov 22 Haziran'da birliklerini daha avantajlı konumda olan Dram-Dağ'a çekti. Tergukasov bu arada Geyman birliklerinin durumuyla ilgili bilgi edinmeye çalışıyordu. Fakat Doğubayazıt'taki Osmanlı birlikleri, Loris-Melikov ile takviye birlikler arasındaki bağlantıyı kesmişlerdi ve Geyman komutasındaki Erivan birliği hakkında hiçbir bilgi edinemiyorlardı. Geyman birlikleri ise yiyecek tedarikinin geç kalması nedeniyle Loris-Melikov'un emrettiği tarih olan 19 Haziranda değil Kars'tan Soğanlık'a ancak 21 Haziranda hareket edebildiler. 22 Haziran Sarıkamış'a ulaştı. Loris-Melikov'a, Erivan birliğinin Muhtar Paşa askerleri tarafından sarıldığı ve iki ordunun savaştığı fakat birliğin kendi pozisyonunu koruduğu yönünde sağlam olmayan bilgiler gelmişti. Geyman birliği 23 Haziranda Micingirt'e ulaştı ve 25 Hazirana kadar burada kalarak düşman hakkında

[326] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 212
[327] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.213

bilgi topladı. Bu toplanan bilgilere göre Zivin mevkii eski Erzurum Valisi İsmail Paşa tarafından işgal edilmişti. Bu birlikte 20 tabur ve 18 top Deli-Bab'da bulunan Muhtar Paşa'nın ana kuvvetlerinden takviye bekliyordu. İsmail Paşa 25 Haziran'da Zivin mevkiini 18 top ve yaklaşık 11.000 kişilik birliğiyle işgal ettiği sırada Muhtar Paşanın 21 top ve 14.000-18.000 kişiden oluşan ordusu Köprüköy, Hasankale, Deli-Bab ve Dayar'da bulunmaktaydı.[328]

Muhtar Paşa önce Erivan Birlikleri ile çarpışmaya karar verdi fakat Rus birliklerinin Soğanlık'a yaklaşmakta olduğunu öğrenince bu fikrinden vazgeçti ve beklemede kaldı. Geyman'ın birliğinde yaklaşık 12.000 piyade, 5.500 süvari ve 64 topu vardı. İsmail-Paşa'nın Zivin'ndeki birliği ile karşılaştırıldığında, Geyman neredeyse eşit piyade kuvvetlerine sahipti, ancak süvari ve topçular açısından önemli bir üstünlüğe sahipti. Muhtar Paşa ordusu ile karşılaştırıldığında ise Geyman'ın insan gücü olarak sadece küçük bir genel üstünlüğe ve top sayısında da üç kat üstünlüğe sahipti. Her iki durumda da, Rus birliklerinin Osmanlı birliklerinden üstündü.[329] Loris-Melikov, Muhtar Paşa ordusuna karşı bu kadar üstün durumdayken farklı bir karar alarak Horasan'a gitmeye ve orada İsmail Paşa ya da Muhtar Paşanın birliklerine saldırmaya karar verdi. 24 Haziran'da gerçekleşen bir toplantıda, Zivin pozisyonlarına saldırmayı teklif eden Geyman'ın görüşü kabul gördü. Rus piyade birlikleri 25 Haziranda öğleden sonra saldırı başlattı.[330]

Elverişsiz coğrafi şartlar Rus piyadelerini yavaşlattı. Osmanlının karşısında büyük kayıplar verdiler. Rus topçuları da piyadelere pozisyonlarının uygun olmayışından gerekli desteği sağlayamadı. Saldırı durduruldu. Akşama kadar aynı pozisyonda kalan Rus piyadeleri mühimmatlarının çoğunu harcadı, altı tabur takviye gelmesine rağmen ilerleyemedi. Geyman'ın düşündüğünün aksine Osmanlı birlikleri bulundukları konumu terk etmeye niyetli değildi. Tek umut olarak süvariler kalmıştı. Fakat onlar da istenilen başarıyı sağlayamadı. Bu arada Tümgeneral Çavçavadze, Osmanlı birliklerinin Köprüköy'de göründüğüne dair bilgi aldı. İki ateş arasında kalmayı göze alamayan Çavçavadze, çekilmeye karar verdi. Sonuç itibariyle Ruslar

[328] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.213
[329] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.213-214
[330] Çernyavskiy, **Materialı dlya opisaniya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878gg. na Kafkazsko-Maloaziatskom Teatr s planomi**, tom II. s. 63

başarısız oldu. Rusların kaybı 900 civarındaydı, Osmanlının zayiatı ise çeşitli kaynaklara göre 650 ila 1300 arasındaydı.[331]

5 Temmuz'da Kars'a gelen Loris-Melikov, ağır başarısızlığın etkisinden kurtulamadı ve Kars ablukasını ve kuşatmasını tamamen kaldırmaya, doğrudan Rus-Türk sınırına çekilmeye ve Rusya'dan gelecek takviyeyi bekleyerek savunmada kalmaya karar verdi. Loris-Melikov tarafından kabul edildi. Muhtar Paşa, Kars'a giden Lars-Melikov'un peşinden gitti. Fakat Geyman'ın aniden ayrılması karşısında Muhtar Paşa şüpheye düştü. Kendisinin bir tuzağa çekilmiş olabileceğini düşünüyordu. Bu nedenle, 7 Temmuzda Tikma'ya geldi ve oradan 9 Temmuz'da, Rus güçlerinin Kars'tan ayrılmaya başladığını gözlemledi.[332] Tergukasov, 27 Haziranda Dram-Dağ'a konuşlandı. 28 Haziranda Eleşkirt'e doğru yola çıktı. İsmail Paşa 27 Haziran'da Dayar'a geldi ve Erivan birlikleriyle çarpışan Osmanlı birliklerinin komutasını aldı. İsmail Paşa 28 Haziran sabahı Erivan birliklerinin peşine düştü ve öğleye doğru Rus kampına ulaştı. Alarma geçirilen birlikler savaş düzeni aldı ve topçu ateşleriyle karşılık verdiler. Geri çekilmeye başlayan Erivan birliği 30 Haziranda Kara Kilise'ye ulaştı. Tergukasov bu civarda elverişli bir pozisyon almak istedi fakat uygun yer bulamadı. Kara Kilise'nin batısına konuşlandı. Temmuzda Osmanlı birlikleri saldırı düzenledi. Fakat Ruslar karargâhlarını tahliye etmeyi başardılar.[333]

Doğubayazıt komutanı Patseviç, 16 Haziran'da kentte Kürt birlikleriyle karşılaştı ve çatışma sonrası kenti kuşatarak Kovalevski taburunu kaleye getirdi ve burada yiyecek ve diğer ihtiyaçların stoklanmasını emretti. Bu sırada, 18 Haziran'da, Faik-Paşa Birlikleri Teperiz Geçidi'ni geçti ve Doğubayazıt'a yaklaştı. Faik Paşa'nın 11 topu ve 7.000 kişilik düzensiz birliği ile 4.000 kişilik düzenli birliği vardı. 18 Haziran'da garnizonun büyük çoğunluğuyla Patseviç, Teperiz'de keşif yaparken Osmanlı birlikleriyle karşılaştı, ağır kayıplar veren Rus birlikleri geri çekilmeye başladı. Kaleye dönmeye çalışan Kovalevski öldürüldü. Fanatik mollalar tarafından yönlendirilen yerel halk geri çekilmekte olan Rus birliklerine çatıdan, pencerelerden

[331] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 215
[332] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.215-216
[333] Çernyavskiy, **Materialı dlya opisaniya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878gg. na Kafkazsko-Maloaziatskom Teatr s planomi**, tom II. s. 63-64

ve kapılardan ateş açtı, çocuklar da taş attılar.[334]Akşamüzeri Patseviç kaleye ulaşabildi. O andan itibaren 23 günlük Rus ordusunun görkemli sayfalarından biri olan Bayazıt savunması başladı. Kalede Teğmen Albay Kovalevski'nin dul kalan eşi, 1.626 asker, subay ve Kazaklar, iki doktor, bir memur ve bir kız vardı. Ayrıca, kale içinde 70 at vardı. Kalede 356 kilo kadar kurutulmuş ekmek, 316 kilo arpa vardı ve bu kaledekileri günlük 400 gr. istihkakla ancak 9 gün idare edebildi.[335] Su stoku da son derece önemliydi ve var olan su stoku da beş gün yetti. Çok yakın olan dereden su almak zorundaydılar. Kısa süre sonra Kürtler, insan ve hayvan cesetlerini dereye attılar. Buradan alınan su bağırsak hastalıklarına yol açtı. Su yetersizliğinden sadece hastalara çorba yapılabildi. 5 Temmuzda bunu da kesmek zorunda kaldılar. O güne kadar kişi başına düşen su miktarı bir kapağın dörtte biriydi. 6 Temmuzda bir tahta kaşığa düşürüldü. 7 Temmuzda yağan şiddetli yağmur Rusları susuzluktan kurtardı. Yiyecek o kadar azdı ki gitgide günde 50 gr. a kadar düştü. Ruslar dayanamayıp atları kesip yediler. Askerler öyle güçsüz düşmüştü ki tüfeğin geri tepmesiyle yere düşüyorlardı.[336]

Kaleyi kuşatan Faik Paşanın birlikleri, fazla saldırı yapmadan beklemeye çekildi. Ermeni nüfusunu katletmek, kızlara ve çocuklara karşı inanılmaz vahşet sergilemek, şehri yakmak ve kaleye giriş çıkışı engellemek için, kaledeki Rus birliklerinin açlıktan, hastalıktan ve ölmelerini beklemeye başladılar.[337] Ancak, bununla birlikte Faik Paşa ve diğer Türkler, Kürt ve Çerkesler kaleyi bir an önce almak için uğraştılar ve Rus yetkililere en uygun şartlarda teslim olma önerisini sundular. Kaledeki Rus yetkililer düşmanı küçümseyerek tüm önerileri reddettiler hatta gönderilen elçilerden birini asarak, bir daha "elçi" göndermemeleri konusunda uyarıldılar. Astıkları bu kişi çift taraflı bir casustu. Rusların dört gözle beklediği takviye 9 Temmuzda geldi. Kaleden "Bizimkiler geliyor!" sesleri yükseldi. O esnada Tergukasov komutasındaki Erivan Birliği göründü. Osmanlı ordusu üç kola ayrılmıştı. Doğubayazıt'ın 25 km batısında İsmail Paşa komutasındaki Eleşkirt

[334] Kolenkovskiy, Belolipetskiy, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s. 38
[335] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 219
[336] Çernyavskiy, **Materialı dlya opisaniya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878gg. na Kafkazsko-Maloaziatskom Teatr s planomi**, tom II. s. 65
[337] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 221

birliklerinde 18 top ve 12.000 asker vardı. Münip Paşanın 4 topu ve 2 kişilik kuşatma birliği vardı. Faik Paşa'nın ise beş topu 6.000 kişilik birliği bulunmaktaydı.[338]

10 Temmuzda Tergukasov Faik Paşa birliklerine Amilohvari süvari birliği ile saldırdı. Şiddetli çatışmalardan sonra Rus birlikleri kaleden aldıkları atış desteğiyle beraber şehre girdi. Faik Paşanın birlikleri mevzilerinden sürüldü. Faik Paşa acil olarak Van'a çekildi ve ardında esirlerle birlikte 3 topu bıraktı. Eleşkirt birliğinin gecikmeli saldırısı da Rus süvarileri tarafından püskürtüldü. Kaledeki cesur Rus birliği kurtarıldı. Yaşayan birer iskelete dönmüş gibi görünen yaralılar ve hastalar, araçlarla Iğdır'a geçti. "Kendin öl ama yoldaşlarına yardım et düsturuyla Erivan birliği Rus ordusunun şerefine şeref kattı." Rus Kafkas Ordusu birlikleri için önceki başarısızlık acısını hafifletti. Karadaki savaş bu şekilde seyrederken denizde ise durum şu şekildeydi; Kobuleti Birliği, Kafkas cephesinin deniz tarafında ilk iki ayda, sadece 15-20 km yol alabilmişti. Bunun sebebi zorlu arazi koşulları, kendi liderleri ve Osmanlılar tarafından kandırılan yerel Acarların eylemleriydi. Bu iki ay içerisinde Osmanlı birlikleri Tsikhisdziri sırtındaki uygun yerlere mevzilendiler. Kobuleti Birliği buralara saldırı yaptı 750 kayıp verdiler. 24 Hazirandaki Osmanlı saldırısını püskürtülürken Osmanlının kaybı 1000 civarındaydı. Kobuleti Birliği daha sonra Osmanlı-Rus sınırının 5-10 km güneyindeki mevkilere çekildi. Önceki bu olaylarla eşzamanlı olarak Kafkas ordusunun güçleri, toplam 7000 kişilik Osmanlı çıkarma birlikleriyle sıkı bir savaşa girişmişti.[339]

2.7. RUS VE TÜRK FİLOLARININ KARADENİZ VE TUNA'DAKİ EYLEMLERİ

Rus Karadeniz Filosu hem insan gücü olarak hem de askeri teçhizat olarak Osmanlı ordusuyla kıyaslanamayacak durumdaydı. Buna rağmen Rus Karadeniz filosu başarılı operasyonlar gerçekleştirmekle kalmadı Rus kara birliklerinin savaşına da yardımcı oldu. Savaşın ilk aşamasında Rus Karadeniz Filosunun aktif eylemlerini önemlilerinden birisi, Fethi Bülent'le 1858 yılında yapılmış olan Rus vapuru Vesta arasındaki savaştı. Vesta, iki adet 9 kiloluk ve bir adet 4 kiloluk top, iki adet

[338] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 221
[339] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.222

Angstrem iki hızlı top ve iki tane Gatling silahlarıyla donatılmıştı. Toplam 134 kişilik mürettebatı bulunuyordu.[340]

22 Temmuz 1877'de Bulgaristan kıyılarına giden Vesta, 23 Temmuzda bir düşman gemisi tespit etti. Havanın kapalı olması nedeniyle gemiyi tam olarak tespit edebilmek için iyice yaklaştı ve bu geminin Osmanlı savaş gemisi Fethi Bülent olduğunu gördü. Vesta'nın kaptanın verilen emir iyi silahlanmış ve iyi donanımlı Osmanlı gemisiyle temas kurmaktan kaçınmaları yönündeydi. Fakat artık savaştan kaçınmak mümkün değildi. Fethi Bülent ateş açtı, Vesta'da aynı karşılığı vererek geri çekilmeye çalıştı. Fethi Bülent daha hızlı olduğu için Vesta'yı yakaladı ve ateş açtı ve Vesta'nın üst güvertesi delindi, ağır hasar aldı. Mürettebat da aynı şekilde ağır kayıp verdi fakat ruhlarını kaybetmediler. Şarapnel parçalarıyla yaralanan Teğmen Korotkoy bu halde komuta görevini sürdürdü. Osmanlının ağır ateşine rağmen mücadeleye devam ettiler. Nihayetinde Fethi Bülent'e top mermisi isabet ettirmeyi başardılar, mürettebat panik içindeydi. Hasar alan Fethi Bülent geride kalmaya başladı sonra rotasını değiştirdi ve bir zaman sonra gözden kayboldu. Vesta'nın mürettebatından 33 kişi öldü, bunlardan yedisi subaydı. Eylül ayında Fethi Bülent'in komutanı Yüzbaşı Şükrü Bey hakkında bu kaçıştan dolayı resmi soruşturma açıldı. Rus denizcilerin kahramanlığı ve Vesta mürettebatının örnek bağlılığı bu güç açısından adil olmayan savaşı kazandı, oysa tüm göstergeler Vesta'nın yok olacağına işaret ediyordu.[341]

S.O. Makarov, Osmanlı gemilerine mayınlı botlarla saldırılar yapmak istiyordu. Özellikle Makarov'un planı, oldukça tehlikeli hatta bir hayalden öteye gidemeyecek bir şeydi. Planın uygulanabilirliği yoktu. Sivastapol'dan Batum'a V. Konstantin gemisi iki günlük bir yol kat edecekti ve bu yol oldukça tehlikeli ve ölüm riskinin yüksek olduğu bir rotaydı. Yine de planını uygulamayı kabul ettiren Makarov ustaca manevralarla 13 Mayıs 1877'de, Konstantin gemisiyle gizlice, Osmanlı filosunun bulunduğu Batum'a baskın düzenledi. Osmanlı gemilerine saldırmak için Çesma adlı mayın yüklü tekneyi yaklaştırdı. Çesma'nın kaptanı Teğmen Zadarennıy, Osmanlı devriye gemisinin altına mayın yerleştirdi fakat teknik

[340] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.222-223
[341] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.230

bir arıza nedeniyle patlamadı ve böylece ilk saldırı denemesi başarısız oldu. Makarov, ikinci kez 11 Haziran 1877'de saldırı düzenledi, istihbara bilgilerine göre dört Osmanlı savaş gemisi vardı ve Makarov bunları hedef seçmişti.[342] Fakat Osmanlı filosu önlem almıştı ve saldırı başarıya ulaşamadı. Bu da başarısız da olsa mayın saldırısı denemesinin Osmanlının alarma geçtiğini gösterdi. Rus Karadeniz filosu bu başarısız mayın saldırı denemelerinin dışında çoğunlukla Osmanlı nakliye ve ticaret gemilerin yönelik saldırılar yaptı. Ruslar bu saldırılarına Osmanlı filosu da aynı şekilde karşılık verdi fakat sadece birkaç ufak ticari gemiyi ele geçirebildi. Savaşın ilk Osmanlı Karadeniz filosunun eylemlerinin sınırlı olduğunu ve çok önemli sonuçlar alamadı.[343]

2.8. OSMANLI ORDUSUNUN ŞİPKADAKİ RUS MEVZİLERİNE SALDIRILARI

Zabalkan olarak adlandırılan Dış Balkanlarda ve İkinci Plevne savaşında Rus birliklerinin başarısızlığı, Osmanlı tarafından sevinç ve gururla karşılandı. Sultan Abdülhamit, Savaş komutanı ve Yüksek askeri konseyi karşı saldırıya geçmenin ve Rus birliklerinin Tuna Nehrinin ötesine sürmenin tam zamanı olduğuna karar verdiler. Bunun için Rus Tuna ordusuna üç koldan eş zamanlı ve yoğun bir saldırı gerçekleştirmeyi planlandılar. Buna göre Osman Paşa, Mehmet Ali Paşa ve Süleyman Paşa idaresindeki ordular bu saldırıları gerçekleştirecekti. Osman Paşa Kiraz Dalı, Mehmet Ali Paşa Razgrad, Süleyman Paşa da Doğu Tuna ordusunun başındaydı.[344] Uzun görüşmelerden sonra Süleyman Paşa'nın Şipka'ya saldırması kararlaştırıldı. Mehmet Ali Paşa ise Süleyman Paşa'ya destek verme "temennisinde" bulundu. Böylece ilk hedef Şipka geçidi olmuştu. Rus kaynaklarına (Belyayev, Geisman, Rastunov vb.) göre Osmanlı Yüksek Askeri Şura'sının Süleyman Paşa'nın Şipka'ya saldırması yönündeki kararı büyük bir hataydı. Mehmet Ali Paşa birlikleriyle birleşerek Rus birliklerinin sol kanadına saldırmak yerine ya da en kötüsü Batı geçidinden (Arap-Konakçı gibi) Osman Paşa ordusu ile birleşmek için,

[342] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.,** s.231
[343] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.231
[344] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 238

Şipka'yı geçmek yerine, Süleyman Paşa artık Rus birliklerinin bulunduğu ulaşılması en zor bölgeye saldırmak zorundaydı.[345]

Süleyman Paşa, Eski Zağra savaşından sonra doğrudan kuzeye, Karacadağ'ın sırtından Şipka'ya gitmek yerine, Rus öncü birliklerinin saldırı tehdidini ortadan kaldırmak amacıyla, Yeni Zağra'ya yöneldi. Süleyman Paşanın ordusu 4 Ağustos 1877'da geldi ve Rus birliklerinin Hain Boğaz'a geri çekilmesiyle herhangi bir çatışma olmadan Yeni Zağra'yı aldı. Süleyman Paşanın Balkan ordusu, 75 tabur, 5 Süvari Bölüğü, 15.00 Çerkes savaşçısı, çok sayıda Başıbozuklardan ve 10 topçu birliğinden oluşuyordu. Başıbozuklar haricinde ordudaki toplam asker sayısı 37.500 kişiye ulaşmıştı. Süleyman Paşa, Yeni Zağra, Sliven, Kotli, Tvardita ve Hain Boğaz'da 26 tabur, 2 tane yarımşarlı topçu birliği bırakarak, düzensiz birlikler çıkarıldığında 27.000 kişilik orduyla yola çıktı. 18 ağustos 1877'de Kazanlık'ı aldı.[346] Balkan ordusunun oldukça kötü şartlar altında ve son derece yorucu bir şekilde gerçekleştirdiği bu harekât, istihbaratın yetersiz oluşundan dolayı Ruslar tarafından fark edilmedi. Rus Tuna ordusu ve genel merkez komutası Osmanlının Şipka'ya doğru ilerleyişini zamanında takip edemediği gibi saldırının da tamamen farklı bir yönden olacağını düşündü. Balkan dağ geçitleri, Radetski komutasındaki 8., 11. Kolordu'nun bir bölümü ve diğer ordudan olmayanlarla birlikte sistemli bir şekilde korunuyordu. 13 ağustos 1877 tarihi itibariyle Radetski'nin emrinde 40 tabur, 6 Bulgar militan birligi, 3500 askerden oluşan süvari birlikleri ve 179 toplu asker, bir o kadar da filo vardı; toplam asker sayısı 46.000'i geçiyordu.[347]

Güney Cephesindeki tüm askerler 120 km'lik bir mesafede küçük aralılıklarla dağıldılar. Selvi'de en sağ kanatta, dokuz taburdan ve 26 toplu 9000 askerden oluşan Svyatopolk-Mirski'nin birliği vardi. Bu ordu Lovcadan Tirnova doğru olan istikametin güvenliğini sağlıyor, Balkan Birliğinin sağ kanadını idare ederek, Batı Birlikleri ile bağlantıyı kuruyordu. Doğuda, 36. Orlov Alayının üç taburundan, Bulgar milis kuvvetlerinin altı müfrezesi ve 29 toplu 6500 kişiden oluşan Derojinski'nin Gabrovski Birliği bulunuyordu. Bu birliğin ana gücü Şipka

[345] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s. 64
[346] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s. 64-65
[347] Mihail Aleksandroviç Gazenkampf, **Sbornik Materialov po Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878, Na Balkanskom Polustrof**, Vıpusk II, Çast 2, S.Peterburg, 1898, s. 334

geçidini koruyordu. Ayrıca Trevnensky geçidi ve bu iki geçit arasındaki dağ yollarını gözetliyorlardı.[348] Daha doğuda ise Albay Groman'a bağlı üç tabur ve 16 toplu 3500 askerden oluşan Hain Boğaz Birliği konuşlanmıştı ki bu birlik Hain Boğaz geçidini savunuyordu. Elena ve Zlataritsa'da, üç tabur, beş yüzer kişilik süvari birliği ve on toplu 3600 kişiden oluşan ve Tvardita ile Demirkapı geçidini savunan Boreyşi Birliği bulunuyordu. En sol kanatta ise Kesarova yakınlarında, sekiz tabur ve 32 toplu 100'er kişilik süvari birliği (10.000 kişiden oluşmaktaydı), General Raden'in Osman Bazar birliği yer alıyordu. Bu birlik, Rus cephesinin sol kanadını ve Osman Bazar'dan Tyrnov'a giden yolu koruyordu. Son olarak Tirnova yakınlarında, 4 Piyade Tugayı, 14. Bölge bünyesindeki 55. Podolsk ve 56. Jitomir Piyade Alayları, 11.Piyade Tugayının 42.Yakut Alayı ve 41.Selenginski Alayının taburunlarından oluşan ve toplamda 14 tabur, 66 toplu yaklaşık 14.000 kişilik Güney Cephesi Genel Takviye Birliği yerleşmişti.[349]

General Radetski, manevra yapabilmek amacıyla Balkana dağ geçitlerinin savunmasını önemsiyordu bu sebeple güçlü bir takviye birliği oluşturdu. General Radetski'nin bu kararı 120 km'lik savunma hattının olduğu düşünüldüğünde kötü sonuçlar doğurabilecek bir karardı. Burada Tirnova'dan Selvi'ye 53 km'lik iki, Şipka'ya 67 km'lik iki, Hain Boğaz'a 47 km'lik iki, Elena'ya 37 km'lik bir, Kesarova'ya ise 27 km'lik bir geçiş vardı. Dolayısıyla takviye kuvvet, normal bir yürüyüşle ancak iki gün sonra Helensky ve Osman Bazar birliklerine ulaşabilirdi, Hain Boğaz ve Selvi birliklerine ise ancak üçüncü gün, çok önemli dağ geçitlerinin bulunduğu Şipka Geçidine ise anca ya üçüncü günün sonunda ya da dördüncü ancak varabilirdi. Bu da Şipka Geçidini savunan birliklerin en az üç gün boyunca dışarıdan hiçbir yardım almadan kendilerini savunmaları demekti. Bu şartlar altında Radetski'nin planın gerçekleşebilme olasılığı yoktu. Bu savunma planının diğer bir olumsuz yanı bu birlikler arasındaki güç dengesinin başarısız olmasıydı. Tüm kuvvetlerin% 40'ından fazlası Rus Güney Cephesi'nin kanatlarını oluşturan

[348] Genov **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s. 68
[349] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 239-240

birliklerdeydi, % 30'u takviye birliklerinde olduğuna göre, sadece % 30'u koridorları tutan birliklere kalmıştı.[350]

Kanatlarda bu kadar çok sayıda asker olması gereksizdi, çünkü bunlar yalnızca Güney Cephesinin genel rezervinden değil, aynı zamanda Batı ve Rusçuk birliklerinden de hızlı bir şekilde desteklenebiliyordu. Kanatlardaki askerlerin sayısının azaltılmasıyla esas dağ geçitlerinin savunması arttırılabilirdi. Bu arada, geçitleri doğrudan savunan birliklerin yetersiz bir güce sahip olması, onları geçitlerin önüne değil, içlerine doğru yerleşmeye mecbur bıraktı. Bu da doğal olarak birliklerin pozisyonlarının aşırı derecede zayıf olmasına neden oldu. Ayrıca Tuna Ordusu saldırıya geçmek isterse bu dağ geçitlerinin güney çıkışlarına hâkim olmalarını da sağlayamıyordu. Savunmadaki bu eksiklerinin temel sebebi Güney Cephesi Komutanı Fyodor Radetski'nin zayıf komutasıydı. Radetski'nin iyi bir askeri görüşü ve bağımsız düşünce yeteneği yoktu.[351] Her ne kadar Radetski, büyük bir askeri deneyime sahip bir general olarak kabul edilse de (kariyerini Kafkas savaşlarında yapmıştı), "büyük savaşta" güçlendirilmiş bir kolordu gibi büyük bir askeri birliğe komuta etmemişti. Akademiden mezun olduktan sonra kişisel cesareti ve savaş alanında soğukkanlı ile kendini göstermişti. Savaşı iyi okuyabiliyordu. Askerle yakından ilgilenirdi, ancak küçük birliklerin eylemlerinde deneyim sahibi olmuşsa da, 120 km çaptaki savaş meydanının şu ya da bu noktalarının önemini ayırt etmekte zorlanıyordu. Yine de, dağ geçitlerindeki başarısız savunma tümüyle Radetski'ye mal edilemezdi. Başarısızlığın büyük bir kısmı, Tuna ordusu komutanı ve genel merkezin komuta birliğine aitti, çünkü Güney Cephesi'nin birliklerinin çoğunluğunu onlar oluşturuyorlardı.[352]

Süleyman Paşa ordusunun Yeni Zağra ve Hain Boğaz bölgelerinde ortaya çıkmasına ilişkin ilk verileri alan Radetski, Balkan Türk ordusunun bu noktalardan nereye hareket edeceğini daha belirleyememişti. Bu nedenle, genel takviye birliğinden 4. Piyade Tugayı ve 2. Tugay 14. Piyade Tümeninin, olası bir harekete geçmeye hazırlanmaları konusunda emrini vermekle kararsız kaldı. Ancak, ordu karargâhının gazete ve raporlarının etkisinde kalan Radetski, Balkan ordusunun

[350] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.95-96
[351] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.97
[352] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 241

Osman Bazar'a saldıracağına inanmaya meyilliydi görünüyordu. Bu ikna edici raporlardan sonra, Balkan ordusunun ana saldırı noktasının kesin olarak açıklığa kavuşturulması gerekiyordu. Radetski'nin, harekât için hazır durumdaki takviye kuvvetleri acilen önce Gabrova'ya ve daha sonra Şipka Geçidine doğru yönlendirmesi kalmıştı. Radetski, Türk birliklerinin büyük bir kısmının Şipka Geçidi'nde ortaya çıkmasını sadece bir göz boyama olarak görüyordu ve Osmanlı ordusunun hâlâ Osman Bazar'dan saldırmasını bekliyordu. Aslında bu rapordan anlaşılması gereken sadece ufak çatışmalar dışında bir şey olmadığıydı. Radetski, Boreyşi'den gelen rapordan çok etkilendi ve rapordaki verilerden yola çıkarak, zaten kendisinin de öyle olacağını umduğu, Süleyman Paşa'nın Osman Bazar yönünden yapacağı asıl saldırının başlangıç noktasının burası olduğunu düşündü.[353] Bu yüzden Radetski, 20 Ağustos sabahı, 4. Piyade Tugayı ile Helen'e geçti ve Mihail Dragomirov'u ise, 14. Piyade Bölüğünün dörtta biri ile İzlatar'a yönlendirdi, yani takviye kuvvetleri Şipka'nın tam tersi yöne harekete geçirdi. Bu esnada 27 topla 5.000 kişi Şipka Geçidi'ne yerleşti, Şipka Birliklerinin geri kalan 1.500 kişi kısmen Gabrova'da bekletildi ve Şipka Geçidi'ne bağlanan bağlantıları ve yolları gözetleyerek bir nevi kısmi koruma görevi verildi.[354]

Çevre faktörleri dikkate alındığında, özellikle Şipka Geçidi'nin savunması için askerlerin sayısı açıkça yeterli değildi. Şipka'nın konumu karayolu boyunca dağın meridyen yönünde uzanan dar bir sırt boyunca uzanıyordu. Bu sırt Gabrova'da başlayıp, 10 km boyunca yavaş yavaş güneye doğru yükselerek, Nikolas dağının orda en yüksek noktaya ulaşıyordu. Bu noktadan itibaren sırt, Balkanların güney yamaçlarında bulunan Şipka köyüne oldukça dik bir şekilde iniyordu. Savunma açısından bu kadar dağınık bir yerleşim planı, savunma hattına sadece Lysaya, Bokovoy ve Lesnoy dağlarının değil, aynı zamanda Malak Bedek, Demirtepe ve Demijevets'in de savunma hattına zorunlu olarak dâhil edilmesini gerektiriyordu. Zira bu tepeleri karşı taraf ele geçirirse, ateş menzili aralığındaki geçit bağlantılarını ve tüm otoyol boyunca yer alan bölgeleri kolayca ateş altına alabilirlerdi. Yalnız, Gabrovsky birliğinin komutan Derozhinsky ve doğrudan geçidi savunan ana güçlerin komutanı Stoletov, güçlerinin bunun için yetersiz olduğunu akıl edememişlerdi. Yine

[353] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 243
[354] Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii**, Vıpusk II, s. 96-97

de General Radetski'den en azından bir alay destekle kendilerinin güçlendirilmelerini istediler fakat Radetski yedekteki asker eksikliğini bahane ederek bunu kabul etmedi.[355] Böylece Güney cephesinin savunmasındaki oluşumun eksiklikleri nedeniyle Şipka hattında savunma görevi yapan ordu, düşmanın saldırması durumunda, çapraz ateş altında kalacaktı. Ayrıca Şipka'daki düşman askerlerini kuşatarak ya da etrafından dolanarak etkisiz hale getirme olanağı da vardı. Otoyolun doğu ve batısında yer alan neredeyse tüm tepelere, güneyden ve kuzeyden yollar bağlanıyordu, hatta bazı bölgelerde de arabaların gidebileceği yollar vardı. Derozhinsky, yalnızca Krestets Dağı'ndaki Travnensk Geçidi'ne Bulgar milislerini konuşlandırabildi, diğer üç yerde ise küçük Kazak birlikleriyle sınırlanmak zorunda kaldı. Birçok ulaşım yolu savunmasız kaldığı gibi doğru düzgün gözetleme bile yapılamadı. Bunun gerçekleşebilmesi için zaten yetersiz olan savunma hattındaki askerlerin bir kısmının bununla meşgul olması gerekiyordu.[356]

Süleyman Paşa'nın saldırısı öncesi, Gabrovsky Birliğinin esas güçleri üç ana tahkimat grubu olarak konumlanmıştı: Güney tahkimat grubuna "Ön cephe" veya "Nikolaevskaya" konumu deniyordu, bu tahkimat grubunun güneydeki uç birimine de"Kartal Yuvası" adı verildi. Bu birim, işinin uzmanı, askeri okuldan yeni mezun olan topçu birliği ikinci teğmen Kisnemsky tarafından yönetiliyordu ve onun komutası altında, kısa bir süre (iki hafta) eğitim almış ve görevlerinde başarılı olan Orlovski Alayına bağlı 22 piyadeden oluşuyordu. Bu erler, daha sonra "piyade topçuları" olarak adlandırılacaktı, 23 Ağustos'ta kahramanca savaştılar ve bunlardan 17'si toplarının başında öldü.[357]

Batı tahkimat grubu, Nicholas Dağı'nın kuzeyinde bulunan "Ana Konum" olarak adlandırılan sağ kanat bulunuyordu. Gruba Albay Depreradovich komuta ediyordu. Bu grubun tahkimatı, Merkez Dağı üzerindeki karayolunun batısına yerleşmişti. Burada dört toptan oluşan ve Lysaya Dağı, Nicholas Dağı, Demiyevich, Demirtepe ve Mala Bedek arasındaki tüm alanı bombalayan "Merkez Batarya"sı konumlandırılmıştı. Bataryanın güneyinde piyadelerin kalabileceği yerler vardı.

[355] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 243-244
[356] Gazenkampf, **Sbornik Materialov po Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878, Na Balkanskom Polustrof,** Vıpusk II, Çast 2, s.341
[357] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 245

Merkezi Bataryanın Kuzeyi tarafında "Eski Türk Bataryası" olarak adlandırılan ve kullanılmayan tahkimatlar bulunmaktaydı. Batı merkez bataryasında yer alan Orlovtsev'in 5. ve 6. Birlikleri, moloz yığınlarının ve eski bir hendeğin olduğu bölgeye konuşlanmıştı. Merkezi Bataryanın kuzeydoğusunda "Türk çetelerinden" dönüştürülmüş bir batarya vardı ve neredeyse dairesel bombardıman olanağı sağlıyordu. Doğu tahkimat grubu ana birliklerin "sol kanadını" oluşturuyordu. Albay Vyazemsky komutasındaki Bulgar milislerin 2., 3. ve 5. ekipleri tarafından alındı. Bu tahkimat grubu, yalnızca Severnaya dağının (Şipka) güney-doğu yamacında askeri yatakhaneden oluşmaktaydı. Bu üç tahkimat grubu, genişliği 60 m ile 1 km arasında değişen, 1,5 km derinliğinde bir dikdörtgen şeklindeydi. Şipka'nın konumu önden, güneyden ve yanlardan çok daha fazla korunaklıydı. Geriden, pozisyonlar zayıftı, çünkü kuzeye doğru bombardıman atışı yalnızca Çember Batarya'dan yapılabiliyordu.[358]

Hülasa, Şipka Garnizonu oldukça kötü durumdaydı ve bunun sebebi de Tuna ordusunun komutanının ve genel merkezinin yaptığı hatalardı. Mesele, Bulgar milisleri Zabalkan (Dış Balkanlar) baskınından dönmüşlerdi ve yanlarında ne çadır, üzerlerinde ne palto, ne yedek ayakkabı ne de iç çamaşırları kalmıştı, yiyecek stokları da yoktu. Ağustos ayının başlarında, havalar soğudu, rüzgâr ve yağışlar başladı ve bu milisler sığınaksız kaldılar. Buna ek olarak, beslenme ihtiyaçları günde 100 gram ekmek ile sınırlandırıldı. Komutanlar, bu milisleri çevre köylere göndermek zorunda kaldılar. Milisler gittikleri köylerden erzaklarla, Türk şalvarlarıyla ve hatta feslerle geri döndüler.[359]

Verdiği emirlerin işe yaramadığına gören komutan Stoletov, savaşçıların durumunu iyileştirmek için, risk alarak üç birlikle dağlardan inerek, Türk askerlerinin geri çekilme sırasında önemli yiyecek ve giysi stokları bıraktığı Kazanlık'a yöneldi. Şipka köyünde Kazanlık'tan alınan tahıllardan, Süleyman Paşa ordusunun saldırısı esnasında yiyecek ihtiyacını karşılamak üzere ekmekler yapıldı. Gerçi bu da pek işe yaramadı ama Stoletov bunu yapmamış olsaydı durum daha da vahim olacaktı. Silah açısından da Bulgar milisleri bozuk ve tutukluk yapan ünlü

[358] Geysman, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii**, Vıpusk II, s.105-106
[359] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 248

Chassepot tüfeklerine de güvenmiyorlardı. Bütün bunlar dikkate alındığında Şipka'daki Rus kuvvetlerinin kendi kaderlerine terk edildiğini ve düşman (Osmanlı) güçlerine karşı hazırlıklı olmadığını söyleyebiliriz. 19 Ağustos günü Süleyman Paşa ordusuyla saldırı noktasına ulaştı. Ordu 6 tugayla birleştirildi, bütün süvari birlikleri Dağıstani Mehmet Paşa'ya, topçu birliği ise İngiliz Leman Paşa'ya bağlıydı.[360]

20 Ağustos'taki askeri konseyde, Süleyman Paşa, 21 Ağustos'ta Doğu'dan Çelik Bataryaya yapılan ana saldırıyı, bir dağ birliğiyle Recep Paşa komutasındaki 2.ve 3. Tugay ile yapmaya, Şakir Paşa komutasındaki Birinci Tugay ile ise aynı gün Nicholas dağlarına karşı karayolunun güneyinden harekete geçmeye karar verdi. Recep Paşa'nın askerleri, yalnızca Mala Bedek'te bir birlik oluşturduktan sonra saldırıyı başlatmaları gerekiyordu, Şakir Paşa'nın askerleri ise, Han'ın kuzeyindeki ilk düzlüğe ilerleyip, oradan ateş açmaları, ancak saldırıya geçmemeleri gerekiyordu. Tugayın geri kalanı Şipka köyünde yedek olarak bekleyecekti. Süleyman Paşa'nın saldırı planının önemli bir kusuru vardı. Her ne kadar hâkimiyetleri altında olan Bulgaristan topraklarında savaşmış olsalar da hatta Temmuz ayında Şipka Geçidinde savaşmış olsalar da, önceden keşif yapmış olsalar da, araziyi tanımıyorlardı. 48 Tugaydan sadece 24'ünün savaşa sokulması ve bu tugayların sadece 16'sının saldırıya geçecek olması da bunu açıklıyordu. Dikkat dağıtma manevrasının ve ana saldırının Rus mevkilerinin en ulaşılmaz noktasına yönlendirilmesi ve savaşın Rus birliklerinin en yoğun askeri güce sahip olduğu ön cephe ve kanatlarda geçmesinin planlanması, bölgeyi iyi bilmediklerini bir kez daha kanıtlıyordu.[361]

21 Ağustostaki savaş şu şekilde gelişti. Sabah saat 7:00 civarında, Recep Paşa birliği, güçlerini Küçük Bedek'e (Mala Bedek) yerleştirmeye başladı. Saat 8: 00'da bu birliğin öncü bölükleri harekete geçmişti ve ön sıradaki düşman hattına ateş açmıştı. Stoletov, bunu Nicholas dağına yapılan ana saldırının başlangıcı olarak doğru bir şekilde yorumladı ve dağ toplarının haricindeki yedekleri oraya gönderdi. Sabah saat 9:00 civarında Şahin Tepesi'nin yanındaki düzlükte, ilk önce Çerkesler, arkalarından da Şakir Paşa'nın Türk piyadeleri ortaya çıktı. Rusların kara mayınları vaktinden önce patlatıldı, Türk piyadeleri onları ormanlar tarafından dolanarak

[360] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 248
[361] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 249

bunun atlattılar ve taarruz planındaki gibi kendilerini fark ettirme manevrası ile yetinmeyip, Küçük Batarya birliğine saldırıya giriştiler. Saldırı ilk önce, Nicholas Dağı'nın 16 garnizonunun ve gelen takviye kuvvetin ateşi ile durduruldu ve ardından da, Nikolay Dağı topçu birliklerinin yoğun ateşi ile düşmana ağır kayıplar verdirilerek geri püskürtüldü. Ardından, Türk piyadeleri, Küçük Batarya Birliğine iki kez daha saldırdı, ancak başarılı olamadı. Saat 13: 00'de, Recep Paşa birlikleri etkisiz bir saldırı başlattı. Türk bölük ormandan çıkarak Çelik Bataryaya saldırmak için hareket ettiklerinde, Çelik, Çember ve Merkezi bataryaların şiddetli ateş ile karşı karşıya kaldılar ve ilk konumlarına geri gönderildiler.[362] Saldırının geri püskürtülmesinde dağ topçu birlikleri de oldukça etkili olmuştu. Bu dördüncü saldırı da durdurulduktan hemen sonra, Şakir Paşa beşinci saldırıyı başlattı. Bu sefer kendi birlikleri de Çelik Bataryaya saldırdı, ancak bu saldırı da püskürtüldü. Saat 10:00 ile 15:00 arasında, Selvi'den Gabrova'ya gelen ve oradan Derozhinsky geçidine gönderilen Albay Lipinski'nin emriyle Bryansk alayı geldi. Lipinski Ana Komutayı üstlenirken, Bryansk taburu Merkez, Çember ve Eski Türk bataryasında bekletildi. Bryantsev'lerin gelmesiyle, Rus piyade sayısı 7.500 kişiye yükseldi.[363] Bu, zaten kayda değer kayıplara uğramış olan pozisyon savunucularına moral verdi. Türklerin saldırısından ötürü savunma hattındaki askerlerin durumu su sıkıntısı nedeniyle daha da kötüleşti. Türk piyadeleri, Nikolai Dağı'nın doğusunda bulunan ve Ruslar için tek su kaynağı olan akarsuyu ateş altına aldılar. Aşırı sıcak ve savaşın heyecanı susuzluğu artırdı ve Rus askerleri, bombardımana rağmen, bu akarsuya inmek zorunda kaldılar. Kısa bir süre içinde akarsuya inen yollar Rus askerlerinin cesetleriyle dolup taşmıştı.[364]

Öğleden sonra saat 15:00 civarında, Şakir Paşa birliklerini altıncı arkasından da yedinci saldırıya yaptı. Her ikisi de püskürtüldü; Nicholas dağının savunma hattındaki kuvvetler, düşmana ateşli silahlarla değil dağdan aşağı doğru yuvarladıkları büyük taşlarla karşılık verdiler. Saat 16: 00'da Recep Paşa birimleri yeniden toparlandı, ancak Çelik Bataryaya yeni bir saldırıya yapılamadı. Türk birlikleri birkaç kez ormandan çıkarak, ateş açtılar ancak Rus piyadelerinin anında ve

[362] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.249
[363] Kolenkovskiy, Belolipetskiy, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, ,s. 23-24
[364] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s. 249-250

kararlı bir şekilde karşılık verince ormana geri döndüler. Osmanlı ordusu son, yani sekizinci (bazı kaynaklara göre, dokuzuncu) saldırıyı, gece saat 21:00 civarında yaptılar. Karanlıkta Türk piyade birlikleri saldırılarını Zholob'a yoğunlaştırdılar ve tekrar Çelik Bataryaya saldırdılar. Her ne kadar hedefe yaklaşmış olsalar da Ruslar tarafından püskürtüldüler. Bu, 21 Ağustos'taki Türk saldırılarının sonuncusuydu. Ruslar yaralılarla birlikte yaklaşık 250 kayıp vermişlerdi. Ruslar açısından bu kayıp kendi mevkilerini koruyabilmelerine karşılık büyük bir kayıp değildi. Fakat Şipka Geçidinin savunma hattında bulunanlar için durum daha da ağırlaşmıştı çünkü Osmanlı süvarileri ve topçu birlikleri Küçük Bedek'e konuşlanmıştı. Su kaynakları ve Gabrova'ya giden geri hat Türk piyadelerinin ateşi altındaydı. Rus bataryaları oldukça iyi savunma yapmışlardı fakat rus topçuları mühimmatlarının neredeyse yarısını bitirmişti ve yeterli mühimmat da yoktu. Rus kaynaklarına göre Osmanlı birliklerinin bu hatalı taarruz planını bile gerçekleştirememesi bir saçmalık olarak değerlendirmektedir. Ayrıca Şakir Paşa ve Recep Paşa kendilerine verilen görevleri yerine getirememiştir. Şakir Paşa deyim yerindeyse arının inine saldırmış, Recep Paşa da saldırması gerekirken oyalama taktiği yapmaya kalkışmıştır.[365]

21 Ağustosta düzenlenen saldırıların başarısız olmuştu ve Süleyman Paşa'nın yeni bir plan yapacak zamanı yoktu. Kurmay Başkanı Kurmay Albay Ömer Bey, Şipka Geçidindeki Rusların konuşlandıkları mevkilerin her iki tarafından kuşatacak şekilde bir saldırıyı teklif etmemiş olsaydı, muhtemelen Süleyman Paşa yeni bir plan üzerinde düşünmeyecekti.[366] Fakat bu yeni plan bile ertesi günü yani 22 Ağustosta bütün gün süren yeni keşif çalışmalarının sonunda kabul edildi. Böylece Şipka'yı savunan Rus ordusu da bir gün kazanmış oldu ve bu da savunmanın başarılı olması açısından önemliydi. Her iki taraf da bu günü gerekli hazırlıkları yapmakla geçirdi. 23 Ağustos'ta, 34 toplu 25.000 askerden oluşan donanımlı Osmanlı birlikleri, 28 topa sahip, 7.200 piyadeden oluşan Rus birliklerini üç koldan kuşatacaktı.[367] Kuşatmaya Rus birlikleri tüm güçleriyle karşılık verdiler ve iyi bir savunma yaparak Osmanlı birliklerini püskürttüler. Fakat Osmanlı birliklerine Rasim Paşa'nın birlikleri destek verince bu savunma kırıldı ve Ruslar ağır kayıplar vermeye

[365] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 251
[366] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 252
[367] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.74-75

başladı. Mühimmatları neredeyse tükenmekte olan Rus birliklerinin durumu gittikçe kötüleşiyordu. Türk topçuları sabahın erken saatlerinde ateşe başladılar, bu esnada Ruslar dört koldan Lysa Dağından inmekte olan Rasim Paşa birliklerini fark ettiler. Rus güçleri takviye alınca güçler eşitlendi ve Osmanlı askerleri geri çekildi. Uzun Kuş Dağına yapılan saldırı da başarısız oldu. Stoletov Derozhinsky'nin tavsiyesi ile Bryansk ve Orlovsky alaylarından oluşan birliklerle Uzun Kuş Dağında saldırı başlattı. Öğleden sonraya kadar çarpışmalar devam etti. Karşılıklı saldırılar istenilen sonuçları vermedi.[368] Arka tarafı savunabilmek için Stoletov, saat 15: 00'te takviye kuvvetlerini ileri konumundan gönderilmesini talep etti. Salih Paşa'nın pasifliğine ikna olmuş olan Tolstoy, Binbaşı Redkin'e komutayı devrederek, 1.Bulgar bölüğü kadrosundan iki birlikle Ana pozisyona geçti. Bataryaya gönderilen 1.filo bölükleri, geçiş sırasında Osmanlının açtığı ateş sıralarının yarısını kaybetti, yine de Bataryanın tutulmasına önemli ölçüde katkıda bulundu. Tolstoy'un iki bölüğü, sağ taraftaki lojmanları korumaya ve askerlerin aşırı güçsüz düşmesi nedeniyle akşam saat 4.00 civarında başlayan Volins dağından çekilmeyi önlemeye yardımcı oldu. Günün başında, Şipka mevkilerinin savunan askerler, takviye kuvvetlerin yakında ulaşacağına umuyor ve bekliyorlardı.[369] Fakat aşırı yorgun düşen takviye güçlerin 23 Ağustos öğleden sonra Gabrova'daki geçitten geçebileceğini Radetski'den bilgi alan Stoletov'dan başka kimse bilmiyordu. 4. Piyade Tugayı, Tirnova'dan Gabrova'ya, 22 Ağustos'ta saat 5: 00'de geçti. Gabrovo'ya kadar, piyadeler günün en sıcak saatlerinde 43 km yol kat edeceklerdi. Son derece çetin koşullar altında gerçekleşen bu yürüyüşün sonunda yorgun düşen piyadeler, yürüyüşlerine biraz da olsa dinlenmeden devam edemezlerdi. Rus birliklerinin cesareti ve metaneti, Rasim Paşa ve Veysel Paşanın tüm saldırı planlarını ve mevcut takviyeleri tüketti.[370]

Volyn dağını ele geçirmek, karayoluna yakın bazı bölgelere yaklaşmak zaten Türk piyadelerinin son çabasıydı. Son derece yorgun düşen Osmanlı askerleri takviye olmadan devam edemeyecek durumdaydı. Fakat savaş alanında hiçbir takviye birliği yoktu, Süleyman Paşa'nın kendisi savaş alanında yoktu ve savaşa liderlik etmemişti. Onsuz, hiç kimse yedek kalan son beş bölüğün savaşa katılması

[368] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.75
[369] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.253
[370] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s. 255-256

emrini veremezdi. 23 Ağustos'ta saat 22: 00'ye doğru, doğudaki Türk birlikleri Yalovitsy nehrine, batıdakilere ise Lesnoy Kurgan ve Lysaya dağlarına çekildiler. Üç gün içinde ilk kez bir ateşkes durumu oldu. 24 Ağustos gecesi, Şipka pozisyonlarına mermiler, cephane ve sıcak yemekler getirildi; Gabrova sakinleri, Rus askerleri için tankerlerle su, 50 kova kırmızı şarap, bir sürü tütün getirdiler. 21-23 Ağustos aralığında Rus birliklerinde 1.380 asker öldü ve yaralandı.23-24 Ağustos gecesi, 14. Tümene bağlı 2. Tugayın gelmesinden sonra Şipka savunma hattında toplam 7.000 asker toplandı. Yeni Rus takviye birliklerinin gelmesiyle birlikte Rus güçleri, Osmanlı savunmasını aşmayı başardılar.[371]

23 Ağustos'ta Ruslar başarılı olması, Osmanlının tümüyle yenilgisi anlamına gelmiyordu. Ayrıca bu durum Şipka Geçidinin savunulması için elverişli koşulları bile oluşturamamıştı. Lysaya ve Lesnoy Kurgan tepeleri, batıda Mala Bedek, Demirtepe ve Demijewicz, doğuda ise Rusların savunma mevzileri tehlikeden kurtulmuş değillerdi. Osmanlı piyade birlikleri ve topçuları, bu tepelerde sadece ön cepheyi değil, aynı zamanda savunma birliklerinin arka yollarını da çapraz ateş altında tutmaya devam ettiler ve onlar için büyük zorluklar yarattılar. Radetski, savaş alanında oluşturduğu savunma hattının iş yaramadığını anladı ve düzeltmeye çalıştı. 24 Ağustos sabahı Süleyman Paşa'nın birliklerinin yaptığı saldırıları püskürten Radetski, kendisi karşı saldırıya geçerek, Osmanlı tarafından kuşatılan kanatları ele geçirmeye çalıştı. Ancak burada Rus birliklerine, Osmanlı piyadeleri tıpkı İkinci Plevne'de olduğu gibi, çok yoğun bir ateş ile karşılık verdiler.[372] Karşı saldırı iyi hazırlanmadan yapılmıştı ve Osmanlı güçlerinin karşı ateşini kesmek için hiçbir önlem alınamamıştı. Rus birliklerinin moralleri çok yüksekti, ancak askerlerin dört gündür neredeyse yemek yememişlerdi, su bile arada veriliyordu. Savaş planlaması çok kötüydü. Birlikler topyekün savaşa sokulmadığı gibi doğrudan düşmanın karşısına yönlendirilmişti.[373]

Savaş Rus birliklerine yeni kayıplardan başka bir şey getirmedi, üstelik bu savaşta Derozhinsky öldürüldü ve Dragomirov yaralandı. Derozhinsky gibi hiç şüphesiz yetenekli ve ileri görüşlü bir komutanın ölümü Rus birlikleri için ciddi bir

[371] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.259
[372] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s. 258-259
[373] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.77

kayıptı. 14. Piyade Tümeni'ne komuta eden Dragomirov, süngülerle çarpışarak sonuç almaya çalışsa da başarılı olamadı üstelik büyük kayıplar verdi. 25 Ağustos'ta Lesnaya Dağı'nı ele geçiren Rus birlikleri takviye birliklerinin zamanında gelmemesi nedeniyle geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Tüm bu başarısızlıklardan ötürü askerler suçlanamazdı, onlar ellerinden geleni yapmışlardı.[374]

Rus tarihçileri Rus birliklerinin savunma hattındaki başarılarını, Osmanlı birliklerinden daha üstün savaş becerilerine sahip olmalarına bağlamaktadır. Ayrıca komuta merkezinden ziyade Şipka Geçidinin savunmasına fiilen katılan Derojinski, Stoletov, Lipinski, Depreradoviçh, Tolstoy gibi yüksek rütbeli komutanlar, Konçiyelov, Polikarpov, Vyazankov, Çilyaev, Kisnemski gibi orta kademeli komutanların daha büyük katkı sağladığını belirtmektedir. [375]

21-23 Ağustos tarihleri arasında Şipka'daki savunmada Stoletov çok önemli rol oynadı. Savaşın seyri ile ilgili olarak komuta merkezini doğru ve zamanında bilgilendirdiği gibi düşmanların hangi yönden saldıracaklarını da doğru olarak belirledi. Takviye birliklerini iyi yönetti ve onlara sürekli moral verdi. Şipka Geçidindeki Rus savunması ile ilgili olarak bir liderlikten bahsedilecekse o da Stoletov'dur.[376] Taktik açısından, Şipka savunması Ruslara önemli kazanımlar sağladı ve Rus askerlik sanatını gösterebilme olanağı buldu. Rusların Şipka savunmasındaki taktiklerinin önemli noktalarını şu şekilde sıralamak mümkündür; Taktik takviyelerin zamanında yaptığı manevralar, pasif alanlar sayesinde yeni takviyelerin oluşturulması, savaş esnasında geri ve yanlardaki tehdit altındaki noktaların savunması için zamanında yapılan müdahaleler, topçu ve piyade birlikleri arasındaki iyi dayanışma ve genel olarak yoğun top atışları (Bu topçu atışlarına örnek vermek gerekirse, 9. topçu tugayının 2. bataryası, 21-24 Ağustos tarihleri arasında 5.000 top mermisi kullandı, 50 askerini kaybetti, sekiz toptan sadece üç tanesi sağlam kalmıştı). Cephedeki komutanların öncelik almaları, özverli çalışmaları, Telegrafın kullanılması.[377] Ordu karargâhının ihmali yüzünden telgrafın sadece Gabrova'ya getirilmiş olmasına rağmen, telgraf olmadan Radetski'nin Şipka'ya

[374] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 259
[375] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 260
[376] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.77-78
[377] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 261

takviye getiremeyeceğini itiraf etmek gerekir. Genel olarak, Şipka savaşları, zor koşullarda bir dağ geçidinin, savunma hattının güçsüz olduğu durumda çok önemli bir savunma örneğiydi. Osmanlı birlikleri açısından değerlendirildiğinde bir avuç Rus ve Bulgar militanlarına karşı başarısız olmuşlardı.[378]

Şipka'daki sonuç, Osmanlı birliklerinin moralini bozarken, Ruslar kendilerine olan güveni tazelemişti. Özellikle Bulgar milislerini derinden etkilemişti. Şipka Geçidinin Rusların elinde olması demek Kuzey Bulgaristan'daki insanların ve General Gurko'nun baskısıyla bu bölgelere göçen Bulgar mültecilerin Osmanlıdan korunması demekti. Yoksa Osmanlı birlikleri ve özellikle Çerkesler ile Başıbozuklar Bulgar nüfusunu yok edebilirdi. Rus askerleri ve Bulgar milisleri bunu çok iyi kavramışlardı ve olağanüstü askeri coşkuya ve kahramanlığa yol açan şeyde buydu. Şipka'nın Rusların elinde olması, Batı Birliklerinin güneyden kuzeye yapılan bir saldırıdan korunması sağlandı ve Tuna ordusunu ikiye bölünmekten kurtardı.[379]

2.9. LOFÇA VE ÜÇÜNCÜ PLEVNE

Başkomutan Nikolay Nikolayeviç, Tuna ordusuna Plevne yönünden gelecek tehditleri ortadan kaldırmak amacıyla, savunmanın yanında saldırı yapmayı planladı. Böylece takviye kuvvetlerin de gelişiyle Osmanlı ordusunun ana kuvvetlerine karşı rahat bir şekilde büyük saldırılar yapabileceklerdi. Nikolai Nikolayeviç, müttefik Romen birlikleri ile birlikte sayısal üstünlük sağlayarak gerçekleştirebileceğini düşünüyordu. Osmanlı birliklerinin Rus Şipka mevzilerine saldırılarının püskürtülmesi, Nikolay Nikolayeviç ve karargâhının Plevne saldırısına hazırlığını biraz geciktirmişti. Öte yandan Süleyman Paşa'nın saldırılarının püskürtülmesi Rus başkomutanının saldırı fikrini hızlandırmasına sebep olmuştu. Bundan ötürü 30 Ağustos'ta en kısa zamanda Plevne'ye saldırı başlatmak için son kararını verdi. Üçüncü Plevne saldırısı kararlaştırıldı, ancak Tuna ordusunun komutanı Lofça'yı önceden ele geçirmeye karar verdi. General Imeretinsky'nin komutasında yeni bir birlik oluşturuldu. Rus birliklerinin Lofça savaşındaki kaybı yaklaşık 1.700'dü. En büyük kaybı saldırıyı erken başlatan üç piyade taburu ve Kalugali birliği vermişti.

[378] Gazenkampf, **Sbornik Materialov po Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878, Na Balkanskom Polustrof**, Vıpusk II, Çast 2, s. 367
[379] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., , s. 262

Lofça savaşında Rus subayları kişisel kararlar alabilmeleri, savaş sırasına taktiksel bazı sorunların nasıl çözülebileceğini göstermiştir. Fakat bunlar daha sonraki planlamalar için belirleyici bir etki yaratamamıştır. Alışagelmiş düzenin bozulması yetkili üst kademe tarafından hoş karşılanmamış, bunların gözünde savaş sırasında alınan bu tür kişisel kararlar; "yerleşik düzen ve disiplinin ihlali", "ahlaksızlık", "demokratikleşme" olarak algılanıyordu ki bu durum Rus generaller için savaştaki kayıplardan daha kötüydü.[380] 30 Temmuz'daki saldırının ardından Plevne'yi daha da güçlendirmek için Osman Paşa'nın 35 günü vardı. Bu süre zarfında, Plevne tahkimatlarının 20 km'lik hattı üçüncü saldırı günü 22 km'ye genişletti. Plevne güçlendirilmiş kampın tamamı, 33.000 kişiden oluşan birlik tarafından savunuluyordu.[381] 2 Eylül'de, Rumen Prensi Karl, Poradim'e geldi ve Batı Birliğinin komutasını ele aldı. Zotov ise, görünüm olarak genelkurmay başkanlığı ve yardımcılığı sürdürmekteydi ama aslında hala bütün Rus birliklerinin Batı müfrezesini tek elle kontrol ediyordu. Romen birliklerinin başında Romen General Cernat vardı.[382] 10 Eylül'de toplanan askeri konsey 11 Eylül 1877'de Plevne'ye saldırı düzenlenmesine karar verdi. Bu savaş üç ayrı zaman diliminde yapılacaktı. Üçüncü Plevne saldırısı Rus-Romen birlikleri Osmanlı'ya karşı büyük sayısal üstünlüğe sahipti. Rus ordusunda 83 bin süngü ve kılıç, 424 adet top bulunurken Osman Paşa'nın 34 bin asker ve 72 topu vardı. Tüm bunların ötesinde Ruslar açısından en olumlu yanı iyi bir örgütlenmeydi. Fakat burada da büyük bir yanlış vardı; ana saldırı olarak sağ kanatın seçilmiş olmasıydı.[383] Ancak, Rus tarafının Plevne'deki üçüncü saldırıdaki örgütlenmesi ve saldırının gidişatı, Birinci ve İkinci Plevne sırasında yapılan saldırının örgütlenmesinden ve yürütülmesinden farklıydı, belki de hepsinden olumlusu buydu. Plevne'ye yapılan üçüncü saldırının örgütlenmesinin en büyük yanlışı, Rusların sağ kanattan ana saldırı yönünü benimsemesiydi. Sabah yoğun sis olması açısından saldırı günü, zaman açısından öğleden sonrasının seçilmiş olması hataydı. Saldırının bu kadar geç saatte başlatılmasının asıl sebebi topçu bataryalarının iyi bir şekilde hazırlanması ve savaşa daha fazla katkı vermesini sağlamaktı. Batı Birliği komutanı Romen Prens Karl ve

[380] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 269
[381] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.,** s. 270
[382] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 270
[383] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg. İ Podvig Osvoboditeley**, s138

Zotov, saldırının başarılı olacağına inanmamışlardı. Saldırının geç başlaması sadece Osman Paşanın bir karşı saldırı düzenlemesini engelleyebilirdi.[384] Fakat Topçu bataryasının komutanlığına atama yapılamaması bunu engelledi. Bu yüzden gerekli planlamaların yapılması ve doğru hedefin belirlenmesinin zamanında yapılması mümkün olmadı. 120 topun sadece 28'i istenilen hedeflere atış yapabildi. Osmanlı topçu bataryasının böyle bir sıkıntısı yoktu. Rus topçu bataryasında koordinasyon eksikliği baş göstermiş Romen topçuları ateş açtığında Rus bataryası ateş açmamıştı. Rusların tek umudu piyadelerin cesurca savaşmalarıydı. Komuta merkezinin basiretsizliği ve kusurları ancak bu şekilde örtülebilirdi.[385]

Yoğun sis nedeniyle meydana gelen zorluklara ve topçu hazırlıklarının yetersizliğine rağmen, Grivitski komutasındaki Romen birlikleri saat 15: 00'de birliği bir saldırı başlattı ve hemen saldırı öncesi yapılan keşiflerin başarısız olduğunu açıkladı. İlk saldırı püskürtüldü. Bu başarısızlığı kabullenemeyen, daha savaş tecrübesi olmayan, toy Romen askerleri bir kez daha saldırı düzenledi ve yine hüsrana uğradı. Her saldırıp çekildiklerinde ağır kayıplar verdiler. Bu kayıplar her saldırı için 300 asker civarındaydı.[386] 5. Rus piyade Tümeni, Romen 4. Piyade Tümeni birlikte saldırıya geçtiler. 3.600 kişinin ölümüne ve yaralanmasına neden olan bu saldırı sağ kanadın başarılarının sona ermesi demekti.[387] Dördüncü saldırının başarısının büyük ölçüde, 5. Rus topçu tümeninin 4. ve 5. bataryasıyla 5. Piyade tümeniyle olan mükemmel iletişiminden kaynaklandı. Merkezdeki muharebe öğle başladı.16. Piyade Tümeni Komutanı Albay Tihmenev'in Ugliçeski ve Yaroslavski Alaylarının hataları sonucu başarısız oldu. Merkez birlikler hiçbir başarı sağlayamadı. Bunun üzerine Sol kanattan Skobelev, Yunus Bey ve İsa Ağa tabyalarına saldırmaya karar verdi ki bu da hatalı bir karardı. İki ateş arasında kalan Skobelev birliği ağır kayıp verdi. Üçüncü Plevne savaşında Rusların kaybı 32.000, Romenlerin kaybı ise 3000 kişiydi. Rus birliklerinin batı kolu, Plevne'ye düzenlenen üçüncü saldırı sırasında 7-12 Eylül arasında 13.000 kişi kaybederken, 3000 Romen askeri öldü. Osmanlı'nın kaybı ise 3.000 kişiydi. 2.5 aylık süre zarfında Rus yüksek

[384] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg. İ Podvig Osvoboditeley**, s. 138-139
[385] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg** s. 277
[386] Kolenkovskiy, Belolipetskiy, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg**, s. 24-25
[387] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 278

komutasının hiçbir şey öğrenmediği, geçmiş hatalardan ders almadığı ve hatalarına yeni hatalar ekleyeme devam ettiğini göstermiştir. [388]

2.10. PLEVNE'NİN RUSLAR TARAFINDAN KUŞATILMASI

13 Eylül 1877'de yapılan askeri konseyde, Romanya ordusunu, Grivitsa birlikleriyle birlikte Plevne kampının kuzey cephesine yerleştirilmesine karar verildi.[389] Bu tabyalardan Tuçenitski dağ geçidinde güçlendirilmiş 9. ve 4. kolordu bulunacaktı. Plevne-Lofça karayolunu gözetleme görevi 9. Loşkarev Süvari Tümenine verildi. Rus süvarilerinin Osman Paşa ile ilgili istihbarat bilgileri oldukça sınırlıydı. Osmanlı birlikleri 2 Ekimde Sofya-Plevne karayolu üzerinde birbirinden 8 ila 12 km aralıkta topçu birlikleri olan tahkimatlar inşa etmeye başlamışlardı. Tahkimatlar yapıldıktan sonra, Rus süvari komutanlarının hareketleri daha temkinli hale geldi ve Rus süvarileri karayoluna yaklaşamadı. Osman Paşa merkezle iletişimini korudu, serbestçe takviye aldı ve her türlü sarf malzemesini tedarik etti. Rus Tuna ordusu komutanı ve genel merkez, görevlendirdikleri komutanların kişisel yeteneksizliğini ve süvarilerin verilen görevleri düzgün bir şekilde yerine getiremediğini gördü. Bu yüzden Batı birliği Süvarilerinin tümünün sorumluluğu General Gurko'ya verildi. Krılov görevden alındı ve yerine Arnoldi getirildi. Gurko süvarilerin görevlerini daha iyi bir şekilde yerine getirebilmeleri için bir dizi önlem aldı. Bununla beraber Başkomutan ve Gurko, Plevne'nin ancak dört taraftan ablukaya alınarak bir başarı kazanılabileceğini anlamışlardı. Bu yüzden Plevne-Sofya karayolunda tahkim edilmiş Türk noktalarından birini ele geçirerek Plevne'nin ablukaya alınması kararlaştırıldı. Bu görev Gurko tarafından, Tuna ordusuna geldikten kısa bir süre sonra Zotov'un yerine Batı Birliği komutan yardımcılığına getirilen Totleben'in önderliğinde Gurko'ya verildi. 10 Ekim'de Gurko ve Totleben, yapacakları saldırının hazırlamaya başladıklarında, hem Plevne'deki hem de Plevne-Sofya yolundaki düşman kuvvetlerinin sayısı Rus komutanlığı tarafından büyük ölçüde abartılı olarak hesap edilmişti.[390]

---

[388] Kostin, **Skobelev 1843-1882,** s.102-103
[389] **Sbornik Materialov po Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878gg. Na Balkanskom Poluostrov**, Vıpusk.3, s.194-195
[390] **Sbornik Materialov po Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878gg. Na Balkanskom Poluostrov**, Vıpusk.3, s.195-196

Plevne'deki Osman Paşa'nın ordusu, 59 tabur, 17 filo ve 11 topçu bataryasından olma üzere toplamda 66 top ve 40.000'den fazla askerden oluşmaktaydı. Bunlara ek olarak, Plevne-Sofya karayolunda, Teliş'te Osmanlının birlikleri vardı. Ne Rus komutanlığı ne de Totleben, ne de Gurko, Türk birliklerinin güçleri ve dağılışı hakkında aşağı yukarı doğru bir fikre sahip değildi. Plevne ablukasını tamamlamaya yönelik bir plan hazırlayan Totleben ve Gurko, Plevne'deki Osman Paşa'nın 80 taburu ve Sofya-Plevne yolunda ise 120 taburu olduğuna inanıyordu.[391]

24 Ekim 1877'de tüm planlamalar yapıldıktan sonra harekât başladı. Dağlı Dubnyak ve Teliş'e yönelik saldırı için toplam 48 tabur ve 170 toptan oluşan askeri güçten ana saldırı için sadece 19 tabur ve 64 topluk bir kısmı kullanılacaktı. Diğer güçler ise sadece destek verecekti.[392] Türk Birliklerinin Dağlı Dubnyak'taki konumu, köyün güneybatısında ve karayolun kuzeyindeydi. Dağlı Dubnyak mevkiindeki savaş 24 Ekim'de saat 9: 00'da başladı ve saat 12: 00'ye kadar her üç kolun da cılız ve başarısız saldırılarıyla devam etti. 2. Muhafızlar Bölüğü 1.Tugayının komutanı Tümgeneral Zeddeler tarafından yönetilen orta kol, diğerlerinden en önce başlangıç pozisyonuna geldi. Türk topçu birliği, 8: 30 civarında, Küçük Savunma çemberine 2000 metre mesafeden ateş altına aldı. Karşılıklı yoğun topçu atışları ve silahlı çarpışma devam etti. Grenader Alayı komutanı saldırıya geçerek küçük savunma çemberini ele geçirdi ve büyük savunma çemberine saldırdılar fakat Osmanlı kuvvetleri tarafından püskürtüldüler. Destek saldırı Moskova Alayından geldi ancak yoğun Osmanlı ateşi altında büyük savunma çemberine ulaşamadılar ve yok kenarındaki mevzilere yerleştiler. Tümgeneral Zeddeler yaralandı, alayın kaybı ise çok büyüktü.[393]

Yaptığı saldırıların başarısız olması her ne kadar umutsuz olsa da başka bir saldırı planlamaya mecbur bırakıyordu. Geceyi bekleyip geri çekilmeye karar verdi. Akşam saat 6'ya kadar, Büyük Savunma Çemberinin ölü bölgesinde toplanan Rus askerleri savaş çığlıkları atmaya başladı. Savunma çemberine ulaşamayıp civarında hendeklerde mevzilenen diğer askerler de karşılık verdi ve tüm Rus askerleri hızla

[391] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.290-291
[392] Kostin, **Skobelev 1843-1882**, s.103
[393] Kostin, **Skobelev 1843-1882**, s.103-104

saldırıya geçti. Osmanlı savunma hattına saldıran askerler göğüs göğse savaştı. Rus birliklerinin kaybı 3.600 kişiye ulaştı ki bu Dağlı Dubnyak'taki tüm Osmanlı askerlerinin sayısına eşitti. 24 Ekim'deki savaştan kısa bir süre sonra Gurko, zayiatı nasıl en aza indireceğini düşünmekteydi. Sonuçta Dağlı Dubnyak'ın ele geçirilmesi tek başına Plevne'nin tamamen ablukaya alınmasını sağlamayacaktı. Abluka sonucunda Osman Paşa'nın 72 top ve 37.500 piyade dâhil olmak üzere toplam 40.500 kişilik ordusu, Plevne'de kuşatıldı.[394]

Osman Paşa ordusunun teslim olması büyük önem taşıyordu. Osmanlılar en iyi alan ordularından birini kaybetmişti. Balkanlardaki bütün Türk birlikleri sayısı beşten bire inmişti. Osmanlının bu kaybı telafi etmesi mümkün değildi. Osman Paşa ordusunun teslim olması Osmanlı askerlerinin ve Türk nüfusunun genel olarak moralini etkilememesi de mümkün değildi. Bu bağlamda, Plevne'nin düşmesi, Türk askerlerinin moral olarak yıkmış, maddi ve manevi olarak tükenme noktasına getirmişti. Osmanlı hükümeti, zaten 12 Aralık'ta savaşı sonlandırmak için Batı Avrupalı güçlere müdahale etme çağrısında bulunarak zayıflık ve savaşa devam edememe konusundaki zafiyetini kabul etmişti. Rus hükümeti, Osmanlı hükümetinin temel barış koşullarını tanıyana kadar hiçbir barış müzakeresine başlamamaya karar verdi.[395]

Tablo 5: Plevne'deki Osmanlı ve Rus Birliklerinin asker sayıları[396]

Rus Ordusu	**Osmanlı Ordusu**
Plevne Birlikleri 122.000 kişi	Osman Paşa Ordusu 50.000 kişi
Gurko Birlikleri 69.000 kişi	Orhan Kolordusu Vidin'deki 40.000 kişi
Güney Birlikleri 40.000 kişi	Balkan Ordusu 31.000 kişi
Doğu Birlikleri 88.000 kişi	Genel Doğu Tuna Ordusu 78.000 kişi
Tuna Birlikleri 54.000 kişi	Doğu Tuna Ordusu kalan 28.000 kişi
Toplam : 373.000 kişi	**Toplam : 227.000 kişi**

[394] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 302
[395] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 308-310
[396] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 305

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAVAŞIN SONU

3.1. PLANLAR VE GÜÇ DENGELERİ

Plevne'nin ele geçirilmesinden sonra, 394 silahla 96.000 Rus askeri serbest bırakıldı. Şimdiki soru terhis edilen askerlerin başka bir saldırı için nasıl kullanılacağıydı.[397]

12 Aralık'ta II. Aleksandr, Poradim'de, başkomutan Prens Karl, Milyutin, Totleben, Nepokichitsky ve Obruçev'in de katıldığı bir askeri konsey topladı. Obruçev'in sunduğu rapor Milyutin'den onayladı, başkomutan da onlarla aynı fikirdeydi. Baharın gelmesini beklemeden düşmana sağ ve merkezden saldırı yapılmasına karar verildikten sonra askerlerin dağılımı üzerinde çalışmaya başladılar.[398] Muharebe planına göre kış mevsiminde saldırıya devam edilmesi gerekiyordu, ilkbaharı beklemenin bir anlamı yoktu. Çünkü İstanbul'a ne kadar hızlı varılırsa Osmanlı Hükümetini, Avrupalı güçlerin müdahalelerine fırsat vermeden, kendi koşullarıyla bir barışı kabul ettirebilirlerdi. Plevne'nin düşmesiyle sarsılan Osmanlı halkını ve askerini böyle güçsüz ve kargaşa içindeyken hızlı bir saldırının yapılması elzemdi. Zaten, Rus Tuna ordusunun Balkanlara ilerleyebilmesi için en

[397] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.358
[398] **Sbornik Materialov po Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878gg. Na Balkanskom Poluostrov**, Vıpusk.3, s. 341

uygun geçit olan Şipka tamamen Rusların elinde değildi. Savaşın ikinci aşamasında Şipka'nın bir kısmını ele geçirmişlerdi ama güney tarafı hala Osmanlıların elindeydi. Osmanlı'nın Şipka'daki pozisyonları çok güçlüydü. Türk askerlerinin dikkati başka bir yöne çekilmediği sürece burayı ele geçirmek neredeyse imkânsızdı. Bu yüzden Arap-Konak-Sofya seçildi. Sağ kanadı oluşturan Gurko'nun birlikleri tarafından saldırı başlatıldı. Kış olması sebebi zorluklar yaşansa da karargâh ve merkez tarafından yapılan çalışmalarla bunlar giderildi. 15 Aralık'a kadar Tuna Ordusundaki saha operasyonlarında 1.343 top, 314.000 asker (Romen birlikleri hariç) kullanıldı. Ayrıca 60 top ve 32.000 asker Karadağ, Yunanistan ve Girit sınırlarındaydı ve 30.000'i 14 Aralık'ta savaşa giren 82.000 Sırp ordusu ile 49.000 kişilik Rumen ordusu birleştirilmişti. Buna karşılık Osmanlının 441 topu ve 183.000 kişilik ordusu vardı. Rus Tuna ordusu Osmanlı ordusundan hem ağır silah hem de insan gücü bakımından neredeyse iki kat üstündü. Tüm bu rakamsal üstünlüğe rağmen Rus başkomutanlığı saldırı planını hazırlamada ve saldırı sırasında silahlı güçlerin dengeli bir şekilde dağılımında başarılı olamamıştı.[399]

Tuna ordusunun ilerleyiş planı şu şekildeydi; Gurko komutasındaki birlik, Arap-Konak bölgesindeki Balkanları geçerek, Sofya'yı alacak sonra Edirne ve İstanbul'a girecekti. Balkanlar ve Troyan ve Şipka ile birlikte, Edirne'ye ve İstanbul'a saldırmayı amaçlayan Karpov ve Radetski'nin birliklerinin ardından Radetski'nin birliğinin takviye gücü olarak genel rezerve taşındı. Plana göre tüm birlikler General Karpov, Gurko ve Radetski birliklerini destekleyecekti. Obruçev'in bu planı aslında tek çare gibi görünüyordu. Plana göre ilk saldırıyı Gurko'nun birlikleri gerçekleştirecekti. Balkanların güneyinde bulunan Türk birliklerinin bütün ana güçleri, Gurko'nun birlikleriyle uğraşırken, Radetski birliklerinin Edirne'ye rahat bir şekilde gitmelerinin önü açılacaktı. Aynı zamanda Gurko'nun birliği, Osmanlı ordusu ile baş edemediği durumlarda Radetski birlikleri Edirne'ye giden yolları kesecek ve Osmanlı ordusunu kuşatacak veya Ege Denizi'ne doğru çekilmesini sağlayacaktı. Bu sebeple Obruçev'in planı, Gurko ve Radetski birliklerinin mutlak bir iletişim içinde olmasını gerektiriyordu. Yine plana göre Plevne'den sonra kalan

[399] **Sbornik Materialov po Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878gg. Na Balkanskom Poluostrov**, Vıpusk.3, s.341-342

tüm güçlerin sevk edilmesi gerekiyordu. Fakat gerçekleşmedi. O sırada Plevne'deki Rus güçlerinin sayısal durumu aşağıdaki gibiydi.[400]

[400] Kostin, **Skobelev 1843-1882**, s.112-114

Tablo 3: [401]

Birlikler	**Asker sayısı**	**Ağır silahlar (Toplar)**
Gurko Birliği	34.000	144
Kartsova, Radetski ve Dellingshausen	15.000	40
Rusçuk Birliği	21.000	102
Toplam rezerv	26.000	108

Yukarıdaki tabloya göre Plevne'de bulunan ve Rus Tuna ordusuna katılması düşünülen askerlerin toplam sayısı 96.000, topların sayısı ise 394'tü. Değişikliklerle birlikte Rus Tuna ordusunun sayısal durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4:[402]

Birlikler	**Asker sayısı**	**Ağır silahlar (Top)**
Gurko Birliği	71.000	318
Kartsova	6.000	24
Radetski	48.000	119
Dellingshausen	39.000	156
Zimmerman	28.000	124
Rusçuk	72.000	318
Kalaraş-Oltenitsa	8.000	26
Jurjevo	6.000	16
Takviye	24.000	114

Tüm güçlerin birleştirilmesi sonucunda, Rus Tuna ordusunda 1215 top ve rezervle birlikte 302.000 asker toplanmıştı. Sofya ve Balkanlarda 141 topu bulunan 68.000 kişilik Osmanlı ordusuna karşı, 149.000 subay ve asker ile 575 top kullanıldı. Ayrıca takviye güç olarak 688 top ve 165.000 asker vardı. Başkomutanlığın emrinde

[401] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s. 361
[402] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 361

neredeyse 100.000 serbest asker olmasına rağmen, Plevne'de terhis edilmişti. Plevne'nin düşmesinden sonra Osmanlı komuta merkezinin planları çok belirsizdi. Hücum etmek yerine savunmayı düşünüyordu. Önce Balkanların sınırında, sonra Sofya İhtiman Dağları ve en sonunda Edirne'de savunma yapmanın mümkün olacağını düşündü. Bu şekilde kademeli bir savunma yapmanın amacı Avrupalı güçlerin Osmanlı lehine müdahale etmesini sağlamak için zaman kazanmaktı. Bu plan Süleyman Paşa tarafından uygulamaya geçirilecekti. Yapması gereken ilk iş, Rus Doğu Tuna Ordusuna karşı Balkanlardaki Osmanlı birliklerinin güçlenmelerini sağlamak ve olabildiğince dağ geçitlerini korumaktı.[403] Fakat Süleyman Paşa aynı düşüncede değildi. Zlatitsa'daki Rus birlikleri zaten Balkanların güney yamacındaydı; Türk birlikleri tarafından kapatılan veya işgal edilen diğer girişler, Ruslar tarafından buradan geçilebilirdi. Rus Tuna ordusu moral olarak güçlenmişken Osmanlı ordusunda durum tam tersiydi. Bu da Rusların hızlı bir taarruza geçişi, Süleyman Paşanın Balkanlardaki savunmayı güçlendirmesi için zamanının olmadığı anlamına geliyordu. Tüm bunları hesaplayan Süleyman Paşa, derhal Edirne'ye geri çekilmenin ve orada önceden sağlam bir savunma yapmanın daha gerekli olduğu sonucuna vardı.[404]

Yüksek Türk komutası Süleyman Paşa'nın vardığı sonuçları kabul etmedi. Türk ordusu için normal olan telgraf müzakereleri başladı, bu iki planın hiçbirinin tam olarak kabul edilmediği ve varılan çözüm yeterince açıklanmadı. Süleyman Paşa'nın Doğu Tuna ordusuna karşı savunma için Tunca ve Maritsa nehirlerinin vadilerine 27.000 kadar asker transfer edebildi. Bu arada Rus Tuna Ordusu birçok aksaklık, eksiklik ve zorlukla hazırlığına devam etti. Lojistik destek açısından hava şartları, zorlu ulaşım koşullarının yanı sıra 23-26 Aralık tarihleri arasında buz kayması nedeniyle Romanya ile ulaşımı sağlayan köprüler hasar görünce iletişim de aksamış oldu. Osman Paşa'nın ordusunda ise esirlerin tahliyesiyle çok zaman ve çaba harcandı. Bunun için hem erken hem de yeterli önlemler alınmamıştı ve bu tahliye işlemi için sadece bir ay süreleri vardı. Bu sebeplerle Rus Tuna ordusunun kış ayında saldırıya geçmesi, hedefler ve amaçlar açısından doğruydu fakat planlama iyi yapılmamıştı. Osmanlı ise bir eylem planının belirsizliğinden muzdaripti. Bu,

[403] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 362-363
[404] Kolenkovskiy, Belolipetskiy, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg**, s.27-28

Osmanlı yüksek komutası ile ana komutanlık arasındaki yetersiz iletişim sisteminin ve ikisinin de zayıflığının bir sonucuydu.[405]

3.2. SOFYA'NIN İŞGALİ VE BALKANLARA GEÇİŞ

Gurko'nun birlikleri taarruza hazırlığı çok zor koşullarda gerçekleşmesine rağmen, birliklerin havası iyiydi, savaşma azimlerinde azalma yoktu, saldırmak için sabırsızlanıyorlardı. Saldırıya karar verilirken, güçlü Türk Arap-Konak pozisyonlarını aşarak patikaların keşfedilmesinde önemli rol oynadı. Saldırıya karar verilirken, Osmanlının güçlü olduğu Arap-Konak pozisyonlarını aşacak patikaların keşfedilmesi önemli rol oynadı. En uygun geçiş yolu Umurgaç ve Çuryak geçitleriydi. Arap-Konak mevkiinin es geçilmesi, Rus birliklerini Edirne'ye giden yolu açtı. Hem bu şekilde Arap-Konak bölgesindeki Osmanlı birliklerinin diğer Osmanlı birlikleriyle bağlantısı kesilmiş oldu. Nikolay Nikolayeviç'in bu konudaki düşüncesi olumsuzdu fakat Sofya'nın ele geçirilmesi de stratejik açıdan olduğu kadar politik olarak da önemliydi.[406]

General Gurko, ön keşiflerden sonra nihayet Osmanlı birliklerinin sol kanadına karşı hareket etmeye karar verdi ve tüm dikkatini Çuryak Geçidi'ne yoğunlaştırdı. 17 Aralık'tan itibaren Çuryak'a giden yollar, askerler, personeller ve istihkâmcılar tarafından düzeltildi. Umurgaç Geçidi'nden geçen yol üzerinde istihbarat keşfi yapıldı, fakat düzeltme çalışmaları yapılamadı. Zlatitski Geçidi'nden geçen yol çok az düzeltilebildi ve Baba Dağ'dan geçen yolda istihbarat keşfi iyi yapılmadı.[407] 23 Aralık Gurko, hareket emri verdi. Üç koldan hareket edilecekti; General Rauh, Tümgeneral Kurlov ve Tümgeneral Filosofov birliklere komuta edeceklerdi. İlk kol 26 Aralık'ta Stolnik'e ulaştı. Bu sırada 3. Muhafız Piyade Tümeni komutanlığına Korgeneral Kataley atandı. Teğmen Velyaminov'un birliği ile ana güçlerin saldırısı düşman mevzilerinin sağından yapılacaktı.[408]

12 tabur, 24 topla Korgeneral Şuvalov ve 8 tabur, 28 topla Oldenburg

[405] Kostin, **Skobelev 1843-1882**, s.115-117
[406] **Sbornik Materialov po Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878gg. Na Balkanskom Poluostrov**, Vıpusk.3, s.351-352
[407] **Sbornik Materialov po Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878gg. Na Balkanskom Poluostrov**, Vıpusk.3, s.352-353
[408] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 365-366

Prensi'nin Türklerin Arap-Konak mevkilerini ön cepheden sıkıştırmaları gerekiyordu. 5.5 tabur, 2 yüzlük Kozak bölüğü, 2 topla birlikte Tümgeneral Brok'a, Zlatitski Geçidinden güney çıkışları koruma ve Teğmen General Şilder-Şuldner'in emrine 9 tabur, 13 süvari ve yüzer kişilik Kozak bölüğü ve 32 top verilerek Vraçeş ve Skravena'daki mevkilerden Türklerin Lutak mevkilerini gözlemleme görevi verildi. Son dört ordu birliğin tümü General Kridener'in genel komutası altında birleştirildi.[409]

Sefere çıkmadan önce, askerlere 30 Aralık tarihine kadar yetecek miktarın yarısı peksimet dağıtıldı ve tüketiminin sıkı bir şekilde izlenmesi emredildi. Topçu bataryalarında en iyi atlarla dörder top bırakıldı; diğer toplar fazla yük arabalarıyla birlikte Lajen'de (Mesonisi) toplanmıştı. Yük arabalarından yanlarına yalnızca ilaç almaya izin verildi. Toplar kas gücüyle kayışlarından çekilmek suretiyle birer adet bölüklere tahsis edildi. 24 Aralık'taki birliklere taktik içeren talimatlar verildi.[410] Bu talimatlarda ordu mensuplarından "kalabalık bir şekilde hareket etmekten kaçınmaları, muhabere sırasında Osmanlıların yandan saldırıları sevmediğini bu yüzden yandan saldırmaları, arazi koşullarını kendi lehlerine kullanmaya özen göstermeleri, mermi israf etmemeleri" isteniyordu. Talimat şu şekilde devam ediyordu; " Yetki verilmeden ateş açanları cezalandırın. Ateş emri komutanlardadır."[411]

Gurko, 27 Aralık'ta Çuryak'a gelen bütün öncü birliklerin gecikmesinden dolayı, Çuryak geçidinden ayrılması için Noguşevo'ya yalnızca bir Muhafız Preobrazhenski alayı ve Potop'a ise Kozlovskı alayını gönderdi. Kısıtlı bir Osmanlı savunma gücünün bulunduğu Nogoşevo, küçük bir çatışmadan sonra işgal edildi; buradaki savunma gücü Taşkesen'e çekildi. Tek bir mermi harcamadan Kozlovski Alayı Potop'u aldıktan sonra bir taburla Teleş'e kadar ilerledi. 27 Aralık günü öğleden sonra, Kafkasya Kozak Tugayı, Preobrajenski Alayını takip ederek hareket etmeye başladı, onları geçtikten sonra, Sofya karayoluna indi, oradaki telgraf tesisini tahrip etti, Türklerin 100 taşıma arabasından oluşan ilk Balkan ganimetini ele geçirdi. Ertesi gün, 28 Aralık, öncü kolunun geri kalan bölümleri de Çuryak'a indi. Talimatta

[409] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.366
[410] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg. İ Podvig Osvoboditeley**, s. 170-171
[411] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg. İ Podvig Osvoboditeley**, s. 174-175

verilen süreden üç gün geç kaldı.[412] Öncü gücünün gecikmesi nedeniyle, ana güçlerin ilk kademesi 27, ikincisi ise 28 Aralık'ta harekete geçti. Kolun tüm ana güçleri ancak 30 Aralık'ta Çuryak'ta bir araya gelebildi. Velyaminova'nın sağ kolu belirlenen tarihte 25 Aralık'ta, Umurgaç istikametinde yola çıktı. Ancak o günün akşamında Vraçeş'ten sadece 5 km uzaklaşabildi. Yol çok zordu, 30-35 derecelik eğime ulaşan yokuş başlamıştı, bu nedenle kol geceyi yokuşun eteğinde geçirdi. Ertesi gün, yalnızca dört top yokuşun başlangıcından 2 km yukarı taşınabildi.[413] Dandeville'nin sol kolunda durum daha da kötüydü. Yolun zorluğu ve elverişsiz hava koşulları, altı gününü boşuna kaybetmiş olarak 1000 kişiye ulaşan bir kayıpla başlangıç pozisyonuna geri dönmek zorunda kaldı. Bu, Gurko'nun, Dandeville'i Rusya askerlerinin geçidin güney çıkışına sahip olduğu ve bu nedenle Balkanların geçmesi daha kolay olan Zlatitsa üzerinden değil de Baba Gora üzerinden gönderen iyi düşünülmemiş bir kararının sonuçlarıydı.[414]

Sol sütunun başarısızlığına rağmen, Gurko'nun ana güçleri 29-30 Aralık'ta (iki gün olarak hesaplanmıştı ancak altı günde) görevlerini tamamladılar. Bu geçişte Rus askerlerine büyük destek Bulgar "kardeşler" tarafından sağlandı. Bulgarlar ellerinden geldiğince her şeyiyle yardımcı oldular; yolları temizlediler, yiyecek ve ulaşım sağladılar, rehberlik ettiler, donmakta olanları kurtardılar.[415] Gurko birliğinin Balkanlar'daki hareketinin ilk olumlu neticesi, Osmanlı birliklerinin Lyutakova'daki konumlarını bırakıp aceleyle Sofya'ya çekilmeleriydi. Ancak Osmanlılar, Arap-Konak Geçidi pozisyonunu hala sıkı bir şekilde savunuyordu ve görünüşe göre terk etmek niyetinde değildi. Bu arada, Arap-Konak geçidinin ele geçirilmesi, Gurko'nun tüm diğer eylemler için önkoşuldu, çünkü yalnızca bu şekilde cephe gerisi ile güçlü ve rahat bir bağlantı kurabilirdi. Gurko, Arap-Konak geçidini ele geçirmek için artık Dandeville kanadı aracılığıyla Doğu'dan gelebilecek hiçbir desteğe ümit bağlayamazdı ve sadece birliğin ve sağ kolun ana kuvvetlerine güvenmek zorundaydı.[416]

30 Aralık itibariyle, Gurko'nun birliğine karşı Osmanlı birliklerinin durumu

[412] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg. İ Podvig Osvoboditeley**, s.175-176
[413] Kolenkovskiy, Belolipetskiy, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg**, s. 32-33
[414] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s. 370
[415] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 369
[416] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 370

şu şekildeydi: Arab-Konak ve Taşkesen'de 20.000 kişi, Sofya'da 8.000 kişi, yine Lyutakova'dan Sofyaya 3.000 asker getirildi. Zlatitsa'da 6.500 kişi, Filibe ve Berkovitsa arasında 10.000 asker.[417]

Osmanlı Yüksek ve Ana Türk komutanlığı kararsızlık içindeydi, tek ve kesin bir eylem planı yoktu. Dar-ı Kura, Süleyman Paşa'ya aynı anda Gurko'nun birliklerine yönelik bir karşı saldırı başlatmayı ve Sofya'da "İkinci Plevne"yi yaratmayı ve Edirne'yi büyük güçlerle almasını önerdi. Süleyman Paşa, tüm bu sorunları aynı anda çözmek için yeterli güce sahip değildi. Mevcut 50.000 kişi, Süleyman Paşanın, sadece bir tek görevi yerine getirmesi için yeterli olacaktı. Şakir Paşa, 27 Aralık'ta "üç Rus tümeni" tarafından Çuryak'ın işgal edildiğini öğrendi. Artık Arap-Konak pozisyonlarını yan cepheden aşarak gelecek bir Rus ordusunun tehdidini hissetmemesi mümkün değildi, ancak buna karşı koymaya hazır olmadığının da farkındaydı. Kuvvetini oradan çekmek için yalnızca Arap-Konak mevkilerini boşaltması gerekiyordu. Bu sebeple kendisi, Baker Paşa komutasındaki bir birliği Taşkesen'e göndermek dışında herhangi bir aktif eylemde bulunmadı. 30 Aralık'ta Şakir Paşa, birliklerini düşman kuşatmasından kurtarabilmek için Arap-Konak mevkiinden çekmek için İstanbul'dan izin aldı. Aynı zamanda, Baker Paşanın engelleme kolu dokuz tabura kadar çıkartıldı. Gurko, Baker Paşa'ya karşı 38 tabura sahipti, sayısal üstünlük kendisindeydi.[418]

Ancak Gurko, zayıf istihbarat yüzünden düşmanın gerçek durumunu bilmiyordu. Türk birliklerinin Sofya ve Pazarcık tarafından gelecek güçlü bir karşı saldırı olasılığını hesap ettiğinden, kararı aşırı temkinliydi. Bu, Türk kuvvetlerinin Arap-Konak'taki birliklerin arkasından saldırmak için 31 Aralık akşamı verdiği talimatında apaçık görülmekteydi.[419]

Talimata göre, taarruz altı kolla yapılacaktı. Sağ kanatta, sekiz toplu, on taburlu Kurlov kolu ilerleyecekti. Kol, Sofya otoyolunun güneyinden Malkoçeva ile otoyol arasındaki "Direktif" olarak adlandırılan en yüksek tepeye doğru hareket edecekti. Karayolunun kuzeyinde, Rauh'un sekiz toplu dokuz taburdan oluşan kolu

[417] **Sbornik Materialov po Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878gg. Na Balkanskom Poluostrov**, Vıpusk.3, s.404-405
[418] Kolenkovskiy, Belolipetskiy, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg**, s.33
[419] Kolenkovskiy, Belolipetskiy, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg**, s.34

ilerleyecekti; Osmanlılar Taşkesen mevkiin sol cephesinde olacaktı. Daha kuzeyde, Rauh kolunun ve kuzeyinden ilerleyen Şuvalov kolunun hareketlerini birbirine bağlamayı amaçlayan küçük bir Albay Vasmund'un komutasında küçük bir kol olacaktı.[420] Kurlov, Rauh ve Vasmund'un kolları Kataley'nin genel komutası altında birleşti. Sekiz taburdan oluşan Şuvalov'un kolu, cephenin sağ tarafına ve Taşkesen mevkiinin gerisini hedef almışlardı. Orada "Mümkün olduğu kadar çok korku ve karışıklık" yaratmak Dolnıye Komartsı'ya girmesi gereken 2. Muhafız Süvari Tümeni'nin (16 süvari bölüğü ve 4 toptan oluşuyordu) iki tugayı, sağ kanadın biraz önünde ilerliyordu. Son olarak, Sofya karayolundaki Rauh kolunun arkasında Filosofov komutasındaki genel bir rezerv olması gerekiyordu. Gurko, bu altı kola ek olarak, 30 Aralık'ta başarısız olduğunu henüz bilmediği Dandevile'ye, Baba Gora'dan Strıgl'e veya Dolnıy Komartsı'ya ilerlemesini emretti. Velyaminov'un birliğiyle, ana güçlerin saldırısına batı yönünden kalkan görevimi ifa etmesi gerekiyordu. Ama Gurko Osmanlının Arap-Konak grubuna karşı en belirleyici eylem olan kuşatmayı gerçekleştiremedi.[421] Savaş son derece yavaş ilerliyordu. Taşkesen'deki Osmanlı pozisyonları Şubalov'un kolu tarafından topçu ateşine tutulmuş daha sonra ateş etmeyi bırakmışlardı. Karargâhtan da yeterli bilgiyi alamadığı gibi kendisi de bir karar alamadı. Vasmund'un kolu da etkin değildi. Öğle saatlerinde, Rauh'un kolu düşman konumuna yaklaşmış ve kısa bir süre sonra saldırı için koşullar oluşmuştu fakat Rauh, yukarıdan izin almadan bir saldırı başlatmaya cesaret edemediğinden izin için Gurko'ya gitti. İzin verilmişti ancak Gurko'ya gidip gelmek iki saat sürdüğü için, saldırı ancak saat 15: 00'dan sonra iki saatlik gecikmeyle başlamıştı. Saldırı başarılı oldu. Taburlar takviye desteğiyle hat halinde hücuma geçti. Arazi koşulları uygundu. Düşman kuvvetlerin ön ve yan cephelerine yapılan saldırılar eşzamanlıydı. Baker Paşa'nın bazı birlikleri, bu doğru ve hızlı şekilde gerçekleşen taarruza dayanamadı, Rus birlikleri sadece Taşkesen'i değil aynı zamanda köyün kuzeyindeki tahkimatı da ele geçirdi. Saldırının tam başarısına rağmen, Rauh kolu, saldırının geç başlaması ve belirleyici bir anda çöken karanlık nedeniyle takibe devam ederek bu başarıyı perçinleyemedi. Kurlov'un kolu muharebeye saat 9:00 civarında başladı. Kolun birlikleri önceki intikal yürüyüşlerinden çok yorgundu. Muharebe ile ilgili talimatlar geç gelince, tabur

[420] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg. İ Podvig Osvoboditeley**, s.175
[421] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg. İ Podvig Osvoboditeley**, s.176

komutanlarının inceleme fırsatı olmadı ki bu da karışıklığa neden oldu. Diz boyu karda ve düz bir arazide saldırmak gerekiyordu. Tüm bu olumsuz koşullara rağmen, öğle saatlerinde "Direktivnaya" dağı alındı. Kataley, Gurko'ya yeni görevler almak için gitti.[422] Gurko'dan Osmanlı birliklerinin geri çekilmek için kullanacakları yolları kesme görevini aldıktan sonra Kurlov konvoyuna dönen Kataley, rastgele iki tabur alarak kaybedilen zamanı telafi etmeye girişti. Yanında da generaller Kurlov ve Filozofov vardı. Kataley, bu yeni taarruzun amacını Malkoçeva ve Dolnıy Komartsı arasındaki tepeliklerin ele geçirmesi olarak belirledi. Bunu hatırı sayılır güçlerle başarmış olsaydı, Türk askerlerinin büyük bir kısmının Arap-Konak konumundan çekilmesi önlenebilirdi. Fakat iki tabur bu açıkça mümkün değildi. Alacakaranlıkta, beş bölüğün başındaki Kataley, generaller Kurlov ve Filosofov ile birlikte, kendisini karayolunun yakınında buldu ve Osmanlı birliklerinin geri çekilmekte olduğunu gördü ancak yine de "birliği" ile onlara saldırmaya cesaret edemedi. Kısa zaman sonra öldürüldü, Filozofov ise ölümcül bir şekilde yaralandı.[423]

Muharebenin sonunda, emir verecek kimsesi olmayan, komutanı tarafından terk edilmiş genel rezerv güçleri, Osmanlının çekilme yolunu kesilebileceği noktadan 8 km uzaktaydı. 2. Muhafız Süvari Birliğinin iki tugayı Dolnıye Komartsı'ya doğru ilerliyordu. İkinci tugaydan altı süvari bölüğü, geçit boyunca Malkoçeva'dan Dolniy Komartsy'ye ilerliyordu, 1. Tugay Malkoçeva'da kaldı. Dolnıye Komartsı'da süvari, Osmanlı piyadelerinin ateşi ile durduruldu, Kurlov kolunun gelmesini bekleyip birlikte hareket etmek istese de onlar gelmeyince Malkoçeva'ya geri çekildi. 31 Aralıkta Ruslar 600 kayıp verdi. Osmanlının kaybının kesin sayısı bilinmemekle beraber az olmadığı da bir gerçektir.[424]

Osmanlı tarafında, 31 Aralık'ta meydana gelen gelişmeler kısaca şöyleydi; Rusların yan cepheden geçmeye çalıştıklarını fark eden Şakir Paşa, Taşkesen'deki engelleme birliğine umut bağlamayıp öğleden sonra geri çekilmeye karar verdi. Bu karara göre, Türk birlikleri Arap-Konak mevkilerini öğlen saatlerinde terk etmiş ve Strıgl üzerinden Petriçev'e çekilmeye başlamıştı. Baker Paşa, uzun süre Karaulki konumunda kalamayıp ana güçlerin tam olarak geçmesini beklemeden geri

[422] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.373
[423] Kolenkovskiy, Belolipetskiy, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg**, s.35-36
[424] Kolenkovskiy, Belolipetskiy, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg**, s.36

çekilmeye başladı. Şakir Paşa, Mirkova'yı geçerek gece Petriçev'e ulaştı; Baker Paşa 1 Ocak sabahı buraya geldi. Osmanlı birliklerinin geri çekilme işi kısa süre sonra telaşlı bir kaçış haline dönmüştü.[425] Rus birlikleri büyük sıkıntı çekiyorlardı, çünkü yeterince kışlık kıyafet, iyi ayakkabı olmadan ve açlık sınırındaki yiyecek stokuyla Balkanların ötesine geçtiler. Başkomutan ve Tuna ordusunun merkezi, Gurko birliklerine çok az tedarikte bulundu. Özellikle mühendislik ve haberleşme teçhizatının tedariki sıkıntılıydı. Ordu merkezi Gurko'nun birliklerini kışın Balkanları aşmak için gerekli olan kürek ve balta tedarikini dahi öngörememişti. Sadece 6.000 küreği olan 2. İstihkâm bölüğü, 26 ila 30 Aralık tarihleri arasında Osikovitsy'ye ulaştı, 8.000 tahta kürek ise ancak 5 Ocak'ta Orhaniye'ye geldi. Askeri telgraf istasyonu ise ancak 31 Aralık'ta Orhaniye'de açıldı.[426]

Tümgeneral Naglovski komutanlığındaki ordu karargâhında çaresizlik hâkimdi üstelik yeteneksizlik, dikkatsizlik ve temel personel becerilerinin olmayışı da bu süreçte kendini göstermişti. Gurko, Dandelville'in başarısız olduğunu ancak 31 Aralık sabahı öğrenebildi. İstihbarat organizasyonu berbattı. Naglovski, muharebe sırasında bu konuyu birliklerine bildirmedi. Vasmund, Şuvalov ve 2. Muhafız Süvari Tümeni'nin hareketsiz kalması, Rauh ve Kataley'in birliklerinin gecikmesinin sebebi buydu. 1 Ocak'ta, Rus birliklerinin eşzamanlı geçişine karşılık olarak Türkler, Gorny Bugorov'da bulunan Velyaminov birliğine Sofya'dan bir karşı saldırı başlatmaya çalıştı. Rus birlikleri hendekler ve siperler kazarak hazırlandı. Bu saldırıya katılan Osmanlı birliklerinde sayı 5000 kişiye ulaşmıştı. Türkler, Veliyaminov'un bulunduğu yeri her iki taraftan kuşatmak için karşı saldırı başlattı. Osmanlı birlikleri 1500 adımdan silahlarını ateşlerken Rus birlikleri mühimmatın yetersiz olmasından dolayı ancak 700 adımda silahlarını ateşleyebildiler. Topçuların sadece 3 mermisi vardı ve bu yüzden Osmanlı topçularına değil sadece piyadelere ateş ettiler. aynı şekilde sadece 60 el bombaları bulunuyordu. Fakat Osmanlı piyadeleri Rusların topçularının bulunduğu bölgeye gelince saldırı şiddetini yitirdi. Tambovtsı ve Penza güçleri karşı saldırıya geçtiğinde, Osmanlı birlikleri panikledi ve geri çekilmeye başladı daha sonra bu geri çekilme izdihama dönüştü. Bu zaferin önemi, Balkanların Rus birlikleri tarafından geçişinin nihayete ermiş olmasıydı. Osmanlı güçleri

[425] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg. İ Podvig Osvoboditeley**, s.176-178
[426] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 374

Rusların geçişini engellemeye yönelik tek girişimi de başarısız oldu. Rusların kaybı yararlılarla birlikte 270 civarındayken Osmanlının kaybı 2200 civarındaydı ve bunların 600-700 kadarı öldürülmüştü.[427]

3 Ocak itibariyle, Gurko birliklerinin öncü birimleri Gornıy Bugorov, Petriç, Markov, Bunov ve Zlatitsa'da (29.000 kişi) idi, ana güçler (41.000 kişi) ise Gornıy ve Dolnıy Komartsı, Strıgl, Taşkesen bölgelerine kısmen geçmişti veya geçmekteydi.[428] Birliğin sonra temel iki hedefi Sofya veya Arap-Konak'taki düşman birlikleriydi. Gurko, Sofya'da 20-25 tabur, Arap-Konak'ta ise Zlatitsa'dan çekilen İskender Paşa birlikleriyle birlikte 55-65 tabur olduğunu düşünüyordu. General Gurko, ilk önce Balkanlardan geçen birliklerinin bir kısmıyla Sofya'daki Osmanlı birliklerine saldırmaya karar verdi. Belki daha sonra General Kartsov ve Radetski'nin birliklerinin desteğini alarak Şakir Paşanın birliğine saldırabilirdi. Sırp ordusunun Pirot'ta olması bunun için iyi bir sebep olabilirdi. Sofya'nın alınmasıyla birlikte Rus cephesinin sağ kanadı tam olarak güvence altına alınmış oldu. Sonunda, Süleyman Paşa ordusunu oluşturan en büyük Türk levazım üssü Rus birliklerinin ellerine düştü. Gurko Sofya'ya yürümek için, beraberinde toplam 15 bin kişilik birlikleri aldı. Diğer tüm güçler, Kridener'in genel emri altında daha önce işgal ettikleri bölgede kaldı. Türk birlikleri, Sofya'yı direnmeden terk etti. 4 Ocak günü sabah saat 10.00'da, Sofya'ya ilk giren Kafkasya Kozak Tugayı oldu, arkasında ise Gurko'nun başını çektiği Rauh'un birlikleri vardı. Yerli nüfus, kendisini beş yüzyıllık Osmanlı boyunduruğundan kurtarmış olan Rus birliklerini coşkuyla karşıladı. Sofya'da 200.000 kutu mermi, tonlarca un ve tahıl gibi büyük miktarda mühimmat ve gıda stokları ele geçirildi. Sert bir kış mevsiminde Rus birliklerinin Balkanlar'a geçişi, gerçekten de büyük bir başarıydı. Milyutin ve Obruçev, savaşın üçüncü aşamasında Tuna ordusunun ilerleyişini doğru şekilde planlayarak, özellikle de Balkanları geçmeye karar vererek doğru olanı yapmıştı. Çar hükümeti bu başarıyı İstanbul'a hızlı bir şekilde ilerleyerek Osmanlının barışa yanaşmasını ve kendilerinin barış için sunacağı koşulları kayıtsız şartsız kabul ettirmek için kullanmayı planlıyordu. Barış ön koşulları, gelecek barış antlaşmasının ana hükümlerini içerecek şekilde tasarlanmıştı. Bu hükümler savaştan önce ve hatta savaşın başında

[427] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.374-375
[428] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg. İ Podvig Osvoboditeley**, s.179-180

planlanandan çok daha ağırdı fakat yine de Doğu Meselesi konusunu Rusya lehine çözmekten çok uzaktı ve özellikle Boğazların ve Osmanlı Karadeniz donanmasının teslimiyetini içermiyordu. Bu son iki maddenin barış taleplerinin içinde yer almaması Rus komutanlığının öngörüşsüzlüğü ve basiretsizliğinin ispatıdır.[429] Gelecekte de görüleceği üzere bu, İngiliz hükümetinin Rus taleplerine olan karşı çıkışını engellemediği gibi son barış antlaşmasının kabulü sırasında Rusya'nın konumunu iyice zorlaştırmıştır. Rauf Paşa'ya, Osmanlı hükümetinin Rusya'nın barış için sunduğu ön şartları kabul etmediği sürece ateşkesin söz konusu olmadığı söylendi. Böylece, Rus hükümeti Tuna ordusunun İstanbul'a yaklaşabilmesi için zaman kazanmış oldu.[430]

3.3. KARTSOV BİRLİKLERİNİN BALKANLARA GEÇİŞİ

Aralık sonu itibariyle, General Kartsov'un Lofça-Selvi birliği, 24 top ve6.000'den fazla askere sahipti. 31 Aralık'ta, birliğe Balkanları geçerek yanıltma manevraları ile Radetski birliğinin Balkanların geçişini destekleme görevi verildi; 1 Ocak'ta, birlik adı Troya olarak değiştirildi. Balkanları geçmek için, Kartsov çeşitli yollar kullanabilirdi. İlki Knyazhevetski köyünden Karnare'ye, ikincisi Uspenia manastırından Karlova'ya giden yoldu ve her iki yol Truva Geçidinden geçiyordu. Üçüncü yol Shipovka'dan Rahmanlı'ya, dördüncü, Novosela'dan Kalofer'e Rosalit geçidi üzerinden geçiyordu. Shipovka'dan Rahmanlı'ya giden yol zorlu bir dağ patikasından geçiyordu bu nedenle sadece küçük bir piyade veya süvari bölüğü kullanılabilirdi. Tüm yollar, özellikle kışın çok zordu; Troya Geçidi için yerel halk kendi dillerinde, "Eşeklerin ölümü" anlamına gelen "Deri Mogara" adını kullanıyordu.[431]

Savaş görevini aldıktan sonra Kartsov, 23-31 Aralık tarihleri arasında geçitlerin son keşiflerinin yapılmasını emretti. Bu keşifler sonucu, en uygun olanın Kirnar'daki Knyazhevetskaya köyünden Truva Geçidi üzerinden geçen yol olduğu belirlendi. Kar, taşlar arasındaki boşlukları tıkadığı için kışın buradan geçmek yazdan daha kolaydı. Kartsov Balkanları geçerken, Balkan eteklerinin bu bölümünde

[429] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg. İ Podvig Osvoboditeley**, s.180-183
[430] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.,** s.377
[431] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 377-378

yaygın gerilla hareketini kullandı. Rus askerlerinin ilk ortaya çıkışından bu yana buralarda çeteler vardı. İki buçuk ay boyunca, Georgi Pulevski'nin çetesi Truva Köyünü Türk birliklerine karşı savundu. Çete başı Peto Tsetkov, Troya Manastırı'nda bir çete kurdu. Ayrıca, 30 ile 60 kişiden oluşan birçok başka çete daha vardı. Bunların çoğu Makedonlardan oluşurken, yerel sakinler onlara sadece köylerinde veya bir operasyon için katılırdı. Bu çetelerden Kartsov, Balkanlar'ı geçmek için yanına 1000 gerilla aldı ki bunlar Rus birliklerine büyük yardım sağladılar. Çevredeki Bulgar nüfusunun ulaşım desteği de çok önemliydi. Bulgarlar, kar temizlemek için birçok öküz, 400 işçi ve 200 yük atı tedarik edeceklerine söz verdi. Keşif, geçişin en yüksek noktasının "Kartal Yuvası" adlı verilen yer olduğunu, buranın Osmanlı tarafından önemli bir güçle savunulduğunu öğrenebildi. Balkanları geçmeden önce, birliklerin ihtiyaçları özenli bir şekilde hazırlandı. Tedarik edilen tahıllardan uzun süre bozulmayan çörekler yapıldı. Yük arabaları, yemler, mandalar ve yerel halktan işçiler, eski Truva bölgesi Bulgar milislerinden ustabaşı Georgi aracılığıyla toplandı. Durumu değerlendiren Kartsov, Balkanları üç kol halinde geçmeye karar verdi.[432] Sağ kol Shipovka'dan Rahmanlı istikametinde hareket etmesi gerekiyordu. Orta kol, Karnar'daki Knyazhevetski köyünden ilerlemekteydi. Albay Borodin'in komutasındaki birlikler 4 Ocak'ta hareket edecekti; Staroingermanland Alayı Albay Tatişev'in komutasındaki 5 Ocak'ta hareket etti. 9. Alayının binbaşısı Duhnovski'nin komutasındaki birlikler 6 Ocak'ta harekete geçti. Sol kol (bir Kazak yüz), Uspenia Manastırından Karlova istikametinde ilerliyordu. Toplamda 5.300 kişi dağlara doğru yaklaşıyordu. Truva grubunun diğer birlikleri, Balkanların kuzeyine küçük garnizonlar halinde konumlandırılmıştı.[433] Yolda inanılmaz zorlukların üstesinden gelmek zorunda kaldılar. Her top, mühimmat demonte şekilde özel olarak yapılmış bir kızak üzerinde dar bir patika boyunca taşındı. Geçide giden yolu temizleyen Bulgarları, engel olan ağaçları kesen, taşları parçalayan ya da aşağı yuvarlayan mayıncılar izliyordu. Yorgun insanları cesaretlendirmek için, karargâh komutanı bu çalışmalarda bizzat kendisi bir yer aldı. 8 saat boyunca bu şekilde yokuşun 9 km'si tamamlandı. Bunca zaman boyunca yoğun bir sis vardı, hava eksi 23-27 dereceydi ve dondurucu rüzgâr bazen kısa kar fırtınasına dönüşüyordu. Bu şekilde geçidin üstüne iki top sürüklediler, diğerlerini

[432] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.378
[433] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 379

geri göndermek zorunda kaldılar. Sol kol kalabalık değildi, sağdaki kol ise yolu bulamayıp geri döndü.[434]

4 Ocak'ta, geceleyin piyade ve süvarileriyle ilk grup dağ geçidine ulaşıp Türk tahkimatını aniden ele geçirmeye çalıştı, ancak saldırısı püskürtüldü. Kayıpları ağır değildi; 8 ölü ve 10 yaralı. 5 Ocak öğleden sonra, ikinci grup ilk gruba yaklaştı, 6 Ocak sabahı ise, geçide az kala, neredeyse tüm birlikler toplandı. Türk mevkiinin ön cepheden neredeyse tamamen erişilememesi nedeniyle, sağ kanattan dolaşarak ulaşmaya karar verildi. Bulgar gerillalarının yardımıyla dolaşık patikası bulundu. Türk geçit pozisyonları, toprak seti ve siperler ile birbirine bağlanan diğer üç tahkimattan oluşuyordu. Bu pozisyondan ateş gücü çok güçlüydü. Pozisyonlar dört Nizam taburu ve yüz kişilik Sultan Muhafızları olmak üzere seçkin Türk birlikleri tarafından savunuluyordu. Kartsev, Türk geçit mevkilerine taarruzun tarihini 7 Ocak olarak belirledi, bu amaçla iki kol halinde 4.5 tabur ve iki topla 700 Kozak'ı ayırdı. Binbaşı Duhnovski'nin emrindeki iki tabur ve üç yüz Kozaktan oluşan sağ kol, sol kolun Osmanlı kuvvetlerini etki altına aldıktan sonra ön cepheden hareket edecekti; sol kol, 30. Don Kozak Alayının albayı Grekov'un komutanlık ettiği ve düşmanın sağ cephesinden dolanmayı amaçlayan 2.5 tabur, 400 Kozak ve iki toptan oluşuyordu.[435]

Saldırı 7 Ocak'ta başladı. Saat 9: 00'da, yan cepheden dolanan kol, 1,5 km uzaklıktan Osmanlının karşı ateşi ile karşılandı, ancak hat şeklinde saldırdığı ve ölü alanları ustalıkla kullandığı için herhangi bir kayıp yaşamadı. Türk tahkimatlarına çok yakına gelince sol kolun birlikleri düşmanın mevkiine sağ yandan süngülerle saldırarak, Osmanlı birliklerini oradan çıkartıp bir kısmını Karnar istikametine, güneye, bir kısmını batıya doğru sürdü. Karnar da bir süre sonra ele geçirildi. Yandan dolaşarak saldırı başlatan sağ kol, ustalıkla ilerleyerek Osmanlının merkez savunma hattına fazla kayıp vermeden yaklaşınca, Rus birliklerini arkalarında gören Osmanlı askerleri panikledi. Bu panikten yararlanan Rus askerleri süngülerle saldırarak buranın bir kısmını ele geçirdi. Osmanlı askerlerinin bir kısmı güneye

[434] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 379
[435] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg. İ Podvig Osvoboditeley**, s. 86

püskürtüldü. Kısa bir süre sonra Tekke ele geçirildi.[436] Sayısal olarak üstün olmadıkları halde bu savaşta Rus birliklerinin başarılı olmalarının ana nedeni başka yollardan dolaşarak gelen birliklerdi. Kartsov ve askerleri, Troya Geçidi'nde dağ savaşı taktiklerinin mükemmel bir örneğini gösterdi. 7 Ocak'taki savaşta Truva birliğinin kaybı sadece 58 kişi ve yaralıydı. 48 kişi ise soğuktan donmuştu.[437]

3.4. ŞİPKA SAVAŞI (ŞİPKA-ŞEYNOVO SAVAŞI)

13 Aralık 1877'de Radetski komutasındaki Şipka birliklerinin yaklaşık 24.000 askeri vardı. Ana güçler Şipka'da konumlanmıştı. Veysel Paşanın Balkan Türk Ordusu, 17.000'i Rusların Şipka pozisyonlarına karşı yerleştirilmiş, Tvarditsy'den Kalofer'e kadar uzanan cephe boyunca dağılmış yaklaşık 25.000 kişiden oluşan gücü vardı. 21 Aralık 1877'de Veysel Paşa Hain Boğaz'dan Şipka'ya yedi tabur sevk edince Şipka'daki Rus birliklerine karşı Osmanlı birliklerinin sayısı neredeyse 23.000 kişiye ulaşmış oldu. Radetski, Balkanlar'daki Türk Şipka pozisyonlarına yönelik cepheden bir saldırının imkânsız olduğunu düşünüyordu. Ayrıca kışın dağların etrafından dolaşmayı da riskli buluyordu. Ancak Nikolay Nikolayeviç, Radetski'ye en geç 1 Ocak 1877'de bir saldırı başlatmasını istedi. Radetski istemeyerek de olsa taarruzu hazırlıklarına başlamaktan başka bir seçeneği yoktu. Şipka'ya saldıracak birlikler Gabrova ve Tırnova'da toplandı. Gabrova'da Skobelev'in komutasındaki 16. Piyade Tümeni, 3. Avcı Tugayı'nın 9., 11. ve 12. Taburları, Bulgar milisleri, 9. Don Kozak Alayı ve iki mayın temizleme bölüğünden oluşan birlikler toplandı. General Svyatopolk-Mirski komutasındaki 9. Piyade Tümeni, 4. Piyade Tugayı, 23. Don Kozak Alayı ve mayın temizleme bölüğünden oluşan üç alay Turnov bölgesinde toplandı. Ek olarak, Radetski'nin ısrarı üzerine, 1 Ocak'ta 30. Piyade Tümeni ve 1. Süvari Tümeni'nin üç alayı birliğe gönderildi; Bütün bu birliklerin gelmesiyle Radetski'nin asker sayısı 54.000 kişiye yükseldi.[438]

Taarruz hazırlığı yapıldı; gıda stoku, sıcak giysiler, yük hayvanlarının alımı gibi hazırlıklar birliklere göre değişkenlikler gösterdi. Topleş'te sekiz günlük yiyecek stoku yapıldı ve 1048 attan oluşan yük nakil hayvanı temin edilebildi. Skobelev'e

[436] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg. İ Podvig Osvoboditeley**, s. 86-87
[437] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.385-386
[438] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.387

hakkını vermeliyiz: Birliklerinin Balkanlar üzerinden geçişi için ihtiyaçların tamamen halledilmesi noktasında çok özen gösterdi: Skobelev, her tüfek başına 76'sı taşınabilir olmak üzere 172 fişeğin alınması emir verdi.[439]

Taktiksel açıdan birliklere verilen talimatlarda "takviye olacak, ancak asker değişimi olmayacak", "iyi bir askere mühimmatı tasarruflu kullanımı öneririm", "taarruz iptali ve geri çekilme asla olmayacak", "nereye ve neden gittiğini bilmeli "vb. gibi genel ifadeler vardı. Ancak, bunlar yalnızca belirli ortak yerler içeren, somut olmayan talimatlardı. Radetski'nin Balkanlar üzerinden bir taarruz planı başka hatalar da içeriyordu. En önemli hata; birlikler arasında güçlerin uygunsuz bir şekilde dağılımı vardı. Örneğin sağ kolda 16.500 süngü ve kılıç, solda 18.800 ve merkeze 12.000 süngü ve kılıç verilmişti. Radetski'ye göre, Geçitteki Osmanlı mevkilerine cepheden bir saldırı imkânsız olduğu için merkezde bu kadar önemli kuvvetler bırakmaya gerek yoktu. Her iki kolun da Şipka köyüne hareket ediyor olması karışıklığa neden oluyordu, çünkü geçit mevkiinin güneyindeki Osmanlı birliklerinin merkezi Şipka'da değil, Şeynovo köyündeydi. Burada telgraf iletişimi zayıftı. Telgraf hattı yalnızca sol kolun gerisine uzanıyordu hatta savaşın başında kurulumu henüz bitmemişti, sağ kolun telgraf bağlantısı zaten düşünülmemişti.[440]

Svyatopolk-Mirski'nin bir gün önce verdiği emirle taarruz 5 Ocak'ta başladı. 4. tugay, mayın temizleme bölüğü, dağ bataryası ve 300 Kozaktan oluşan 4. Avcı Tugayının komutanı Krok'ın komutasındaki birliğe 5 Ocak günü saat 8: 00'de Sakrum dağından ayrılarak Seltsy köyüne gitmeleri ve geceyi orada geçirmeleri emredildi. Bu birliği takip eden 30'uncu Piyade Tümeninin bir tugayı 5 Ocak'ta Krestets'e, diğeri ise Travna'ya gidecekti. 4 Ocak'ı 5 Ocak'a bağlayan gece, 2.000 Bulgar ve mayın temizleme bölüğü önden gönderildi. Gece boyunca Krestets'in güneyindeki yolun sadece 2 km'lik bir bölümünü mayından temizlemeyi başardılar. 5 Ocak'ta 30. tümen, her iki tugayla ancak Travna'ya intikal etmeyi başardı.[441]

Sağ kola taarruz talimatı Skobelev tarafından ancak 5 Ocakta verildi. O gün, saat 18'de Stoletov komutasındaki öncü güçler, 1. Bulgar Tugayı, 12. Piyade Taburu,

[439] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s. 248
[440] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg. İ Podvig Osvoboditeley**, s.190-191
[441] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg. İ Podvig Osvoboditeley**, s.191

Kazan Taburu ve yüz kişilik Ural Kozak bölüğü harekete geçecekti. Aynı gün, öncü güçler Karacadağ'ı işgal edecekti. Kolun diğer güçleri, bir yan cephe grubu oluşturan ve sağdaki yoldan hareket eden 9. Don Kozak Alayı hariç, öncü gücü takip ediyordu. Aslında, 5 Ocak'ta, sadece öncü güç hareket etmeye başladı, hatta onun ön kısmı Karacadağ'a 6 Ocak'ta saat 8: 00'de geldi, ana güçler ise öğlen saatlerinde ulaştı. Sonuç olarak Rus birlikleri talimatta belirtilen 5 Ocak 1877 tarihinde hedefe ulaşamadı.[442] 7 Ocak'ı Svyatopolk-Mirski, tüm birlikleri, geçidin güneyine toplayarak Maglic istikametinde yan cephe savunması için kullanmaya karar verdi. Akşam saat 17: 00'ye kadar, Avcı Tugayı Gyusova'nın üç köyünü işgal etti, 30. Tümen birlikleri ise bir kısmı Maglic'i karanlık çökerken ele geçirdi. Sağ kolda, Tümgeneral Grenquist'in emrindeki 16. Piyade Tümenine bağlı 2. Tugayın bir kısmı olan öncü birlikler, İmitliya'ya 7 Ocak'ta saat 8: 00'de hücuma geçti. Öncü gücün başında, başkomutanın yaveri Albay Laskovsky'nin önderlik ettiği iki Kazan taburu vardı. Saat 17: 00 itibarıyla, Krutoy Spusk'un güneyinde 18 Rus bölüğü toplanmıştı, ancak çatışma sırasında hazır bulunan Skobelev, güçlerini İmitliya'ya taarruz için yetersiz olarak görmüş ve taarruzu gece başlatma kararı almıştı. Ancak, İmitliya'ya taarruza gerek kalmadı. 8 Ocak'ta saat 13.30'da Osmanlı burayı terk ettiği için ateş açılmadan alındı. 8 Ocak sabahı sağ kol İmitliya'dan Topleş'e kadar ilerledi. Altı tabur Imitliya'daydı, beş tabur ve dört milis mangası "Krutoy Spusk'tan Karacadağ'a kadar ilerlemişti, bir tabur ve iki milis mangası Karaca ve Markov birlikleri arasındaydı, Topleş'in güneyinde ise üç tabur yer alıyordu. 8 Ocak itibarıyla kararlı bir taarruzun başlatılması için Rus birlikleri tamamen hazırdı.[443]

7 Ocak sabahı, Genelkurmay Başkanlığı'ndan, Kartsov'un, Osmanlı birliklerinin Troya'daki güçlü pozisyonlarına önden saldırmanın imkânsız olduğu ve bu nedenle iki bölüğü toplarla birlikte bırakarak ilk konumuna geri döndüğü telgrafını aldı. Radetski sonunda, 7 Ocak sabahı, Gurko'nun Balkanları geçtiğini ve Dandeville'in Zlatitsa'dan Lajani'ye ulaştığını öğrendi. Radetski, birliklerinin sol kolunu tehdit edebileceğini düşündüğü Süleyman Paşa'nın ordusu, Şipka Geçidi'nin güney çıkışının doğusunda değil, oldukça batısındaydı. Balkanları daha önce geçen ve bu nedenle doğal olarak ilk dikkatini çeken Gurko'nun grubuna karşı harekete

[442] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.392
[443] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 392-394

geçtiği varsayılabilir. Bunu, Karpov'un başarısızlıkları ve Kalofer'deki bazı Türk birliklerinin ispatlıyordu. Svyatopolk-Mirski'nin raporlarından, kendisine karşı büyük bir Osmanlı kuvveti olmadığını ve Türk arabalarının Şipka'dan Kazanlık'a hareketinin, Osmanlı birliklerinin Şipka Geçidinden çekilmesinin başlangıcı olarak anlaşılabileceğini belirtti. Şipka Geçidi'nden güney çıkışındaki Osmanlı birlikleri Balkanların güney yamaçları ile kuzeyden yarım daire şeklinde çevrili ovada yer alan Şeynovo köyünde müstahkem bir kampta toplandı. Şeynovo'yu her yönden yaklaşık 1.5 km yarıçapı içinde çevreleyen tahkimatlar, 114 toprak set ve hendekten oluşuyordu. Ayrıca, Şeynovo yanındaki koru ve çok sayıdaki kurganlar savunma hattına çevrildi.[444]

Rus taarruzunun başladığı esnada Veysel Paşanın ordusu 41 piyade kampından oluşuyordu. 26 filo ve 83 top olmak üzere toplam 23.000 askeri vardı. Rus harekâtını 6 Ocak'ta fark eden ve bir kuşatma tehdidinin olduğunu anlayan Veysel Paşa, Süleyman Paşaya ne yapması gerektiğini sordu. Gizli bir şekilde izin almayı ve erkenden ayrılmayı düşünüyordu fakat Süleyman Paşa 7 Ocak'ta şöyle bir cevap yolladı; "Size yalvarıyorum... Savunduğunuz pozisyonları bırakmayın. Bununla birlikte, özellikle geri çekilme yolunu kaybetmemek için her türlü çabayı göstermenizi öneririm." Bu şekilde geri çekilmenin yasaklanması üzerine Veysel Paşa savunmaya devam etti. . Bu amaçla, çapraz pozisyonlarda 54 topla, 29,5 tabur bıraktı ve 29 topla kalan 11,5 tabur Şeynovo müstahkemini oluşturdu, Doğu cephesine sekiz tabur, batı cephesine iki tabur yerleştirildi ve geri kalan bir buçuk tabur ve süvariler takviye olarak belirlendi.[445]

8 Ocak sabahı, Rusların sol kolu Yanin üzerinden Hassıyat'a intikal etmeye başladı. Muharebe birimine yedi tabur atandı, dokuz tabur genel takviye altındaydı, arkaları korumak için Gyusovo'da Serpuhov Alayının üç taburu kaldı ve sol kanadı korumak için Maglic'e Shuyskiy ve Kolomenskiy alaylarına bağlı altı tabur gönderildi. Saat 8: 00'de sağ kol tarafından ateş sesleri geldi. Bu sesler, Skobelev'in Şeynovo'ya başlattığı saldırı veya Türklerin Skobelev'in koluna başlattığı bir saldırı olarak düşünülebilirdi. Her iki durumda da, sol kol destek için Osmanlı birliklerine

[444] Tretyakov**, İstoriya Bolgarii,** Tom.1, s.307-308
[445] Tretyakov, **İstoriya Bolgarii**, Tom.1, s.308

saldırılmalıydı. Sol kol saldırıya geçti. Birinci ve ikinci hatta ikişer tabur vardı, ilk hattan avcı piyadeler yayılarak zincir halinde öne atıldı. Hızlı adımlarla ilerlediler, aynı şekilde takviye kuvvetler de hızlı atlamalarla ilerliyordu, hücumun sonuna doğru, öncü taburların çoğu bu zincirdeydi. Saat 12:30'da, ilk tahkimat hattı (siperli kurgan) işgal edildi. Aynı zamanda, topçu askerlerin vücutlarına zincirlendiği üç çelik top ele geçirildi. Ancak, bu başarıların hemen ardından sol kol birliklerinin ilerlemesi durdu. İkinci hattın toprak setlerinden, Türk birlikleri 800-1000 m arasındaki mesafeden yoğun silah ateşi açarak 4. Avcı piyade tugayının sağ kanadını Balkanlar tarafından kuşatmaya başladı. Avcı piyadeler özel bir rezerv alayıyla güçlendirildi ve saat 14:00'da ikinci hattın toprak setlerine hücum etmeye başladı, ancak püskürtüldü. Bunun ardından Türkler, takviyeleri güçlendirilmiş kamplarının doğu cephesinin ortasına ve sol tarafına çekerek Rus sağ kanadına karşı hücuma geçti.[446]

Ruslar tam geri çekilmek üzereyken takviye olarak Sevtsev ve Orlovtsev'in altı taburunun gelmesi Osmanlının karşı saldırılarını püskürtme fırsatı verdi. Bununla birlikte, sol kol askerleri saldırı sırasında çok önemli kayıplar verdi ve o kadar yorulmuştu ki, tekrar genel bir saldırıya kalkışacak halleri kalmamıştı. Rezervde sadece Yaroslav'ın üç taburu kalmıştı, mermiler tükeniyordu, sağ koldan çatışma sesi gelmiyordu. Bu şartlar altında Svyatopolk-Mirski, 8 Ocak'ta daha fazla saldırı yapmamaya karar verdi. Muharebe birlikleri ve sol kolun rezervleri geceyi geçirmek için hücum sırasında işgal ettikleri hatlarda kaldı.[447]

Tümen komutanı General Şnitnikov komutasındaki 30. Tümenin birliklerini Maglic'de bırakarak, 8 Ocak'ta, savaşmadan işgal edilen Kazanlık'a intikal etti. Esir düşenler, 10.000'den fazla askerden oluşan Osmanlı birliğinin doğudan gelmesinin beklendiğini belirttiler. Bu bilgi Mirsky'yi çok tedirgin etti. 8 Ocak sabahı Skobelev, sol kolun birliklerini İmitliya'ya doğru çekmeye başladı, ancak çekilme son derece yavaştı. Yolun temizlenen kısmı dardı ve birliklerle tamamen tıkanmıştı, bunun sonucu emirler gecikiyordu, bazı birlikler diğerlerini geçince birliklerin konvoyunda düzen keskin bir şekilde bozuluyordu. Son olarak, emirlerin sık sık değiştirilmesi

[446] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., 396-397
[447] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg. İ Podvig Osvoboditeley**, s.192

karışıklığı daha da arttırdı. Sabah saat 9.00 civarında, yine Krutoy Spusk'a saldırmaya başlayan Osmanlı piyade birlikleri ile karşılıklı ateş, ardından İmitliya'ya ilerleyen küçük Osmanlı süvari gruplarıyla çatışmalar başladı. Skobelev, sol kola destek için derhal hareket etmeyi gerekirken, İmitliya'ya geri çekilme emri verdi. Kuşkusuz, Skobelev'in 8 Ocak'ta Şeynovo'ya saldırmayı reddetmesi, sol kolun yaptığı hücumun başarısız olmasının temel nedeniydi.

9 Ocak'ta Osmanlı birlikleri, sol Rus koluna karşı daha da güç topladılar. 8-9 Ocak gecesi, Veysel Paşa, dağ geçidi konumlarından dört taburu çıkarıp kuvvetlerinin, Şeynovo kampındaki, neredeyse tümünü doğu kısımdaki toprak setlerde toplayarak, 9 Ocak sabahı, Rus sol kolunu oradan atmaya karar verdi. Aynı zamanda, Veysel Paşa, 8 Ocak'ta Rusların sağ kolun etkin olmadığı ve sol kol birliklerinin onun için en büyük tehlike olduğu gerçeğinden yola çıkarak hareket etti.[448] 8 Ocak akşamı, sol kolda, ilk hatta 4. Avcı Tugayı komutanı Krok'un emrinde 13 tabur konumlandırıldı; Genel rezervde beş yeni tabur daha vardı. İlk hattın birlikleri, Osmanlı tahkimatlarından 500-1000 adım ötesinde ve ön cephenin yaklaşık 4 km boyunca uzanan bir mevkide yer aldı. Muharebenin ilk günü, birinci hattaki taburlarının kaybı 1600'e ulaştı; 3000'den fazla kişi, mevki arkasında bulunan 6 km uzaklıktaki Yanin'e yaralıları tahliye etmek için cephe hatlarını terk etti; Sonuç olarak, muharebe hatları seyrekleşti. Sabahtan askerler hiçbir şey yemedi ve çok yorgundu. İlk hattaki taburların mermileri tükeniyordu. Sağ kolun eylemleri hakkında hiçbir şey bilinmemektedir. Tüm bu koşullar Svyatopolk-Mirski'ye, bir askeri konsey toplayıp gece Gyusovo'ya çekilmenin, orada güçlerini toplayıp Radetski'den takviye gelmesini veya sağ kolun gelmesini beklemenin gerekli olup olmadığı tartışıldı. Askeri konseyde bulunan 5. Müstahkem Taburunun komutanı Albay Svişevski, Svyatopolk-Mirski'nin önerisine şiddetle karşı çıktı. Gyusovo'ya geri çekilmenin tamamen gereksiz olduğunu, işgal altındaki pozisyonları güçlendirmek için bir gecenin yeterli olduğunu, böylece herhangi bir Osmanlı karşı saldırısından korkmayacaklarını söyledi. Svişevski'nin önerisi diğer komutanları tarafından kabul görünce Svyatopolk-Mirski tarafından da kabul edildi.[449]

[448] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.,** s.398-399
[449] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.401-402

İşgal edilen mevkilerin güçlendirilmesine ve inatla savunulmasına karar verildi, savunmayı kolaylaştırmak için Kolomna Alayı Kazanlık'tan yollandı. Bütün gece tahkimatlar inşa edildi. Yapımlarından sorumlu olan mühendisler, birliklerin tükenmiş olmasına, zor koşullarına, siper araçlarının ve derin donmuş toprakların yetersizliğine rağmen büyük ustalık gösterdiler. Çeşitli yerel objeler savunmaya uyarlandı, alınan Osmanlı pozisyonları gübre, taşlar, kar, kırık vagonlar, dallar, ölü paltolardan ve hatta at ve insan cesetler gibi doğaçlama malzemeler kullanılarak savunma duvarına dönüştürüldü, yapılar karşılıklı olarak setle çevrilip dikkatlice kamufle edildi. 6:30'da Türk topçuları 20'ye yakın ateş açtı ve bir saat sonra Osmanlı birlikleri, Rus sağ kanadına bir karşı saldırı başlattı. Aynı zamanda, Osmanlı birlikleri yeni Rus tahkimatlarını fark edemediler ve aniden yakın mesafeden kendilerine ateş açıldı. Ağır kayıplara uğrayıp hızlı bir şekilde uzaklaştılar.[450]

Bu müthiş başarının General Svyatopolk-Mirski'ye tam bir rahatlık getirmesi gerekirdi. Ancak, 8 Ocak akşamı, savunmanın başarılı bir şekilde sonuçlanabileceğine inanmayı bıraktı, toplantı yaptı ve tekrar geri çekilme sorununu gündeme getirdi. Svyatopolk-Mirski'nin önerisi yine reddedildi, ancak yine de Kolomna birliğinin Osmanlının sağ kanadından geçmesini durdurmayı başardı. Kısa bir aradan sonra, Veysel Paşa yine birlikleri karşı saldırıya geçirdi. İlk karşı saldırı Rus merkezine, ardından Rus sol kanadına yönelikti. Türk karşı saldırılarını püskürten Rus birlikleri, kaçan Osmanlı askerlerinin peşinden Sekiriçevo'daki ormana ve ormana en yakın kısmındaki toprak setine girdi. Aynı zamanda, sağ kanatta, saat 11:00'de sol kolun askerleri Şipka köyünü ve ona en yakın toprak setini ele geçirdi. Böylece, Şeynovo müstahkem kampının doğu cephesinin her iki kanadı sol kolun askerleri tarafından ele geçirilmiş oldu.[451] Kolun yeni kuvvetlerini o anda devreye sokmak, durumu Rusların lehine çevirecekti, ancak Kazanlık'ta beş Şnitnikov taburu hareketsizdi ve genel rezerv olarak kalan üç taburu Svyatopolk-Mirski savaşa sokmaya cesaret edemedi ve saat 10:00'da, Radetski'ye bildirerek Gyusovo'ya çekilmesini emretti. Bu sefer Svyatopolk-Mirski'nin askeri kurulu toplamadan verdiği bu kararın sol kolun muharebesinin gidişatı üzerinde hiçbir etkisi

[450] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s.167
[451] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s.167

yoktu. Birlikler, Şeynovo'nun batısındaki bu sırada patlak veren çatışmanın sesini duymuşlardı, Türklerin güçlerini batıya çekmişlerdi ve bu nedenle Krok komutasındaki birlikler şaşkınlık içindeki komutanın talimatlarına uymadılar. Ancak, taze rezervlerin yardımı olmadan, sol kolun ilk hattaki birlikler bütün cephede belirleyici bir taarruz gerçekleştiremezlerdi. 11:00'dan sonra Kozaklar, sağ kolun birliklerinin batısındaki Şeynovo'ya yapılan taarruzdan haberdar ettiklerinde bile, Svyatopolk-Mirski muharebeye rezerv güçleri sokmadı. Gyusovo'ya çekilmeleri yönündeki kararı reddedilmişti.[452]

Skobelev'in 8 Ocak'taki saldırıyı reddetmesi ve Mirsky'nin raporları Radetski'yi merkeze yönelik amaçsız bir saldırı yapmaya itti. 8 Ocak günü öğleden sonra saat 4.00 civarında, Svyatopolk-Mirski, General Radetski'ye bir rapor gönderdi: "Şipka'da konuşlanan Şnitnikov tugayına, Maglic'den Kazanlık'a bir saldırı yapmadan beklemeleri konusunda emir verdim. Dünden beri Yeni-Zağra'dan on bin kişinin geldiği haberi var. Bu yüzden durumum kötüye gidiyor, yine de genel eylem planını bozmamak için Şipka'dan çekilmemeye karar verdim." Başka bir raporda Svyatopolk-Mirski şunları yazmıştı: "Bütün gün savaştılar, Şipka'ya saldırdılar, ama kimse desteğe gelmedi. Kayıplarımız büyük, geceyi Türk siperlerinin birkaç yüz adım önünde geçirmek imkânsız - durum ağır! General Skobelev hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Yardıma gel. Yemek ve mühimmat yetersiz."[453] Radetski bu rapora çok üzüldü. On bin kişilik Osmanlı birliğinin hücum etmesi durumunda durumu çok zorlaştıracaktı. Sağ kol, 9 Ocak'ta Şipka'ya saldırmazsa, Svyatopolk-Mirski'nin durumu daha kötü hale gelecekti. On bin Türk, sol kola doğudan, Yeni-Zağra'dan saldıracak ve Skobelev'in kuşatma altına alamadığı Veysel Paşa'nın güçleri batıya saldıracaktı. Takviyeleri sol kola göndermek için çok geçti. Merkez güçleri ile geçitteki Türk birliklerine cepheden saldıracaktı. Bu, Veysel Paşa'nın kuvvetlerini hareketsiz bırakarak sol kola taarruz başlatmalarını önleyecekti. Radetski, 9 Ocak'ta, öğle vakti, Şipka Geçidi'ndeki Osmanlı mevkilerine saldırmaya karar verdi. Son derece dar bir cepheye, sıkışık bir düzenle saldırmak gerekiyordu. Sisten yararlanarak gerçekleştirdiği saldırı başarısız oldu. Sadece Türk siperlerinin ön kısmı ele geçirildi, ardından saldırı püskürtüldü. Ruslar

[452] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.403
[453] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.403

1500 kişiyi kaybetti. Bu arada takviye kuvvetler hala gelememişti. Skobelev, kolun eksik birliklerinin gelmemesine rağmen, 9 Ocak'ta, 8 Ocak'taki gibi saldırıdan vazgeçmeye cesaret edemedi. 9 Ocak günü sabah saat 6:30'da Şeynovo'ya saldırının saat 10:00'da başlayacağı talimatı verildi.[454] Taarruz, üç tabur ve altı dağ topu olan iki Bulgar milis mangası, ana kuvvetler ve altı taburun genel rezerviyle sürdürülecekti. Taarruz düzeninin toplam genişliği 1 km'ye ulaşmıştı. Tek dezavantajı saldırının geç başlatılmış olmasıydı. Skobelev, Toplarının neredeyse olmaması yüzünden tüfeklerle saldırma mecburiyeti vardı. Bu yüzden ön hatta bulunan 9.ve11. Avcı piyade taburları "Berdan" silahlarıyla donatıldılar. Ugliç Alayının askerleri "Peabody" tüfekleriyle donatıldı. Ön hattaki iki Bulgar sivil mangası onlara destek olarak görev yapacaktı. Rus sağ kolunun başarısının sebebi de bu silahlanmaydı. Muharebe düzeni alındıktan sonra, 9 Ocak günü saat 10:00'da sağ kol birlikleri kampın batı cephesine yönelik bir saldırı başlattı. Ön hattın iki taburu saldırarak Osmanlı ön siperlerini işgal edip bir süre sonra geri çekildi. Geri çekilme sebebi, sağ kolun saldırısı sırasında Osmanlı karşı saldırıları ve doğudaki tahkimatlarından sevk edilen Türk piyadelerinin bulunduğu ve içlerde bulunan tahkimatlardan gelen Türk karşı saldırıları ve yoğun ateşti.[455]

Saat 14: 00'a kadar sağ kolun askerleri, sağ kanattaki ikinci hattın Türk toprak setini işgal ederek Osmanlı birliklerini Şeynovo koruluğunun batı ucundan attılar. Sol kanatta, ilk hattın birlikleri o arada Şeynovo koruluğunun kuzeybatı tarafına saldırdı, toprak seti, bataryayı ve hendekleri işgal ettiler. Bir süre sonra, sağ ve sol kolun birlikleri Şipka'yı saat 12: 00'de aldı ve doğru koluna destek oldular, birbirleriyle bağlantı sağlayarak ve ortak bir şekilde hareket ederek Osmanlı birliklerini Kosmatka kurganına geri püskürttüler. Şeynovo karargâhı ve bununla birlikte Osmanlının Şipka Geçidi'ndeki mevkileri tamamen kuşatılmıştı. Çerkes ve Osmanlı Süvari Birliği ve az sayıdaki piyadeyle birlikte, kuşatmanın çemberini kırmaya çalıştı, ancak yalnızca küçük bir Çerkes grubu başarılı oldu. Öğleden sonra saat 15.00'de Veysel Paşa, beyaz bayrak çekerek, Skobelev'e Türk birliklerinin teslimi önerisi ile bir elçi gönderdi. Skobelev, Veysel Paşa'nın ilk önce Şipka Geçidi'ndeki savunma mevzilerindeki Osmanlı birliklerine teslim olmaları için emir

[454] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.403
[455] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg. İ Podvig Osvoboditeley**, s.193

vermesini istedi. Veysel Paşa bu teklifi kabul etti.[456] Toplamda, vadide 29 topu olan 9000 asker, dağlarda ise 54 top olan 13.000 asker teslim oldu. Teslim olanlar arasında üç paşa ve 765 subay vardı. Toplara ek olarak, birçok silah, mermi, fişek de ganimet olarak alındı. Osmanlının kaybı yaralılarla birlikte 1000'i bulmuştu. Rus birliklerinin kayıpları çok önemliydi. Sol kolda, ölen ve yaralananların sayısı 2.000'in üzerindeydi, bu kayıpların sadece 500'ü 9 Ocak'ta olmuştu, diğer kayıpların neredeyse tamamı 8 Ocak'ta verilmişti. Sağ kolda ölü ve yaralı sayısı 1500 kişiyi geçmişti. Şipka (Şipka-Şeynovo) muhaberesi savaşın genel akışı itibariyle stratejik büyük bir öneme sahipti. Birincisi, Osmanlı en iyi iki saha ordusunun birini burada kaybetti. İkincisi, Veysel Paşa ordusunun teslim olmasının bir sonucu olarak, Balkanlar'daki Türklerin genel savunma cephesinde bir boşluk oluştu. Bu boşluk, Rus birliklerinin Edirne'ye ve daha sonra İstanbul'a ilerlemesine olanak sağladı.[457]

3.5. OCAK 1878'DEKİ GÜÇLER DENGESİ VE BALKANLARIN GEÇİLMESİ SONRASI TARAFLARIN PLANLARI

1877 senesinin başında Rus Tuna ordusundaki asker sayısı yaklaşık 314.000'di. Osmanlı askerlerinin sayısı 115.000 ila 135.000 civarındaydı. Rus Generalleri Gurko, Radetski, Delingsgauzen ve Enetski'nin komutasındaki Rus ordusunda 736 top, 159.000 asker varken, Osmanlıda 195 top ve 58.000 - 78.000 arasında asker vardı.[458] Ruslar sayısal üstünlüğe sahipti. Edirne'ye saldıran kolların sol tarafını oluşturan Delingsgauzen'in orduları, Balkanları Helena'nın yanından, Tvarditsky Geçidi üzerinden geçerek, Sliven ve Yamboli'yi (Yanbolu) işgal etti. Aynı zamanda, Dellingshausen ayrı ayrı birlikler halinde, Aydos üzerinden Zimmerman ile temasa geçmeye çalışırken Kotel, Karnabat ve Burgaz'ı işgal edecekti. Prens Aleksander, Dörtlü Osmanlı Kalesini kuşatan Zimmerman ve Verevkin'in birlikleri dışındaki bütün birlikleri yeni kurulan Doğu birliğiyle birleştirdi. Bu birliğin asıl görevi Osman Bazar'a hâkim olmaktı ve ardından Razgrad'ı ele geçirmekti ve Varna ile Rusçuk arasındaki iletişimi kesmekti. Sonunda, 14. Kolordu komutanı Zimmerman'a ana kuvvetleriyle Pazarcık'a (Hacı

[456] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 407
[457] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.407-408
[458] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.409

oğlu Bazarcik) saldırarak ele geçirmesiyle Rusçuk-Varna demiryolunu imha etmesi talimatı verildi. Zimmerman, Pravoda'ya birlikleri kaydırıp oradan da Aydos nehri üzerinden Dellingshausen ile temas kurmaya devam etti. Bu taarruz sırasında, Karasu - Köstence hattı, Verevkin birliklerinden bir tümen tarafından işgal edilecekti. Bu taarruz planı için tüm operasyonel emirler 13 Ocak'ta verildi; geri hizmet ile ilgili emirler ise daha sonra verilecekti. Kartsov komutasındaki ordunun sağ kanadına Süleyman Paşa Birliklerinin Edirne'ye kaçış rotasını kesme görevi verilmişti. Eğer Kartsov bu görevi başaramazsa, görevi Skobelev'in birlikleri üstlenecekti. Merkezde General Gurko, Skobelev ve Radetzki'nin birlikleri Edirne'yi işgal edeceklerdi.[459]

Ne yazık ki, bu plan, iyi düşünülerek yapılmış bir plan değildi. Edirne'ye taarruza geçen Rus birlikleri eşzamanlı hareket edememişti. Süleyman Paşa Birliklerinin ve Doğu Tuna ordusunun geri çekilirken kullanacağı güzergâhların ne şekilde ele geçirileceği açık ve kesin bir şekilde belirlenmemişti. Lojistik destekle ilgili planlama yine aynı şekilde kötüydü. Ruslar Balkanları aşınca, Süleyman Paşa, birliklerin Edirne'ye çekilme sorumluluğunu üstlenmeye cesaret edemedi. 10 Ocak'ta Süleyman Paşa sonunda Edirne'e çekilme emri aldı. Bu emre dayanarak, 10-11 Ocak gecesi, İhtiman dağlarındaki pozisyonlarından Tatar-Bazardzhik'e çekilmeye başladı. Sofya'dan ayrılan Osman Nuri Paşanın birlikleriyle Tatar Pazarcık'taki birliği bekledikten sonra Süleyman Paşa, 13-14 Ocak gecesi Filibe'ye çekilmeye başladı. Zaten 10 Ocak'ta Süleyman Paşa, Veysel Paşa ordusunun teslim olduğunu öğrenmişti. Pazarcık'tan Edirne'ye kadar Süleyman Paşa birliklerinin 139 km yol alması gerekiyordu. Rus birliklerinin Kazanlıktan Osmanlının Edirne'ye geçiş noktası olan Harmanlı'ya varması için de 107 km gitmek zorundaydı.Yani Rus birlikleri daha erken varabilirlerdi ancak Skobelev bir gün sonra hareket etti. Harmanlı'yı Rus veya Osmanlı Birliklerinin alması sadece kimin hızlı hareket etmesine bağlıydı.[460]

3.6. FİLİBE SAVAŞI

Süleyman Paşanın emriyle Osman Nuri Paşa'nın birlikleri Tatar Pazarcık'a gelmesiyle büyük bir ordu toplandı. Bu ordunun ana güçleri 13-14 Ocak gecesi

[459] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 411
[460] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg. İ Podvig Osvoboditeley**, s.197

çekilmeye başladı ve güçlerin bir kısmı 13 Ocak öğleden sonra yola çıktı. Rus birliklerinin, daha çok Maritsa Nehri'nin kuzeyinden geçen otoyol boyunca takibi sürdüreceğini düşünen Süleyman Paşa, Maritsa'nın güneyindeki Filibe'ye çekilmeye karar verdi. Osmanlı birliklerinde kargaşa hâkimdi. 8000 kadar Türk askeri cepheyi terk edip Peşçer üzerinden güneye, denize doğru kaçmış ve yerlilerden 10.000-14.000 asker evlerine kaçmıştı. Bu geri çekilme sırasında Osmanlı birliklerinde asker oldukça azalmıştı. Güçlü taburlarda bile 60-70 kişi belki de bir az daha fazla kişi kalmıştı, hatta sadece subayların kaldığı taburlar bile vardı. Osmanlı ordusu Filibe'ye vardığında asker sayısı 24.000 kişiye yani 90-96 tabura düşmüştü.[461] Süleyman Paşanın birlikleri geride kalanlar dışında 14 Ocakta Filibe ve Kadıköy'e ulaştı. Verilen bir günlük molada Süleyman Paşa savaş hazırlığı yaptı ve askerleri düzene soktu. Osmanlı ordusu, Şakir Paşa, Baker Paşa, Osman Nuri Paşa ve Saffet Paşa komutasında beş tümene ayrıldı.[462]

Birlikler hazırlıklarını tamamladıktan sonra Süleyman Paşa ordusu savunmaya geçti. Kadıköy, Osman Nuri Paşanın birlikleri tarafından savunmaya alındı, Saffet Paşanın birlikleri ise Filibe ve Maritsa Nehrinin yakınındaydı. Bu birlikler ilk savunma hattını oluşturuyor gibiydi. Fuad Paşa ve Şakir Paşa tugayları onların arkasında takviye güç durumundaydılar. Tüm bu birliklerin koruması altındaki Baker Paşanın tümeni, arkada ikinci bir savunma hattı hazırlamaktaydı.[463]

Gurko'nun hesaplamalarına göre, Pazarcık'ta 30 Türk taburu vardı ve bunları 14 Ocak'ta kuşatmayı düşünüyordu. Osmanlı birlikleri oradan ayrıldığı için, bu düşüncesi sonuçsuz kaldı ve bunun üzerine Osmanlı birliklerinin peşine düştü. Rus süvarileri, öncü birlikleriyle birlikte, Osmanlı tarafından işgal edilmemiş olan Filibe'nin kuzey kısmına girmişti. Maritsa'nın kuzey kıyısındaki karayolunu takip eden Şuvalov'un birlikleri, Adaköy yakınlarında nehri geçerek 14 Ocak akşamı köyü işgal etti. Maritsa'nın güneyinde, buradaki Türk birlikleri ile temas kuran o gün yalnızca Kafkas Kazak tugaylarıydı. Gurko birlikleri, 14 Ocak'taki geceyi Pazarcık'ta, General Klodt süvarileri ise Filibe'nin 8-12 km kuzeyinde geçirdi. Gurko 15 Ocak gecesi, Şuvalov'un konvoyu, demiryolu ve karayolu boyunca

[461] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg. İ Podvig Osvoboditeley**, s.197
[462] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 412
[463] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.412

ilerleyerek Maritsa'nın her iki yakasından da Filibe'e saldırma, Velyaminov'un konvoyuna, 15 Ocak'ta saat 3: 30'da Tatar-Bazarcik'ten çıkıp, Maritsa'nın güney kıyısından Meçkür'e (Ivermelik) ilerleme emri verdi. Öncü birlik olarak Kafkas Kazak Tugayı gidecekti.[464]

Gurko'nun nihai planı, Süleyman Paşa'nın birliklerinin Edirne'ye çekilmesi esnasında yollarını kesip elverişli şartlarla kuşatmaya almaktı. B planın işleyebilmesi için kesin şart, General Klodt süvarilerinin ve generaller Kridener ve Velyaminov'un konvoylarının hızlı ve enerjik bir şekilde ilerleyerek geri çekilme rotasındaki dağ yollarını kesmeleri gerekiyordu. İlk olarak 15 Ocakta Şuvalov'un birlikleri çatışmaya girdi. Osmanlı mevkileri sağlam olduğu için tek başına birlikleri ile saldırmaya cesaret edemedi. Veliyaminov'un birliklerini beklemeye karar verdi ve Kridener'den yardım istedi. Generaller Velyaminov ve Shilder-Schuldner birliklerinin savaşa girdiğini öğrenince saldırı başlatan Şuvalov Karatair'i aldı.[465] Osmanlı askerlerinin yolunu kesmek için görevlendirilen Dandevil'in birlikleri bu görevi yerine getiremedi. Klodt, Maritsa'yı piyadeler olmadan süvarilerin geçemeyeceğine karar verip nehrin kuzeyine çekilerek geceyi Manole'de geçirdi. Filibe'ye ulaşan Dandevil Birlikleri şehrin kuzey eteklerini işgal etti ve nehrin karşısındaki Osmanlı birlikleriyle amaçsız bir çatışmaya girdi.[466]

Konvoyların 15 Ocak'ta yapamadığını, bir dereceye kadar Yüzbaşı Burago'nun emri altındaki 63 kişiden oluşan bir muhafız süvarileri tarafından gerçekleştirildi. Gurko tarafından şahsen kendisine verilen keşif görevini yerine getiren Yüzbaşı Burago, Filibe'nin güney kısmına geceleri girip Türklerin zaten şehri terk etmekte olduğunu, demiryolu üzerinden doğuya, kısmen Stanimak'a (Asenovgrad) gittiklerini keşfetti. Bu baskın sırasında, aslında şehri işgal eden ve tek bir kişiyi kaybetmeyen Kaptan Burago, iki topu ele geçirirken ayrıca esirler aldı. Yüzbaşı Burago 15 Ocak günü saat 22: 30'da ve 16 Ocak günü saat 0: 45'te Gurko'yu olanlardan haberdar etti.[467]

Genel olarak, 15 Ocak'taki olaylar, tamamen Rus konvoy liderlerinin

[464] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg. İ Podvig Osvoboditeley**, s.197-198
[465] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg. İ Podvig Osvoboditeley**, s.198
[466] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.415
[467] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878** gg., s.414

hataları, yavaşlığı ve ağırlığı nedeniyle Süleyman Paşa'nın planlarına uygun olarak gelişmiştir. Osman Nuri Paşa, Rus birliklerinin zayıf taarruzunu kolayca durdurdu. Baker Paşa, sıkıntı çekmeden, Markovo'daki geri cephe pozisyonlarını hazırlamayı başardı. Bu pozisyonların savunması altında, 15 Ocak akşamı Osman Nuri Paşa Stanimak'tan ayrıldı ve ardından Filibe'den Saffet paşa da ayrıldı. Şakir Paşa, Stanimak'a çekilmek zorunda idi, Fuad Paşa ise, savunmayı sürdürüp tüm ordunun geri çekilmesini gizleme görevini üstlendi. Tüm bu gelişen olaylar Gurko'nun planlarını tamamen işlevsiz hale getirdi. [468]

Osman Nuri Paşa'nın bazı birlikleri 16 Ocak'ta Komatevo'yu geçti, Şakir Paşa ise, Baker Paşa olması gereken pozisyon için çok geç kaldı. Şakir Paşa, Baker Paşa'dan, kendi konvoyunun ana kuvvetlerinin Markova'ya ulaşmadan pozisyonlarını korumasını ve çekilmemesini istedi. Aynı şekilde Fuad Paşa'nın tümeni de Dermendere'den çekilmeyi erteledi. Saffet Paşa ve Osman Nuri Paşa'nın tümenleri şafakta Rodop eteklerine çekildi, piyadeleri ise Stanimak'a yaklaştı, ancak ağır dağ yollarında topçu ve yük arabaları geride kalıp dağ eteklerinin girişlerinin tıkanmasına sebep oldu. Bütün bunlar, Şakir Paşa, Fuad Paşa ve Baker Paşa'nın tümenlerinin dağlara çekilmesini doğal olarak yavaşlattı. Gurko, gece geç saatlerde, Burago'dan Türk birliklerinin Filibe'yi terk ettiği bilgisini aldı ve bu sebeple ordu birliklerinin görevlerinin çoğunu değiştirdi. Önceki emirlerden sadece Klodt süvarilerine verilen emirler yürürlükte kaldı. Klodt'a, demiryoluna yakın bir yerde bulunan tugaylarını Katunitsa'nın kuzeyine toplayıp oradan düşmanın arka tarafına karşı harekete geçerek Çeşnigırova'nın yakınlarında Maritsa'yı geçmesi emredildi.[469]

Şuvalov, 16 Ocakta saat 14: 00'de Filibe'ye çekilme emrini aldı, ancak bu tümen, ona bağlı diğer birlikleri gibi, Dermendere'deki Fuad Paşa tümeniyle çarpıştığı için emir yerine getiremedi. Naglovski'nin emrinden önce, Velyaminov'un konvoyu düşmanla çatışmaya girerek Dermendere'ye bir taarruz başlatmıştı bile. Komatevo'ya ulaşan Şuvalov'un birlikleri, Veliyaminov'un Osmanlı karşı saldırılarını püskürten konvoyunu yalnız bırakmak istemediği için yayılarak hava

[468] Kostin, **Skobelev 1843-1882,** s.130-131
[469] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.416

kararıncaya kadar herhangi bir destek vermediği halde burada kaldı.[470]

16 Ocakta, Gurko tarafından önemsiz Osmanlı artçı birliğine karşı gönderilen General Şuvalov'un birlikleri Fuad Paşanın tümeniyle karşılaştı. Bu karşılaşma beklenmedikti çünkü Osmanlı askerlerinin mevkileri hakkında bilgileri yoktu. 16 Ocakta Krasnov'un birlikleri Filibe'den Stanimak'a doğru hareket etti. Stanimak'a giden bir Osmanlı savaş konvoyunu fark eden Krasnov, süvarili piyadeleri ve muhafızları konuşlandırıp piyadelere Karaağaç'a saldırmalarını emretti.[471]

İlk hatta, Muhafız Litvanya alayının 2. ve 3. taburları konuşlandırıldı; Bunların ardında Keksgolm Muhafızlarının 1., 2. ve 4. taburları ve Litvanya alaylarının 4. taburu bulunmaktaydı. Türk pozisyonlarına 1000 metre mesafede, güçlü tüfek ve topçu ateşi ile karşılandılar. Muhafızlar cevap vermeye başladı, ancak kısa sürede ateş etmeyi bıraktılar ve hızlıca hareket ettiler. Bu karşılık verilmeden ilerleme Osmanlının boşa giden mermileri demekti. Ayrıca Osmanlı mevzilerinden açılan ateşin parlaması ile mevzilerinin yerini belli ettiler ve Rus birlikleri karanlıkta nereye saldıracaklarını belirleyebildiler. Litvanyalıların 2. Taburu köye yaklaşıp Osmanlının 12. Topçu bataryasına saldırıp ele geçirdiler. Osmanlı saldırıları püskürtüldü.17 Ocak günü saat 4: 00'te, son Osmanlı karşı saldırılarının püskürtüldüğü zaman, Muhafızların mühimmatı sona ermişti. 17 Ocak günü sabah saat 07: 30'da Karaağaç'ta iki Atlı Piyade bölüğü bırakarak Paşa Mahal'a çekildi.[472] Ruslar her ne kadar Karaağaç savaşında kahramanlık göstermiş olsa da Krasnov'un birliklerine verilen Osmanlı birliklerinin Stanimak'a (Asenovgrad) çekilme yollarının kesilmesi görevini yerine getirilemedi. Bu görevi Klodt Süvarisi yapabilirdi ve yapması da gerekiyordu. Klodt, görevden önce hiçbir ön keşif yapmadı. Gönderdiği devriyeler düşmana yaklaşarak gerekli bilgileri edinmeyi beceremediler. Hatta Filibe'ye giren Rus askerlerini Türk sanarak düşmanın kenti işgal ettiğini, diğer yandan Papazlı'nın da düşman piyade güçleri tarafından işgal edildiğini bildirdi. Gerçeğe hiç ilgisi olmayan bu tür istihbarat verileriyle Klodt, 16 Ocak'ta aldığı görevin imkânsız olduğu kanısına vardı ve Manole ve Çeşnigırova'nın kuzeyinde

[470] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.416
[471] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.417
[472] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.217

bütün gün hareketsiz kalmayı tercih etti. Komutan Kartsov'un görevi, Süleyman Paşanın Edirne'ye geçişini engellemek temelinde Çırpan'a gitmekti.[473]

Aslında durum farklıydı. 16 Ocak'tan itibaren, Kartsov'un birliği, Çırpılı'dan Çukurlu'ya kadar kademe kademe yayılmıştı ve bu nedenle en iyi ihtimalle 16 Ocak'ta Stanimak'a sadece öncü birliklerle ulaşabilirdi ancak bu gerçekleşmedi. Özel bilgilerle yönlendirilen Kartsov, Türklerin geri çekildiğini ve Filibe'ye giderken, artık Osmanlının geri çekilme yollarını engelleyemeyeceğini düşünüyordu. Bu yüzden Filibe'ye girmeden Çırpan'a ulaşmaya karar verdi.[474]

17 Ocak sabahı Süleyman Paşa, birliklerinin çoğuyla birlikte Stanimak'taydı. Fuad Paşa'nın tümeni, Markova, Belaşits, Karaağaç ve Kukla'daki savunma mevziileri işgal etti. Stanimak'taki ana kuvvetler kuzey ve kuzeydoğudan Baker Paşa Tugayı, Kuzey ve kuzeybatıdan Sabit Paşa Tugayı tarafından korunuyordu; Son olarak, ana güçleri doğudan korumak için, 17 Ocak günü Osman Nuri Paşa tümeni, Ketenlik yönünde şehirden çıktı. Süleyman Paşa, Stanimak'ta ordunun ana güçlerini bekletti, kendi güçlerine Krasnov'un çıkardığı muharebe ile alıkonan Fuad Paşa'nın tümenini sağlamak istemedi ve bu nedenle 16 Ocağı 17 Ocağa bağlayan geceyi çekilmek için kullanamadı. Tüm bu şartlar nedeniyle, 17 Ocak'ta Gurko'nun ordusuna, Fuad Paşa tümenini ile Şakir Paşa tümeninin geri çekilme yollarını kesmek için başka bir fırsat buldu.[475]

Süleyman Paşa 18 Ocakta, Fuad Paşa'dan İsmilan'a geri çekilmesi yönünde bir rapor aldı ve ordunun ana güçlerinin çekilmesini emretti. Süleyman Paşa birlikleri Edirne'ye değil, güneye göndermeye karar verdi, çünkü Edirne yollarının Rus birlikleri tarafından Şipka'dan itibaren çoktan kesildiğine inanıyordu. 18 Ocak'ta Süleyman Paşa ordusunun ana güçleri Mestanlı yönünde Tsıreven, Koracelar üzerinden çekildi.[476]

Süleyman Paşa ordusu büyük kayıplara upradı, kitlesel firar ile zayıfladı, muharebelerde topçu kuvvetlerinin büyük kısmından mahrum kaldı ve Rodoplardan

[473] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg. İ Podvig Osvoboditeley**, s.198-199
[474] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 418
[475] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.419
[476] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.419

geçerken kalan topları ve yük arabaları bırakmak zorunda kaldı. Filibe'de üç gün süren savaşın önemi İstanbul yolunun Rus birliklerine açılmış olmasıydı. Osmanlı ordusu personel ve donanım olarak yetersiz olduğu için bunu engelleyemezdi. Kazanlık'a gelen Osmanlı delegeleri, 21 Ocak'taki Rusların ateşkes ve barışın ön koşullarını reddetmiş olsa da, o zamana kadar tüm askeri hareketlerinin sonuçları yakın gelecekte kesinlikle Rus tarafının lehine olacağı açıktı.[477]

3.7. TUNA ORDUSUNUN EDIRNE VE İSTANBUL'A ILERLEYIŞI

1878 Ocak ayının ikinci yarısında Osmanlı, Edirne tarafında (Süleyman Paşanın ordusundan kalanlar hariç) 38.000 kişiden oluşan bir kuvvete sahiplerdi. Bu sayıdan 15.000 kişi, Doğu Tuna ordusundan Osman Bazar ve Yanbolu üzerinden Edirne'ye ayrı ayrı ve kademeler halinde ilerliyorlardı, 6.000 kişi Yeni Zağra, Kara Bunar, Tırnova, Semenli ve Edirne'deki küçük garnizonlara dağılmış ve son olarak İstanbul'da 17.000 kişi vardı.[478] Rus ordusu ise 68.000 kişiden oluşan General Skobelev, Ganetski ve Radetski konvoyları ve Gurko'nun 66.000 kişilik birlikleri ile Edirne'ye ilerliyordu. Edirne yönünde ilerleyen Rus birliklerinin sayısı üç buçuk kat daha fazlaydı. Dağılmış, iyi örgütlenememiş ve moral olarak çökmüş Osmanlı ordusunun Rus birliklerinin İstanbul'a ilerleyişini durdurmak için pek de direnecek hali yoktu. İstanbul'a kadar büyük bir çatışma olmamış, düzenli küçük Osmanlı birlikleriyle, Çerkez çeteleriyle ve Türk mülteci gruplarıyla ara ara çatışmalar olmuştu. Rus süvari birimlerinin olduğu Rodoplarda daha sık ve daha sert çatışmalar yaşanıyordu.[479]

Skobelev komutasındaki öncü süvari birlikleri, 13 Ocakta Kazanlık ve Şipka'dan ilerlemeye başladı. 13 Ocakta Albay Yazıkov komutasındaki Moskova Atlı Piyade Alayı, Semenli yakınlarındaki demiryolu köprüsünü ele geçirdi. 17 Ocakta Semenli, artık öncü Skobelev piyadeleri tarafından işgal edilirken, Atlı Muhafız Piyadeleri de 16 Ocakta Harmanlı'yı işgal etti. 20 Ocakta, 1. Süvari tümeninin tugayı Edirne'ye girince Bulgar ve Yunan halkı tarafından coşkuyla karşılandı. 22 Ocak itibariyle, neredeyse öncü piyadelerin tamamı Edirne'de

[477] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.420
[478] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.420
[479] Kostin, **Skobelev 1843-1882**, s.131-132

toplandı. 25 Ocakta Gurko, 26 Ocakta ise başkomutan geldi.[480] Osmanlı ordusu Edirne'ye gelemeyince Rus Tuna ordusu burayı kolayca işgal etti. Çarlığın yaptığı büyük planlama ve stratejik hatalara rağmen Rus birliklerinin kahramanca mücadelesi bu sonucu doğurdu.[481] Edirne yönündeki tüm yollar Osmanlı tarafından Rus askerleri ile karşı karşıya gelmeleri durumunda öldürüleceklerine inandırılan ve bu şekilde kışkırtılan Balkanlardaki Türklerle doluydu. Yiyeceksiz, ulaşım aracı olmadan perişan bir vaziyetteydiler. Yollar açıktan ölmüş yaşlılar ve çocukların cesetleriyle doluydu. Kalanlar da bitap düşmüş ölümü bekliyorlardı. Ruslar yolları temizlemek için ve hala kurtarılabilecek insanları kurtarmak için büyük çaba harcadılar. Rus yük arabalarında, top arabalarında, süvarilerin kucağında battaniyeye sarılmış ısınmaya çalışan Türk çocukları sık sıkı görülebiliyordu.[482]

Edirne'nin Rus birlikleri tarafından işgal edilmesiyle, Osmanlı hükümetinin Rusya'nın barış antlaşması için öne sürdüğü ön koşullara direnmekten vazgeçti. Osmanlı yetkilileri Dışişleri Bakanı Server Paşa ve Saray Bakanı Namık Paşa'ya, Sultan tarafından Rusya'nın ön koşullarını koşulsuz olarak kabul etmeleri emredildi ve 31 Ocak 1878'de İstanbul'da barış anlaşması imzalanana kadar sürecek bir ateşkes anlaşması imzalandı.[483]

Edirne'nin işgali, bir ateşkes anlaşmasının imzalanması ve her iki tarafın ordularına bildirilmesi kadarki aralıkta, Rus birlikleri durmadan ilerlemeye devam etti. İstanbul istikametine ilk önce süvari gönderildi. 25 Ocak'ta 1. Süvari Tümeni Lüleburgaz, 1 Şubat'ta 2. Muhafız Süvari Tümeni Tekirdağ'ı, 1 Şubat'ta Kartsov'un süvarileri ise Dedeağaç'ı işgal etti. Böylece, ateşkes anlaşması imzalandığında, Rus süvarileri, Karadeniz, Marmara ve Ege Denizi kıyılarına çoktan ulaşmış ve İstanbul'a yaklaşmıştı. Süvarilerin ardından piyadeler de hızla ilerliyordu. Ateşkes anlaşması imzalandığında, Kafkas Kozak Tugayı ve Çernozubov Süvari tugayı, Süleyman Paşa ordusundan kalanları Rodop'taki takibini tamamladı ve Demotik ve Gümürcin'e ulaştı. Sekizinci kolordu Saray, Midia (Kıyıköy), İnceköy ve Edirne bölgelerini işgal etti. Tekirdağ bölgesi, İnecik, Malgara, 3. Piyade Tümeni tarafından, Enos ilçesi,

[480] Kostin, **Skobelev 1843-1882**, s.132
[481] Kostin, **Skobelev 1843-1882**, s.132
[482] Kostin, **Skobelev 1843-1882**, s.132-133
[483] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.424

Urşu, Şarköy ise2. Özel Harekât Tümeni tarafından işgal edildi. Bununla, Balkanlardaki Rus-Türk savaşının sona erdi.[484]

3.8. RUSLARIN İKİNCİ KEZ TÜRK KALELERİNE SALDIRILAR

Başkomutan'ın emriyle 1878'in Ocak ayının ortalarında taarruza başladı. Düzenli Osmanlı birliklerinin herhangi bir direnişiyle karşılaşmayan Rus ordusu çok sayıda Çerkez ve Başıbozuklar çeteleriyle aktif mücadeleye girişti. Rus orduları, - 17 Ocak'ta Sliven'e ulaştı ve 6 Şubat'ta Burgaz, 28-29 Ocakta, Kotla ve Razgrad, 19 Şubat'ta Rusçuk, 22 Şubatta Silistre'yi işgal etti.[485]

3.9. RUSLARIN KAFKAS CEHPESİNE İKİNCİ TAARRUZLARI

AVLİAR-ALACA ve DEVE-BOYNU MUHAREBELERİ

Ağustos ayında, Kafkas ordusuna takviye gönderildiğine dair raporlar alan Başkomutan, Kars-Erzurum istikametinde yeni bir taarruzun yapılması yönünde karar verdi. Tüm takviyelerle birlikte 3 Ekim itibarıyla Rus güçleri, 61 tabur, 80 yüzer kişilik bölük ve süvari bölüğü ve toplamda 56.000 süngü ve 220 topa sahipti. Muhtar Paşa'nın ana güçlerinde, Alaca mevkilerinde ve yakın mesafedeki geri cephede, o zamana kadar 74 top, 37.000-38.000 süngü ve kılıç vardı. Yani Rus Ordusu Muhtar Paşa komutasındaki Osmanlı ordusuna oranla üstündü. Alaca mevkii, hendekler ile çevrelenen top kızakları ile büyük ölçüde güçlendirilmişti. Subotan'ın güneyinde bir güçlendirilmiş üstü kapalı ve açık sığınak yapılmıştı. Bazı yerlerde kale topları vardı. Geçilmez bir vadide akan Subotan çayının yukarı kesimleri mevkiinin tamamını ikiye bölüyordu. Alaca Tepeleri'nin yamaçları çok dik ve tamamen ağaçsızdı, bu da savunmaya büyük avantajlar sağlıyordu. Büyük ve Küçük Yagn'daki tahkimatlar, Kars'tan 20 kadar takviye taburunu barındırabilecek şekilde inşa edilmişti.[486]

Kafkas ordusunun komutanlığı, Alaca mevkiine yönelik bir taarruz planı yapmak üzere Milyutin'in Temmuz ayında Kafkas ordusuna görevlendirdiği General

[484] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 424
[485] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 425
[486] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 425

Obruçev görevlendirildi. 1 Ekim 1877'de Obruçev tarafından planlanan taarruz planına göre, Osmanlı güçlerine yıkıcı darbe Alaca mevkiinin merkezinde ve sol kanadında vurulacak, aynı anda mevkiinin sağ kanadı kuşatılarak küçük Kambinski birliği cephenin arkasına varacaktı. Birliklerin eşzamanlı hareket etmemeleri, komutanların saldırı sırasında kullanacakları yollarda önceden keşif yapmayıp, yollarını kaybetmesi gibi sebeplerle bu plan yerine getirilemedi. Neticede her birlik ayrı ayrı taarruza geçti.[487] En güçlü kanat olan sol kanat görevini yerine getirmede pasif kaldı. Bölgenin hâkim tepeleri olan Avliar ve Vizinköy Tepeleri göz ardı edildi. Rus birliklerinin saldırısı gecikince burayı Osmanlı güçleri işgal etti ve sağ kanadın ilerleyişini durdu. Böylece 1 Ekim 1877'de Ruslar hiçbir cephede başarı elde edemedi ve Kabaktepe ile Karayal Dağlarındaki mevkilerine konuşlandılar. Rus Birliklerinin ağır kayıplarına ve belirlenen görevleri yerine getirememesine rağmen 1-3 Ekim arasındaki muharebe her iki tarafın bir sonraki eylemlerini etkiledi.[488] Türk birlikleri, komutanlarının kararına uygun olarak, 8-10 Ekim tarihlerinde Kızıltapu, Subotan, Hacı Veli ve Büyük Yagn'i boşaltarak Alaca, Vizinköy, Avliar ve Küçük Yagn tepeleri hattı boyunca güçlerinin yoğunlaştırdı. Obruçevin önerisiyle Taarruz için toplam 45.800 süngü, 4.900 kılıç ve 228 top tahsis edildi. Hareket Kolordusu, Kambinsky birliklerinin kendisine katılmasından ve talep edilen Erivan güçlerinin gelmesinden sonra, bu kol 24 taburdan, 20 yüzer kişilik Süvari bölüğü ve 72 toptan oluşan bir güce kavuştu. 1-3 Ekim'deki savaşın aksine, Osmanlının daha içte bulunan Vizinköy ve Pazarcık'ı (Dobriç) hedef aldı.[489] Murat Paşa, tüm dikkatini Osmanlı Birlikleri boşalttıktan sonra Ruslar tarafından işgal edilen Büyük Yagn'ı Ruslardan geri almaya yoğunlaştırdı. Çünkü burasının Osmanlı birlikleri tarafından terk edilmesinin büyük bir hata olduğunun farkındaydı. 13 Ekim'deki muharebenin sonucunda, Osmanlı Büyük Yagn'ı geri alamadı.[490]

Rus birliklerinin büyük bir kuvvetle gelmekte olduğunu haber alan Muhtar Paşa, İngiliz danışmanı General Campbell ile birlikte cephe gerisindeki durumu değerlendirmek için Çift Tepesi kasabasına gitti. Kayıplarını telafi etmek isteyen

[487] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.426
[488] Kolenkovskiy, Belolipetskiy, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg**, s.36-37
[489] Kolenkovskiy, Belolipetskiy, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg**, s.36-37
[490] Çernyavski, **Materialı dlya opisaniya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878 gg. na Kavkazsko-Maloaziatskom teatr s planomi**, Tom.4, Tiflis,1908,s.320-321

Muhtar Paşa, her şeyden önce, Lazarev'in birliklerinin ilerlemesini durdurmaya karar verdi. Bu amaçla, Rus birliklerine karşı Raşid Paşa komutasında dokuz tabur gönderdi.[491] Lazarev, Türk birliklerinin kendisine doğru gelmekte olduğunu fark edince stratejik açıdan son derece önemli hakim tepeyi işgal etti. Raşid Paşa'nın askerleri geri çekildi ve Orlok tepelerinde konumlandı. Muhtar Paşa, Pazarcık'ın kuzeyindeki tahkimatlardan üç taburu ve Vizinköy tepelerinden üç taburu takviye olarak gönderdi. Lazarev, yeni Türk takviyelerinin Orlok'un tepesine olan hareketini fark edince elinde piyade olmadığı için, Albay Malama'nın komutasında beş yüz kişilik süvari bölüğünü gönderdi. Bu bölük izlice ilerleyerek Osmanlı birliklerini sıkıştırmaya başladı. Digor'dan gelen 4. Kafkas Avcı Taburu bunlara takviyede bulundu. Akşamüzeri tüm Osmanlı birlikleri Vizinköy tepelerine sürüldü. Alay komutanı Albay Kavtaradze birlikte Kafkas mayıncıları tepelere hücum edip üç katını aşan düşmanları oradan sürdüler. Dokuz Türk taburundan geriye kalanlar büyük bir kargaşa içinde Vizinköy'e kaçtı. Akşam itibariyle, Orlok ve Pazarcık tepeleri altı tabur tarafından işgal edilirken, Lazarev kolunun diğer birlikleri Pazarcık yakınlarında yer aldı. Muhtar Paşa, Lazarev'in birliklerinin ortaya çıkması ile oluşan tehdidin büyüklüğünü çoktan fark etmişti ve bu nedenle Kars'a çekilme kararı aldı. Geyman Avliar'a yapılacak saldırının kuzeybatıdan Erivan Özel Harekât Alayı, 1. Kafkas Piyade Taburu, 1. Mayıncı Taburu, güneydoğudan ise 2. Rostov ve 14. Gürcü Özel Harekât Alayı tarafından yapılması gerektiğini düşünüyordu. Sağ kolda Büyük Yagn'ı işgal eden ve altı taburlu Shaka komutasındaki birlik; solda ise öncesinde Subotan ve Hacı Veli'yi işgal eden 151. Pyatigorsk alayı olacaktı.Geyman ve Roop birliklerinin eylemlerini birleştiren Loris-Melikov "temkinli hareket etmeleri" konusunda uyardı.[492] 15 Ekim muharebesi, Avliar'da bulunan 48 Rus topçunun ateşi ile başladı. Topçu ateşinin altında, piyadeler düşmanla temasa girdi. Erivanlılar ve Tiflisliler, Avliar'ın aşağı yamaçlarına tırmanmaya başladı, ancak o zaman Geyman'dan durma ve bekleme emrini aldılar. Birliklerin düşman ateşi altında açık bir pozisyonda olması büyük kayıplara yol açabilirdi. Bu sebeple Erivan alayının 4. taburunun komutanı Albay Mikeladze verilen emre uymadı ve korunaklı bir alana geçtiler. Hemen arkasından 2. Tabur da korunaklı bir alana geçti. Geyman, daha

[491] Çernyavski, **Materialı dlya opisaniya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878 gg. na Kavkazsko-Maloaziatskom teatr s planomi**, Tom.4, s.321-322
[492] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.429-430

kesin bir dille, "izin verilene" kadar ileri gitmemeleri için durma emrini verdi. Topçu taciz atışları devam etti. Yaklaşık 1000 metreden yapılan atışlar son derece etkili oldu.[493]

Muhtar Paşa, Muharebe alanını inceledikten sonra, birliklerinin mevkilerini korumalarının mümkün olmadığını ve Kars'a çekilmenin tek çıkış yolu olduğuna karar verdi. Fakat bunun için de Avliar'ın Rus birliklerinin eline geçmemesi gerekiyordu. Bu sebeple Avliar'ı savunmakta olan Ahmet Rıfat Paşayı üç taburla takviye etti. İbrahim Beye dört tabur gönderdi. Erivanlılar uygun konumda bulunmalarından dolayı Osmanlı birliklerinin saldırılarını geri püskürttü. Tüm bu gelişmelerin ışığında Geyman artık taarruza geçmeleri gerektiğini anladı. Ancak bu karşı saldırı da püskürtüldükten sonra, Geyman nihayet taarruzun daha fazla geciktirmenin mümkün olmadığını fark etti. Herhangi bir gecikmenin, Muhtar Paşa'ya, ikincil bölgelerden yeni birlikleri karşı saldırıya geçirme fırsatı vereceğini, bu atakları püskürtmek için ayrıca bir güç ve çaba sarf etmeleri gerektiğini biliyordu. Osmanlının ilk iki karşı saldırısını püskürtmek için, Geyman zaten tüm rezervlerini tüketmişti. Öğleye doğru başlayan saldırı başarıya ulaşmıştı. Rus birlikleri (Erivanlılar, Gürcüler ve Pyatigorsklular) üç taraftan saldırıya geçtiler; Rus topçuları, saldırıya destek verdi. Avliar yarım saat içinde alındı, Osmanlı birliklerinin geri kalanı (Arap birlikleri) üç topu bırakarak Çifttepe'ye kaçtı. Avliar'ın düşmesiyle birlikte Muhtar Paşa geri çekilme sürecinin hızlanmasını emretti ve birlikleri kendi kaderine bırakıp aceleyle Kars'a kaçtı.[494] Avliar'ı ele geçirdikten sonra Geyman, Osmanlı birliklerini Vizinköy tepelerine sürme ve orayı alma fırsatını yakalamış da acele etmedi. Orlok tepelerinde bulunan Lazarev, Osmanlı birliklerinin Vizinköy tepelerinden Kars'a doğru çekilmeye başladığını görünce taarruza geçti. Vizinköy'de bulunan Osmanlı birlikleri bir fırsattan yararlanarak mevkilerini terk ettiler ve Kars'a geçmeyi başardılar.[495]

Loris-Melikov, Geyman'a güçlerin bir kısmıyla, geri çekilen Türk birliklerinin peşinden Vizinköy üzerinden takip etmesini, kalan güçleriyle ise

[493] Çernyavski, **Materialı dlya opisaniya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878 gg. na Kavkazsko-Maloaziatskom teatr s planomi**, Tom.4, s.321-322
[494] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878** gg., s.431
[495] Kolenkovskiy, Belolipetskiy, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878gg**, s.38-39

Çifttepe ve Vizinköy arasındaki boşluğu almasını; Lazarev'e süvarileriyle Kars'a geri çekilen Türk birliklerini takip etmesini, öncü piyadeler ile Çifte tepe'yi batıdan kuşatmasını ve kalan piyade birlikleriyle Alaca Dağı'ndan Pazarcık, Digor ve Alyam'a giden geri çekilme yollarını kesmesini emretti.[496] Bu esnada Roop'un birlikleri üç kol halinde ilerlemeye başladı. İlk piyade kolu Kerkana üzerinden Alacadağ yönünde ilerlemişti; Alaca Dağı'nın doğu yamaçlarını bölen oyuklar boyunca Taynalık ve Şamisi üzerinden Alacadağ'daki Türk mevkilerinin yan kanadına doğru ilerlemekteydi. Kerkana, Şamisi, İnah tepesi savaşmadan işgal edildi; Muhtar Paşa'nın emrini yerine getiren Osmanlı birlikleri, Rus birlikleri kendilerine yaklaşmadan önce oraları terk etmişlerdi. Roop birlikleri saldırıya geçti. Alacadağ'daki Türk birlikleri çaresizce direndiler. Buna rağmen, her iki piyade kolu üç, bazı yerlerde beş hendeği aşarak 15: 30'a kadar Türklerin Alacadağ'daki tüm mevkilerini aldılar. Türkler Çifttepe'ye geri çekildiler, Roop'un birlikleri takip etmeye başladılar.[497]

Savaşın sonucu olarak; Vizinköy ve Küçük Yagn'da bulunan Osmanlı birlikleri Kars'a çekilmeyi başardı. Osmanlı birlikleri ağır kayıplar verdi. Osmanlı yetkilileri teslim olmaya karar verdi. Ateşkes ilan edildi. 15 Ekim 1877'de teslim şartları için müzakerelere başlandı. Muhtar Paşa ordusunun toplam zayiatı 18.000-20.000 kişiye arasındaydı. Rus birlikleri Ganimet olarak 35 top, 8.000 tüfek ve birçok askeri teçhizat aldı. Avliar -Alaca yakınlarındaki muharebenin sonucunda Muhtar Paşa ordusu, birliklerinin dörtte üçünü kaybetti ve mağlup oldu. Rus birliklerinde ise yaklaşık 1.500 ölü ve yaralılar vardı. Toplam Rus kaybı, muharebeye katılan birlik sayısının yalnızca yüzde 2,7'siydi.[498]

Ruslar Kars'taki panik ve kargaşa havasından yararlanmak istiyordu. Askerler gruplar halinde savaştan alanından firar ediyorlardı. Askeri düzen tamamen bozulmuştu ve tahkimatların tamamı neredeyse boşalmıştı. Kars'a yapılacak "sıcağı sıcağına" bir saldırının başarı olasılığı çok yüksekti. Kars ele geçirilirse Muhtar Paşa ordusu da tamamen ele geçirilebilirdi. Böylece Rus birlikleri "Küçük Asya"nın

[496] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**, s.432
[497] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.432
[498] Çernyavski, **Materialı dlya opisaniya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878 gg. na Kavkazsko-Maloaziatskom teatr s planami**, Tom.4, s.323-324

kalbine doğru yola çıkabilecekti. Muhtar Paşa, Rus birliklerinin gecikmesinden faydalanarak güçlerin bir kısmıyla birlikte 17 Ekim'de Kars'tan Soğanlık'a geçti. Muhtar Paşa, Erzurum'a gitmesi için emir verdiği İsmail Paşa ile Zivin veya Köprüköy'de buluşmayı umuyordu. Böylece güçlerini birleştirip Erzurum istikametini koruyacaklardı. Geyman birlikleri 16 Ekim 1877'de Kars'a gönderildi. İsmail Paşa, 27 Ekim'de Köprüköy'de Muhtar Paşa ile güçlerini birleştirdi.[499]

Muhtar Paşa ve İsmail Paşa güçlerini birleştirdikten sonra bile, bir alan muharebesinde Geyman kuvvetlerine direnmeye cesaret edemeyip Erzurum'a çekilmeye devam etti. 30 Ekim'de Geyman birlikleri Kurucuk'a ulaştı ve Tergukasov birliklerinin gelmesini bekleyen Geyman, 4 Kasım'da Deve Boynu mevkilerine saldırmaya karar verdi. Bu mevkiler, kuzeyde Kargapazarı sırtı ile güneyindeki Palandöken sırtı arasında bir köprü gibi duran Deveboynu sırtında bulunuyordu. Geyman, düşmanın sağ kanadına önden ve yandan dolaşarak saldırmaya karar verdi.[500]

4 Kasım'da 1877'de Rus topçuları en önemli hedeflere ateşe başladı. Öğleden sonra Osmanlı topçu atışları bastırıldı. Amirecibi kolu, Osmanlı birliklerinin yoğun olduğu Uzun Ahmet Dağına yaklaştı. Amirecibi kolunun ilerleyişini önlemeye çalışan Osmanlı birliklerine Bronevski birlikleri saldırdı ve Çoban Dağ eteğindeki tepeyi işgal etti. Muhtar Paşanın yaptığı saldırı girişimleri Ruslar tarafından püskürtüldü. En şiddetli çatışmalar sol kanatta gerçekleşmekteydi. Öğleden sonra Amirecibi kolu buraya yani Uzun Ahmet Dağında bulunan mevzilere saldırı başlattı. Yamaçların inanılmaz şekilde dik oluşundan oldukça zorlanan Rus birlikleri güçlükle daha aşağıda olan siperleri ele geçirdiğinde Osmanlı birlikleri anında karşı saldırı başlattı. 73. Kırım alayının komutanı Albay Yurkovski Amirecibi birliklerinin güç durumda olduklarını ve Osmanlı birliklerinin bu birliklere yoğunlaşmış olduğunu görünce hızlı bir şekilde ve kayıp vermeden dağa çıktı ve Uzun Ahmet Dağını savunan Osmanlı birliklerine yandan saldırarak onları tarumar etti.[501] Amirecibi'nin birlikleri çabucak toparlandı ve Kırım taburlarıyla birlikte siperleri işgal etti. Osmanlı

[499] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, s.433-435
[500] Çernyavski, **Materialı dlya opisaniya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878 gg. na Kavkazsko-Maloaziatskom teatr s planami**, Tom.4, s.326
[501] Çernyavski, **Materialı dlya opisaniya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878 gg. na Kavkazsko-Maloaziatskom teatr s planami**, Tom.4, s.327

birlikleri dağı terk etti ve dağ Rus birliklerinin eline geçti. Uzun Ahmet dağı ele geçirilince Tergukasov, tüm süvarileri Osmanlı birliklerinin peşinden gönderdi. Panik içinde olan Türkler kaçmaya başladılar. Rus piyadeleri, karanlık çökünceye kadar Türk birliklerini takip etti. Muhtar Paşa, aceleyle Erzurum'a kaçtı. Ruslar 1000, Türkler 7,000 askerini kaybetti. Ganimet olarak, Ruslar 46 top ve birçok askeri teçhizat ele geçirdi.[502] Deve Boynu Savaşının önemi çok büyüktü. Rus birliklerine Erzurum'a serbest erişimi sağladı. Kent nüfusu ve Erzurum askerleri, Rus askerleri tarafından kentin en kısa zamanda işgal edileceğinden emindi. 1877-1878 savaşında Geyman birliklerinin aktif operasyonları sona erdi. Kış için Erivan birlikleri Eleşkirt vadisine çekilirken, Geyman kuvvetleri ise kışı Deveboynu mevkilerinde ve Erzurum çevresinde zorlu yaşam koşulları ve yiyecek sıkıntısıyla geçirdi. Kışın ağır koşullarında tifüsten 20.000 insan öldü, Geyman'ın kendisi de öldü. Erzurum, 20 Şubat 1878'de ateşkes şartlarına uygun olarak Türk birlikleri tarafından teslim edildi.[503]

3.10. KARS KUŞATMASI ARDAHAN BİRLİĞİNİN HAREKETLERİ

1877'de Kars'ın tahkimatı bir kaleden ve eski şehri çevreleyen taş bir duvardan oluşuyordu, bu yapılar eski ve ikincil öneme sahipti. Bunlara ek olarak, kenti çevreleyen hâkim tepeler üzerinde, 60'lı yıllarda inşa edilmiş güçlü kaleler vardı. Bu tahkimatlar, şehrin çevresini mükemmel bir şekilde koruyordu ve güçlü topçu savunmasına sahipti. Arazi şartlarına göre, bu tahkimatlar dört gruba ayrılıyordu.[504]

İlk grupta Süvari, Kanlı, Fevzi Paşa ve Hafız-Paşa kalesi tahkimatları bulunuyordu. İkinci grup, Karadağ tahkimatlarından oluşuyordu. Üçüncü grup Çakmak grubu, Çakmak tepelerinde bulunan Muhlis, İngiliz, Blum Paşa, Veli Paşa ve Çim tahkimatlarından oluşuyordu. Dördüncü grup ise, Şorah tahkimat grubuydu.[505]

V. Gippius, "1877 Kars Kalesi Saldırısı ve Kuşatılması" adlı kitabında Kars

[502] Çernyavski, **Materialı dlya opisaniya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878 gg. na Kavkazsko-Maloaziatskom teatr s planami**, Tom.4, s.326
[503] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.439
[504] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.,** s.440
[505] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.440

tahkimatlarının güçlü ve zayıf yönlerini kısaca şöyle özetlemektedir.

Avantajları şunlardı:

"1) Çevreye hâkim olan elverişli bir yükseklik; 2) Topçu ateşi ile güçlü bir savunma; 3) kuşatmayı zorlaştıran kayalık topraklar; 4) taşıma topraktan ve dağların tepelerine inşa edildiklerinden, topların ateşiyle tahkimatlara büyük zarar verememesi; 5) taarruz eden taraf için uygun bir topçu pozisyonunun bulunmaması; 6) Tahkimata verilen zarar şehre neredeyse hiç etkisinin olmayışı." Dezavantajı, Garnizonun kuvvetlerinin, büyük bir alana yayılmış (yaklaşık 18 km) olan tüm tahkimatlarını korumakta yetersiz olmasıydı.[506]

Aslında Kars Kalesi oldukça sağlam ve moderndi. Kalede farklı kalibrelerde 303 top bulunmaktaydı. 15 milyon mermi ve 3.000 pudluk (1 pud 16,28 kilo) barut miktarı vardı; kalenin en az üç aylık yiyecek ve yem stoku vardı. Kasım ayında kalede 10 bin 500 asker ve düzenli ordu subayı vardı, şehir milis ve süvarileri ile birlikte ise 25 bin ila 30 bin kişiye, yaklaşık 20 bin ila 25 bin süngü ve kılıç bulunmaktaydı. Kalenin komutanı, güçlü iradeli ancak askeri yönden zayıf Hüseyin Hami Paşa idi. 22 Ekim'de, Lazarev'in genel komutası altında Kars'a bırakılan kuşatma müfrezesi birlikleri kaleyi her taraftan kuşattı. Kaleyi ablukaya almak ve açlıktan kırılmalarını veya teslim olmalarını beklemek zordu, kale her açıdan altı ay boyunca dayanabilecek durumdaydı. Rus birliklerinin kış ayında burada bir barikat kurması ve beklemesi kalacak yerleri ve olanakları olmadığı için mümkün değildi. Tüm bunları dikkate alan Rus komutanlığı önce kale surlarını ve şehri top ateşiyle vurduktan sonra hızlı bir saldırı ile ele geçirmeye karar verdi. Bunun için Gümrü'den 63 top getirilmesi gerekiyordu.[507]

Bunun için kale etrafında 13 tane topçu bataryası oluşturuldu. 1 numaralı batarya şehre günde 70-80 mermi atıyor ev şehirdekiler huzursuz ediyordu. Hafız Paşa buna karşılık topçu bataryası oluşturdu ve bu bataryanın eylemlerini büyük ölçüde engelledi. Bu yüzden kuşatma ordusu komutanı Lazarev, 5 Kasım 1877'de Osmanlı karşı bataryasını ele geçirmeye karar verdi. Osmanlı güçleri Ruslardan önce

[506] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.441-442
[507] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.442

davranarak aynı günün sabahı 3 ve 5 numaralı Rus bataryalarını ele geçirmek için Kanlı'ya bir baskın düzenledi ancak Rus güçleri tarafından püskürtüldü. Karşı saldırıya geçen Rus birlikleri Osmanlı güçlerini Kanlı'dan çıkardılar.[508] Osmanlı bataryasını ele geçirme planına devam eden Alhazov, Albay Yesipova ve Kutaisi alayının komutanı Albay Fadeev'in komutasındaki iki birliği görevlendirdi. Biri cepheden diğeri de sol taraftan saldıracaklardı. Gün batımıyla topçu ateşi başladı. Yesipov'un piyade birlikleri Osmanlı mevkilerini ele geçirdi. Fadeev'n birlikleri ise karanlıkta diğer birlikle temasını kaybetti, karanlıkta yönlerini bulmakta zorlanan birlik, yolundan saptı ve neredeyse Hafız Paşanın tahkimatından çıktı. Fadeev cesurca bir karar alarak emrindeki sekiz bölükle birlikte saldırmaya karar verdi. Saldırı neticesinde Osmanlı askerlerinin bir kısmı esir alındı, bir kısmı şehre kaçtı. Hafız Paşanın Ruslar tarafından yakalanmasının hemen ardından kale komutanı karşı saldırı yaptı fakat Kutaisi birliği tarafından savuşturuldu. Şafak vakti birlikler geri çekildi. Kutaisi birliği 78 esir aldı, bir sancak ve yedi top kilidini ele geçirdiler.[509] Kutaisi birliği 54 kayıp verirken Osmanlı birliklerinin kaybı 700-1000 kişiydi. Rus bataryaları hazırlıklarını tamamladıktan sonra 9 Kasım gecesi Albay Kahanov'un öncülüğünde Osmanlı tahkimatlarının tümü topa tutuldu fakat kaleyi almak için bir saldırı kararı henüz alınmamıştı. İstihbarat kaynaklarına göre Türk garnizonu mevcudu 19.000'e düşmüş, Muhtar Paşa'nın Deve Boynu'daki yenilgiden dolayı morali epey bozuktu. Halk, komutandan kaleyi teslim etmesini istedi.[510] Bütün bu gelişmeler neticesinde Kars'ın Rusların eline geçmesi gerekiyordu. Havalar soğumaya başlamıştı ve Rus birliklerinin kışlık giyecekleri, çadırları yoktu. Bu şartlar altında ablukanın uzun bir süre devam etmesi mümkün değildi. 13 Kasımda yapılması planlanan saldırı hava koşulları yüzünden 18 Kasıma ertelendi. 15 Kasımdaki toplantıda geceleri saldırı yapmanın daha uygun olduğunu dile getirildi. Lazarev bu düşünceye katıldı ve nihai kararını verdi: Bu karara göre 17 Kasım 19-20.00 saatleri arasında hedefe yakınlaşılacak ve ardından 17-18 Kasım gecesi saldırıya geçilecekti. Tatlıcı'dan Çim surlarına taarruz için General Komarov'un komutasında 6 tabur gönderildi. Teğmen Albay Melikov'un emrindeki birlik Güneybatıdan Kars çayının sağ kıyısında ilerleyerek, Süvari'nin tahkimatını, nehrin

[508] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.,** s.442-443
[509] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.443
[510] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 444

üzerinden geçen köprüyü ele geçirdi ve ardından Komarov'un koluyla ile birlikte Çim'deki Osmanlı tahkimatına saldırdı. General Grabbe'nin 8 toplu 5 taburdan oluşan birliği, Albay Vojdakin'in birliği ile birlikte Kanlı'ya saldırdılar. Beş tabur ve 8 toptan oluşan General Alhazov birliği, Hafız Paşa'nın tahkimatına ve bitişik siperlere saldırmayı amaçlıyordu.[511]

Saldırının sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi için saldırının yapılacağı askerlere ancak 17 Kasım öğleden sonra bildirildi. Birlikler ateş açmadan hareket etti; sigara içmek, konuşmak, korna sinyalleri yasaklandı. Belirli bir tahkimatın ele geçirilmesi durumunda şu şekilde sinyal verilecekti. Çim alındığında aynı anda iki roket, Süvari alındığında farkı zamanlarda iki roket, Kanlı alındığında üç roket, Hafız Paşa ele geçirildiğinde ise dört roket ateşlenecekti. Saldırının ani bir şekilde yapılabilmesi için birlikleri eşzamanlı ve oldukça sessiz ilerlemeleri gerekiyordu. Bu şekilde Osmanlı mevkilerine yaklaşabileceklerdi çünkü Osmanlı birlikleri bir saldırı beklemiyorlardı. Gece saat 9 sularında Türk tahkimatlarından ilk atışlar duyuldu. Rus birliklerinin hareketini keşfeden nöbetçiler, bunu Rus birliklerinin olağan hareketleri sandılar. Osmanlı komutanlığı da böyle sandı. Tam bu esnada Melikov'un birlikleri Süvari tahkimatına çok yakın olan Osmanlı nöbetçi karakollarını kolayca geçtiler. Açılan ateşe karşılık vermeden surlardan içeri girdiler. Çok kısa bir süre içinde kaledeki birlikler etkisiz hale getirildi, bazıları şehre doğru püskürtüldü. Grabbe'nin komutasındaki birlik orta ve sağ kısımdaki Osmanlı birliklerine saldırdı, saldırı girişimi başarısız olduğu gibi Grabbe öldürüldü. Pernovsky Grenadier Alayı komutanı, Albay Belinsky ve 1. Kafkas Piyade Taburu Komutanı, Binbaşı Geriç süngüyle yaralandı, birçok subay ve asker öldürüldü ve yaralandı. Kanlı'daki başarısız saldırıyı öğrenen Loris-Melikov, Kanlı'daki bütün Rus birliklerinin komutasını verdiği Albay Bulmering'in başında olduğu Pernivtsi taburunu gönderdi. Daha sonra Komarov'un birliğini ve öldürülen Grabbe'nin kollarını birleştirmesi için birkaç yüz süvari ile Çavçavadze'yi gönderdi. Gece yarısı sağdaki ileri tahkimat teslim oldu, ancak tahkimatın orta kısmında Türkler mücadeleye devam etti. Kanlı'da en önemli katkı Vojdakin birliğinden geldi. Henüz yaklaşırken yaralandı, yerine İmereti alayının komutanı Albay Karasev atandı. Birlikler saldırı yapıp bu

[511] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 445

mevkideki Osmanlı birliklerini kente doğru sürdüler ve takibe aldılar. Fevzi Paşanın tahkimatına saldıran Rus birlikleri burayı ele geçirdi ve kaçan Osmanlı askerlerinin ardından kısmen şehre girdi. Nihayetinde 18 Kasım 1877'de Davut Paşanın birliklerinin teslim olmasıyla Kanlı düşmüş oldu. Alhazov birlikleri Hafız Paşa tahkimatına ilerlerken Lazarev tarafından durduruldu ve ikinci bir emre kadar beklemeleri emredildi. Gece saat 9'a kadar bekleyip herhangi bir emir alamayan Alhazov, diğer birliklerden çatışma sesleri gelince saldırı başlatmaya karar verdi.[512] Yapılan saldırılara Osmanlı birlikleri ciddi bir karşılık veremedi. Gece yarısı itibariyle Karadağ tahkimatı, Ziyaret Kulesi tamamen Rus birliklerinin eline geçmişti. Ertesi sabah Arap tahkimatları ve onlara bağlı siperleri de ele geçirildi. Bu savaş esnasında Rus askerleri ve komutanları olağanüstü kahramanlıklar gösterdi. Mesela, Feldwebel (astsubay) Isaev, kılıcı kınından çıkarmayı unutup kendisine saldıran ilk Türk askerini elleriyle boğmuş, daha sonra kılıcını çekip beş Türkü daha öldürmüştür. Ana tahkimatların yıkılmasından sonra, Kars kalesinin garnizonu bu durumdan sadece bir çıkış yolu vardı o da kuşatma çemberini kırıp kaçmaktı. 18 Kasım sabahı çoğunlukla batıya doğru hareket eden Türk birliklerinin ve düzensiz kalabalığı, Laz Tepesi ve Tokmak arasındaki tepelerden inmeye başladı.[513] Buralardaki çatışmalarda Rus birlikleri Osmanlı birliklerinden Bozgalı'da 5000, Çiftlik tarafında 3000, Aravartan tarafından da yine bu kadar kişiyi esir aldı. Hüseyin Paşa ve pek çok üst düzey Osmanlı kumandanı kaçmayı başardı. 18 Kasım 1877 tarihi itibariyle beş paşa ile birlikte 18.000 Osmanlı asker ve subayı esir alındı. Sahra hastanesindeki 4.500 hasta ve yaralı esir alındı. 2500'den fazla Türk cenazesi defnedildi. Ganimet olarak Rus birlikleri, çeşitli kalibrelerde 303 top, birkaç bin tüfek ve her türden stoklara sahip devasa depolar ele geçirdi.[514]

3.11. RUS VE OSMANLI FİLOLARININ EYLEMLERİ

Rus Karadeniz Deniz Kuvvetleri'nin savaşın üçüncü safhasındaki aktif eylemlerine, her şeyden önce Makarov'un dördüncü ve beşinci torpido saldırıları dâhil edilmelidir. Makarov, 4.saldırıyı 27 Aralık'ta Batumda demirli duran "Mahmudiye" zırhlısına yaptı. Bu kez, ilk defa yeni Whitehead torpidoları kullanıldı.

[512] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 448
[513] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.449-450
[514] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.450

Saldırı başarısız oldu çünkü torpidolar, savaş gemisinin demirlediği zincire isabet etti. Bu savaşta beşinci ve son torpido saldırısını Makarov 26 Ocak 1878'de gerçekleştirdi. Saldırının hedefi, Batum'da demirlenen Türk haberci gemisi "İntibah" idi. Saldırı, Whitehead torpidolar vasıtasıyla "Çesma" ve "Sinop" adlı iki mayın teknesi tarafından gerçekleştirildi. Bu saldırı tam başarılı oldu. 60-80 metre mesafeden torpidolar ateşlendi ve her ikisi de hedefi vurdu. "Intibah" neredeyse bütün ekibiyle bir iki dakika içinde battı.[515] Osmanlı filosu ise Karadeniz'deki Rus bölgelerini (Evpatoria, Theodosius, Anapa vb.) savunmasız ve korumasız yerleşim bölgelerini bombalıyordu. Her halükarda siviller bu saldırılardan olumsuz etkilendi. Ruslardan daha üstün olan Türk askeri filosu, savaşın üçüncü aşamasında Karadeniz'de faaliyetlerini sona erdirdi. Tuna Filosu, nehirdeki buzu çözme, askeri kargoları taşıma, yaralıların tahliyesi gibi birçok görev yaptı. Ateşkesten sonra mayın temizleme görevini üstlendi.[516]

3.12. AYASTEFANOS ANTLAŞMASI

Avusturya-Macaristan da, aynı derecede Rusya'ya karşı düşmanca tavır sergiledi. Rusların Barışın tesisi için öngördüğü şartlara, Avusturya-Macaristan hükümeti, Rusya'nın Reichstadt ve Budapeşte antlaşmalarıyla ilgili isteksizliğini açıkça belli etti. Bu anlaşmaların aksine Rusya, Balkanlar'da Sırbistan ve Karadağ'ı güçlendirmeyi, Bulgaristan'ı da güçlü bir Slav devletine dönüştürmeyi amaçlıyordu. İngiltere ve Avusturya-Macaristan hükümetleri, Rusya'dan, Türkiye ile ilgili tüm barış meselelerini uluslararası uluslararası bir alanda bir konferansla aktarmasını istedi. Rus hükümeti de Türklerle barış yapıp uluslararası bir konferansta barış antlaşmasını savunmayı umuyordu. Tüm bu hesap ve umutların temelinde Rus hükümeti İngiltere ve Avusturya-Macaristan ile artık yeni bir savaşın olmayacağına dair taşıdığı inançtı. Almanya'nın desteğiyle ve bu ülkenin herhangi bir şehrinde, Çarlık Rusya'nın umduğu gibi, Avusturya-Macaristan'a tanınacak küçük imtiyazlar sayesinde İngiltere'den ayırmak ve böylece yeni bir savaştan kaçınmak mümkün olabilirdi. Avusturya-Macaristan ile koalisyon olmasaydı İngiltere savaşmazdı ve Rusya böyle bir kongrede çıkarlarını barışçıl yollarla güvence altına alabilirdi. Bu

[515] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s. 228
[516] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s. 460

umutlarla ve hesaplarla 3 Mart 1878'de San Stefano'da antlaşma imzalandı. Barış görüşmelerinde Rusya heyetinin başını çeken Ignatiev, antlaşmaya, Rusya'nın barış ön hükümlerinde öngörülenden daha ileri giden bazı hükümleri dâhil etti. Bu hükümlerin arasında, öncelikle Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne erişiminin sağlanıp İstanbul ve sınırlarına oldukça yakın bir mesafede güneydoğu sınırlarının çizilmesi vardı. Ayrıca, antlaşma ile belirlenen toprak kazanımların bir sonucu olarak, Sırbistan ve Karadağ önemli ölçüde büyümekle kalmadı, aynı zamanda Avusturya'nın genişlemesini önleme avantajlı stratejik pozisyonlar kazandılar.[517]

Bu hükümlerin her ikisi de İngiltere ve Avusturya-Macaristan'daki istila planlarına oldukça aykırıydı. Rus-Türk savaşıyla ilgili olarak, Beaconsfield'in amacı hem Rusya'nın hem de Osmanlının eşit bir şekilde zayıflamasını sağlayıp, Türkiye'nin sırtından İngiliz burjuvazisinin kabaran istilacı iştahını rahatça karşılamaktı. San Stefano Antlaşması'yla, savaşın bir sonucu olarak zayıflamış olmasına rağmen Rusya'nın daha sonra Balkanlar'daki stratejik konumunu güçlendirme şansı ortaya çıktı. Bu nedenle Beaconsfield, ilk olarak, Rusya'nın Balkanlar'da güçlenmesine yol açan San Stefano Antlaşması'nın hükümlerinde temelli bir değişiklik yapma görevine soyundu.[518]

San Stefan Antlaşması, Avusturya-Macaristan'ın istilacı arzularına da aykırıydı. Egemen sınıflarının hayali, Selanik'ten Ege Denizi'ne erişmek, Balkan Yarımadası'nın batı kısmına derinlemesine nüfuz etmek, Sırbistan, Karadağ, Arnavutluk'u kendine bağlamaktı. Bu hayali gerçekleştirmek için, Budapeşte Antlaşması, Balkan Yarımadası'nın batı kısmının Avusturya-Macaristan'ın etki alanına çıkması demekti. Aynı amaç için, Rusya'nın Balkan Yarımadası'nda güçlü bir Slav devleti oluşturmaması şartını da içeriyordu. Bu arada, San Stefano Antlaşması'nın ortak sınırı olan güçlü bir Sırbistan ve Karadağ'ın kurulmasıyla, Selanik'e güneybatı sınırlarıyla ulaşmasını engelleyen güçlü bir Bulgaristan'ın kurulmasıyla, Avusturya-Macaristan'ın işgal planlarına son vererek Budapeşte antlaşmasının bu hükümlerini ihlal ediyordu. Avusturya-Macaristan hükümetinin öncelikli hedeflerin arasında San Stefano Antlaşması'na göre oluşturulan

[517] Genov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig Osvoboditeley**, s.213-214
[518] Kolenkovskiy, Belolipetskiy, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878,** s. 43-45

Bulgaristan'ın her yönden zayıflatılması, Sırbistan ve Karadağ'ın birbirinden ayrılması ve topraklarının küçültülmesi, ileriki istilalar için Balkanların stratejik alanlarının, özellikle Bosna ve Hersek'in işgalini de içeriyordu.[519]

San Stefano Antlaşması'nın diğer hükümlerinin (Besarabya'nın Rusya'ya iadesi, bunun karşılığında Romanya Dobruca'yı alacaktı, Batum, Ardahan, Kars, Eleşkirt Vadisi'nin Rusya'ya bağlanması, Rusya'ya 310 milyon rublelik tazminat ödenmesi) Avusturya-Macaristan nezdinde bir değeri yoktu. Bu zamana kadar, Rus hükümeti, Almanya'nın desteği konusundaki umudunun boş olduğu anladı. Bismarck, daha 19 Şubatta, Almanya'nın kongre hakemi rolünü üstlenmeyeceğini, yalnızca savaşın tarafları arasındaki "dostça" ve "barışın çıkarları" için salt bir arabulucu olarak "dürüst bir komisyoncu" görevini yerine getirmeye hazır olduğunu açıkladı. San Stefano Barışı Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Rus Hükümetine, Bismarck'ın özel şefkatinin Rusya'dan değil, Avusturya-Macaristan'dan yana olduğu açıkça belli oldu.[520]

Alman desteği konusundaki umutsuzluk ve İngiltere'nin yarattığı tehdit atmosferi, Çar hükümetinin kongrede antlaşmanın ilk halinin korunması fikrinden vazgeçmeye zorladı. Rusya'nın ana muhaliflerinden herhangi birine imtiyazların verilmesi konusunda ağırlık verildi. Aynı zamanda, kongre öncesinde, imtiyazlar sayesinde İngiltere'yle veya Avusturya-Macaristan'la anlaşmaya girmeleri mümkün olsaydı, Rusya'ya karşı koalisyonlarının önleneceği ve böylece yeni bir savaş olasılığının ortadan kalkacağı düşünülüyordu. Anlaşmaya dâhil olmayan bir rakip, bir bire bir savaşta yer almazdı. Bu tür yeni hesaplamalara dayanarak, St. Petersburg'da, her şeyden önce Avusturya-Macaristan ile bir anlaşmaya varmaya karar verdiler. Ignatiev bu amaçla Viyana'ya gönderildi. Avusturya-Macaristan'ın Rus tarafına geçişi için ve planlanan yeni savaşa katılmaması için ne gibi bir bedel talep edeceğini öğrenmesi için kendisine talimat verildi. Müzakereler sonucunda Avusturya-Macaristan çok şeyler istedi, bunlar;

1) Sırbistan ile Karadağ arasında sıkışıp kalmış olan Novo-Bazar (Yeni Pazar) Sancak'ını almak ve bu avantajlı stratejik konumdan her iki devletin üzerinde de

[519] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.468
[520] Ş. Megrelidze, **Gruziya v Russko-Turetskoy Voyne 1877-1878**, Batum, 1955, s.96-98

tam bir stratejik egemenlik elde etmek,

2) Karadağ'ı Adriyatik Denizi'ne erişimden mahrum etmek,

3) Bulgaristan sınırlarını İstanbul'dan uzaklaştırmak,

4) Sırbistan topraklarını Bosna lehine olacak şekilde küçültmek.[521]

Bütün bunlar, Rus hükümetinin yeni bir savaşın kaçınılmaz olduğu kanısına varmasına neden oldu; Bizzat Savaş Bakanı Milyutin'in kendisi Rusya'nın yeni bir savaşa katlanamayacağına inandığından, Rusya'nın saygınlığını göz ardı ederek, her türlü tavizin verilmesi suretiyle olası bir savaştan kaçınmanın gerekli olduğu düşünülüyordu. Çarlık yönetim kademesindekilerin tümü Rusya için yeni bir savaşın imkânsızlığı ve ölümcül sonuçları olacağın konusunda emindiler. İngiltere ile yapılan antlaşma 30 Mayıs'ta Londra'da Rus büyükelçisi Şuvalov tarafından imzalandı. Bu antlaşma uyarınca, Rusya, San Stefano Antlaşması'nda belirlenenlerden daha fazla taviz verdi. Böylece, Viyana hükümlerini reddedip Londra anlaşmanın şartlarını kabul ederek, Çar hükümeti guguk kuşu için şahinleri takas etti. Kongre sırasında İngiliz desteği konusundaki umut, antlaşmanın imzalandığı anda çok yanıltıcıydı, çünkü İngiltere, San Stefano Antlaşması'nın koşullarını destekleyeceğine söz vermediği için açık uçlu meseleler İngiltere tarafından tartışmaya açılabilirdi. Sonuç olarak, Rus hükümeti için Şuvalov'un Salisbury ile yaptığı anlaşmanın en olumlu sonucu, en azından bir süreliğine İngilizlerle bir savaş tehdidinin sona ermesiydi.[522]

3.13. BERLİN KONFERANSI (BERLİN KONGRESİ)

Berlin Kongresi çalışmalarına 13 Haziran 1878'de başlandı. Bu kongre Rusya, Almanya, Avusturya, Fransa, İngiltere, İtalya ve Osmanlı İmparatorluğunun katılımı ve "dürüst bir komisyoncu" olan Alman Başbakanı Bismarck'ın başkanlığında gerçekleşti.[523] İlk toplantıda, asıl sorunun Bulgaristan meselesi olduğu ortaya çıktı. Bu sorunun çözümü, Rusya'nın İngiltere ile anlaşmasıyla genel anlamda önceden belirlenmişti, ancak detaylar, özellikle de Balkan Yarımadası'nın

[521] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.469-470
[522] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878** gg., s.471
[523] Kolenkovskiy, Belolipetskiy, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s. 44

sınırlarının açıklığa kavuşturulması, sıcak tartışmalara neden oldu. Sonuç olarak, Bulgaristan Osmanlının bir uydu ülkesi olarak tanımlandı. Buna rağmen Osmanlıya haraç ödese de hâlâ bağımsızdı. Bulgaristan, halk tarafından seçilen, ancak Osmanlının Avrupa ülkelerinin rızasıyla onayladığı bir knyaz (Prens) tarafından yönetilecekti. Knyaz'ın yüce yönetimi anayasa ile sınırlıydı. Anayasanın nihai taslağına kadar, fakat Berlin Antlaşması'nın onaylanma tarihinden itibaren dokuz aydan fazla olmamak üzere, Bulgaristan'daki iktidar, başında Rus Komiserin bulunduğu, yardımcı olarak Türk komiser ve Avrupa konsolosların yer aldığı "Geçici İdare"nin elinde olacaktı. Bulgaristan'ın Rus birlikleri tarafından işgaline ilişkin süre San Stefano Antlaşması hükümlerindeki iki yıl yerine dokuz ay olarak belirlendi. Bulgaristan toprakları, 163.000 km²'den 63.000 km²'ye, nüfusu 4 milyondan 1,5 milyona azaltılmıştı.[524]

Kongrenin çalışma takviminde bir sonraki konu Bosna-Hersek sorunuydu. Almanya'nın da desteklediği Salisbury'nin önerisi üzerine, Bosna-Hersek, "rahatlaması amacıyla" Avusturya-Macaristan'ın işgali için devredildi. Ardından kongre Sırbistan ve Karadağ konusunu karara bağladı. San Stefano Antlaşması ile Bosna'dan alınıp Sırbistan'a bağlanan bölgeler Avusturya-Macaristan'a verildi, karşılığında da Bulgaristan'dan alınan bölgeler iade edildi. Karadağ bölgesi, yüzölçümü olarak iki katına çıkmasına rağmen, San Stefano Antlaşması'na kıyasla üçte iki oranında azaldı. Karadağ'ın denize girişine izni verildi, ancak donanma bulundurma hakkı elinden alındı. Kıyıdaki polis gümrük kontrolleri bile Avusturya-Macaristan'a teslim edildi. Osmanlı yönetiminde kalmasına rağmen, Avusturya-Macaristan, Novo-Bazar sancaklarında garnizon bulundurma hakkını aldı.[525] Bu nedenle, Rusya'nın, Avusturya-Macaristan'a taviz vermemek için İngiltere ile antlaşma yapmasına rağmen, Alman desteği sayesinde, Avusturya-Macaristan, Çar hükümetinden taleplerinin neredeyse tümünü karşılaması için baskı uyguladı. Buna Çar Hükümeti'nin zamanında Almanya'nın rolünü anlamaktaki yetersizliği sebep oldu. Besarabya konusunda Rusya için olumlu bir karar verildi, ancak kongre ayrıca Dobruca'yı Bulgaristan'dan alıp Romanya'ya kattı. Asya kazanımları sorunu, kongre

[524] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.473
[525] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s.245-246

tarafından Anglo-Rus anlaşması çerçevesinde çözüldü.[526] Osmanlının Ermenistan'da reformların uygulanmasının gözlenmesi, Osmanlının tazminat ödemesi ve birtakım diğer hususlar, Kongre tarafından Rusya'nın aleyhine çözülmüştür. Kongre sona ermeden 8 Temmuz'da, İngiltere'nin Kars, Ardahan ve Batum'un Rusya'ya katılımı konusundaki göreceli "esnekliğinin" nedeni ortaya çıktı. O gün, Beaconsfield, İngiltere'nin 4 Haziran'da Osmanlıya "zorla kabul ettirdiği İngiliz-Türk antlaşmasının" bir sonucu olarak İngiltere'nin Kıbrıs adasını işgal ettiğini açıkladı.[527]

Sonuç olarak, kongre sonucunda, Çar hükümeti diplomatik bir yenilgiye uğradı, Rus imtiyazlarının sonuçları ise savaşta yer almayan İngiltere ve Avusturya-Macaristan tarafından kullanıldı. 1877-1878 savaşının ve Rusya'ya yönelik Berlin kongresinin nesnel, tarihsel önemi, ikinci kez ülkenin ekonomik ve siyasi gelişmesini geciktiren Çarlık hâkimiyetinin bir sonucu olan sosyo-ekonomik geri kalmışlığının ortaya çıkarmış olmasıdır. Berlin Kongresi, Çarlığın egemenliği altındaki Rusya'nın, gelişmiş kapitalist güçlerle diplomatik mücadele sırasında savaş alanında büyük bir bedelle elde ettiği askeri zaferi kendi lehine sonuçlandıramadığını gösterdi. Hem 1877-1878 savaşı hem de Berlin Kongresi, Kırım savaşı döneminden bu yana çarlığın özellikle Avrupa dış politikasında rolünün önemli ölçüde azaldığını göstermiştir.[528]

[526] Kolenkovskiy, Belolipetskiy, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s. 45-46
[527] Belyayev, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**., s.474-475
[528] Rostunov, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, s.246-247

SONUÇ

Osmanlı tarihi açısından bir facia olarak nitelendirebileceğimiz 1877-1878 Rus-Türk savaşı, diğer adıyla 93 harbi, siyasi, askeri, ekonomik vb. birçok açıdan çok farklı sonuçlar doğuran, Balkan coğrafyasında yeniden haritaların çizilmesine yol açan bir savaştır. Bu savaş, Rus kaynaklarına göre değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu savaşın kaybedilmesi ile Osmanlının çöküşü hızlanmış, yenilen Osmanlı İmparatorluğu, 3 Mart 1878'de, Bulgaristan Prensliğinin kurulması, Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın bağımsız olması, Kars, Ardahan, Batum ve Doğubayazıt'ın Rusya'ya verilmesi gibi çok ağır şartları içinde barındıran Ayastefanos Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Osmanlının Balkanlardaki varlığının sona ermesi anlamına gelen bu antlaşma, Balkan coğrafyasının yeniden şekillenmesini sağlarken, Osmanlı için ise sonun başlangıcıdır denebilir. İki ülke arasında gerçekleşen bu savaş ve sonucunda imzalanan antlaşma Rusya'ya büyük kazanımlar ve Balkan halkları arasında saygınlık kazandırmıştır. Fakat bu durum, başta İngiltere olmak üzere Avusturya ve diğer batılı ülkeler çıkarlarına ters düştüğü için memnun etmemiş, bu sebeple Bismarck'ın başkanlığında Berlin Konferansını düzenlemiş ve bu mesele birden bire tüm Avrupa'nın meselesi oluvermiştir. İmzalanan antlaşma Osmanlının kaybına yeni kayıpların eklenmesi ile son bulmuştur.

Rusların gözüyle bu savaşın altında yatan sebepler kısaca şu şekilde özetlenebilir; Osmanlı İmparatorluğu fethettiği Balkanlardaki halkların durumunu iyileştirmek yerine onları köleleştirmiş ve sömürmüştür. Ruslara göre ise asıl sebep Bosna Hersek ve ardından gelen Sırp ve Karadağ isyanlarıydı. Bu isyanların Osmanlı tarafından hızla bastırılmıştır. Bunun sonucu olarak Rusya, başta barışçıl yollarla bir

çözüm başvurmuş, sonuç alınamayınca da ateşkes ilan edilmesi için ultimatom vermiş, sonunda da savaş ilan etmiştir.

Rus Tarihçilerine göre Ruslar, uluslararası konumunu yükseltmek istemekteydi ve bu amacına Balkanlardaki Slav halkları üzerindeki etkinliğini arttırarak ve onların desteğini alarak ulaşabilirdi. Bunun Balkanlardaki isyanlara destek vermiş ve bu isyanları "Halk hareketi" olarak nitelendirmiştir. Doğal olarak Osmanlı bu duruma sessiz kalmamıştır. Belki de en önemli sebeplerden biri Rusya ve Osmanlının Boğazların statüsü konusundaki çatışması ve Kırım Savaşı'nda alınan yenilginin intikamını alma hırsıdır. Bununla Rus Çarı II. Aleksandr, Rusya'yı güçlü bir devlet olarak göstermek istiyordu. Bunun yanı sıra Osmanlı hem Rusya'nın hem de Avrupalı ülkelerin isteklerini dikkate almamış ve uzlaşıdan uzak bir tavır sergilemiştir. Bu konuda Rus kaynaklarından edindiğimiz izlenim, bu tavrın başlıca sebebi İngiliz diplomasisinin Osmanlı üzerindeki etkisidir. Bahsettiğimiz gibi incelediğimiz kaynaklarda doğrudan bu savaşın sebepleri ele alınmamış olsa da, bilgiler ışığında çok farklı sebepleri sıralamak mümkündür. Osmanlı Devleti doğal olarak Balkan topraklarını diğer Avrupa ülkelerine karşı olduğu gibi Rus işgaline karşı da korumak ve topraklarını Rusya'ya kaptırmamak için mücadele vermiştir. Oysa Rusya Balkanlardaki Türk varlığını ortadan kaldırmak, Ege Denizi'ne inmek ve İstanbul'u da almak niyetindeydi. Bu sebeple kendisi Asya'ya da katliamlar yapmasına rağmen Rus kaynakları asılsız olarak Osmanlı Devleti'nin Hıristiyan halka baskı yaptığını iddia ediyordu. Rus kaynaklarından edindiğimiz sebepleri kısaca bu şekilde sıralayabiliriz.

Rus kaynaklarına göre bu savaş, siyasi hedefler açısından hiçbir haklı tarafı olmayan, tamamen işgalci bir zihniyet ürünü bir savaştır. Rus burjuvazisinin çıkarları düşünülerek yapılan bir savaş olarak nitelendirilmesine rağmen Slav ve Ortodoks halklarını korumaya yönelik olduğu ileri sürülerek haklı gösterilmeye çalışılmıştır.

Savaşın sonunda, Bulgaristan Prensliği kurulmuş kurulmasıyla Rusya Bulgaristan'ı tamamen olmasa da Osmanlı'dan koparmayı başarmıştır. Böylece Rusya'nın Bulgaristan'ın üzerindeki etkisi artmış ve bu savaş sırasında Bulgar ve Rus halkları arasında başlayan sempati iki toplumu birbirine yakınlaştırmıştır.

Her ne kadar savaştan zaferle ayrılmış olsa da Çarlık, askeri ve diplomasi açısından yetersizliğini ortaya koymuştur. Ayastefanos Antlaşması ve Berlin Konferansı bu açıdan bir yenilgi olarak kabul edilmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde daha sonra gerçekleşecek olan Bolşevik İhtilali'nin kıvılcımlarından biri olmuştur değerlendirmesi yapılabilir. Ayrıca insan kaybının çok olması ve maliyetinin yüksek olması da bu savaşı Ruslar için bir kazanımdan ziyade zarara uğratmıştır.

Rus ordusundaki yeniden yapılanma, askere alımlarla ilgili yeni düzenlemeler bir reform niteliğindeydi. Fakat Rus üst yönetim kademesinin basiretsizliği savaşta kendini gösterdi. Teçhizat, askerlerin temel ihtiyaçları olan yiyecek ve içeceğin tedariki noktasında da yetersiz kalmıştır. Bu bağlamda anlaştıkları tüccarlarla işbirliği yapan komutanlar kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek Çarlığı zarara uğratmıştır. Savaşın kazanılmasında en önemli faktör, sahada savaşan Milyutin, Obruçev, Lazarev, Tergukasov gibi komutanların bireysel başarıları olarak gösterilmektedir.

Osmanlı hakkındaki görüşlere gelindiğinde ise, Doğu Meselesi üzerinden Osmanlı Devleti, Balkanlardaki halkları ezmek, sömürmek ve özgürlüklerinden mahrum bırakmakla suçlanmıştır. Rus kaynaklarının hiçbirinde Rusların sıcak denizlere inme hedefi yer almamaktadır. Bu savaşı tamamen masum Balkanlardaki Slav halklarının özgürleştirilmesine yönelik bir savaşmış gibi göstererek emperyalist siyasetini meşrulaştırmaya çalışmıştır.

Savaş hakkındaki Rus kaynaklarındaki değerlendirmeleri ele alacak olursak;

1) Osmanlıyı Balkan halklarını köleleştiren ve sırtından geçinen bir zalim olarak göstererek Rusya'nın Balkanlardaki Türk varlığını ortadan kaldırmaya ve İstanbul'u alma yolundaki siyasetine meşruiyet kazandırmaya çalışmışlardır.

2) Balkanlardaki Türk halkının Osmanlıya güvenerek diğer yerli halklara zulmettiği gibi asılsız iddialar öne sürülmüştür. Oysa Balkanlardaki Türk ve Müslüman ahali Rusya'nın etkisindeki Bulgar, Sırp ve Rum çetelerinin baskısına maruzdu. Osmanlı Devleti Balkanları aldığından Balkan halkları vatanlarını terk

etmek zorunda kalmadı. Fakat özellikle 93 Harbi sonrası balkanlardan Türk göçleri arttı. Rusya Kırım'ı işgal ettiğinde oradaki Türkler göç etmeye başladı. Bugün Kırım'da neredeyse Türk kalmadı. Yüz yılda Rusya Kırım'daki Türk varlığını bitirdi. Osmanlı Devleti dünyada kendisine karşı koyacak hiçbir güç olmamasına rağmen yüzyıllarca Balkan halkaları varlığını devam ettirdi. Hıristiyan halk her zaman çoğunluk, Müslümanlar azınlıktaydı. İsteseydi Rusya'nın Kırım'da yaptığını rahatlıkla yapabilirdi.

Bu kaynaklarda Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki diğer halkları, Ruslar eğer buralara gelirse sizleri yok edecek, mal mülkünüze el koyacak diyerek kandırdığı iddia edilmektedir. Rusya Asya'da aynen bunu yapmıştır. Önce dostluk göstermiş ve işgal ettikten sonra halka katliam da yaptı mallarına mülklerine el de koydu. Dolayısıyla Balkanlara da Asya'daki kadar bir hâkimiyet sağladığında böyle bir şeyi öngörmemek cehalet olurdu. Bolşevik İhtilâli sırasında Müslüman Türk halka "özgürlük, adalet, huzur, barış" getireceğini vaat ettiğini, ihtilal sonrasında ise Orta Asya halklarının elinde ne varsa alındığını hepimiz bilmekteyiz. Pantürkist, Panislamist suçlamalarıyla nice aydının katledildiğine tarihin, zamanın özü şahittir.

1877-1878 Osmanlı Rus Harbi, her iki ülke için de farklı siyasi, diplomatik ve coğrafi sonuçlara sebep olmuştur. Geniş bir sahada gerçekleşen bu savaş, sadece savaşan tarafların değil, çıkar sahibi ülkelerin meydanda değil de masa başında ve örtülü olarak cirit attığı bir meydana dönmüştür. Osmanlı için hezimet olan bu savaş Ruslar için kısmen zafer anlamı taşımaktadır.

Rus savaş ressamı Vasili Veresçagin'in dediği gibi "Ne kadar az, ne kadar yüzeysel olarak tarihi öğreniyoruz!"

KAYNAKÇA

A) RUSÇA KAYNAKLAR:

BELYAYEV, Nikolay İliç, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg**. Voennoe İzdatelstvo, Ministerstva Oboronı Soyuza SSR, Moskova, 1956

ÇERNYAVSKİY, İvan Silvestroviç, **Materialı dlya opisaniya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878gg. na Kafkazsko-Maloaziatskom Teatr s planomi, tom I.-II**, St. Peterburg, 1904

ÇERNYAVSKİY, İvan Silvestroviç, **Materialı dlya opisaniya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878gg. na Kafkazsko-Maloaziatskom Teatr s planomi, tom IV**, Tiflis, 1908

GALKİN, İlya Saviç ve diğerleri (red.), **Novaya İstoriya 1870-1918**, M. 1973

GAZENKAMPF, Mihail Aleksandroviç, **Sbornik Materialov po Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878, Na Balkanskom Polustrof, Vıpusk II, Çast 2**, S.Peterburg, 1898

GENOV, Tsonko, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i podvig osvoboditeley**, Sofiya Press, Sofya, 1979

GEYSMAN Platon Aleksandroviç, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. v Evropeyskoy Turtsii, Vıpusk II,** St. Petersburg, 1906

GORANOV, Vasiliy Pavloviç, (ed.), **Nezabıvayemıy podvik, Nekotoroie Aspektı Russko-Turetskoy voynı 1877-1878 gg. osvobojdeniya Bolgarii ot Osmanskogo iga,** Lvov, 1980

KABANOV, Petr İvanoviç, KUZNETSOV, Nikolay Dmitrieviç, **İstoria SSSR**. Moskva, 1972

KOLENKOVSKİY, Aleksandr Konstantinoviç, BELOLİPETSKİY, Valerian Erofeeviç, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, Moskva, 1939

KOLYUBAKİN, Boris Mihailoviç, **Kartı, Planı i Shemı. K Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878 gg. Na Kavkaz i Maloy Azii, k pervoy çasti**, S. Peterburg, 1906

KOLYUBAKİN, Boris Mihailoviç, **Russko-Turetskaya Voyna v 1877-1878 gg., na Kavkaz i Maloy Azii, Çast I,** S. Peterburg, 1906

KOSTİN, Boris, **Skobelev 1843-1882**, Moskva, 1990

MEGRELİDZE, Ş.V., **Gruziya v Russko-Turetskoy Voyne 1877-1878**, Batum, 1955

Morskoy Atlas, Tom 3, Çast Pervaya, Voyenno-İstoriçeskiy List, Moskva, 1958

MUTALİYEV, Hacı Bekir Şovhaloviç, **V Odnom Stroyu (Çeçentsı i İnguşi v Russko-Turetskoy Voyne 1877-1878 godov),** Groznıy, 1978

NİKOLAYEV, Nikolay, Y., **Vostoçnıy Krizis i Russko-Turetskaya Voyna na stranitsah jurnala "Vestnik Evropı" v 1875-1878 godah, Vesti, Volgagard gos. Un-ta, Ser. 4 İst. 2011, №1**

ORLOV, Aleksandr Sergeeviç, GEORGİYEV, Vladimir Anatoliyeviç, KİNYAPİNA, Nina Stepanovna, KUKUŞKİN, Yuri Stepanoviç, SAHAROV, Anatoliy Mihayloviç, **Posobie po İstorii SSSR, Dlya podgotovitelnih otdelenii Vuzov**, Moskva, 1979

ROSTUNOV, İvan İvanoviç, (red.), **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878**, Moskva, 1977

SEMANOV, Sergey Semanoviç, GORÇAKOV, Aleksandr Mihayloviç, **Russki Diplomat XIX. v.** Moskva, 1962

Sbornik Materialov po Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878 gg., Na Balkanskom Poluostrov, Vıpusk 3, S.Peterburg, 1898

TRETYAKOV, Petr Nikolayeviç, (red.), **İstoriya Bolgarii, Tom I**, Moskva, 1954

ULUNYAN, Artem Akopoviç, **Aprelskoe Vosstanie 1876 goda v Bolgarii i Rossiya**, Nauka, Moskva, 1978

ULUNYAN, Artem Akopoviç, **Bolgariskiy Narod i Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.**, Moskva, 1971

VİNOGRADOV, Vasiliy İvanoviç, **Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i Osvobojdenie Bolgarii**, Moskva, 1978

YUROVSKAYA, Ekaterina, KRİVOGUZ, İ.M, **Novaya İstoriya (Vtoroy Period)**, Moskva, 1976

ZOLOTAREV, Vladimir Antonoviç, Rossiya i Turtsiya Voyna 1877-1878 gg., Moskva, 1983

ZOLOTAREV, Vladimir Antonoviç, MECEVİÇ, Nikolay Maratoviç, , **İstoriya Nelehkoy Pobedi**, Nauka, Moskva, 1979

B) TÜRKÇE KAYNAKLAR:

AKŞİT, Niyazi, **Padişahlarla Osmanlı Tarihi**, 1979

BİTİS, Alexander, **1828-1829 Türk-Rus Savaşı ve Edirne Antlaşması**, çev. Dr. Nasuh Uslu, Türkler Ansiklopedis, cilt 12, Ankara, 2002

CEZAR, Mustafa, **Mufassal Osmanlı Tarihi**, IV. c, TTK. Yay., Ankara, 2011,

CONKER, Orhan, **Türk-Rus Savaşları**, Sümer Basımevi, 1942

GÖMEÇ, Saadettin Yağmur, **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Akçağ Basımevi, Ankara, 2015

GÜNDÜZ, Tufan, (Editör),**Osmanlı Tarihi el kitabı**, Ankara, 2013

HAYİT, Baymırza, **Türkistan Devletlerinin Milli Mücadeleleri Tarihi**, TTK Basımevi, Ankara, 2004

JORGA, Nicolae, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, İstanbul, 2005

KARAL, Enver Ziya**, Büyük Osmanlı Tarihi**, I.c, TTK. Ankara, 1983

KURAT, Akdes Nimet**, Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye kadar,** TTK, Ankara, 2014

KURAT, Akdes Nimet, **Türkiye ve Rusya, XVIII. y. sonundan Kurtuluş Savaşına kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919),** TTK. Basımevi, Ankara, 2011

Osmanlı Ansiklopedisi, **Tarih, Medeniyet, Kültür**, 3. c. İstanbul, 1993

ÖZTUNA, Yılmaz, **Büyük Türkiye Tarihi (Türkiye'nin siyasi, medeni, kültür, teşkilat ve sanat tarihi)**,7.c, İstanbul,1983, Hayat Yayınları, 1969

SARAY Mehmet, **Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti İle Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasi Münasebetler** (1775-1875), TTK, Ankara, 2017

C- İNTERNET KAYNAKLARI:

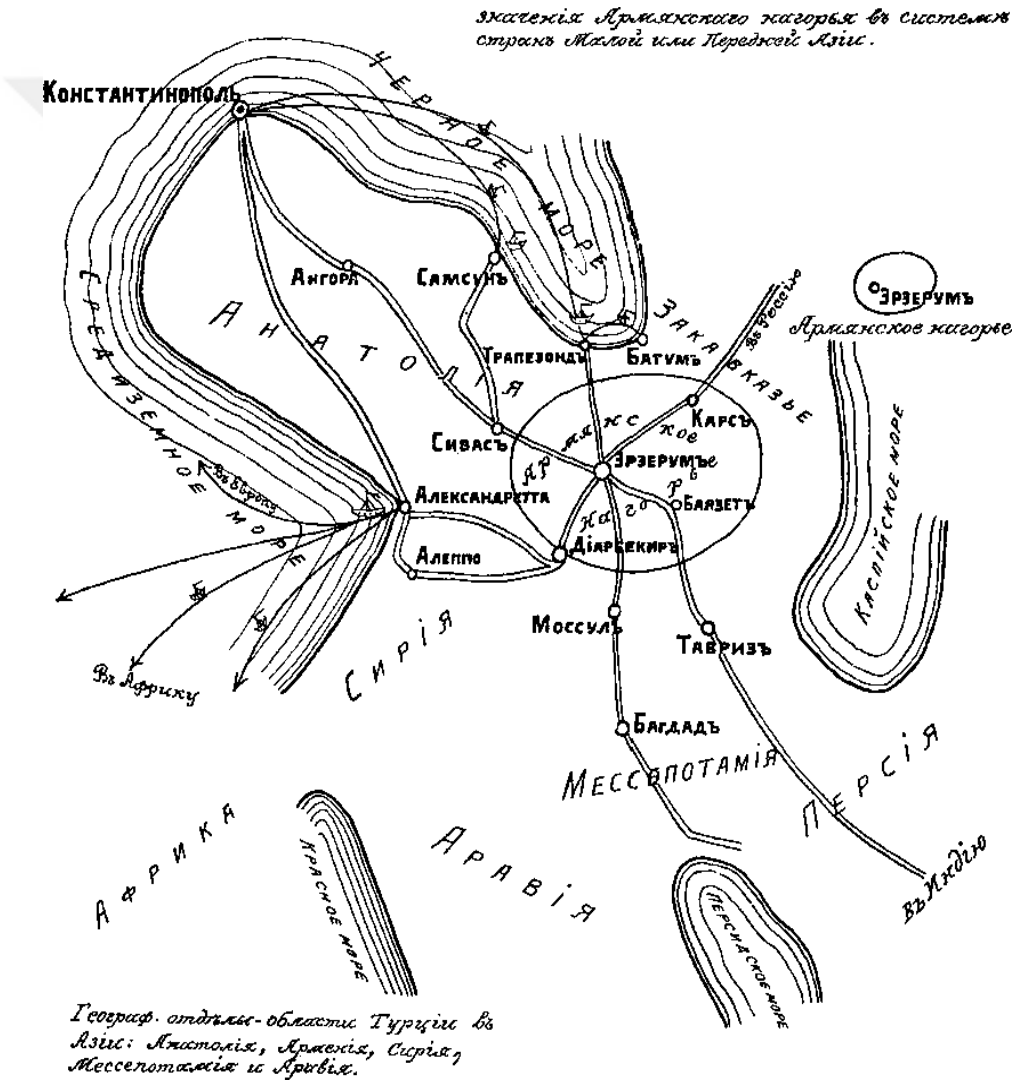
https://topwar.ru/116783-tolko-na-beregah-bosfora-mozhno-deystvitelno-slomit-vladychestvo-turok-plan-molnienosnoy-voyny-n-n-obrucheva.html

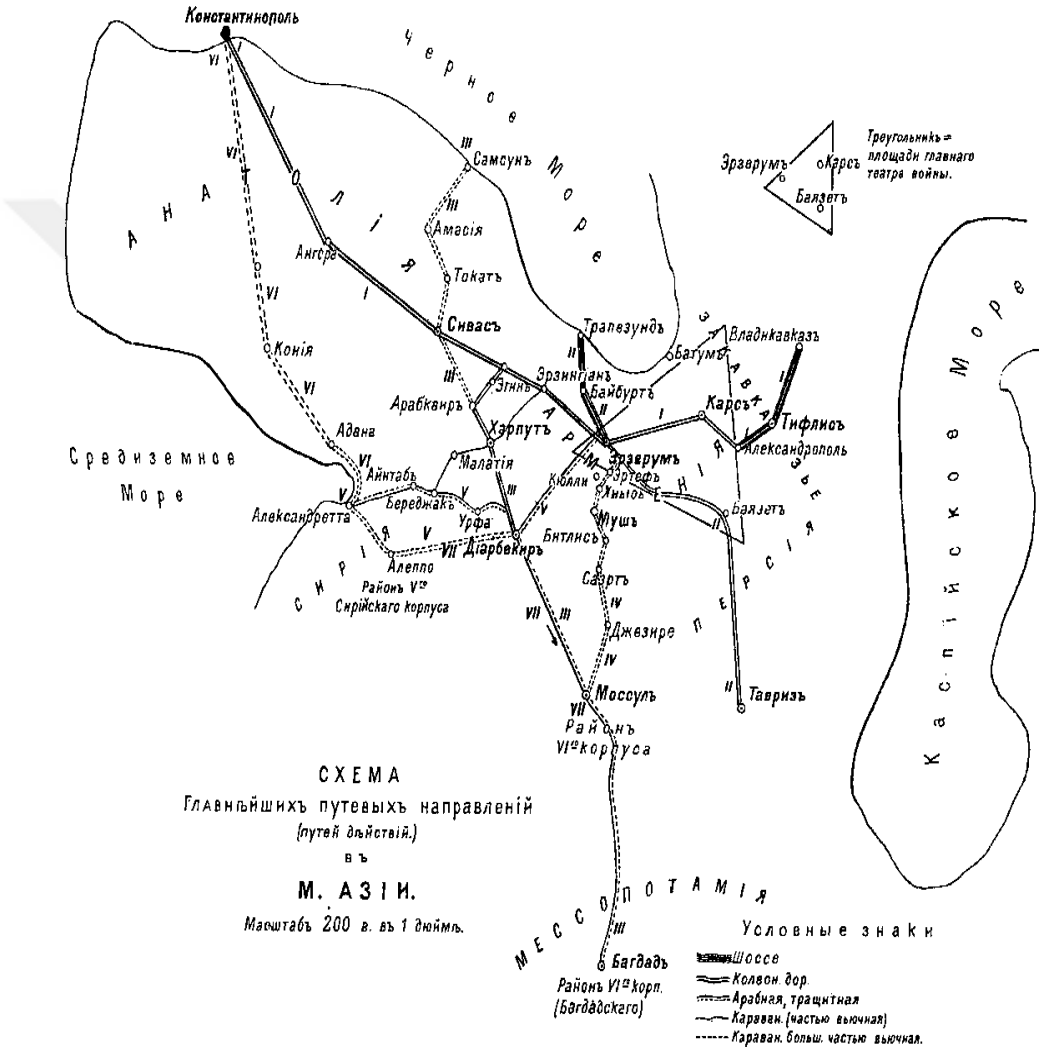
D- MAKALELER

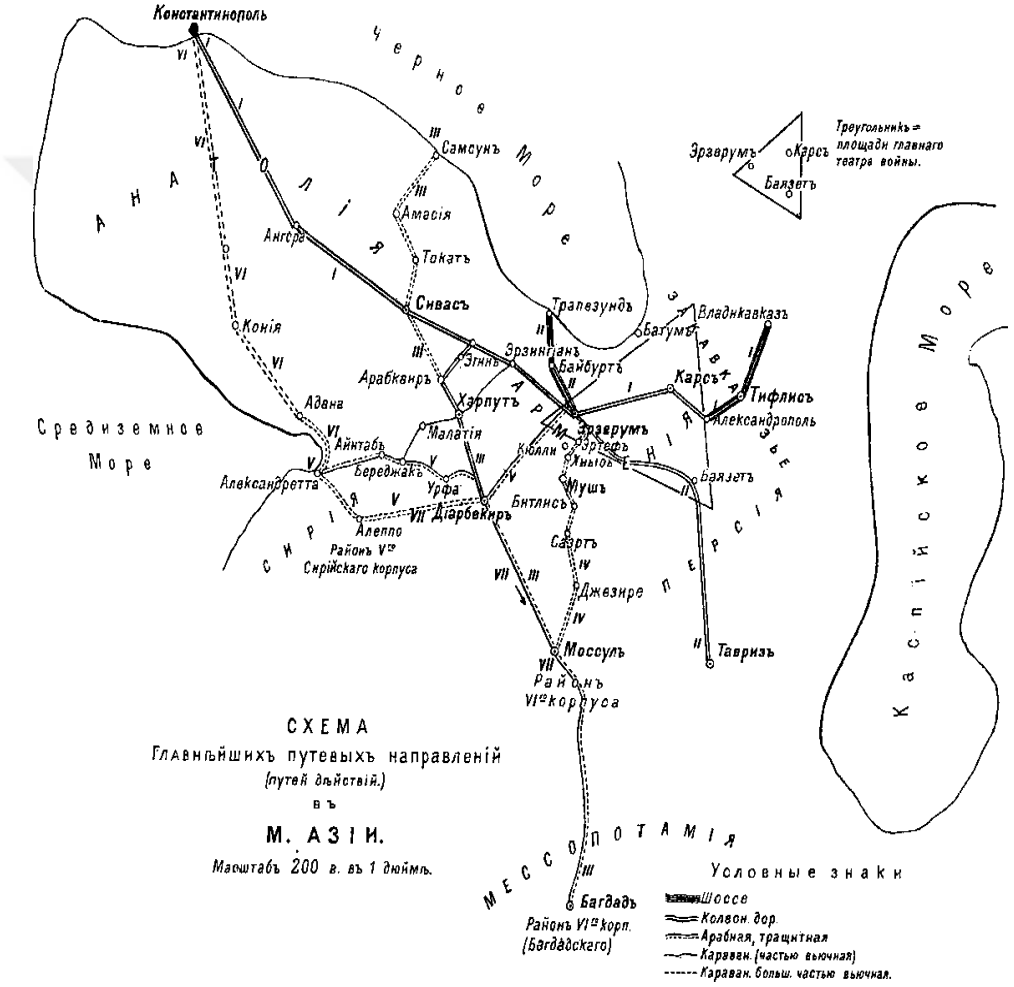
ELTUT, Nükhet, "38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) (International Congress of Asian and North African Studies)" **10-15.09.2007, Ankara / Türkiye Bildiriler/ Papers**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları: 6, Ankara, 2009

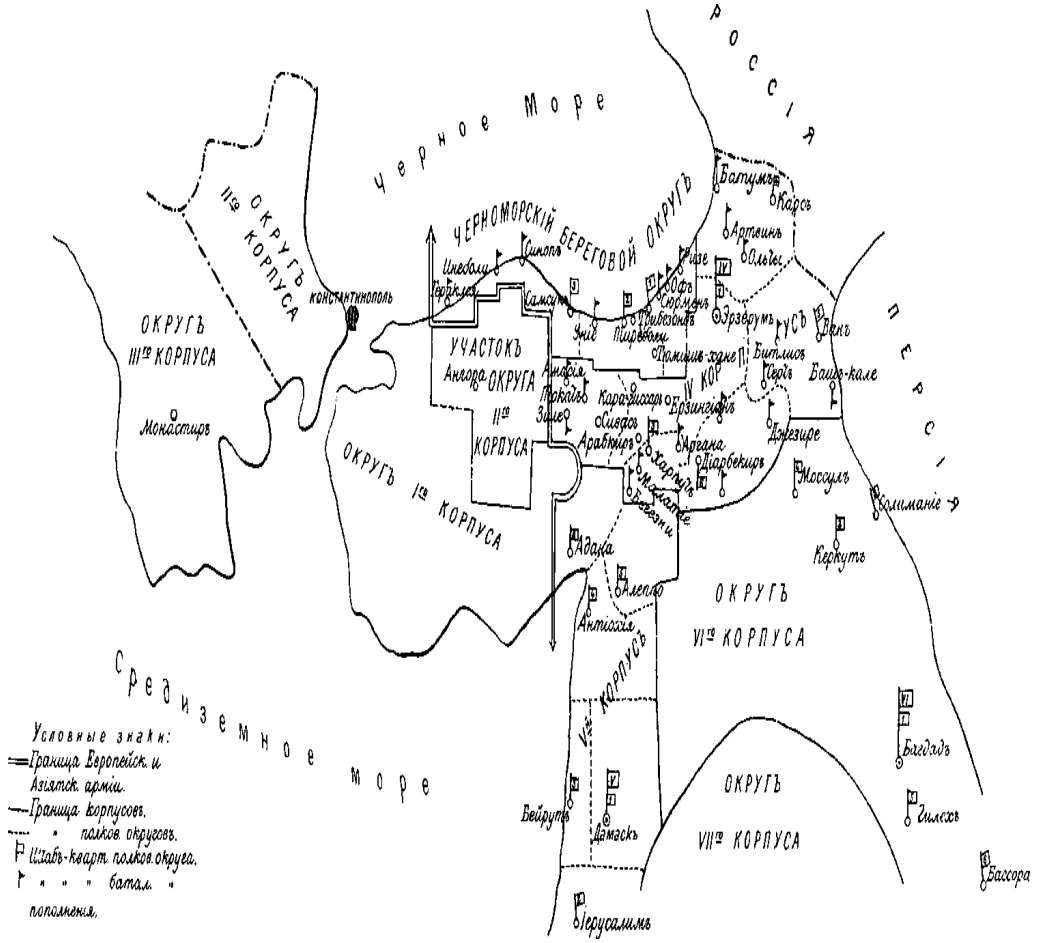
HARİTALAR ŞEMALAR VE FOTOĞRAFLAR

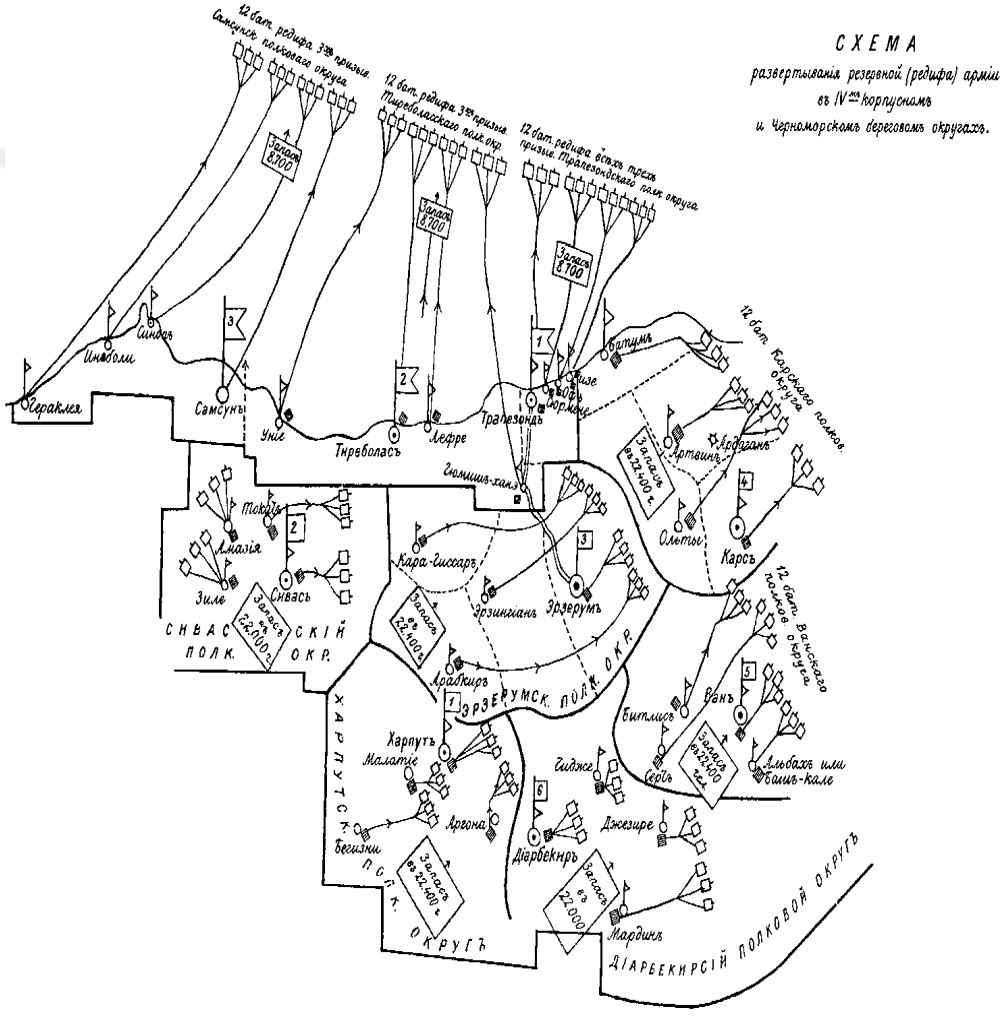
ERZURUM VE ÇEVRESİ

Константинополь
Черное Море
Самсунъ
Амасія
Ангора
Токатъ
Сивасъ
Конія
Трапезундъ
Владикавказъ
Багумъ
Эрзингіанъ
Байбуртъ
Карсъ
Тифлисъ
Александрополь
Эрзерумъ
Эрзерумъ
Хнысъ
Муш
Баязетъ
Арабкиръ
Хэрпутъ
Малатія
Кюлли
Адана
Айнтабъ
Береджикъ
Урфа
Александретта
Алеппо
Районъ Vго Сирійскаго корпуса
Диарбекиръ
Битлисъ
Сиртъ
Джезире
Моссулъ
Районъ VIаго корпуса
Багдадъ
Районъ VIаго корп. (Багдадскаго)
Тавризъ
Средиземное Море
Каспійское Море
Треугольникъ = площади главнаго театра войны.
Эрзерумъ
Карсъ
Баязетъ
СХЕМА
Главнѣйшихъ путевыхъ направленій
(путей дѣйствій.)
въ
М. АЗІИ.
Масштабъ 200 в. въ 1 дюймъ.
Условные знаки
Шоссе
Колвон. дор.
Арабная, тращитная
Карванн. (частью вьючная)
Караван. больш. частью вьючная.

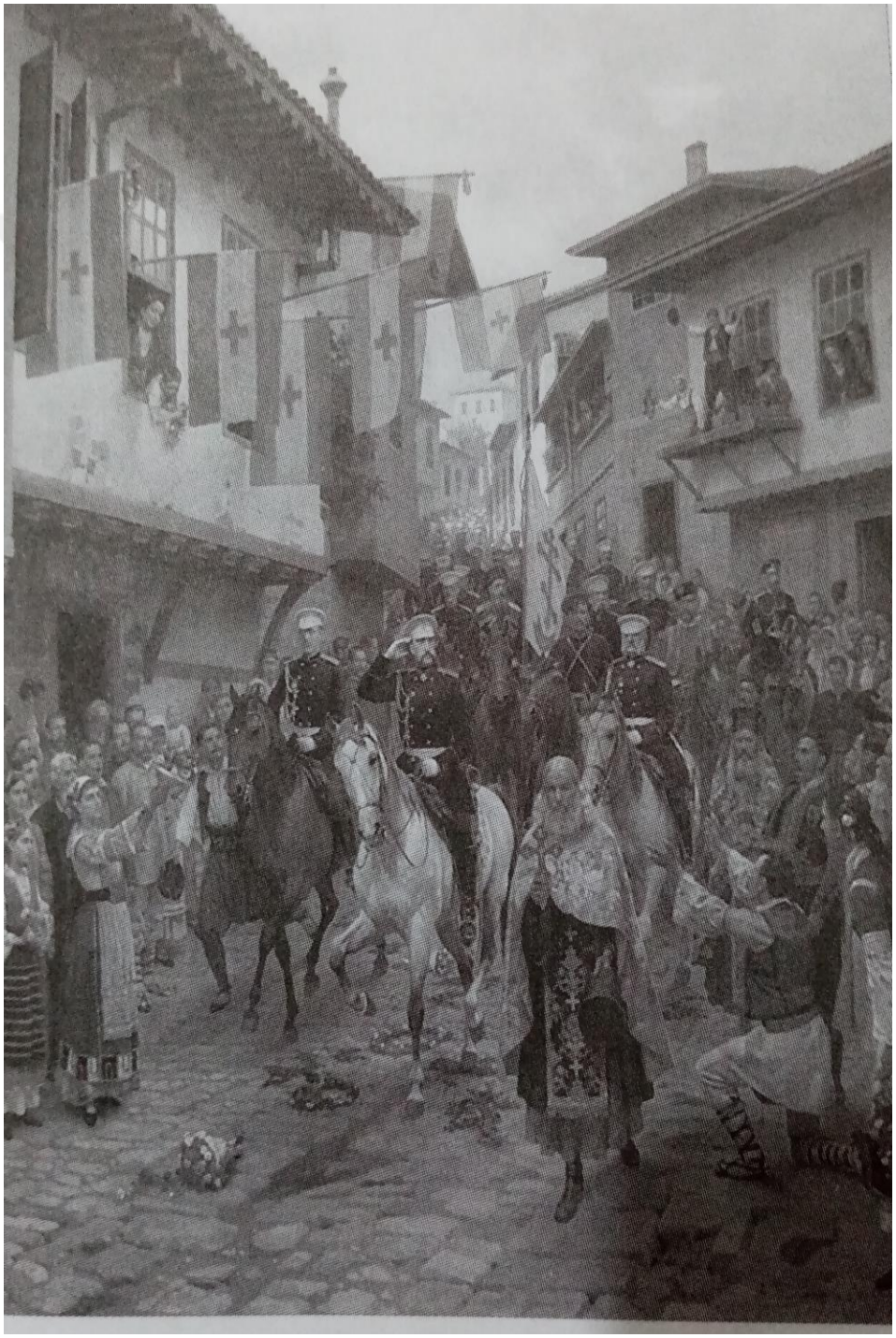

Константинополь
Черное Море
Самсунъ
Амасія
Токатъ
Ангора
Сивасъ
Конія
Адана
Айнтабъ
Александретта
Береджикъ
Урфа
Алеппо
Район V-го Сирійскаго корпуса
Малатія
Арабкиръ
Эгинъ
Хэрпутъ
Диарбекиръ
Битлисъ
Мушъ
Сюлли
Эрзерумъ
Эрзингіанъ
Трапезундъ
Батумъ
Байбуртъ
Карсъ
Владикавказъ
Тифлисъ
Александрополь
Балязетъ
Джезире
Моссулъ
Район VI-го корпуса
Багдадъ
Район VI-го корп. (Багдадскаго)
Тавризъ
Каспійское Море
Треугольникъ = площади главнаго театра войны.
СХЕМА
Главнѣйшихъ путевыхъ направленій
(путей дѣйствій.)
въ
М. АЗІИ.
Масштабъ 200 в. въ 1 дюймъ.
Условные знаки
Шоссе
Колѣзн. дор.
Арабная, тращитная
Каравн. (частью вьючная)
Караван. больш. частью вьючная.

Черное Море
Россія
Средиземное море
ОКРУГЪ IIго КОРПУСА
ОКРУГЪ IIIго КОРПУСА
ОКРУГЪ Iго КОРПУСА
ЧЕРНОМОРСКІЙ БЕРЕГОВОЙ ОКРУГЪ
УЧАСТОКЪ Анкара ОКРУГА IIго КОРПУСА
ОКРУГЪ VIго КОРПУСА
ОКРУГЪ VIIго КОРПУСА
Константинополь
Монастиръ
Батумъ
Карсъ
Артвинъ
Ольты
Эрзерумъ
Битлисъ
Багдадъ
Бассора
Іерусалимъ
Дамаскъ
Бейрутъ
Алеппо
Антіохія
Адана
Керкукъ
Условные знаки:
Граница Европейск. и Азіатск. арміи.
Граница корпусовъ.
" полковъ округовъ.
Штабъ-квартиры полковъ округа.
" " " батал. " пополненія.

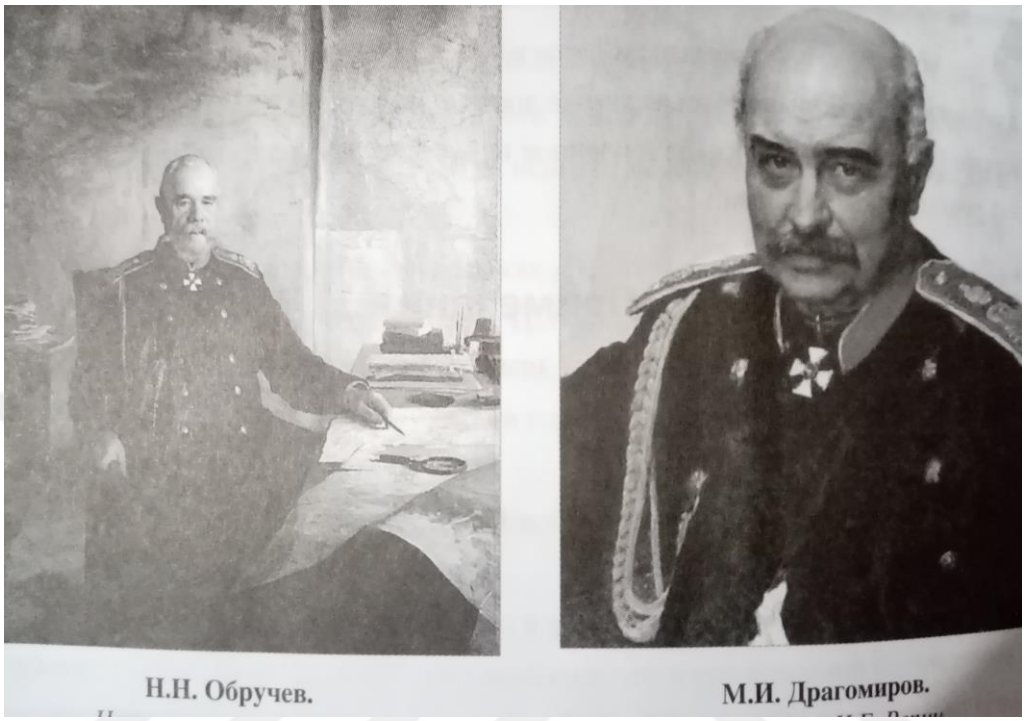

СХЕМА
развертывания резервной (редифа) армiи
въ IV-мъ корпусномъ
и Черноморскомъ береговомъ округахъ.
12 бат. редифа 3-го призыва Самсунск. полкового округа
12 бат. редифа 3-го призыва Тирeболаскаго полк. окр.
12 бат. редифа 2-го призыва Трапезондскаго полк. округа
Запасъ 8700
Запасъ 8700
Запасъ 8700
12 бат. Карсскаго полковаго округа
Запасъ въ 22400 с.
Запасъ въ 22400 с.
Запасъ въ 22400 с.
Запасъ въ 22400 с.
Запасъ въ 22400 с.
Запасъ въ 22000
12 бат. Ванскаго полковаго округа
Инеболи
Синопъ
Гераклея
Самсунъ
Унiе
Тирeболасъ
Кефре
Трапезондъ
Гюмишь-ханэ
Батумъ
Хопа
Ризе
Ормань
Артвинъ
Ардаганъ
Олтынъ
Карсъ
Токатъ
Амазія
Зиле
Сивасъ
Кара-Гиссаръ
Эрзингіанъ
Эрзерумъ
Арабкиръ
Битлисъ
Ванъ
Серій
Альбахъ или Башъ-кале
Гиджже
Джезире
Харпутъ
Малатіе
Аргана
Бегизми
Діарбекиръ
Мардинъ
СИВАССКІЙ ПОЛК. ОКР.
ЭРЗЕРУМСК. ПОЛК. ОКР.
ХАРПУТСК. ПОЛК. ОКРУГЪ
ДІАРБЕКИРСІЙ ПОЛКОВОЙ ОКРУГЪ

FOTOĞRAFLAR

NİKOLAY NİKOLAYEVİÇ TIRNOVA'DA

OBRUÇEV VE DRAGOMİR

GENERAL SKOBELEV

FETHİ BÜLEND'İN BATIRILMASI

ŞİPKA

ŞİPKA 2

Ardahan Kalesi Saldırısı

Штурм крепости Ардаган 5 мая 1877 г.